

ANUARI D'EMPREDORIA, ECONOMIA I INNOVACIÓ SOCIAL 2022

CENTRE D'ESTUDIS I DE RECERCA EN EMPREDORIA I INNOVACIÓ SOCIAL (CREIS)

UAB

Universitat Autònoma de Barcelona

Àrea de Desenvolupament
Econòmic, Turisme i Comerç

L'Anuari d'Emprenedoria, Economia i Innovació Social és una col·lecció d'accés obert promoguda i coordinada pel Centre d'Estudis i de Recerca en Emprenedoria i Innovació Social (CREIS), un centre de recerca interdisciplinària per a l'estudi del fenomen de l'emprenedoria i la innovació social, dels factors que el determinen i de l'impacte que els projectes socials susciten sobre l'economia en general i sobre les persones en particular. La col·lecció es planteja l'objectiu de tractar els diferents temes d'interès social des d'un doble vessant. Primer, des d'un punt de vista proper, vinculat al territori, i amb voluntat d'influir en la definició de les polítiques públiques. I segon, proporcionant la mirada àmplia i rigorosa amb què els experts, acadèmics i no acadèmics, poden analitzar aquests problemes, ajudar a comprendre'n l'origen, i indicar com cal gestionar-los i resoldre'ls de la millor manera possible.

El Anuario de Emprendimiento, Economía e Innovación Social es una colección de acceso abierto promovida y coordinada por el Centro de Estudios y de Investigación en Emprendimiento e Innovación Social (CREIS), un centro de investigación interdisciplinaria para el estudio del fenómeno del emprendimiento y la innovación social, de los factores que lo determinan y del impacto que suscitan los proyectos sociales sobre la economía en general y sobre las personas en particular. La colección se plantea el objetivo de tratar los diferentes temas de interés social desde una doble vertiente. Primero, desde un punto de vista cercano, vinculado al territorio, y con voluntad de influir en la definición de las políticas públicas. Y segundo, aportando la mirada amplia y rigurosa con que los expertos, académicos y no académicos, pueden analizar estos problemas, ayudar a comprender su origen, e indicar cómo hay que gestionarlos y resolverlos de la mejor manera posible.

The Yearbook in Entrepreneurship, Economy and Social Innovation is an open access collection promoted and coordinated by the Center for Studies and Research in Entrepreneurship and Social Innovation (CREIS), an interdisciplinary research center for the study of the phenomenon of entrepreneurship and social innovation, its causal factors, and the impact that social projects have on the economy in general, and people in particular. The collection sets itself the objective of dealing with the different topics of social interest from a double perspective. In the first place, from a close point of view, connected to the territory, and with the will to influence the definition of public policies. Second, providing the broad and rigorous view with which experts, academic and non-academic, can analyze these problems, help to understand their roots, and advise on how they must be managed and solved in the best possible way.

L'Annuaire en Entrepreneuriat, Économie et Innovation Sociale est une collection en libre accès promue et coordonnée par le Centre d'Études et de Recherche en Entrepreneuriat et Innovation Sociale (CREIS), un centre de recherche interdisciplinaire pour l'étude du phénomène de l'entrepreneuriat et l'innovation sociale, des facteurs qui la déterminent et de l'impact que les projets sociaux suscitent sur l'économie en général, ainsi que sur les personnes en particulier. La collection s'est fixé l'objectif de traiter les différents sujets d'intérêt social à partir d'une double perspective. Tout d'abord, d'un point de vue proche, associé au territoire, et avec la volonté d'exercer une influence sur la définition des politiques publiques. Ensuite, en apportant la vision élargie et rigoureuse avec laquelle les experts, universitaires ou non universitaires, peuvent analyser ces problèmes et faciliter la compréhension de leur origine, et indiquer comment il faut les gérer et les résoudre le mieux possible.

Editors / Editores / Editors / Éditeurs:

Marta-Patricia Aparicio y Montesinos, CREIS-UAB
Hector Sala Lorda, CREIS-UAB

Disseny i maquetació:

Servei de Publicacions de la UAB

Edició:

Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Publicacions
Edifici A. 08193 Bellaterra (Cerdanyola del Vallès). Spain
sp@uab.cat
<https://publicacions.uab.cat>

ISBN (paper): 978-84-19333-27-8

ISBN (digital): 978-84-19333-28-5

Dipòsit legal: B-14604-2022

ANUARI D'EMPREDENDORIA, ECONOMIA I INNOVACIÓ SOCIAL està subjecte a una llicència d'ús Creative Commons:

Reconeixement – No comercial – Sense obra derivada (by-nc-nd): no es permet un ús comercial de l'obra original ni la generació d'obres derivades.

Índex

Presentació	5
--------------------------	---

PART I. EXPERIÈNCIES TERRITORIALS

1. L'economia social i solidària al Vallès Occidental i al Vallès Oriental	11
Observatori del Vallès Occidental – Consell Comarcal del Vallès Occidental	
Observatori – Centre d'Estudis del Vallès Oriental – Consell Comarcal del Vallès Oriental	
2. Transformació social: concepte i projectes guardonats amb els Premis eines 2021	
Part A. El concepte de transformació social	41
Carolina Cubero Rivera, màster en Emprenedoria i Innovació Social per la UAB	
Part B. Seguiment dels projectes guardonats amb els Premis eines 2021	47
Ajuntament de Mollet del Vallès	
Ajuntament de Sant Cugat del Vallès	
Consell Comarcal del Vallès Occidental	
Consell Comarcal del Vallès Oriental	
3. Paisatge i economia social i solidària: una mirada a través dels sectors estratègics locals	59
Jordi Boixader, Diputació de Barcelona	

PART II. MONOGRAFIES

4. L'ús de l'anàlisi de cicle de vida dins de l'economia circular	91
Montse Meneses Benítez, <i>Departament de Telecomunicació i Enginyeria de Sistemes i CREIS, UAB</i>	
Ramon Vilanova Arbós, <i>Departament de Telecomunicació i Enginyeria de Sistemes i CREIS, UAB</i>	
5. Les alternatives a la distribució alimentària en un marc d'economia social i solidària	103
Josep Espluga Trenc, <i>Departament de Sociologia i IGOP, UAB</i>	
Guillem Sala, <i>Departament de Sociologia i CREIS, UAB</i>	
6. Balanç del cooperativisme 2021	117
Lorena Torró i Garrido, <i>direcció de CoopCat</i>	
7. La salut mental a Catalunya. Emprenedoria i transformació social	149
Enric Arqués, <i>psicòleg clínic i codirector de Fundació Joia</i>	
Miquel Domènech, <i>Departament de Psicologia Social i CREIS, UAB</i>	
8. Actituds emprenedores i aspectes socials de l'emprenedoria en l'àmbit universitari	163
Sebastian Aparicio, <i>Departament d'Empresa i CREIS, UAB</i>	
Andreu Turro, <i>Departament d'Empresa i CREIS, UAB</i>	
Joan Torrent-Sellens, <i>Estudis d'Economia i Empresa i Grup d'Investigació Interdisciplinària sobre les TIC (i2TIC), UOC</i>	
David Urbano, <i>Departament d'Empresa i CREIS, UAB</i>	

Presentació

L'ANUARI D'EMPRENEDORIA, ECONOMIA I INNOVACIÓ SOCIAL sorgeix de l'esforç conjunt de la **Universitat Autònoma de Barcelona**, l'**Ajuntament de Mollet del Vallès**, l'**Ajuntament de Sant Cugat del Vallès**, el **Consell Comarcal del Vallès Occidental**, el **Consell Comarcal del Vallès Oriental** i la **Diputació de Barcelona**.

Aquestes entitats comparteixen l'objectiu de realitzar activitats de foment i promoció de l'emprenedoria i la innovació a fi d'estimular la creació d'activitat econòmica i social; de millorar la formació i la inserció sociolaboral de l'alumnat i la ciutadania; i també d'impulsar la recerca aplicada i un disseny eficaç de polítiques públiques, contribuint d'aquesta manera a la millora del benestar comú.

El fet de compartir objectius i interessos en els camps formatiu, científic, cultural, tecnològic, de transferència de coneixements i d'aplicació pràctica d'iniciatives emprenedores i d'impuls socio-econòmic ha conduït a la creació de la Càtedra d'Emprenedoria i Innovació Social, en el marc de la qual sorgeix aquest anuari.

L'ANUARI D'EMPRENEDORIA, ECONOMIA I INNOVACIÓ SOCIAL és singular perquè ni té una estructura tradicional des del punt de vista acadèmic, ni és tampoc un informe divulgatiu o un mer recull d'estadístiques i indicadors. És un anuari que vol ser el més informatiu i rellevant possible tot tractant els diferents temes d'interès social des d'un doble vessant. Primer, des d'un punt de vista proper, vinculat al territori i amb voluntat d'influir en la definició de les polítiques públiques. I segon, proporcionant la mirada àmplia i rigorosa amb què els experts, acadèmics i no acadèmics, poden analitzar aquests problemes, ajudar a comprendre'n l'origen i indicar com cal gestionar-los i resoldre'ls de la millor manera possible.

El capítol 1, elaborat de manera conjunta per l'**Observatori-Centre d'Estudis del Vallès Occidental** i l'**Observatori-Centre d'Estudis del Vallès Oriental**, dona continuïtat a l'anàlisi realitzada en l'edició anterior de l'anuari i aprofundeix en l'estudi de les organitzacions que formen part del model d'economia social i solidària (EES) al Vallès Occidental i al Vallès Oriental. La naturalesa i composició d'aquestes organitzacions, el seu pes i la seva distribució en el territori català són alguns dels aspectes clau analitzats. En termes generals, el Vallès continua tenint un pes molt rellevant en el desenvolupament i en l'activitat d'aquest model econòmic alternatiu. Per exemple, el Vallès Occidental és la segona comarca, per sota del Barcelonès, en nombre de cooperatives a Catalunya, amb

468, i ocupa la mateixa posició quant a societats laborals (761); per la seva banda, el Vallès Oriental ocupa la sisena (192) i quarta posició (303), respectivament, i mostra també la seva rellevància en la conformació del teixit de l'ESS al territori català.

El capítol 2 se centra en la transformació social i està estructurat en dues parts dedicades al vessant més teòric i conceptual del terme, la primera, i al vessant més pràctic i operatiu, la segona. Partint de la teoria del canvi i en un sentit de baix a dalt, **Carolina Cubero**, de la **UAB**, defineix en la primera part els requisits que han de reunir els projectes de transformació social, tant si són d'àmbit individual com comunitaris, i explica com poden esdevenir motors de transformació social en l'àmbit polític. La segona aportació, redactada per les respectives **àrees de Desenvolupament Local** dels **ajuntaments** de **Mollet del Vallès** i de **Sant Cugat del Vallès**, presenta l'evolució de quatre organitzacions guanyadores dels Premis eines 2021: Cohabitatge Social, de Mollet del Vallès; La Sària-Ecodistribució, SCCL, de Sabadell; Un Pas Endavant per la Inclusió Laboral, de la Fundació Viviers de Bell-lloc, de Cardedeu; i Technogirls Innovation, de l'Associació Technogirls, de Barcelona. Aquesta evolució, narrada pels seus promotors i promotores en primera persona, revela claus comunes del seu èxit en un context post-COVID, com ara: tenir objectius socials per sobre dels beneficis econòmics; una bona difusió a través de les xarxes; el compromís per l'interès col·lectiu; la solució de problemes i reptes mitjançant la innovació social; i la col·laboració, el coaprenentatge, la solidaritat i els valors compartits per un món millor i més just.

El capítol 3, a càrrec de **Jordi Boixader**, de la **Diputació de Barcelona**, tracta el paisatge com a actiu estratègic de l'economia social i solidària. El paisatge ja no és un lloc per ocupar, sinó una infraestructura que sustenta un ventall ampli d'activitats productives estretament vinculades a les característiques físiques del territori i a la seva percepció. El text parteix, d'una banda, de les tendències actuals de valoració del paisatge i, de l'altra, de la identificació dels sectors econòmics de la planificació estratègica urbana al Vallès Occidental i al Vallès Oriental. Amb aquest doble pla de valors i sectors, es presenten més de cent iniciatives que mostren que l'ESS augmenta la capacitat pública i col·lectiva del paisatge. L'ESS vallesana presenta una sensibilitat paisatgística elevada i, actualment, fa una contribució important a la construcció d'un territori socialment innovador, incloent-hi l'aportació d'eines fonamentals per a la transició ecològica.

El capítol 4 ha estat elaborat pels professors **Montse Meneses** i **Ramon Vilanova**, **CREIS** i **UAB**, per mostrar d'una manera divulgativa la importància i la necessitat de canvi d'un paradigma d'economia lineal cap a un paradigma d'economia circular. L'economia circular té per objectiu assolir un model de producció i consum més eficient, resilient i que preservi els recursos dins d'un cicle continu que n'optimitzi el valor. D'aquesta manera, l'economia circular transforma el model lineal d'extreure, fabricar, usar i llençar en un model amb cadenes de valor en xarxa, tancades o circulars, que fan un ús òptim dels recursos. El capítol presenta l'eina Anàlisi de Cicle de Vida, una metodologia impulsada per la Comissió Europea que ens ha d'ajudar en el canvi de paradigma amb l'objectiu de poder reduir l'impacte ambiental de l'activitat socioeconòmica i encarar amb més garanties l'agenda 2030 de les Nacions Unides i l'assoliment dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS).

A continuació, **Josep Espluga**, **UAB** i **IGOP-UAB**, i **Guillem Sala**, **UAB** i **CREIS-UAB**, reflexionen sobre els riscos del grau de concentració de la distribució alimentària a Catalunya i fan una radiografia de les xarxes alimentàries alternatives que proliferen pel territori català, de la seva evolució recent i dels obstacles que es troben per constituir una alternativa viable al sistema de distribució hegemònic. Conclouen que prendre's seriosament els ODS de l'ONU, els compromisos de descarbonització de la Cimera de París pel canvi climàtic, o les estratègies que acompanyen el Pacte Verd Europeu de la Unió Europea (Biodiversitat i Farm to Fork), requereix transitar vers un sistema agroalimentari més equilibrat i just. Sobre la base dels exemples i les bones pràctiques ja existents, apelen a la limitació de finançament públic cap al model agrari industrialitzat, agroexportador i dependent de la gran distribució, i reclamen una aposta decidida de les polítiques públiques per

facilitar infraestructures que permetin generalitzar el model agroecològic basat en xarxes alimentàries territorialitzades. I no es tracta de promoure un model 'alternatiu', sinó que aquest esdevingui una opció a l'abast de tothom.

El capítol 6, de **Lorena Torró, Confederació de Cooperatives de Catalunya**, fa un balanç de la situació del cooperativisme el 2021, encara sota els efectes de la crisi de la COVID-19. S'hi exposen les principals accions impulsades pel moviment cooperatiu, les fites assolides i les principals polítiques orientades al reconeixement, la promoció i el foment del cooperativisme, en particular, i de l'economia social i solidària, en general. Elements especialment significatius són la participació del cooperativisme en el Pacte Nacional per a la Indústria 2022-2025, l'aprovació al Parlament de Catalunya d'una moció que reconeix la importància de l'ESS i el Pla d'acció per l'economia social impulsat per la Comissió Europea per al període 2021-2030.

Enric Arqués, codirector de la **Fundació Joia**, i **Miquel Domènech, CREIS-UAB**, expliquen els orígens del model català d'atenció als problemes de salut mental, inicialment basat en una xarxa d'hospitals psiquiàtrics dependents de les diputacions provincials i amb alguns recursos de la Seguretat Social. Partint d'una situació en què l'internament en manicomis constituïa la resposta habitual als problemes de salut mental, van sorgir diferents iniciatives de reforma psiquiàtrica per part del sector més jove dels professionals de l'àmbit, que coneixien de primera mà experiències europees desinstitucionalitzadores en les quals volien emmirallar-se. Aquestes iniciatives i la conseqüent transformació del sector constitueixen un exemple de la incidència que l'empredoria social ha tingut en la definició i consolidació d'un servei públic socialment tan sensible com el de l'atenció als problemes de salut mental.

Finalment, **Sebastián Aparicio, Andreu Turró i David Urbano, CREIS i UAB**, juntament amb **Joan Torrent-Sellens, UOC**, proposen una anàlisi de les actituds emprenedores i dels aspectes socials de l'empredoria en l'àmbit universitari. Malgrat que disposem de nombroses investigacions acadèmiques sobre els factors que originen les iniciatives emprenedores, encara hi ha dubtes sobre com s'incentiva i es genera l'empredoria. En aquest context, el capítol utilitza dades GUESSS (Global University Entrepreneurial Spirit Students' Survey) de l'any 2021 d'una mostra representativa d'estudiants de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) per demostrar que els entorns familiar i universitari contribueixen a fomentar de forma rellevant l'empredoria entre el col·lectiu universitari analitzat, alhora que incrementa la intenció dels/de les estudiants de resoldre problemes socials. Aquests resultats poden ser d'utilitat pel que fa al (re)disseny de polítiques de foment de l'empredoria, social i comercial, tant des de l'àmbit universitari com des del governamental.

PART I
EXPERIÈNCIES
TERRITORIALS

---

1. L'economia social i solidària al Vallès Occidental i al Vallès Oriental

Autoria | Observatori del Vallès Occidental – Consell Comarcal del Vallès Occidental

| Observatori – Centre d'Estudis del Vallès Oriental – Consell Comarcal del Vallès Oriental

En aquest capítol fem una aproximació als principals elements que configuren el sector de l'economia social i solidària basant-nos sobretot en l'anàlisi dels indicadors estadístics representatius de l'activitat que s'hi vincula, les dades disponibles més recents i les diagnòstics elaborades als respectius observatoris i ateneus cooperatius.

El capítol conté quatre seccions principals. En primer lloc, es fa una breu introducció per **aprofundir en el concepte** de l'economia social i solidària (ESS) exposant una definició del que entenem per aquesta economia i com ens hi podem aproximar, per tal de contextualitzar el marc teòric i conceptual utilitzat com a referència en aquesta anàlisi; en segon lloc, exposem **la metodologia** que hem utilitzat mitjançant una descripció de les fonts emprades i les principals limitacions que tenen per aproximar-se a la realitat de l'ESS al territori; en tercer lloc, presentem, a grans trets, la **realitat del context**

socioeconòmic de les comarques del Vallès per entendre millor la realitat i les característiques de l'economia social al nostre territori, i si respon o no a les característiques principals del seu teixit productiu; finalment, analitzem **les entitats que es consideren pròpies de l'ESS**, d'acord amb la seva forma jurídica i seguint el criteri recollit al document de context treballat al Centre d'Estudis i de Recerca en Emprenedoria i Innovació Social (CREIS).¹ Aquesta secció inclou una anàlisi descriptiva dels diferents tipus d'entitats i, més concretament, de les societats laborals, cooperatives, empreses d'inserció, centres especials de treball i mutualitats de previsió social. Els indicadors d'activitat d'emprenedoria i innovació social són clau per mesurar quina és la capacitat de les economies per generar capital social. Alhora, la monitorització de l'economia social i dels seus actors i components és clau per entendre la seva activitat i l'impacte social generat.

¹ Marta-Patricia Aparicio & David Urbano (2022): *Emprenedoria, economia i innovació social: Proposta d'un marc conceptual*. Document de Treball. Bellaterra: Centre d'Estudis i de Recerca en Emprenedoria Social (CREIS). Universitat Autònoma de Barcelona.

1. Introducció

L'emprenedoria i la innovació social són dos fenòmens que es desenvolupen generalment en el context de l'anomenat tercer sector o economia social com a resposta a necessitats socials que no han estat pròpiament satisfetes per ens públics o privats (Aparicio i Urbano, 2022; Austin *et al.* 2006, 2; Urbano *et al.* 2010). **Així, l'economia social i solidària l'hem d'entendre com un model econòmic que actua com a alternativa a l'economia capitalista i, com a tal, pretén construir relacions de producció, distribució, consum i finançament basades en la justícia, el treball cooperatiu, la reciprocitat i l'ajuda mútua.** En aquest model econòmic alternatiu o que vol anar més enllà del model imperant, les persones estan al centre i el mercat i el guany econòmic tenen un paper més secundari o instrumental, al servei del benestar de les persones que participen d'aquest model. Per això, les empreses i les organitzacions de l'economia social i solidària es gestionen d'acord amb unes característiques, principis i valors comuns, com ara la primacia de la persona i de l'objecte social per sobre del capital, l'adhesió voluntària i oberta i la gestió democràtica.

A Catalunya, l'ESS és un àmbit de desenvolupament econòmic important. Per exemple, l'ESS va representar més del 2,8 % del PIB català el 2013 i actualment més de tres mil entitats constitueixen la Taula del Tercer Sector Social de Catalunya, un model que integra milers d'iniciatives socioeconòmiques que es poden definir perquè compleixen tres característiques clau: s'orienten vers la resolució de problemes socials, treballen per la creació de valor social i tenen el propòsit de generar transformacions socials.

El nostre país té una llarga tradició associativa. Ja al segle XIX i abans de qualsevol

reconeixement jurídic, les formes societàries de la primera economia social s'articulaven col·lectivament, amb esperit de resistència i suport davant d'un context difícil. Durant aquells anys, la pràctica associativa va teixir una nova institucionalització popular, constituïda per cooperatives de consum i producció, ateneus obrers, societats de socors mutus, així com associacions culturals i educatives. El 1839, un reial decret va permetre la creació de les societats de socors mutus i així van néixer les primeres llavors de les diferents tipologies societàries de l'economia social catalana, com ara les societats de socors mutus, els ateneus obrers i les cooperatives. Cal destacar, per exemple, la constitució, l'any 1896, de la Federació de Mutualitats de Catalunya o, el 1920, la Federació de Cooperatives de Catalunya. També durant aquelles dècades van néixer les primeres cooperatives agràries.

L'associacionisme i el tercer sector social actual també tenen els orígens en el moviment social i comunitari de principis de segle, amb els ateneus, per exemple. Pel que fa al conjunt de l'associacionisme, en el període que va transcórrer de 1860 a 1936 es van registrar oficialment 31.771 associacions a tot Catalunya; és a dir, es va formar una xarxa compacta, tant pel nombre d'entitats constituïdes com per la quantitat de persones registrades, que va arrelar en la societat catalana.² De fet, al llarg del segle XX, el moviment cooperativista va tenir una influència important i, malgrat el context de guerra civil i la repressió franquista, que es va allargar durant més de quaranta anys, el moviment va mantenir-se. Un cop recuperada la democràcia, l'any 1993, el Parlament de Catalunya va permetre l'establiment d'un marc legal modern per a la proliferació de cooperatives del país.³ Tot i que aquesta forma jurídica

² Economia Social de Catalunya i Departament de Treball, Afers Socials i Famílies (Generalitat de Catalunya): Bases de la llei d'economia social i solidària. Impuls d'un marc normatiu que reconegui l'economia social i solidària i la seva voluntat per transformar l'economia. Octubre de 2020.

³ Jordi G. Jané, Jordi Via i Lluís M. Xirinacs (2001). *La dimensió cooperativa*. Barcelona: Icària.

encara no és la predominant, sí que manté un constant ritme de creixement i arrelament en el teixit econòmic català. Als anys setanta del segle XX, les cooperatives i associacions amb finalitats socials s'enforteixen i ressegueixen arreu com a resposta a la crisi econòmica i les dificultats per atendre les necessitats socials creixents. En realitat, l'economia social, tal com la identifiquem avui dia, té el seu inici a França, en la dècada dels anys setanta, amb la creació del Comité National de Liaison des Activités Mutualistes Coopératives et Associatives (CN-LAMCA), que va agrupar cooperatives, mutualitats i associacions.

L'any 1980, la **Carta d'Economia Social**, publicada el 1980, defineix les entitats del tercer

sector com aquelles que no pertanyen al sector públic, amb un funcionament i gestió democràtics i que treballen basant-se en valors democràtics i la igualtat de drets i deures entre els socis, practiquen un règim especial de propietat i distribució dels guanys i reinverteixen aquests guanys en el creixement de l'entitat i del seu projecte social amb l'objectiu de millorar els serveis que s'ofereixen i la societat o a l'entorn del qual formen part.⁴

Des de llavors, l'ESS té un pes cada cop més important tant a escala estatal com nacional i local, i adopta una gran varietat de figures jurídiques i organitzatives. L'objectiu d'aquesta introducció és analitzar al màxim quina és la seva realitat en l'àmbit del Vallès.

2. Metodologia i fonts d'informació

2.1 Delimitació conceptual:⁵ què és l'economia social i solidària?

El Pla d'acció de l'economia social de la Unió Europea (2021) defineix economia social com totes aquelles entitats que comparteixin els principis i característiques següents: **«La primàcia de les persones així com un objectiu social i/o mediambiental per sobre dels beneficis, la reinversió de la majoria de beneficis i excedents dedicada a dur a terme activitats per a l'interès dels seus membres/usuaris (“interès col·lectiu”) o de la societat en conjunt (“interès general”) així com una governança democràtica i participativa».**

L'economia social també inclou una sèrie d'entitats amb models organitzacionals i negocis diferents (Comissió Europea, 2021). Aquestes organitzacions operen en un ampli ventall de sectors econòmics; destaquen, entre d'altres, les activitats vinculades als sectors d'agricultura, pesca, construcció, reutilització i reparacions, finances i assegurances, gestió de residus, al detall i a l'engròs, o en activitats tècniques, professionals, científiques o de la salut i de l'educació.

Igualment, però, l'economia social i solidària no es pot reduir al resultat de la suma de l'activitat d'entitats o empreses socials. Si bé l'empresa social és clau per al desenvolupament de l'economia social, aquest no és l'únic agent dinamitzador d'aquest fenomen. En aquest

⁴ Juan Carlos Pérez de Mendiguren, Enekoitz Etkezarreta i Luis Guridi (2009). «Economía social, empresa social y economía solidaria: diferentes conceptos para un mismo debate». *Papeles de Economía Solidaria*, 1. REAS.

⁵ Marta-Patricia Aparicio i David Urbano (2022). *Op. cit.*

model d'economia també es donen dinàmiques amb potencial transformador en vincular-se pràctiques socials a l'esfera econòmica, política i social. Per exemple, el paper de les institucions públiques per catalitzar l'economia i la innovació social cobra un pes importantíssim amb l'establiment de polítiques i marcs reguladors per donar forma als objectius i les pràctiques iniciades per aquestes organitzacions.

Aquest enfocament molt més ampli, propi de la definició d'una economia alternativa a l'economia capitalista, es fa palès en definicions diverses, entre les quals podem destacar la que va fer seva l'Ajuntament de Barcelona l'any 2018: **«L'Economia Social i Solidària és el conjunt d'iniciatives socioeconòmiques, formals o informals, individuals o col·lectives, que prioritzen la satisfacció de les necessitats de les persones per sobre del lucre. També es caracteritzen perquè són independents respecte als poders públics, actuen orientades per valors com l'equitat, la solidaritat, la sostenibilitat, la participació, la inclusió i el compromís amb la comunitat, i també són promotores de canvi social»**. Per tant, aquesta definició posa èmfasi en el caràcter de model econòmic alternatiu que suposa l'economia social i solidària.

Una definició més completa i que fa seva el CREIS és la de José Luis Coraggio,⁶ que dona a l'ESS una dimensió temporal que implica la continuïtat i el dinamisme del fenomen. Així, segons aquest autor, l'economia social i solidària és el **«sistema de processos de producció, distribució i circulació que, mitjançant principis, institucions i pràctiques, en cada moment històric organitzen les comunitats i societats per obtenir les bases materials de resolució de necessitats i desitjos legí-**

tims de tots els seus membres, actuals i de generacions futures, de manera que permeten la reproducció i el desenvolupament de la vida, sostenint els equilibris psíquics, interpersonals, entre comunitats i amb la natura».

En conclusió, l'ESS té com a objectiu principal la reorganització de l'economia en contextos espaciotemporals específics orientats a generar valor social i sostenibilitat com a alternativa al model capitalista imperant; per tant, és un model que posa en valor els interessos comuns presents i futurs per sobre dels interessos individuals. En aquest model d'economia social i solidària, les persones ocupen un espai central, la qual cosa comporta un principi ètic indiscutible de posar en valor la vida humana i el benestar de la societat per damunt de tot.

2.2. Fonts d'informació i indicadors

El focus de la nostra anàlisi se situa en les diferents formes jurídiques de l'ESS establertes a la Llei 5/2011, de 29 de març, d'Economia Social i, més concretament, sobre les cooperatives, societats laborals, centres especials de treball i empreses d'inserció i mutualitat. Les dades s'han obtingut de fonts estadístiques basades en directoris i registres públics de la Generalitat de Catalunya on les entitats es troben inscrites. Per a cada tipologia d'entitat hi ha registres diferents, de manera que els que han estat explotats per aquesta recerca són els que apareixen recollits a la taula 1, on s'indica l'organisme responsable de la seva publicació, la periodicitat de les dades i la cobertura temporal i geogràfica de la informació.

⁶ Incluido en José L. Coraggio *Economía social y solidaria. EL trabajo antes que el capital.*, Alberto Acosta y Esperanza Martínez (Editores), Abya Yala, Quito, 2011.

Tipologia ESS	Font de dades	Organisme responsable	Freqüència d'actualització	Àmbit geogràfic
Cooperatives	Registre General de Cooperatives de la Generalitat de Catalunya	Departament d'Empresa i Treball	Mensual	Municipal
Societats laborals	Societats laborals en actiu	Departament d'Empresa i Treball	Mensual	Municipal
Centres especials de treball	Registre de centres especials de treball	Departament d'Empresa i Treball	Anual	Municipal
Empreses d'inserció	Registre d'empreses d'inserció	Departament d'Empresa i Treball	Anual	Municipal
Mutualitats de previsió social	Registre de mutualitats de previsió social	Departament d'Economia i Hisenda	Permanent	Municipal

Taula 1. Resum de les fonts de dades disponibles basades en registres administratius i directoris de la Generalitat de Catalunya.
Font: elaboració pròpia.

La informació que conté cada registre i directori és diferent i no sempre comparable. A banda d'aquesta limitació, hem de tenir en compte diferents aspectes dels registres que en condicionen l'explotació i que fan referència, sobretot, a l'actualització de les dades i la descripció de l'activitat duta a terme.

Pel que fa a l'actualització, especialment dels registres, ens trobem davant d'una inflació del nombre d'entitats, atès que les que han ces-

sat l'activitat poden romandre-hi inscrites. Jun- tament amb això, també es produeix en alguns casos una duplictat d'organitzacions entre les diferents bases de dades, que afecta especialment els directoris dels centres especials de treball (CET) i de les empreses d'inserció (EI), ja que aquestes entitats poden adoptar múltiples formes jurídiques. Per resoldre aquestes dupli- citats s'ha fet un tractament i depuració de les dades.

3. El context socioeconòmic

L'actual context socioeconòmic no es pot aïllar, sigui quin sigui l'aspecte que analitzem en ter- mes territorials o econòmics, de l'impacte de la pandèmia derivada de la COVID-19. Certament, **l'impacte i expansió del coronavirus ha suposat el xoc econòmic més gran viscut els darrers cinquanta anys en l'economia mundial, un impacte profund amb una dimensió social, econòmica i sanitària que ningú no**

s'havia pogut imaginar. Tant l'economia espanyola com la catalana van romandre entre les més afectades de la zona euro a causa de la seva vulnerabilitat davant d'impactes negatius, materialitzada en una forta dependència d'aquestes economies amb activitats particularment afectades per la pandèmia, com l'activitat turística i la major part d'activitats del sector terciari en general (co-

merç, servei a les persones, etc.). En aquest sentit, les iniciatives en el sector social s'han vist afectades per aquest context i, alhora, la situació els ha suposat o representa una oportunitat no només per reorientar les seves activitats sinó també per enfortir el treball en xarxa, els processos de digitalització, els canvis d'estratègia, etc.⁷

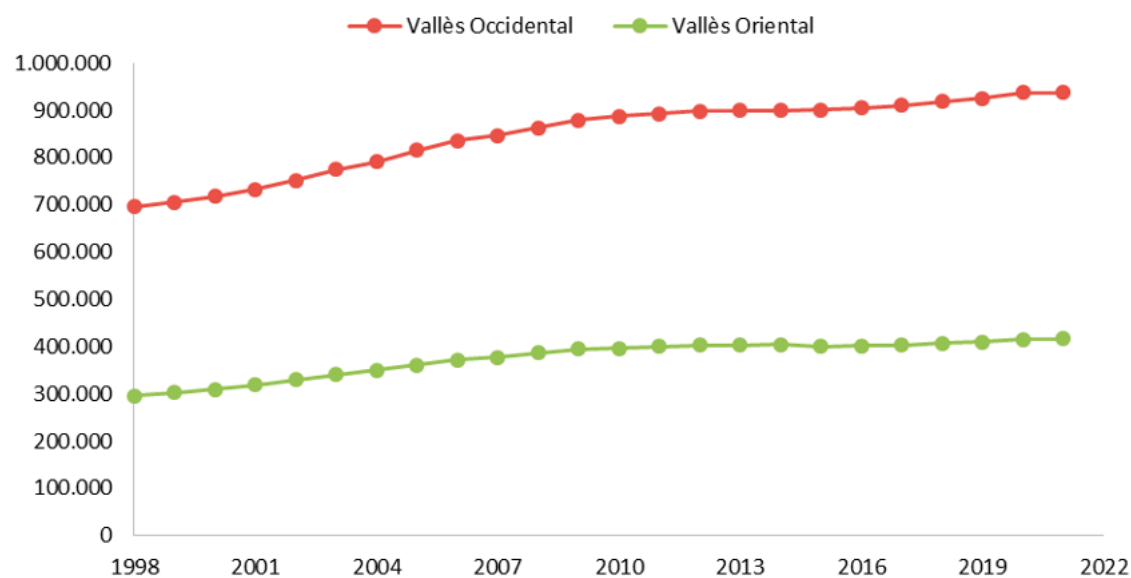
A continuació, descrivim de forma breu els principals elements que defineixen l'estructura demogràfica, el teixit productiu i els nivells de renda disponibles de la població d'aquestes comarques. Això ens donarà una visió clara del teixit d'ESS que tenim al Vallès i si aquest té prou relació amb la realitat global de les comarques.

3.1. Demografia

L'àmbit del Vallès concentra un volum de població d'1.353.211 persones, segons dades del padró municipal d'habitants a 1 de gener de

2021. A grans trets, podem dir que una de cada set persones de Catalunya viu en aquest àmbit comarcal. El Vallès Occidental té una població de 937.422 habitants, pràcticament el doble que el Vallès Oriental, que suma un total de 415.789 persones.

L'evolució poblacional d'aquest entorn geogràfic descriu una dinàmica ascendent i similar al Vallès (gràfic 1). Entre 2018 i 2020 ambdues comarques van recuperar la dinàmica de creixement de la població, tot i que el ritme va ser molt més alentit respecte al que es registrava a principis de la dècada del 2000. Actualment, es registra una variació demogràfica molt moderada per la caiguda del creixement natural i la menor aportació del creixement migratori. En el cas del Vallès Occidental, durant el 2021 s'ha registrat un lleuger descens demogràfic (-0,01 %). En canvi, el Vallès Oriental manté, tot i que molt lleugerament, la tendència demogràfica positiva, amb un creixement interanual del 0,29 %.

Gràfic 1. Evolució de la població empadronada. Vallès Oriental i Vallès Occidental. 1998-2021.
Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Idescat.

⁷ Ignasi Carreras (2020). *El Tercer Sector ante la crisis del Covid-19*. Programa Esade-PwC de Liderazgo Social.

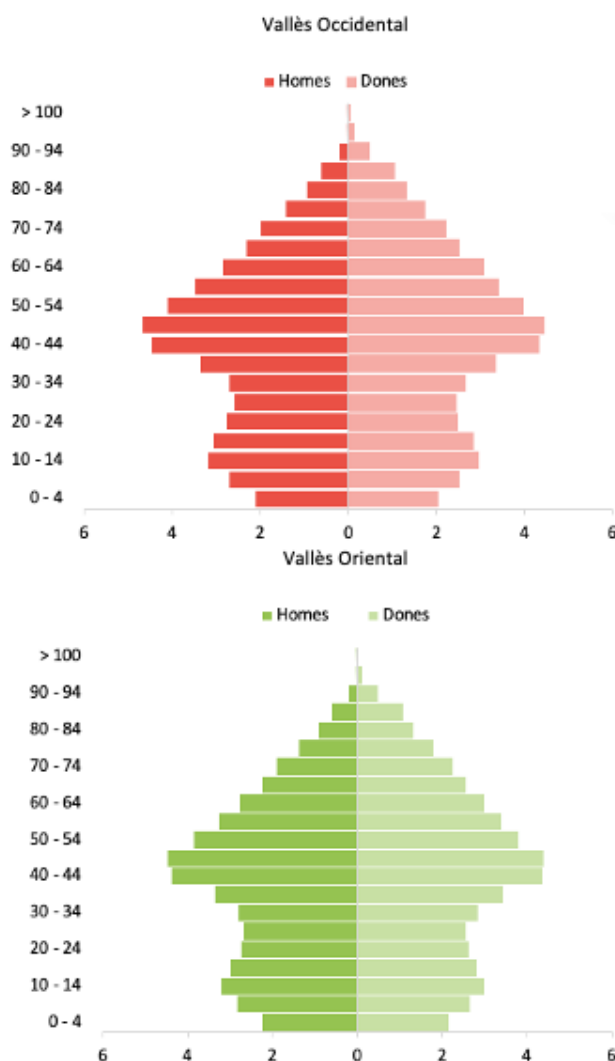

Des del 2010, les dues comarques del Vallès han experimentat un increment de la població de gairebé 70.000 persones, amb una alça de 19.098 habitants més al Vallès Oriental i 50.892 habitants al Vallès Occidental. En termes relatius, l'increment de població ha estat pràcticament similar, tot i que lleugerament més favorable al Vallès Occidental. Així doncs, la taxa de creixement anual acumulatiu (TCAA) durant aquest període se situa en el 0,47 % en aquesta comarca i en el 0,40 % al Vallès Oriental.

Gran part d'aquest creixement demogràfic s'explica per les aportacions migratòries, tant d'origen estranger com d'origen metropolità. La població d'origen estranger presenta en ambdues

comarques uns percentatges inferiors al conjunt català (16,11 %); al Vallès Occidental la població d'origen estranger suposa l'11,59 % de la població total, mentre que al Vallès Oriental aquest percentatge és lleugerament inferior, un 9,45 %.

Quant a la composició de la població per franges d'edat, observem a ambdues comarques, d'una banda, la tendència (generalitzada a totes les societats occidentals actuals) a l'envelliment de la població, amb un increment del gruix d'edats situat entre els 35 i 64 anys, especialment. D'altra banda, la mitjana d'edat se situa al voltant dels 39 anys, en concret en els 39,9 anys al Vallès Oriental i en els 39,5 anys al Vallès Occidental.

Gràfic 2. Població segons gènere i grups d'edat. Àmbit del Vallès. 2021.
Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Idescat.

3.2. Teixit productiu

L'anàlisi de les grans magnituds econòmiques que defineixen l'economia comarcal indica que els resultats de l'exercici del 2020 (el darrer disponible) van ser, sens dubte, els pitjors de la història recent a tot el país, amb contraccions mai vistes en el PIB⁸ (-11,5 %) i en el VAB⁹ (-11,3 %) a Catalunya.

Si analitzem les dades del PIB comarcal podem veure, d'una banda, la particularitat de l'estructura productiva del Vallès: constatem que la major contribució al PIB comarcal la va realitzar a totes dues comarques el sector serveis (el 68,8 % en el cas del Vallès Occidental i el 56,3% en el del Vallès Oriental), ambdós

percentatges per sota del que el sector va representar en el conjunt del PIB català (74,4 %). De fet, a l'àmbit del Vallès es constata sobretot el fort pes del sector industrial, especialment al Vallès Oriental, on en termes de PIB l'anomenat sector suposa el 36,2 %, deu punts per sobre del que aquest sector representa al Vallès Occidental (26,0 %) i gairebé el doble del que la xifra comporta al conjunt català (19,3 %). Concretament, les comarques de l'Alt Penedès i el Vallès Oriental van assolir un creixement econòmic vinculat sobretot al sector industrial, en un context metropolità on el sector serveis va liderar bona part de l'estructura econòmica, bàsicament perquè el Barcelonès actua com a pol d'atracció vers aquest sector.

Comarca	Primari	Indústria	Construcció	Serveis
Alt Penedès	1,1	36,7	6,3	56,8
Baix Llobregat	0	26,9	4,8	68,3
Barcelonès	0	7,9	3,9	88,2
Garraf	2,6	10,5	7,7	79,2
Maresme	0,7	16,4	7,1	75,8
Vallès Occidental	0,0	26,0	5,2	68,8
Vallès Oriental	0,3	36,2	5,2	56,3
Catalunya	1,0	19,3	5,3	74,4

Taula 2. Pes de cada sector dins del PIB comarcal. Any 2020 (%).
Font: elaboració pròpia a partir de l'Anuari Econòmic Comarcal 2021 (BBVA).

D'altra banda, en termes d'aportacions del VAB, tot Catalunya va mostrar el 2020 un descens notable, amb una especial rellevància de la caiguda dels principals indicadors econòmics a comarques com el Garraf o el Maresme, amb una especialització productiva molt lligada al sector serveis i el turisme i activitats relaciona-

des, especialment. El Vallès Occidental va registrar una caiguda del VAB del -11,4 % (pràcticament similar al conjunt català) i el Vallès Oriental va mostrar un comportament lleugerament millor, amb una caiguda del VAB situada en el -10,4 %.

⁸ PIB: mesura el valor dels béns i serveis finals produïts durant un període de temps, normalment un any, per les unitats productores d'un territori.

⁹ VAB: representa el valor afegit brut generat en l'economia durant el període considerat i s'obté com a diferència entre el valor de la producció i el valor dels consums intermedis utilitzats (primeres matèries, serveis i subministraments exteriors, etc.).

	Primari	Indústria	Construcció	Serveis	Total
Alt Penedès	-15,1	-9,4	-14,2	-8,2	-9,1
Baix Llobregat	-10,3	-10,5	-13	-7,3	-8,4
Barcelonès	-3,6	-0,7	-15,6	-11,7	-11,7
Garraf	-14,1	-11	-16,5	-13,8	-13,8
Maresme	-4,8	-11,5	-17,9	-13,6	-13,5
Vallès Occidental	-3,5	-10,6	-17,5	-11,3	-11,4
Vallès Oriental	-2	-7	-14,6	-12,2	-10,4
Eix metropolità	-8,6	-9,8	-15,6	-11,1	-11,1
Catalunya	-2,6	-9	-15,4	-11,7	-11,3

Taula 3. Creixement del VAB a les comarques metropolitanes i Catalunya. 2019.
Font: elaboració pròpia a partir de l'Anuari Econòmic Comarcal 2021 (BBVA).

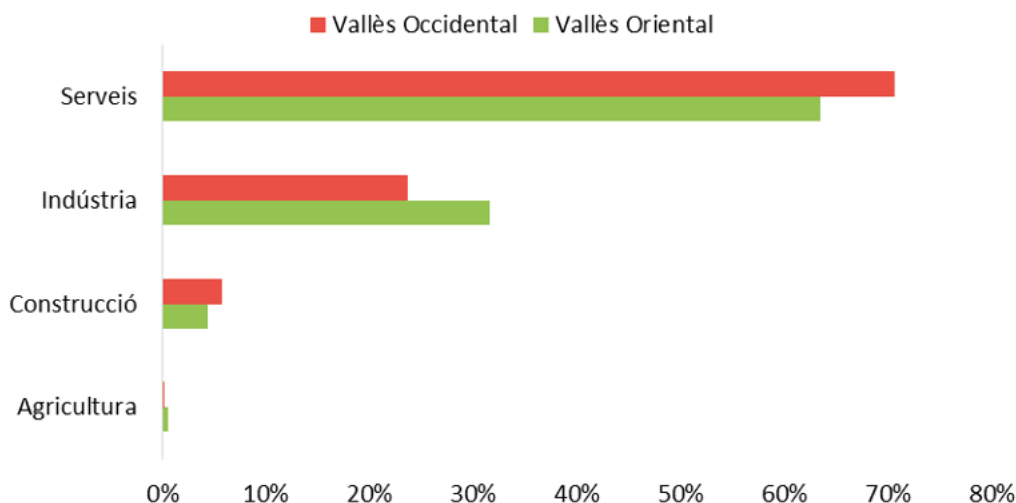
Més enllà de l'anàlisi de les gran magnituds econòmiques, l'anàlisi de les dades segregades del mercat de treball també ens ajuda a contextualitzar millor el teixit productiu i la situació econòmica de l'àmbit del Vallès.

L'any 2021 ha estat un any de creixement, en termes d'ocupació, respecte del 2020 per la millora del context epidemiològic, molt vinculat a l'augment de la vacunació i la capacitat de resistència davant les diferents onades de la pandèmia.

En termes de sectors productius (taula 3), tant el sector industrial com el sector serveis han mostrat d'una manera particular indicadors de millora i recuperació. El sector de la construcció també ha registrat un increment notable en termes d'ocupació (de fet, al llarg del 2020 no va registrar un descens tan notable com els altres dos sectors). I, fins i tot en termes d'ocupació, el sector primari ha registrat un augment significatiu tenint en compte el seu pes reduït en el conjunt del mercat de tre-

ball de la comarca. La pandèmia també ha comportat una major valorització de la producció ecològica i de proximitat, la qual cosa ha servit, en part, per mantenir i fer créixer el sector.

En el cas de la contractació (gràfic 3), durant el 2021 al Vallès Oriental s'han efectuat 147.121 contractes, dels quals el 63 % es concentren en el sector serveis. El segon sector amb més capacitat contractual ha estat l'industrial, amb el 32,2 % del total de contractes al territori. El sector de la construcció ha representat gairebé el 5 % del total de contractes, i l'agricultura, poc més del 0,1 %. Al Vallès Occidental la situació és pràcticament similar: al llarg de l'any 2021 s'han fet 288.794 contractes, una àmplia majoria dels quals (el 71 %) vinculats al sector serveis, poc més del 24 % dedicats al sector industrial i gairebé un 7 % vinculats al sector de la construcció. El sector agrari, pel que fa a contractes, té un pes molt inferior al del Vallès Oriental i no arriba a suposar ni el 0,1 % del total de contractes.

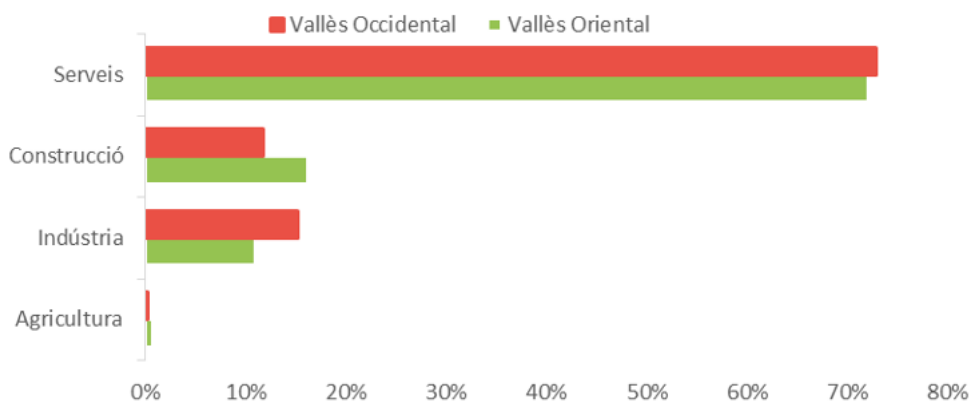

Gràfic 3. Contractació laboral registrada per sectors d'activitat. Àmbit del Vallès. 2021.
Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Observatori del Treball i Model Productiu.

Pel que fa als centres de cotització (les empreses), aquests presenten el mateix patró sectorial que mostren les dades de contractació i del PIB; al Vallès Oriental veiem que el sector serveis predomina amb força, concretament representa el 72 % del total de centres de cotització de la comarca (11.877). La indústria suposa el 16 % del total d'empreses, és a dir, hi trobem 11.371 empreses d'aquest sector el 2021. La construcció comporta l'11 % i l'agricultura, al voltant de l'1 %.

Al Vallès Occidental la situació és força similar, tot i que la xifra total de centres de

cotització és marcadament superior: 25.370 empreses. D'aquestes, el sector serveis acumula 18.493 empreses, un 73 %, percentatge lleugerament més elevat que al Vallès Oriental. El sector de la indústria suma 3.731 empreses, el 15 % del total, percentatge superior al del Vallès Oriental. La construcció representa el 12 % del total d'empreses, per sota del Vallès Oriental, i el sector de l'agricultura sí que té un pes molt menor al Vallès Occidental, ja que no arriba a suposar ni el 0,1 % del total del teixit empresarial en aquella comarca.

Gràfic 4. Empreses (centres de cotització) per sectors. Àmbit del Vallès. 4t trimestre de 2021.
Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Observatori del Treball i Model Productiu.

En els darrers trimestres de 2020 (gràfic 5) les dades indiquen que els llocs de treball localitzats (en termes de població ocupada, població assalariada més població autònoma) a totes dues comarques van registrar una caiguda relativament important, que en termes de sectors productius es va reflectir especialment en la indústria i el sector serveis. La construcció és el sector que registra menors pèrdues, i en el cas dels treballadors autònoms d'aquest sector no s'ha registrat cap variació en la xifra. Les dades relatives al quart trimestre de 2021 comencen a perfilar una recuperació de les xifres, tant

de llocs de treball com d'empreses. Cal destacar el manteniment i fins i tot el creixement dels llocs de treball en ambdues comarques, ja que, si bé l'impacte de la pandèmia a partir del març de 2020 es va traduir en una reducció dels centres de cotització (empreses), l'ús dels expedients de regulació d'ocupació (inicialment ERTO i més endavant ERO) ha actuat com a eina de flexibilització del mercat de treball. A finals de 2021, doncs, la recuperació de xifres en l'àmbit del mercat de treball és important i assoleix valors pre-pandèmics.

Gràfic 5. Evolució trimestral dels llocs de treball i dels centres de cotització. Àmbit del Vallès. 2019-2021.
 Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Observatori del Treball i Model Productiu.

3.3. Nivell de renda

En aquesta subsecció analitzem l'impacte que té l'activitat econòmica derivada del teixit productiu sobre les famílies de la comarca. Aquesta realitat es pot mesurar a partir de la renda familiar disponible bruta (RFDB). L'RFDB és un indicador macroeconòmic que mesura la renda de què disposen les famílies per destinar-la al consum o a l'estalvi, tenint en compte la retribució rebuda per aportar a l'activitat productiva, les prestacions socials, els impostos i altres despeses. Aquesta macromagnitud a escala geogràfica permet conèixer la capacitat de despesa o d'estalvi de les famílies per comarques i municipis amb més de 5.000 habitants (mapa 1).

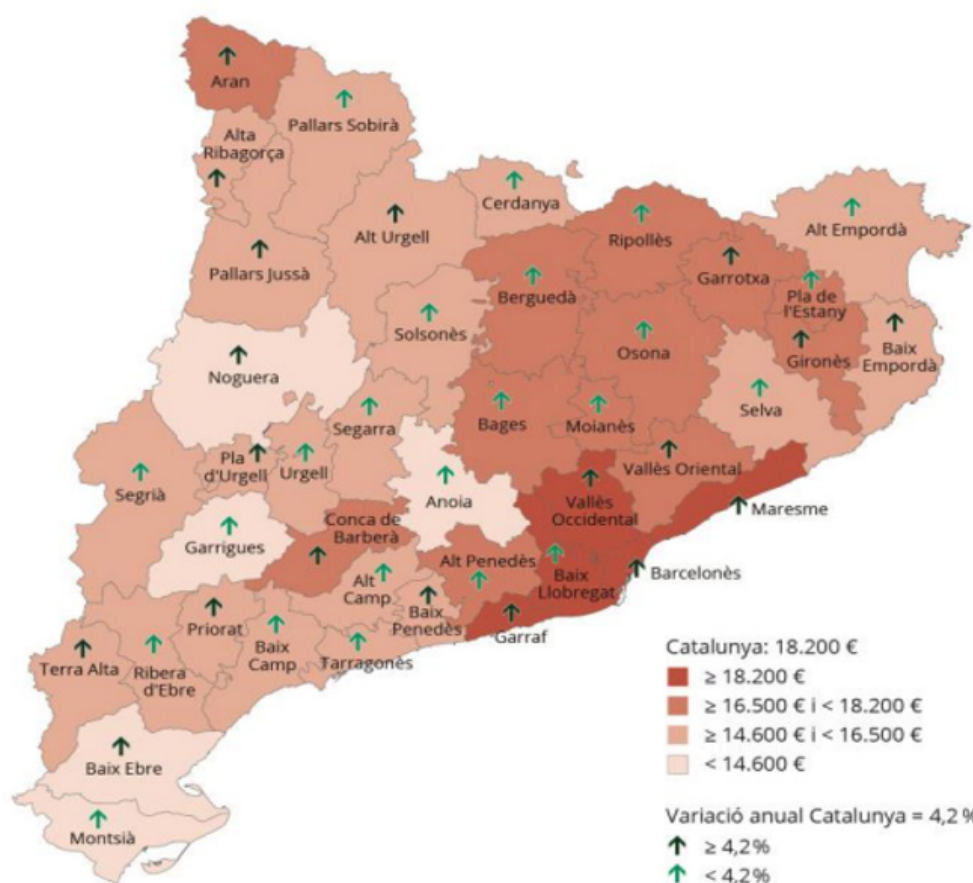
Segons les darreres dades disponibles de l'any 2019, la renda per habitant del Vallès Occidental es va situar en 18.500 € i la del Vallès Oriental, en 17.900 €. El Vallès Occidental, amb una renda superior a la mitjana catalana (18.200 €) es va posicionar en quart lloc dins del conjunt de comarques catalanes amb major renda per habitant, darrere del Barcelonès (que es va mantenir com la comarca catalana amb la renda per habitant més elevada, amb 20.400 € l'any 2019, i superant en un 12,2 % la mitjana catalana), seguida del Baix Llobregat (18.900 €) i el Garraf (18.600 €).

Respecte del 2015, la renda per habitant s'ha incrementat, a totes dues comarques, un 11 % o 1.900 € bruts al Vallès Occidental i un 7,8 % o 1.300 € bruts al Vallès Oriental. Anant més enrere en el temps (2010), observem que la renda de 2019 en ambdues comarques ha registrat en els darrers deu anys un augment al voltant del 9 %, creixement similar al conjunt registrat a Catalunya. L'anàlisi per components que estructuren la renda familiar indica que la remuneració d'assalariats durant aquest període va ser la principal font d'ingressos en totes

les comarques, tot i haver-hi diferències en el territori. Així, l'any 2019 els salaris van representar el 60 % dels recursos de les famílies del Vallès Oriental, percentatge superior a la mitjana catalana (58,8 %). Els ingressos derivats de les rendes empresarials i professionals van representar al Vallès Oriental el 21 % d'aquests recursos, proporció lleugerament per sota de la mitjana catalana (21,4 %). Finalment, els ingressos provinents de les prestacions socials van suposar el 18,5 % dels principals recursos. El pes d'aquest component a la comarca també va estar per sota de la xifra del conjunt de Catalunya (19,8 %). Al Vallès Occidental els salaris van representar el 61 % dels recursos de les famílies, percentatge també superior a la mitjana catalana. Els ingressos derivats de les rendes empresarials i professionals van representar el 20 %, proporció també per sota de la mitjana catalana. Els ingressos provinents de les prestacions socials van suposar el 18,5 % d'aquests recursos, el mateix percentatge que al Vallès Oriental.

Així, tot i que ambdues comarques van presentar una renda per habitant força elevada i amb similituds importants, veiem que dins de cada comarca hi ha notables diferències entre municipis. Al Vallès Oriental, la diferència entre la renda més alta (el municipi de l'Ametlla, amb 25.760 €) i la més baixa (el municipi de Canovelles, amb 14.500 €) va superar els 10.000 €. Al Vallès Occidental, la renda més alta (el municipi de Matadepera, amb 28.100 €) representa el doble de la més baixa (Badia del Vallès, amb 13.400 €) i mostra diferències entre municipis gairebé veïns de 15.000 € per càpita.

Dels 54 municipis que componen l'àrea del Vallès, pràcticament la meitat van tenir uns nivells de renda inferiors al conjunt de Catalunya el 2019.

Mapa 1. Renda familiar disponible bruta. Comarques i Aran. 2019.
Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Idescat.

4. Anàlisi de l'ESS a les comarques vallesanes

4.1. Xifres agregades de l'ESS

L'ESS té un profund arrelament a l'àmbit del Vallès, especialment a través de les societats laborals i del sector cooperatiu de treball associat, que destaquen per damunt de la resta. Segons les últimes dades disponibles a 31 de desem-

bre de 2021 (taula 4), actualment existeixen 1.772 entitats pertanyents a l'ESS, 1.064 de les quals són societats laborals, 660 cooperatives, 33 centres especials de treball, 8 empreses d'inserció i 7 mutualitats. Territorialment, 1.263 es troben localitzades al Vallès Occidental i 509 al Vallès Oriental.

Tipus d'ESS	Vallès Occidental	Vallès Oriental	Àmbit del Vallès
Societats laborals	761	303	1064
Cooperatives	468	192	660
Centres especials de treball(CET)	7	1	8
Empreses d'inserció (EI)	24	9	33
Mutualitats de previsió social	3	4	7
Total	1.263	509	1.772

Taula 4. Nombre d'entitats d'ESS. Àmbit del Vallès. 2021.

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Empresa i Treball i del Departament d'Economia i Hisenda de la Generalitat de Catalunya.

4.2. Societats laborals

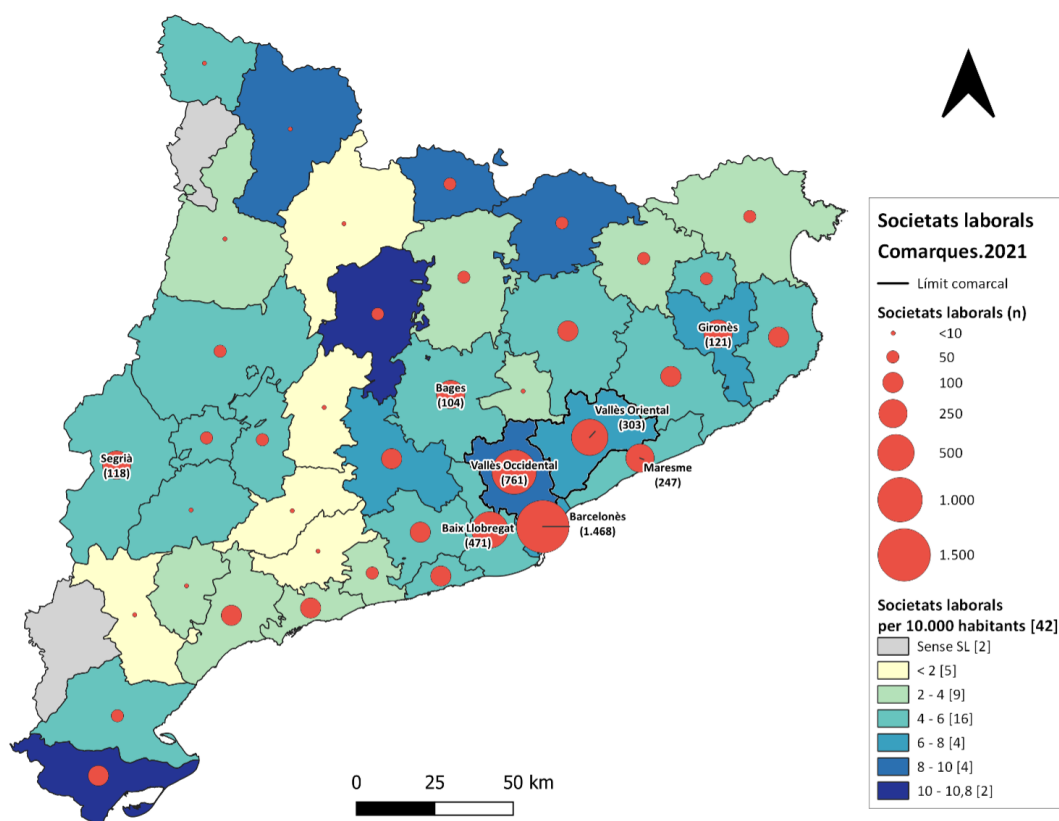
Les societats laborals constitueixen, juntament amb les cooperatives, un dels pilars de l'economia social a Catalunya. Des del punt de vista normatiu, les societats laborals són societats de caràcter mercantil on la majoria del capital social (més del 50 %) ha de ser propietat dels treballadors i treballadores amb una relació laboral de caràcter indefinit.

Per constituir una entitat d'aquest tipus es requereix un mínim de tres persones sòcies, ja que cap d'elles pot tenir una participació a la societat superior al 33 %. No obstant això, des de l'aprovació de la Llei 44/2015, de 14 d'octubre, de societats laborals i participades, és possible iniciar una societat amb només dos socis o sòcies sempre que aquests tinguin una participació equilibrada. Actualment, existeixen dues classes de societats laborals: les societats anònimes laborals (SAL) i les societats limitades laborals (SLL). La diferència entre ambdues consisteix bàsicament en el capital social mínim requerit per constituir l'entitat (en el cas de les SLL és de 3.000 € mentre que en el de les SAL ascendeix a 60.000 €).

Segons les dades del Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya, a 31 de desembre de 2021 hi ha 4.598 societats laborals actives al territori català, 1.064 de les quals (el 23 %) es localitzen en l'àmbit del Vallès. El Vallès Occidental, amb 761, és la segona comarca de Catalunya amb el major nombre de societats laborals registrades, només darrere del Barcelonès (1.468), que concentra una de cada tres societats amb aquesta tipologia. En el rànquing comarcal, el Vallès Oriental, amb 303 entitats, roman en quarta posició, per sota del Baix Llobregat (471) i per sobre del Maresme (247).

Tot i que les comarques metropolitanes apleguen un major nombre de societats laborals, el grau d'implantació és superior en altres comarques catalanes, com el Montsià (10,8 societats per cada 10.000 habitants), el Solsonès (10,3), la Cerdanya (9,4), el Ripollès (9,0) i el Pallars Sobirà (8,4) (mapa 2). El Vallès Occidental (8,1) i el Vallès Oriental (7,3) es posicionen darrere d'aquestes comarques, amb ràtios per sobre de la mitjana catalana (5,9) i del Barcelonès (6,4).

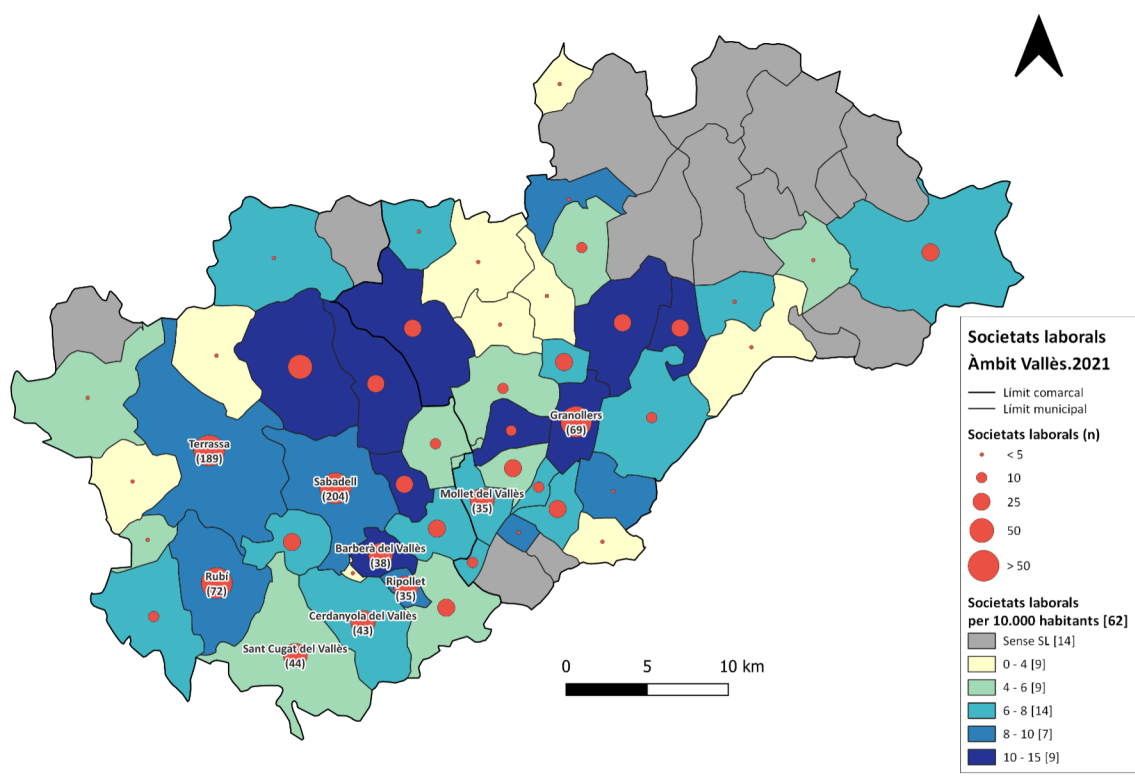

Mapa 2. Nombre de societats laborals i societats laborals per cada 10.000 habitants. Comarques. 2021.
Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya.

Aproximant-nos al nivell municipal (mapa 3), les societats laborals actives són presents a 21 dels 23 municipis del Vallès Occidental i a 27 dels 39 municipis del Vallès Oriental, tot i que el gruix de les entitats s'ubica a les principals àrees urbanes; la major part es concentren a Sabadell (204) i Terrassa (189), al Vallès Occidental, i a Granollers (69) i Mollet del Vallès (35), al Vallès Oriental. Com mostra el mapa 2, una altra part important de les entitats domiciliades al Vallès Occidental es troba a Rubí (72), Sant Cugat del Vallès (44), Cerdanyola del Vallès (43), Barberà del Vallès (38) i Ripollet (35). En conjunt, aquests sis municipis apleguen el 30 % de les entitats de la comarca.

En el cas del Vallès Oriental, Cardedeu (23), les Franqueses del Vallès (23) i Caldes de Montbui (19) també compten amb un nombre important de societats laborals.

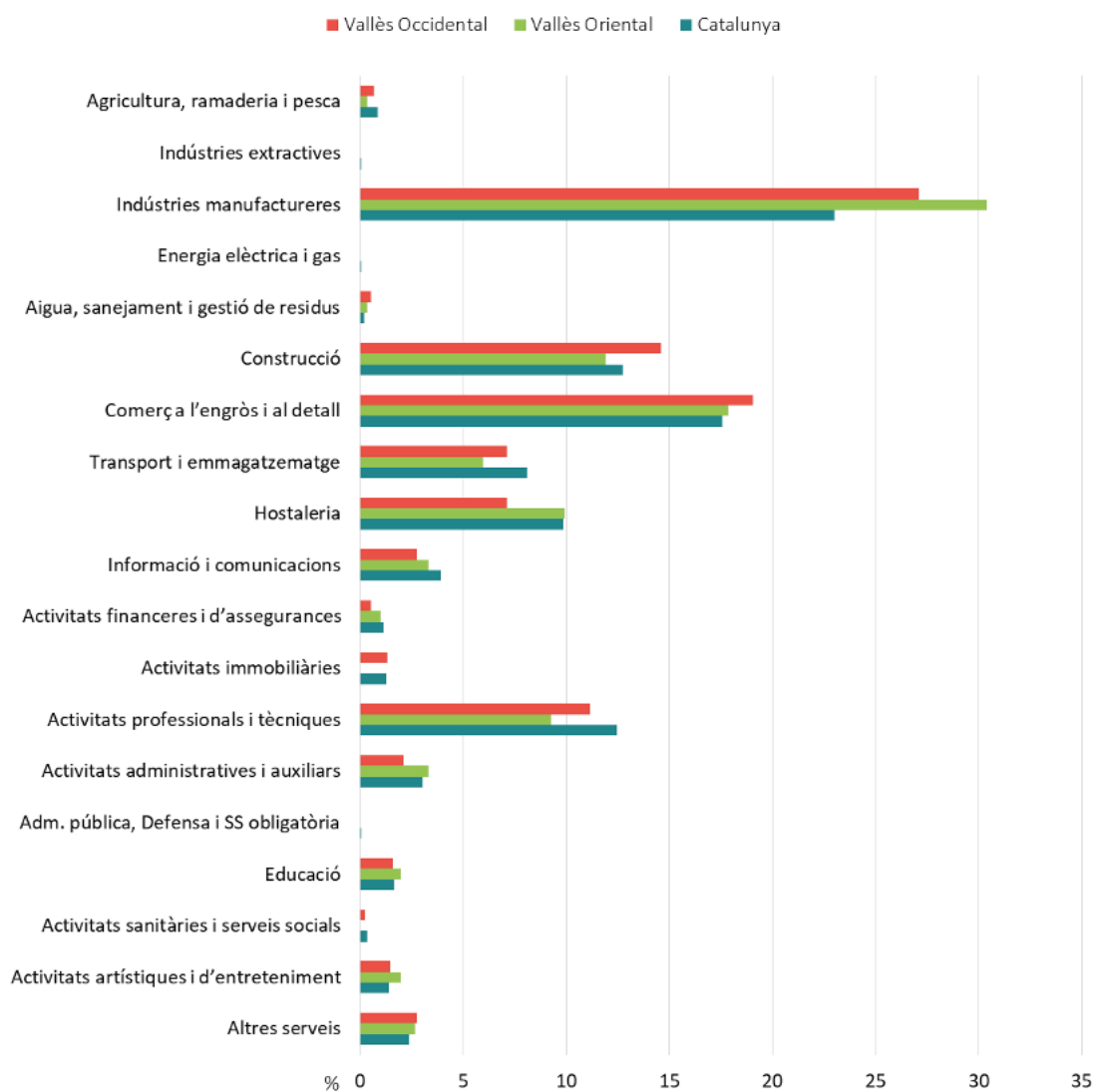
En relació amb la població resident, Lliçà de Vall sobresurt entre els municipis vallesans amb major implantació d'entitats, amb 15,2 per cada 10.000 habitants, seguida de Polinyà (14,1) i Cardedeu (12,4). A continuació, amb una presència relativa important, se situen Sentmenat, Barberà del Vallès, les Franqueses del Vallès, Granollers, Caldes de Montbui i Castellar del Vallès, tots sis municipis amb més de 10 entitats per cada 10.000 habitants.

Mapa 3. Nombre de societats laborals i societats laborals per 10.000 habitants. Àmbit del Vallès. 2021.
Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Empresa i Treball.

Si analitzem les societats laborals segons l'activitat econòmica principal, observem que, en l'àmbit del Vallès, predominen les entitats dedicades a la indústria manufacturera (gràfic 6). Cal tenir en consideració que aquestes comarques s'han caracteritzat tradicionalment per la rellevància del sector industrial i mostren, en el context català, una alta especialització productiva. Visiblement, aquesta secció aplega el 27,1 % i el 30,3 % de les entitats re-

gistrades al Vallès Occidental i al Vallès Oriental, respectivament, xifres que situen ambdues comarques per sobre de la mitjana catalana (23 %) i d'altres de la regió metropolitana com el Barcelonès (25,1 %), el Baix Llobregat (20,3 %) o Osona (20,6 %). En el cas de les societats laborals, destaquen les que realitzen activitats vinculades al sector metal·lúrgic, a l'automoció i, en menor mesura, a la indústria agroalimentària.

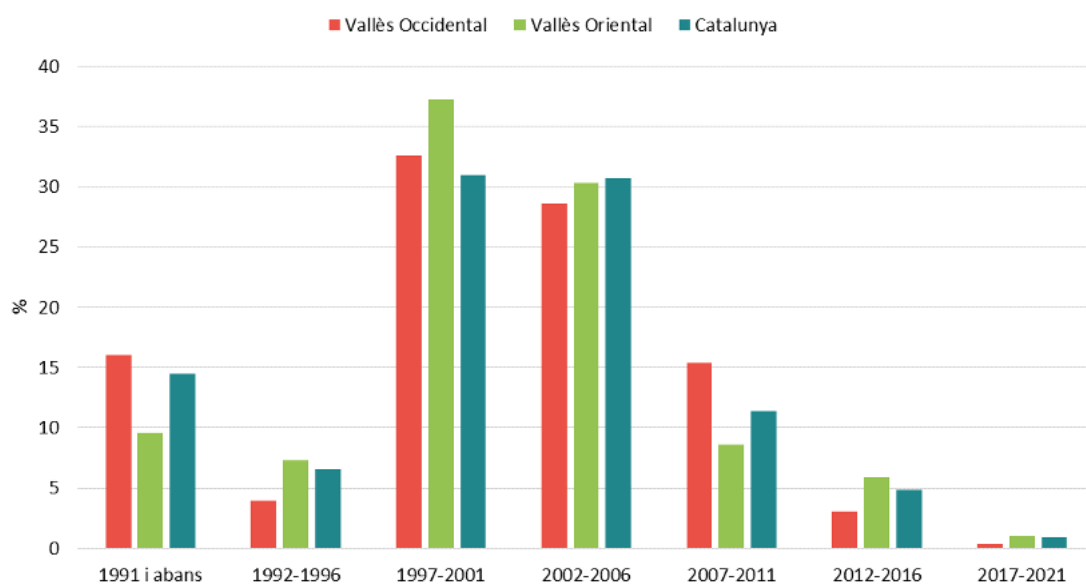
Gràfic 6. Societats laborals segons l'activitat de la CCAE 2009. Àmbit del Vallès i Catalunya. 2021.
Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Empresa i Treball.

A banda de la indústria, diverses activitats del sector serveis concentren una proporció important d'entitats, com el comerç a l'engròs i al detall (19,1 % al Vallès Occidental i 17,8 % al Vallès Oriental), les activitats professionals i tècniques (11,2 % i 9,2%, respectivament), l'hostaleria (7,1 % i 9,9 %) i el transport i emmagatzematge (7,1 % i 5,9 %). Finalment, en ambdues comarques trobem una proporció elevada de societats dedicades a la construcció (14,6 % al Vallès Occidental i 11,9 % al Vallès Oriental).

Des del punt de vista de la seva antiguitat (gràfic 7), les societats laborals en l'àmbit del Vallès tenen una edat mitjana de 20,9 anys, similar a la catalana; el gruix de les entitats registrades a ambdues comarques (sis de cada deu) tenen entre 15 i 25 anys. Cal destacar que el Vallès Occidental presenta una estructura d'edats relativament més envellida, atès el major pes de les societats laborals amb més de 30 anys d'història (el 16 % al Vallès Occidental contra el 9,6 % al Vallès Oriental). Aquests indicadors sobre la demografia de les societats la-

borals posen en relleu la consolidació d'aquesta tipologia d'entitats a Catalunya. Malgrat el seu arrelament territorial, es fa palès un alentiment en el ritme de creació de noves entitats, tant en

l'àmbit del Vallès com en la resta de comarques catalanes, en la mesura que són poques les iniciades en els darrers cinc anys.

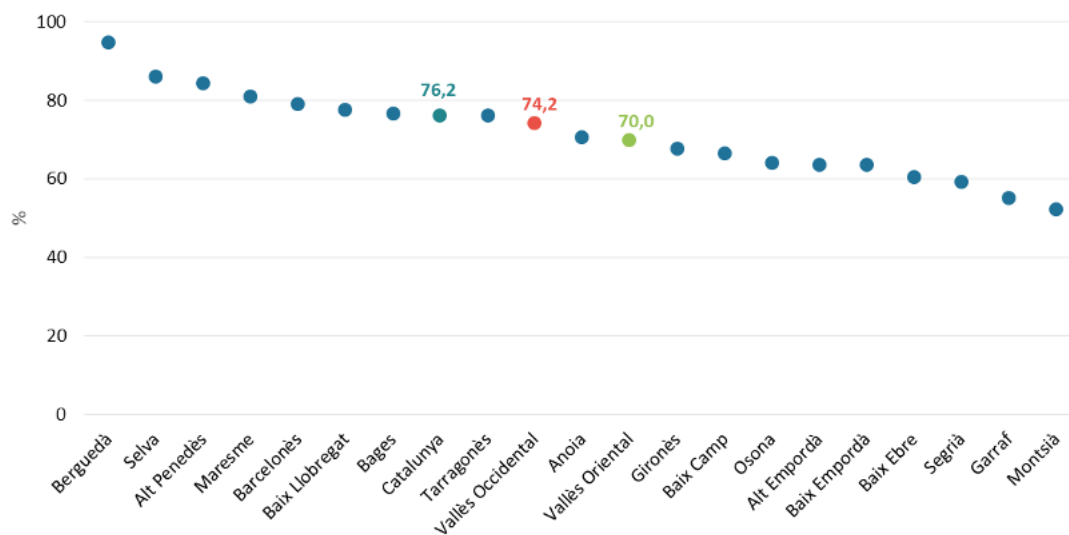
Gràfic 7. Societats laborals segons l'any d'inscripció. Àmbit del Vallès i Catalunya. 2021.
Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya.

Per acabar, analitzem alguns indicadors relatius a la composició interna d'aquestes organitzacions i, més concretament, al nombre de socis i sòcies i el tipus de vinculació amb la societat, així com sobre la presència de dones (gràfic 8). En termes absoluts, les 1.064 societats laborals actives a l'àmbit del Vallès apleguen 4.273 socis i sòcies, xifra que representa el 20,8 % del total de Catalunya (20.522). En termes relatius, el Vallès Occidental destaca com la tercera comarca amb un major nombre de socis i sòcies per habitant (34,7 per 10.000 habitants), per sobre de la mitjana catalana (26,4) i del Vallès Oriental (24,7).

Dit això, la normativa vigent preveu tres possibles tipus de vinculació en el marc de les societats laborals: la de soci/sòcia capitalista, que pot ser una persona física o jurídica, pública o privada, que no pot tenir més d'una tercera part del capital social; la de soci/sòcia treballador/a, que

només pot ser-ho una persona física que contribueix amb el seu treball, amb un contracte indefinit; i la de treballador/a assalariat/ada no soci/sòcia, amb contracte indefinit però amb una modalitat de jornada que depèn de les hores treballades a l'any pels socis/sòcies treballadors/ores.

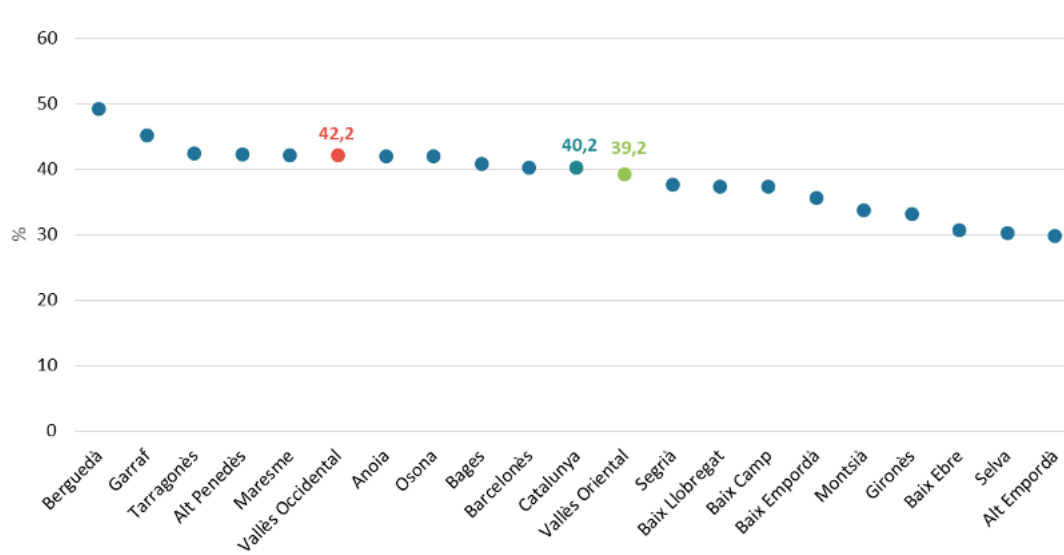
Amb la informació disponible, que es limita als dos primers tipus de vinculació esmentats, podem veure que el 2021, en el conjunt de Catalunya, el 76,2 % dels membres de les societats laborals són socis/sòcies treballadors/ores, mentre que el 23,8 % restant hi participa aportant-hi exclusivament capital. Aquesta proporció, però, varia àmpliament a les comarques catalanes: oscil·la entre el 94,7 % del Berguedà i el 52,3 % del Montsià (gràfic 8). En el cas de l'àmbit del Vallès, el pes dels socis/sòcies treballadors/ores és lleugerament inferior a la mitjana catalana, tant al Vallès Occidental (74,2 %) com al Vallès Oriental (70 %).

Gràfic 8. Proporción de sòcies i socis treballadors a les societats laborals. Comarques de Catalunya. 2021.
 Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya.
 Nota: comarques amb societats laborals amb més de 100 socis i sòcies.

Pel que fa a la composició de gènere de les societats laborals, les dades agregades comarcals mostren un predomini masculí generalitzat, tot i que aquesta asimetria varia territorialment (gràfic 9). D'aquesta manera, trobem

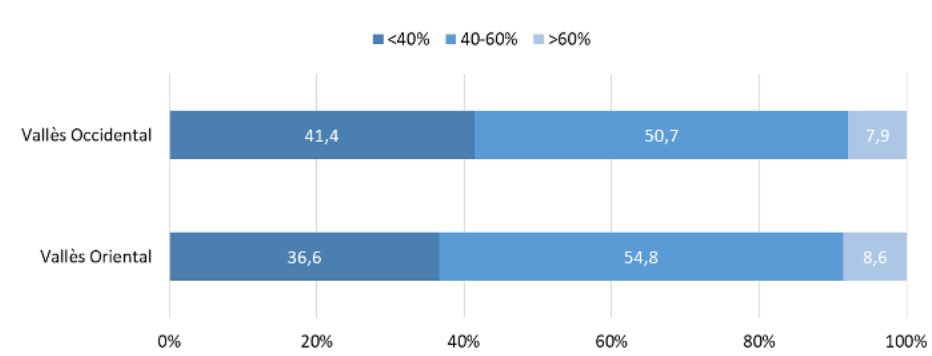
que, entre les vint primeres comarques amb un major nombre de persones sòcies, la proporció de dones no supera el 40 % en la meitat dels casos (incloent-hi el Vallès Oriental), mentre que la resta se situaria entre el 40 % i el 50 %.

Gràfic 9. Proporción de dones sòcies a les societats laborals. Comarques de Catalunya. 2021.
 Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya.
 Nota: comarques amb societats laborals amb més de 100 socis i sòcies.

Aquestes dades, però, s'han de matisar si considerem la composició de gènere a escala d'entitat (gràfic 10). Així, al voltant de la meitat de les societats laborals localitzades en l'àmbit del Vallès (el 50,3 % al Vallès Occidental i el 54,8 % al Vallès Oriental) són paritàries, és a dir, presenten una composició relativament equilibrada, ja que cap dels dos gèneres arriba

a una proporció inferior al 40 % ni superior al 60 %. Val a dir que, en una part important de les entitats, la presència de dones és inferior al 40 % (en concret, el 41,4 % al Vallès Occidental i el 36,6 % al Vallès Oriental) i una proporció petita supera el 60 % (7,9 % al Vallès Occidental i 8,6 % al Vallès Oriental).

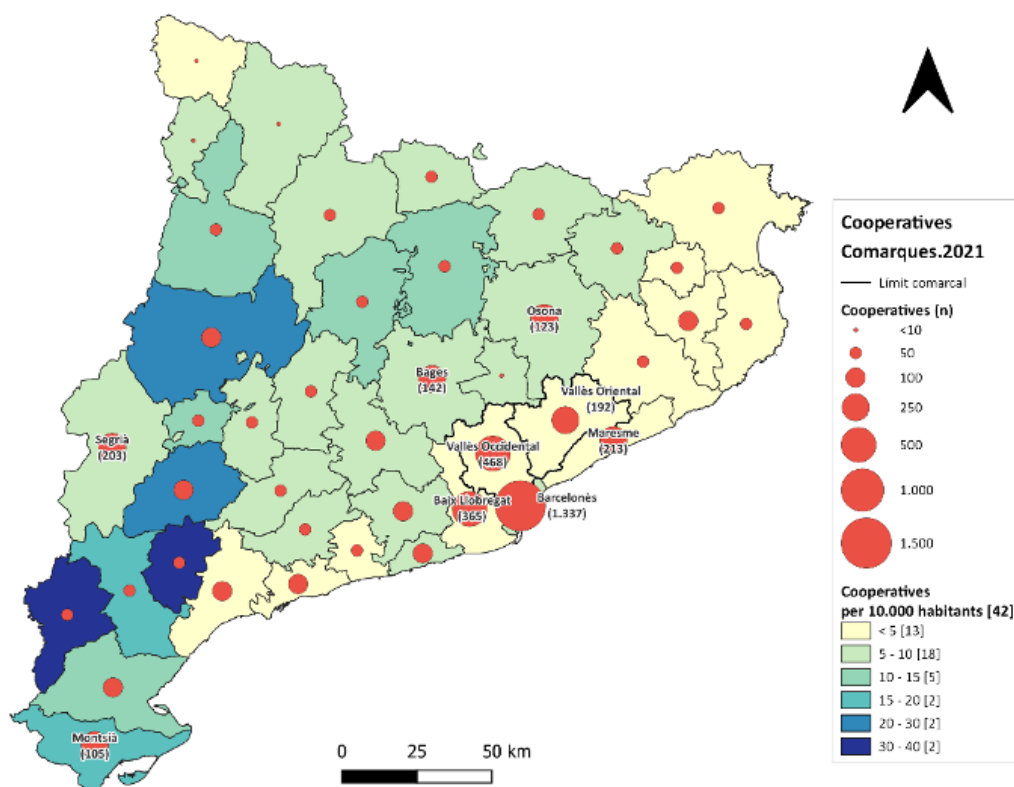
Gràfic 10. Empreses segons percentatge de dones sòcies. Àmbit del Vallès. 2021.
Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya.

4.3. Cooperatives

Des del punt de vista normatiu, la cooperativa es defineix com una empresa formada per persones físiques o jurídiques que s'uneixen, de forma voluntària, per satisfer les necessitats i les aspiracions econòmiques, socials i culturals en comú mitjançant una empresa de propietat conjunta i de gestió democràtica. Per constituir una cooperativa només es requereix un mínim de tres socis o sòcies que han de desenvolupar l'activitat que correspongui segons el tipus de cooperativa.

Les empreses cooperatives es basen en uns principis distintius establerts per l'Aliança Cooperativa Internacional (ACI), entre els quals cal destacar la democràcia empresarial en la seva gestió i la participació econòmica del socis/sòcies, juntament amb la millora de la situació econòmica i social no només dels membres de l'entitat sinó també de la comunitat.

Segons les dades del Registre General de Cooperatives del Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya, a l'àmbit del Vallès existeixen 660 cooperatives, xifra que representa el 14,7 % del total de les cooperatives catalanes registrades a data de 31 de desembre de 2021 (4.486). En la seva dimensió territorial, el Vallès Occidental, amb 468 entitats, segueix situant-se com la segona comarca amb més cooperatives, darrere del Barcelonès (1.337), que pràcticament concentra la meitat de les cooperatives del país (mapa 4). En aquest rànquing, el Vallès Oriental, amb 162 entitats, manté una posició més allunyada i esdevé la sisena comarca amb el major nombre de cooperatives, darrere del Baix Llobregat (365), el Maresme (213) i el Segrià (203).

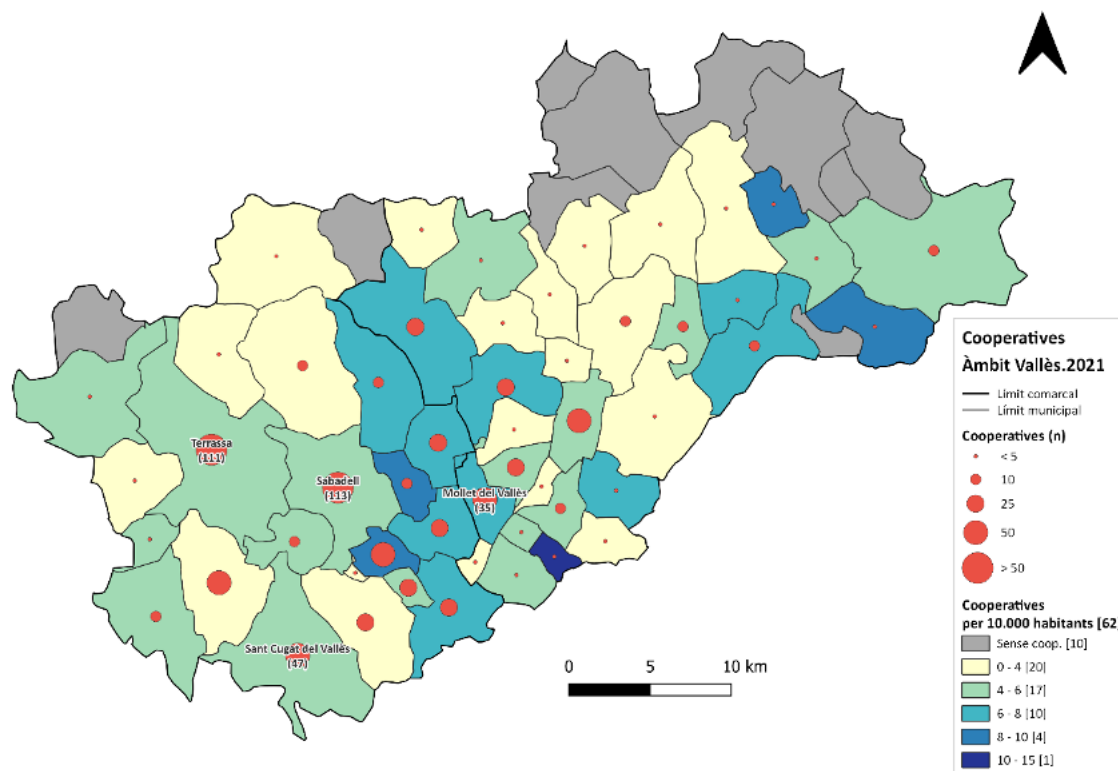

Mapa 4. Nombre de cooperatives i cooperatives per 10.000 habitants. Comarques. 2021.
 Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya.

Encara que les comarques metropolitaniques concentren, juntament amb el Segrià, el gruix de teixit cooperatiu català, el grau d'implantació d'aquestes entitats és superior en altres comarques, com la Terra Alta (39,5 cooperatives per 10.000 habitants), el Priorat (31,9), les Garrigues (28,9) i la Noguera (21,9), mentre que el Vallès Occidental i el Vallès Oriental se situen per sota de la mitjana catalana (5,8), amb 5 i 4,6 cooperatives per 10.000 habitants, respectivament.

En l'àmbit del Vallès, el detall municipal mostra que el teixit cooperatiu es troba concen-

trat en les dues capitals del Vallès Occidental, Sabadell (113) i Terrassa (111), que en conjunt concentren prop del 48 % de les cooperatives de la comarca. En el cas del Vallès Oriental, Mollet del Vallès (35) i Granollers (28) apleguen la major part d'aquest teixit (mapa 5). De la mateixa manera que amb les societats laborals, en el cas de les cooperatives apareixen altres pols secundaris, com Sant Cugat del Vallès (47), Barberà del Vallès (30), Rubí (27) i Montcada i Reixac (25), a la banda occidental, i Caldes de Montbui (11), Parets del Vallès (11) i Montornès del Vallès (10), a l'oriental.

Mapa 5. Nombre de cooperatives i cooperatives per 10.000 habitants. Àmbit del Vallès. 2021.
Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya.

La Llei 12/2015, de 9 de juliol, de cooperatives, preveu fins a dotze tipologies diferents d'entitats.¹⁰ La tradició cooperativa a Catalunya dona peu al fet que, en l'actualitat, el teixit empresarial cooperatiu estigui força diversificat, si bé les entitats que s'engloben sota la categoria de treball associat representen el 74,3 % del total, xifra que augmenta fins al 85,4 % en el cas del Vallès Occidental i fins al 80,2 %, en el del Vallès Oriental (taula 5). El predomini de les cooperatives de treball s'explica no només per la seva

trajectòria històrica sinó també perquè, amb independència de l'activitat econòmica que s'ha de desenvolupar, només es necessita un mínim de dos socis/sòcies i un capital mínim de 3.000 € per emprendre un projecte cooperatiu d'autoocupació. A banda de les cooperatives de treball, a l'àmbit del Vallès també trobem, tot i que en una proporció molt inferior, cooperatives de serveis, d'habitatge, de consumidors i usuaris, d'ensenyament i agràries.

¹⁰ Tipologies de cooperatives: agràries, marítimes, fluvials i lacustres, d'assegurances, de consumidores i usuàries, de crèdit, d'ensenyament, d'habitatges, sanitàries, de serveis, de treball associat, integrals i de segon grau.

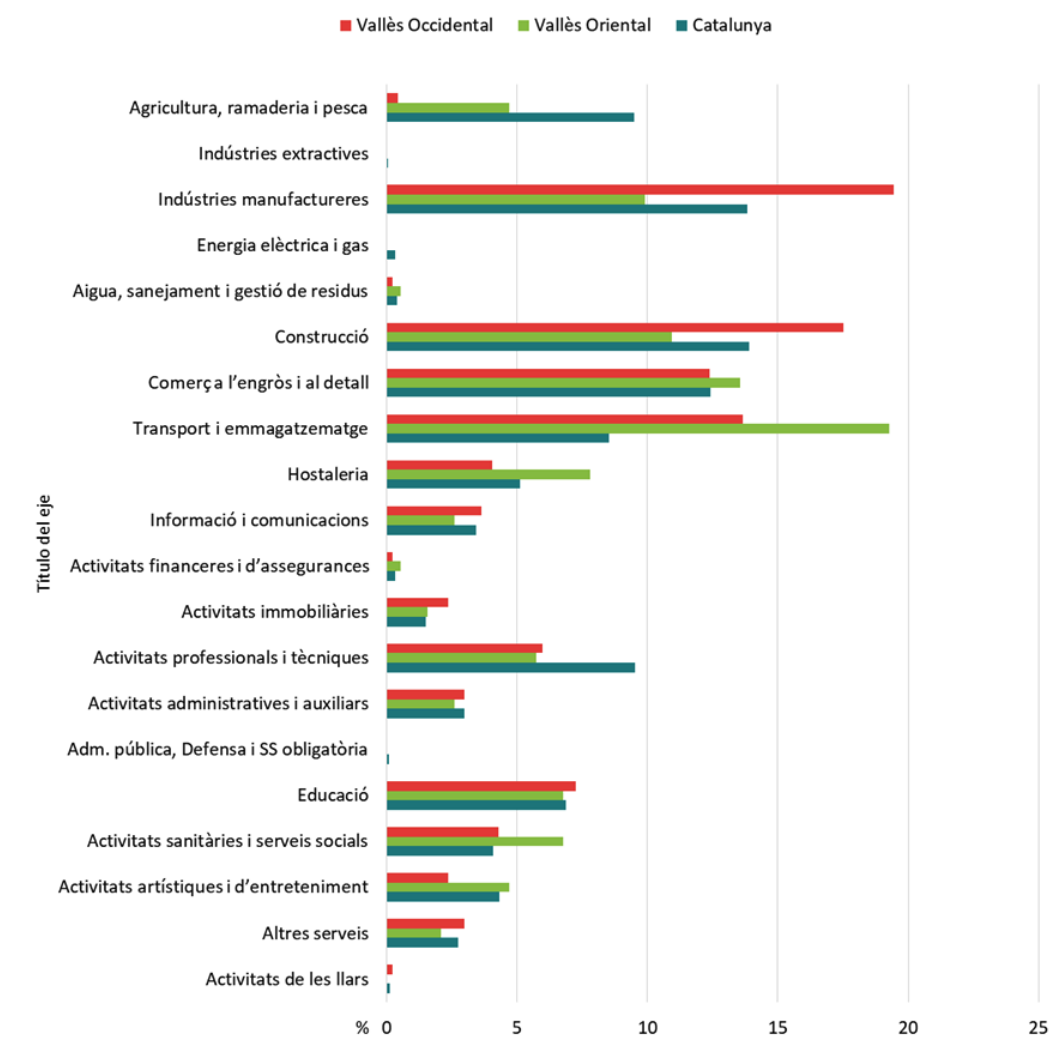

	Vallès Occidental		Vallès Oriental		Total Catalunya	
	N	%	N	%	N	%
Agràries	3	0,6	7	3,6	427	9,5
Consumidors i usuaris	12	2,6	8	4,2	151	3,4
Ensenyament	11	2,4	3	1,6	78	1,7
Habitatges	15	3,2	4	2,1	104	2,3
Serveis	21	4,5	11	5,7	243	5,4
Treball associat	401	85,7	154	80,2	3.334	74,3
Resta de classes	5	1,1	5	2,6	149	3,3
Total	468	100,0	192	100,0	4.486	100,0

Taula 5. Cooperatives segons classe. Àmbit del Vallès i Catalunya. 2021.
 Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya.

En l'àmbit del Vallès, el teixit cooperatiu presenta diferències territorials en termes d'especialització de l'activitat econòmica (gràfic 11). Així, en el cas del Vallès Occidental, l'estructura productiva cooperativista es caracteritza pel protagonisme de la indústria manufacturera, que aplega el 19,9 % de les entitats a la comarca, per sobre de les xifres registrades al Vallès Oriental (9,9 %) i al conjunt de Catalunya (13,8 %). Altres sectors amb un pes important són la construcció (17,5 %), el transport i l'emmagatzematge (13,7 %), el comerç (12,4 %) i l'educació (7,3 %). Aquestes cinc seccions d'activitat concentren al voltant del 70 % de les cooperatives domiciliades al Vallès Occidental.

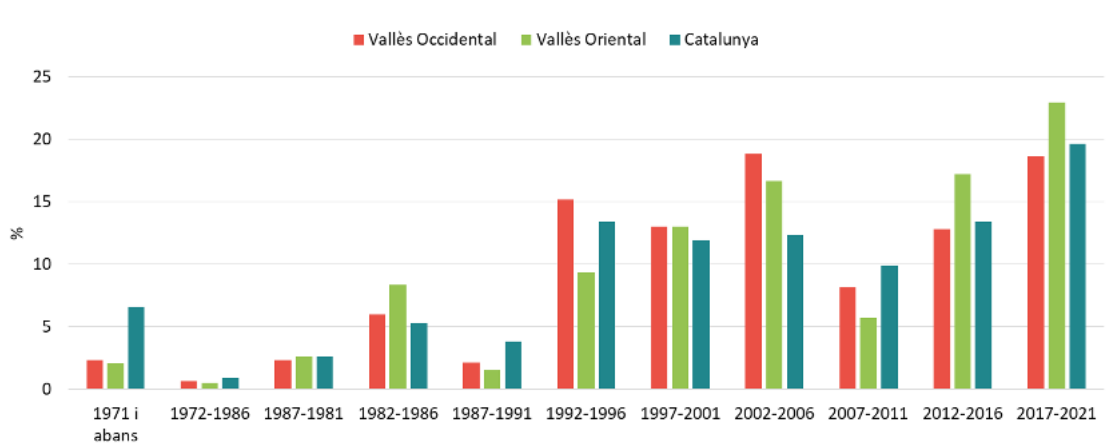
Quant al Vallès Oriental, hi predominen les cooperatives dedicades al transport i l'emmagatzematge (19,3 %), amb una proporció d'empreses molt superior a la mitjana catalana (8,5 %) i a la del Vallès Occidental, com hem vist al paràgraf anterior. A banda d'aquesta secció, també destaquen el comerç (13,5 %), la construcció (10,9 %) i, en menor mesura, l'hostaleria (7,8 %), l'educació (6,8 %) i activitats sanitàries i de serveis socials (6,8 %). Finalment, cal destacar que el sector primari té una major importància al Vallès Oriental, on representa el 4,7 % del total de les cooperatives, percentatge que, tot i ser la meitat del que es dona a l'àmbit català, supera àmpliament el 0,4 % registrat al Vallès Occidental.

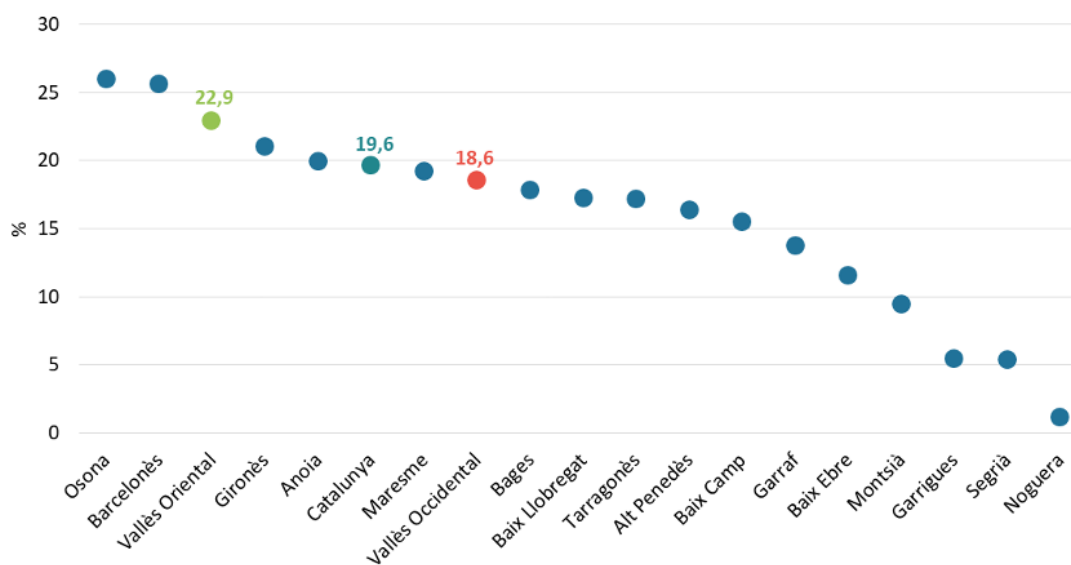
Gràfic 11. Cooperatives segons secció d'activitat de la CCAE 2009. Àmbit del Vallès i Catalunya. 2021.
Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya.

En relació amb l'antiguitat (gràfic 12), les cooperatives ubicades a l'àmbit del Vallès tenen una mitjana d'edat propera als 18 anys (de 18,5 anys al Vallès Occidental i de 17 anys al Vallès Oriental), inferior a la mitjana catalana (20,6 anys). El gruix de les cooperatives registrades tant al Vallès Occidental (86,5 %) com al Vallès Oriental (84,9 %) van ser creades fa menys de trenta anys. Una part significativa

d'aquestes cooperatives (el 18,6 % al Vallès Occidental i el 22,9 % al Vallès Oriental) tenen menys de cinc anys d'antiguitat. Val a dir que, en el context català, el Vallès Oriental destaca pel dinamisme del teixit productiu cooperatiu, no més darrere de les comarques d'Osona (26 %) i el Barcelonès (25,7 %).

Gràfic 12. Cooperatives segons l'any d'inscripció. Àmbit del Vallès i Catalunya. 2021. Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya.

Gràfic 13. Percentatge de cooperatives creades els darrers cinc anys. Comarques i Catalunya. 2021. Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya. Nota: comarques amb més de 50 cooperatives registrades.

Finalment, les 660 cooperatives registrades a l'àmbit del Vallès apleguen 8.000 socis i sòcies (3.201 al Vallès Occidental i 4.799 al Vallès Oriental), xifra que representa només el 2,8 % del total de Catalunya (289.017). En aquest sentit, el teixit cooperatiu de l'àmbit del Vallès es caracteritza per una menor grandària; al Vallès Oriental hi ha, de mitjana, 25 cooperativistes per

entitat, mentre que al Vallès Occidental aquesta xifra queda reduïda a 6,9, valors que se situen molt per sota de la mitjana catalana (64,5) i d'altres comarques com l'Alt Urgell (255,5), el Baix Camp (163,9), la Conca de Barberà (147,2), les Garrigues (141,5) o el Barcelonès (130).

Aquestes dades s'han de matisar per la presència de cooperatives de consumidors i

usuaris/àries i agràries que, tot i representar un proporció reduïda d'entitats, en comparar-les amb les cooperatives de treball, apleguen un gran volum de socis i sòcies (taula 6), com en el

cas del Vallès Oriental, on les 8 cooperatives de consumidors/ores sumen el 67 % del total de cooperativistes de la comarca i 7 cooperatives agràries acumulen el 16 %.

Tipologia	Vallès Occidental			Vallès Oriental		
	N	Socis inicials	Grandària mitjana	N	Socis inicials	Grandària mitjana
Agràries	3	110	36,7	7	775	110,7
Consumidors i usuaris	12	591	49,3	8	3.221	402,6
Ensenyament	11	96	8,7	3	58	19,3
Habitatges	15	235	15,7	4	26	6,5
Serveis	21	183	8,7	11	142	12,9
Treball associat	401	1.940	4,8	154	540	3,5
Resta	5	46	9,2	5	37	7,4
Total general	468	3.201	6,8	192	4.799	25,0

Taula 6. Nombre de cooperatives, cooperativistes i grandària mitjana de les entitats segons tipologia. Àmbit del Vallès. 2021.
Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya.

4.4. Empreses d'inserció i CET

Les empreses d'inserció (EI) són iniciatives de l'ESS que tenen com a objectiu principal la integració sociolaboral de persones amb necessitats específiques o col·lectius desfavorits. En aquest sentit, les EI desenvolupen una activitat econòmica, sigui de producció de béns o de prestació de serveis.

Les EI poden configurar-se sota diferents fórmules jurídiques (societats mercantils, societats laborals i cooperatives) i han de ser promogudes i participades per una o diverses

entitats. També han de complir una sèrie de condicions específiques de contractació de personal i, en l'àmbit econòmic, han de destinar com a mínim el 80 % dels rendiments anuals obtinguts a la millora o l'ampliació de les estructures productives i d'inserció.

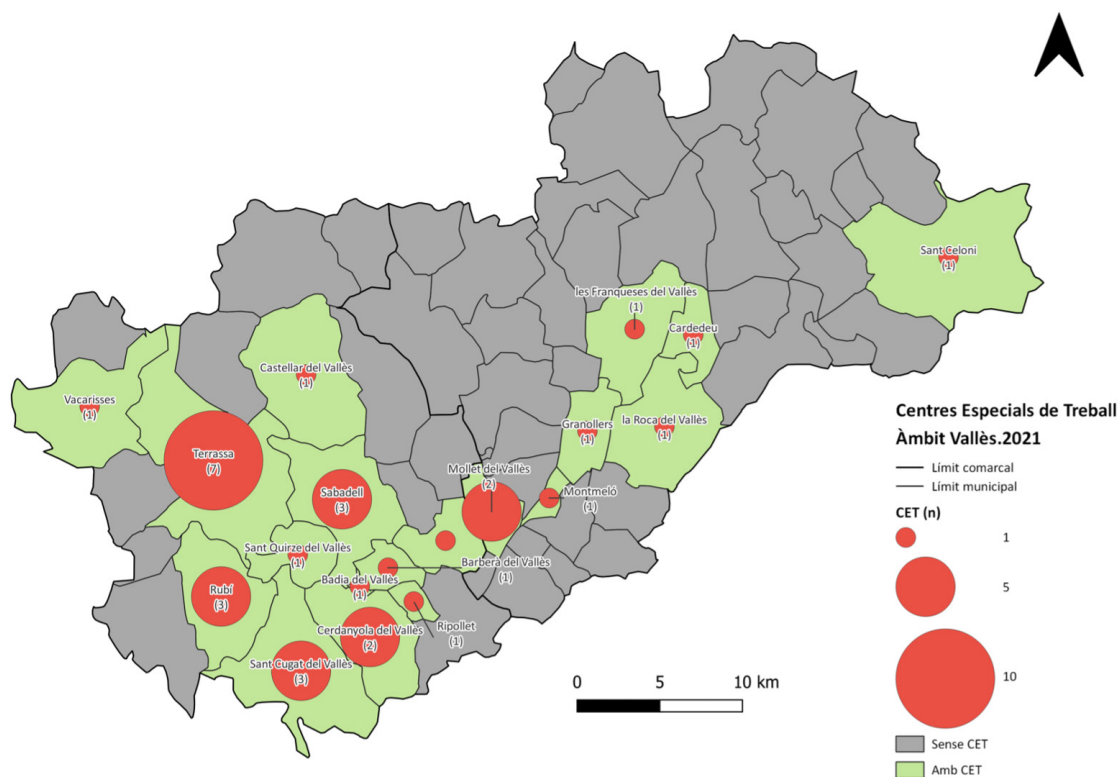
De les 75 empreses d'inserció registrades a Catalunya a data de 31 de desembre de 2021, 8 estan ubicades a l'àmbit del Vallès, 7 al Vallès Occidental i 1 al Vallès Oriental. Aquestes empreses desenvolupen diferents activitats de gestió de residus, comerç i serveis a la llar (taula 7).

Nom EI	Municipi	Activitat econòmica
Andròmines Eines Assolides	Montcada i Reixac	Gestió de residus i serveis mediambientals
Apasomi	Sabadell	Serveis a la llar i de proximitat
Dimas	Granollers	Altres productes i serveis (muntatge d'infraestructures per a actes culturals i formació)
Dikaia Gestió	Terrassa	Altres productes i serveis (serveis de consergeria, controladors d'accessos homologats i agents cívics)
Per Tots	Terrassa	Recollida de residus no perillosos i altres serveis de gestió de residus
Engrunes, Recuperació i Manteniment	Montcada i Reixac	Gestió de residus i serveis mediambientals
Què Fem	Sabadell	Comerç (venda de roba, llibres de segona mà)
The Good Plug	Montcada i Reixac	Reparació d'aparells electrodomèstics

Taula 7. Empreses d'inserció. Àmbit del Vallès. 2021.
 Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya

Per la seva banda, els centres especials de treball (CET) comparteixen els mateixos objectius que les empreses d'inserció, tot i que situen el focus de la seva actuació sobre persones amb discapacitat (física, psíquica o sensorial). Aquestes entitats, que poden ser de titularitat privada o pública, han de comptar amb un mínim del 70 % de persones treballadores amb un grau de discapacitat igual o superior a un

33 %. Actualment a Catalunya hi ha 200 CET, 33 dels quals s'ubiquen a l'àmbit del Vallès (24 al Vallès Occidental i 9 al Vallès Oriental) (mapa 6). Aquests CET desenvolupen diverses activitats, principalment en el sector de serveis a les persones i a l'empresa (bugaderia, neteja, manteniment d'edificis, recepció i control d'accessos, jardineria, etc.).

Mapa 6. Centres especials de treball. Àmbit del Vallès. 2021.

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya.

4.5. Les mutualitats de previsió social

Les mutualitats de previsió social són entitats de gran tradició a Catalunya i actualment mantenen una àmplia presència en el sector assegurador, sobretot en la prestació de serveis d'assistència sanitària. Des del punt de vista normatiu, les mutualitats són una figura jurídica i es consideren entitats privades sense afany de lucre, complementària o alternativa de la Seguretat Social, sota els principis de protecció mútua, solidaritat, gestió professional i organització democràtica.

Actualment existeixen 33 mutualitats a Catalunya, 7 de les quals tenen la seu social a l'àmbit del Vallès (taula 8). D'aquestes, 3 es troben al Vallès Occidental i 4 al Vallès Oriental, i es dediquen principalment a la prestació de serveis d'assistència sanitària (4) i de decessos (3). En conjunt, aquestes entitats agrupen 360.795 persones associades, la qual cosa representa el 28 % d'1.267.656 persones que pertanyen a les mútues catalanes. Val a dir que el 88 % dels mutualistes de l'àmbit del Vallès pertany a la Mútua de Terrassa.

Nom	Municipi	Activitat principal	Persones assegurades (any 2020)
Mútua de Granollers	Granollers	Assistència sanitària	15.970
Unió de Germandats	Parets del Vallès	Decessos	1.258
Germandat de Sant Joan Baptista	Sant Celoni	Assistència sanitària	3.198
Societat de Socors Mutus de Mollet	Mollet del Vallès	Assistència sanitària	2.403
Mútua de Terrassa	Terrassa	Assistència sanitària	317.840
Mutualitat Centre Social Les Arenes	Terrassa	Decessos	2.275
La Previsió Terrassenca	Terrassa	Decessos	17.851

Taula 8. Mutualitats de previsió social. Àmbit del Vallès Occidental. 2021.
Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament d'Economia i Hisenda de la Generalitat de Catalunya.

5. Conclusions

Amb aquesta anàlisi de dades sobre el teixit, l'extensió i la profunditat de l'ESS a l'àmbit del Vallès, aquest capítol ha posat de nou en valor el fort desenvolupament d'aquest model econòmic alternatiu tant al Vallès Occidental com al Vallès Oriental.

El Vallès s'estén en un àmbit territorial potent dins l'eix metropolità, tant a escala demogràfica (1.353.211 persones) com pel que fa al gruix d'activitat econòmica i teixit productiu que s'hi concentra. És un àmbit territorial clau, prop del pol econòmic i la capital del país (Barcelona) i, per tant, esdevé un nucli important d'expansió de l'activitat.

No podem obviar que, a l'hora d'analitzar les dades relatives a l'àmbit de l'ESS, ens trobem amb limitacions clares. D'una banda, tenim una manca de dades important, i de l'altra, el context de pandèmia que vivim des del març de

2020 ha estat especialment dur amb les persones i el teixit productiu; tot plegat fa que no puguem obviar les limitacions a l'hora d'analitzar les dades relatives a l'ESS i per això ens podem trobar amb una major infrarepresentació de les organitzacions existents.

Més enllà, però, d'aquesta situació conjuntural de disposar de dades, els resultats obtinguts apunten que la implementació de l'ESS es manté com a destacable i ve d'una tradició llarga i arrelada tant al conjunt del país com a les dues comarques del Vallès. La proliferació de l'ESS també té molt a veure amb les característiques socioeconòmiques d'aquestes comarques.

Si aprofundim en les formes jurídiques amb més representació en aquests territoris, queda palès que el Vallès Occidental segueix situant-se com la segona comarca amb més cooperatives, darrere del Barcelonès, comarca

que pràcticament concentra la meitat de les cooperatives del país. El Vallès Oriental, tot i situar-se en sisè lloc, encara manté un paper destacable en aquest sentit. En termes de societats laborals o altres formes jurídiques, el Vallès manté un volum d'organitzacions també destacable: el Vallès Occidental es manté en segona posició i el Vallès Oriental, en quarta. L'arrelament i la consolidació d'aquests tipus d'entitats en aquestes comarques representatives de l'ESS segueix sent important, sobretot si es té en compte que la gran majoria tenen al voltant dels 20–25 anys o més de vida. Tot i així, observem un cert decreixement en la constitució de noves organitzacions amb aquestes tipologies en comparació amb l'expansió dels anys setanta i vuitanta. Si donem un cop d'ull en termes de gènere, observem que majoritàriament parlem de societats poc paritàries, on la figura masculina està generalitzada. En l'àmbit del Vallès, la presència de dones sòcies se situa al voltant del 40 %, percentatge lleugerament més favorable al Vallès Occidental que a l'Oriental.

Pel que fa al teixit d'aquesta economia i en particular pel que fa a cooperatives, observem la importància i la diversitat de les activitats econòmiques desenvolupades per aquestes organitzacions. Cada comarca té una tradició

productiva pròpia, i això també es denota en la seva especialització pel que fa a l'ESS; així, el Vallès Occidental té una especialització més marcada en els àmbits de la indústria manufacturera i del transport, mentre que al Vallès Oriental hi ha més diversificació, amb una proporció més elevada d'empreses vinculades al sector del comerç a l'engròs i al detall i al sector de l'educació. Tanmateix, però, la localització estratègica i les bones comunicacions d'ambdues comarques fan que siguin competitives pel que fa a la localització d'iniciatives empresarials vinculades a la indústria (especialment a la indústria auxiliar), el transport terrestre i la distribució. Finalment, és important recalcar que, tot i que altres formes jurídiques com els CET, les EI o les mutualitats són models organitzatius amb menys presència al territori (48 entitats), aquestes organitzacions són igualment necessàries per reforçar l'ESS en aquest àmbit i tenen prou espai per desenvolupar-se en tot el Vallès. De fet, al Vallès Occidental hi ha més presència d'aquestes formes jurídiques que no pas al Vallès Oriental, però en conjunt mostren una diferència important envers el Barcelonès i el seu entorn més immediat, on es concentra bona part d'aquests tipus d'entitats.

2. Transformació social: concepte i projectes guardonats amb els Premis eines 2021

Part A. El concepte de transformació social

Autora | Carolina Cubero Rivera, *màster en Emprenedoria
i Innovació Social per la UAB*

I. Introducció

La transformació social és un concepte que ha estat al centre dels moviments socials i forma part de la missió de diverses entitats que proposen solucions a problemes fonamentals de la nostra societat. El propòsit d'aquest document és contribuir a la generació d'un marc de referència que faciliti el desenvolupament d'iniciatives de transformació social partint d'una conceptualització comuna.

L'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO) relaciona el concepte de transformació social amb «canvis que generin solucions innovadores que respectin valors universals com la pau, la dignitat humana, la igualtat de gènere, la no-violència i la no-discriminació» (UNESCO, 2021). La promoció del respecte a aquests valors universals està en consonància amb la

Declaració Universal de Drets Humans de les Nacions Unides, que estableix els drets fonamentals que s'han de protegir al món, que inclouen, però no s'hi limiten: el dret a la vida; el dret a la llibertat i a la seguretat; el dret a igual protecció contra la discriminació; el dret a participar en els assumptes polítics; el dret a l'educació; el dret al treball amb prou remuneració per assegurar una existència conforme a la dignitat humana, i el dret a un nivell de vida adequat que assegurï als individus, així com a les seves famílies, la salut i el benestar, i en especial l'alimentació, el vestit, l'habitatge, l'assistència mèdica i els serveis socials necessaris (Nacions Unides, 1948).

Per la seva banda, l'Institut de Transformació Social de la Universitat de Califòrnia a Santa Cruz estableix que la transformació so-

cial és un «procés col·lectiu que promou canvis sistèmics en institucions i relacions socials, normes i valors socials, i en les relacions de poder» (Institut de Transformació Social, 2022). Aquesta definició destaca la importància de la col·laboració i la participació en definir la transformació social com a procés col·lectiu. A més, comparteix amb la UNESCO que la transformació social té com a objectiu desenvolupar solucions que produeixin canvis fonamentals a la nostra societat i ofereixin alternatives a les formes tradicionals de fer. Els canvis sistèmics amb què aquestes entitats relacionen la transformació social requereixen, doncs, solucions que atenguin les causes i no només els símptomes dels problemes socials i que siguin solucions sostenibles, és a dir, que perdurin a través del temps.

De Haas *et al.* (2020) defineixen el terme com un «canvi fonamental en la manera com les societats s'organitzen i distribueixen els seus recursos». Alhora, fan al·lusió a cinc dimensions que constitueixen la vida social:

- Dimensió política, definida com el control organitzat.
- Dimensió econòmica, definida com l'acumulació i l'ús de recursos en la producció, distribució i consum de béns i serveis.
- Dimensió tecnològica, definida com l'aplicació de coneixement mitjançant el desplegament de procediments, destreses i tècniques.
- Dimensió demogràfica, definida com l'estructura i la distribució espacial de les poblacions.
- Dimensió cultural, definida com les creences, els valors, les normes i els costums compartits per un grup de persones.

Aquesta definició emmarca les dimensions de la vida social i ofereix una mirada transversal a la conceptualització de transformació social, lligada normalment a l'àmbit polític o econòmic.

Per la seva banda, Rebollo (2012) proposa avaluar la transformació social des de tres dimensions:

- Canvi en el procés de govern.
- Millora en la qualitat de vida.
- Canvi en les relacions de poder.

Morales (2016) estableix que els projectes de transformació social han de «generar canvis substancials en els nivells de qualitat de vida, empoderament i inclusió». Segons el *Diccionario de acción humanitaria y cooperación al desarrollo*, de la Universitat del País Basc, l'empoderament és un «procés pel qual les persones enforteixen les seves capacitats, confiança, visió i protagonisme com a grup social per impulsar canvis positius de les situacions que viuen». Igualment, estableix que «l'empoderament és una estratègia que propicia que grups marginats incrementin el seu poder, és a dir, que accedeixin a l'ús i el control dels recursos materials i simbòlics, guanyin influència i participin en el canvi social», prenent consciència dels seus drets. Tot i que coincidim substancialment amb la definició d'empoderament proveïda, entenem que l'empoderament serveix per enfortir no només grups marginats —entenent-los com grups exclosos socialment—, sinó també altres grups que, encara que «inclosos» a la societat, s'han convençut que les coses són com són, que per això no hi ha res a fer i, per tant, s'han resignat a l'*status quo*. Per la seva banda, inclusió es defineix com la «integració a la societat de col·lectius exclosos perquè participin en la presa de decisions importants i tinguin accés a les oportunitats» (Díaz, 2003).

Una anàlisi de les definicions de transformació social ens permet reconèixer idees prevalents que semblen estar al centre del concepte, com ara: la generació de canvis sistèmics, el desenvolupament de respostes innovadores capaces de ser perdurables en el temps, la generació d'una consciència crítica amb els problemes socials i la formació de les persones per dotar-les de capacitats que els permetin ser propulsors del canvi.

En un esforç per aprofundir la nostra entesa sobre el concepte de transformació social, vam analitzar els projectes Coop 57, Som Energia i Plataforma d'Afectats per la Hipoteca

(PAH).¹ Vam seleccionar aquests projectes per la seva rellevància i reconeixement dins de Barcelona i perquè són projectes en què diversos autors coincideixen en la seva classificació com a projectes de transformació social. La nostra anàlisi va revelar les característiques següents compartides entre els projectes:

- Aposten per models alternatius al model predominant en el camp on s'exerceixen.

- Busquen incidir en la realitat social.
- Donen resposta a problemes socials urgents.
- Tenen models de governança horitzontals.
- Promouen el respecte per les persones i el medi ambient; la solidaritat, la justícia social i la cooperació.

II. Aleshores, què és la transformació social?

A partir de la revisió documental realitzada, podem dir que la transformació social és un procés que busca:

1. Generar canvis sistèmics a la nostra societat.
2. Reduir les desigualtats socials.
3. Enfortir el teixit social.
4. Reivindicar els drets humans.
5. Millorar les condicions de vida.
6. Generar alternatives innovadores als models tradicionals.
7. Tenir present l'arrel dels problemes socials.

És un procés que requereix una mirada àmplia que transcendeixi els objectius a curt termini adreçats a atendre les necessitats immediates i que assoleixi objectius a llarg termini, amb resultats que perdurin en el temps. Per tant, la caracterització d'una iniciativa social-

ment transformadora depèn dels canvis esperats segons els definits a la teoria del canvi. En aquesta definició, per tant, hem identificat les set característiques fonamentals que ha de tenir un projecte per anomenar-se projecte de transformació social.

Les iniciatives de transformació social es poden desenvolupar des de diversos nivells, partint del nivell individual i assolint els nivells comunitari i polític. Pel que fa al nivell individual, Subirats (2010) afirma que «el factor essencial de la lluita contra l'exclusió avui dia passa per la reconquesta de les pròpies destinacions vitals per part de les persones o col·lectius afectats per aquestes dinàmiques o processos d'exclusió social». Aquesta conquesta del destí propi a què es fa referència s'espera que generi un efecte d'ona que es manifesti en iniciatives de transformació social en l'àmbit comunitari o polític.

¹ En la mesura que són projectes de referència, aquestes experiències d'èxit i molt consolidades ens ajuden en la determinació del marc conceptual. En la segona part del capítol presentem l'evolució dels projectes de transformació social guardonats amb els Premis eines 2021.

III. Bones pràctiques de transformació social

Partint de l'aproximació teòrica proposada, a continuació abordem cadascun dels nivells de transformació social identificats.

El nivell individual té com a objectiu la generació de consciència sobre la problemàtica social que es vol abordar (p. ex., desigualtat educativa i exclusió laboral, entre d'altres). L'objectiu d'aquest primer nivell parteix de la premissa que no és possible aspirar a canviar alguna cosa si se'n desconeix l'existència, les causes, l'impacte o la magnitud. Aquesta consciència s'ha de generar des dels àmbits quotidians —propers a l'individu. En aquest primer nivell cal reflexionar sobre l'autoconcepte i les idees que l'individu ha acceptat com a veritables i que han servit de base a la idea que s'ha creat sobre si mateix. Com a part d'aquesta reflexió, també cal analitzar l'entorn social on es desenvolupa l'individu i que ha contribuït al seu desenvolupament. Això permetrà que els individus s'involucrïn en la definició del problema i la identificació de les seves causes, i que participin en el desenvolupament d'una solució que, si bé pot no ser la solució que canviï el rumb de la societat, sí que pot contribuir a la construcció del camí.

Es tracta de tornar als individus l'esperança d'imaginar un futur diferent i la capacitat d'incidir en la realitat per assolir-lo. Lang i Brand (2015) afirmen que «hem de transformar les narratives socials i els imaginaris del passat, del present i del futur, per donar lloc a lluites i experiències alternatives de la història, de l'actualitat i del futur». Això requereix que els individus es converteixin en propulsors de canvis partint del seu entorn més proper i de les decisions diàries i contribuint a millorar les seves condicions de vida. Requereix que els individus surtin de la seva zona de comoditat i s'atreveixin a proposar alternatives innovadores que acostin la seva realitat al somni que esperen. Aquest primer nivell aspira a generar empoderament individual i autonomia.

El segon nivell està associat al pla comunitari i té com a objectiu transformar les aspi-

racions individuals en aspiracions col·lectives. Requereix que les persones reconeixin la responsabilitat envers la seva comunitat. Sobre aquest nivell, l'Office of Social Innovation, citada per Martínez Moreno *et al.* (2019), estableix que és important fomentar el «servei com una solució i una manera de generar el lideratge a la comunitat». Això valora les destreses de cada persona i enforteix l'autoestima col·lectiva. Per això, cal desenvolupar un sentiment de pertinença «que generi una identificació més gran amb la comunitat» (Díaz, 2003) i que permeti identificar punts de convergència i compartir experiències i visions comunes que ens acostin.

Al centre d'aquestes aspiracions col·lectives cal trobar el respecte cap als altres; un respecte que generi compassió, comprensió, empatia i solidaritat, i busqui la creació de llaços socials que curin la ruptura del teixit social i promoguin un pensament menys individualista i més col·lectiu. Això, en si mateix, és un pensament alternatiu a la filosofia que acompanya el model de mercat prevalent. Es tracta de reconèixer que, junts, els actors de la comunitat (p. ex., veïnat, entitats, associacions, institucions) poden ser els protagonistes de la transformació a les seves comunitats i que tots tenen alguna cosa a aportar perquè el coneixement no es limita als experts. Aquesta visió limitant sobre el coneixement, en moltes ocasions, és internalitzada pels col·lectius vulnerables i els col·loca en una posició única de receptors d'ajudes i no en posició de promotors, cosa que disminueix el seu empoderament i afecta la seva pròpia imatge i la seva autonomia. Així doncs, en aquest nivell, es destaca el valor de les relacions socials i la reciprocitat. No tenim per què fer les coses només comptant amb una comunitat que ens dona suport; però, de la mateixa manera que rebem, hem de ser capaços de tornar a la comunitat tot el que ens ha donat. A més, es destaca la importància de la inclusió i la participació, i s'aspira a un empoderament col·lectiu.

El tercer nivell està associat al pla polític, entenent per política la «capacitat de donar res-

posta a problemes col·lectius» (Subirats, 2005) i de replicar a una escala més gran les solucions innovadores que han reeixit en les diferents comunitats. L'èxit d'aquest nivell dependrà de la capacitat dels diferents col·lectius socials de posar-se d'acord. Abans, però, han de ser capaços de conèixer el seu poder i la seva capacitat per incidir en les decisions de l'Estat, «entenent que la voluntat del poble és la base de l'autoritat del poder públic» (Nacions Unides, 1948) i reconeixent la col·laboració com a principal eina de lluita. Un dels reptes importants en aquest

nivell és trobar consens. Avui dia, són moltes les situacions de desigualtat i cada col·lectiu té una idea pròpia sobre com cal abordar-les. Per tant, és important centrar-se en els punts de convergència, establir prioritats i trobar consensos.

Al final, es tracta de reconèixer la importància de ser millors persones i que això requereix, de vegades, canviar hàbits i substituir idees preconcebudes. Trobar la fortalesa per fer-ho requereix que les persones que impulsin la transformació social en l'àmbit polític primer hagin estat transformades individualment.

Conclusió

La teoria del canvi que proposem és: com més esforç fem per a la transformació individual i comunitària, més possibilitats hi haurà de transformació social en l'àmbit polític, i tindrem l'oportunitat d'assolir els objectius a llarg termini per a un canvi sistèmic on puguem satisfer les necessitats immediates i proveir solucions sostenibles per atendre les causes d'aquestes necessitats. Es proposa un procés de transformació de baix a dalt en què les políti-

ques públiques siguin un reflex de la nova societat. Aquesta proposta pretén acostar el concepte de transformació social a la quotidianitat i treure-li l'estigma de ser un ideal inassolible. Aquesta teoria és flexible per poder mantenir-se rellevant encara que les dinàmiques de desigualtat canviïn, perquè reconeix la transformació de l'ésser humà, els seus valors i les seves capacitats com a elements clau per assolir la transformació social.

Referències:

- BLANCO, I.; CREU, H.; MARTÍNEZ, R.; PARÉS, M. 2015. «El papel de la innovación social frente a la crisis». *Ciudad y Territorio. Estudios Territoriales*, 48, 188: 249-260.
- DE HAAS, H.; FRANSEN, S.; NATTER, K.; SCHEWEL, K.; VEZZOLI, S. 2020. *Social Transformation*. International Migration Institute Working Papers, 166. Oxford: IMI.
- DÍAZ, C. D. 2003. «La formación comunitaria como generadora de participación y transformación social». *Anuario de Filosofía, Psicología y Sociología*, 6: 241-254.

- LANG, M.; BRAND, U. 2015. «Dimensiones de la transformación social y el rol de las Instituciones». A: Lang, M., Cevallos, B. y López, C. (eds.). ¿Cómo transformar? Instituciones y cambio social en América Latina y Europa. Quito: Fundación Rosa Luxemburg – Abya Yala.
- MARTÍNEZ MORENO, R.; CRUZ GALLACH, H.; BLANCO, I.; SALAZAR, Y. 2019. «La innovación social, ¿prácticas para producir autonomía, empoderamiento y nueva institucionalidad?». *Revista Internacional de Sociología* 77, 2: e126.
- MORALES, E. 2016. «Els Plans de Desenvolupament Comunitari com a política pública per a la transformació social. Les experiències de Barcelona (1997-2015)». *Pedagogia i Treball Social. Revista de Ciències Socials Aplicades*, 4, 2: 34-60.
- PÉREZ DE ARMIÑO, K. (dir.). *Diccionario de acción humanitaria y cooperación al desarrollo*. Bilbao: Icaria – Hegoa. <<https://www.dicc.hegoa.ehu.eus/listar/mostrar/86>>
- NACIONES UNIDAS. 1948. Declaració Universal de Drets Humans. <<https://www.un.org/es/about-us/universal-declaration-of-human-rights>>
- REBOLLO, O. 2012. «La transformación social urbana. La acción comunitaria en la ciudad globalizada». *Gestión y política pública*, 21, extra 0: 159-186.
- SUBIRATS, J. 2005. «Democracia, participación y transformación social». *Polis. Revista Latinoamericana*, 12. <<http://journals.openedition.org/polis/5599>>
- 2010. «Los grandes procesos de cambio y de transformación social. Algunos elementos de análisis». A: Castro, G. de; Casares, M. (eds.). *Cambio social y cooperaciónn en el siglo XXI*. Barcelona: Fundació Intervida. <<https://ddd.uab.cat/record/119513>>
- UC SANTA CRUZ INSTITUTE OF SOCIAL TRANSFORMATION. 2022. «What is Social Transformation?». <<https://transform.ucsc.edu/about/social-transformation/>>
- UNESCO. 2021. «Transformaciones sociales». <<https://es.unesco.org/themes/transformaciones-sociales>>

Part B. Seguiment dels projectes guardonats amb els Premis eines 2021

Autoria | Ajuntament de Mollet del Vallès
| Ajuntament de Sant Cugat del Vallès
| Consell Comarcal del Vallès Occidental
| Consell Comarcal del Vallès Oriental

Introducció

L'objectiu principal d'aquesta secció és conèixer l'evolució dels projectes guardonats amb els Premis eines 2021 als millors projectes de transformació social d'àmbit general, d'àmbit vallesà i d'àmbit local, un any després del seu lliurament. D'una banda, ens sembla rellevant saber quin és el nivell d'avançament i consolidació dels projectes per valorar l'eficiència d'implementació i els obstacles i reptes que han hagut de vèncer les respectives organitzacions promotores. D'altra banda, és oportú analitzar l'impacte que ha generat el premi en aquestes organitzacions des dels punts de vista econòmic i de difusió, ja que ens pot donar pistes sobre la capacitat real de palanquejament dels Premis eines per accelerar la seva posada en marxa i consolidació. A més, ajuda els promotors d'aquests premis a apuntar aspectes per millorar en el futur. Tampoc no podem obviar

que aquestes organitzacions han desenvolupat els seus projectes en un context post-COVID, al qual s'ha afegit la crisi actual de matèries primeres i d'energia i uns nivells d'inflació que no s'havien vist des de 1985. El fet d'entendre les dificultats d'aquests projectes i de veure com s'adapten aquestes entitats a la nova conjuntura socioeconòmica pot animar altres organitzacions que es troben en la mateixa situació a ser més resilients. De la mateixa manera, identificar en primera persona aquells aspectes del context actual que han afavorit el desenvolupament de projectes d'innovació i economia social pot donar lloc a transformacions socials en els diferents àmbits d'activitat als quals s'adrecen aquests projectes.

A continuació us presentem els testimonis dels representants de Cohabitatge Social, de Mollet del Vallès, La Sàrria-Ecodistribució,

SCCL, de Sabadell, Un Pas Endavant per la Inclusió Laboral de la Fundació Vivers de Bellloc, de Cardedeu, i Technogirls Innovation de l'Associació Technogirls, de Barcelona. És a dir, quatre projectes de transformació social que estan naixent i consolidant-se, malgrat no gaudir de les condicions favorables per al seu desenvolupament. I quin ha estat el seu secret? La

primacia de les persones, tenir objectius socials per sobre dels beneficis econòmics, una bona difusió a través de les xarxes, el compromís per l'interès col·lectiu, la col·laboració, la solució de problemes i reptes amb l'ús de la innovació social, el coaprenentatge, la solidaritat i valors compartits per un món millor i més just.

Entrevistes

Programa de cohabitatge social en salut mental – Fundació Sanitària Mollet

Projecte guanyador com a projecte de transformació i innovació social consolidat, d'àmbit local, ubicat a Mollet del Vallès

Entrevista a Gemma Cervera, treballadora social

1. En què consisteix el vostre projecte?

Aquest és un projecte de l'Obra Social El Roure, de la Fundació Sanitària Mollet, una entitat sense afany de lucre que ofereix serveis de salut i socials al territori del Baix Vallès. Som una fundació consolidada al territori i molt sensible a les necessitats de la població. Els treballadors que vetllem pel bon funcionament del projecte som professionals del Servei de Salut Mental i Addicions de la mateixa fundació; per tant, som els professionals de referència dels usuaris i usuàries. Aquest fet ens permet filar molt prim a l'hora de seleccionar les persones i saber en quina etapa es troba cadascuna d'elles. Som coneixedors de les situacions de vida de les persones usuàries i del seu compromís vers el procés de rehabilitació psicosocial.

El projecte de Cohabitatge Social en Salut Mental ofereix habitatge compartit a llarg

termini a persones en situació d'exclusió social i que són ateses pel Servei de Salut Mental i Addicions de la Fundació Sanitària Mollet. Les persones destinatàries es troben en un procés d'inclusió social, on es treballa la rehabilitació psicosocial per tal de recuperar la plena autonomia personal i social. Aquestes persones pateixen una situació d'especial vulnerabilitat a causa dels ingressos precaris, que no els permeten d'accedir al mercat privat d'habitatge.

El projecte està pensat per a persones que viuen soles, moltes vegades amb relacions familiars precàries, amb problemes de salut mental de llarga evolució i amb poques possibilitats d'inserció laboral o d'obtenir pensions retributives mínimes. Aquestes persones viuen en pensions, habitacions rellogades o espais que no compleixen les condicions mínimes d'habitabilitat. Els ingressos o les prestacions que cobren són insuficients i es destinen a pagar el cost de l'habitatge. Es tracta de persones amb un aïllament social important, i poder optar al pis de cohabitatge els dona la possibilitat d'estabilitzar la seva situació per continuar amb el seu procés d'inserció psicosocial.

Quan la persona entra al programa de cohabitatge se li ofereix un contracte de llo-

guer que inclou disposar d'una habitació i del dret d'ús dels espais comuns. L'aportació econòmica del lloguer es determina en funció dels ingressos de la persona, tenint en compte que l'aportació mai no ha de superar el 30 % dels ingressos mensuals.

2. En quin punt es trobava el projecte quan el va presentar als Premis eines?

El desembre de 2019 es va inaugurar el primer pis, amb capacitat per a tres persones. El gener de 2021 es va inaugurar el segon pis, amb capacitat per a dues persones. Tots dos pisos es troben ubicats a la ciutat de Mollet del Vallès. La realització del projecte és possible gràcies a l'estreta col·laboració amb la Fundació Mambré, que té una llarga trajectòria i expertesa en la recerca i adequació d'habitatges, per després oferir-los en lloguer a persones que es troben en una situació d'exclusió social.

3. En quin punt es troba actualment el vostre projecte i com ha evolucionat des que va rebre el Premi eines?

En aquest darrer any, el projecte s'ha consolidat encara més. S'han renovat els contractes de lloguer i les persones continuen dins del programa. Per a nosaltres, aquest és l'èxit més gran. Es tracta de persones amb trajectòries vitals molt complicades, amb trencament de relacions familiars i socials, sense una estabilitat en l'habitatge en els últims anys, algunes d'elles passant èpoques al carrer. El fet de tenir dret a un habitatge digne, de complir amb el pagament del lloguer i les normes de convivència i de continuar amb el procés de rehabilitació psicosocial té un gran impacte positiu en totes elles.

També cal destacar la rellevància que ha tingut el projecte en la vida de les persones i en la utilització dels recursos més assistencials i d'urgència social. Atès que les persones usuàries del projecte abans de participar en el programa es trobaven en situacions socials d'extrema precarietat, totes elles tenien diverses prestaci-

ons per pal·liar la situació d'exclusió (ajuts d'aliments, ajuts per al pagament de serveis bàsics, menjador social...). Tots aquests serveis o ajuts s'han pogut anar retirant a mesura que les persones han recuperat autonomia i s'han estabilitzat en la nova situació.

4. Quines conseqüències va tenir per a la vostra organització el fet de rebre el Premi eines?

El fet d'obtenir el Premi eines ens va donar més visibilitat i ens va permetre donar a conèixer el projecte. Al llarg d'aquest any hem tingut trobades amb altres entitats i administracions interessades en aquesta proposta i amb ganes de conèixer-la en més profunditat per tal de valorar si és viable posar-la en marxa als seus territoris. Ens consta, a més, que s'està valorant d'implementar el projecte de cohabitatge amb altres perfils en situacions d'exclusió social.

5. Quines dificultats heu tingut a l'hora d'impulsar un projecte d'aquest tipus?

La principal dificultat ha estat la recerca d'habitatges amb un cost assumible per als usuaris i usuàries, tenint en compte la seva capacitat econòmica limitada. A cada persona se li fa un contracte de lloguer d'habitació individual i zones comunitàries del pis. El cost del lloguer es calcula en funció dels ingressos de la persona, i aquest mai no superarà el 30 % dels ingressos. Tenint en compte que les persones candidates perceben prestacions mínimes, el cost total de l'habitatge és un hàndicap. Actualment, els dos pisos dins el programa són propietat de la Mútua de Socors Mutus de Mollet i la Parròquia de Mollet del Vallès.

6. Quines són les perspectives de futur del vostre projecte a curt i mitjà termini?

Actualment treballem per ampliar l'oferta de cohabitatge en salut mental a les poblacions de

referència de la Fundació Sanitària de Mollet. Tenim persones que són candidates a entrar al programa i, per tant, tots els nostres esforços estan destinats a cercar les millors fórmules per obtenir habitatges. Amb l'experiència que tenim, sabem que aquesta mena de projectes incideixen totalment en la vida de les persones dignificant el seu dia a dia.

7. Quins penseu que són els elements del context actual que afavoreixen el desenvolupament de projectes d'innovació i economia social com el vostre?

En matèria d'habitatge, tenim un problema estructural molt greu. Hi ha massa persones i famílies que no poden accedir a un habitatge dig-

ne. El parc públic d'habitatge és insuficient per l'elevada demanda. Partint d'aquesta realitat, la innovació i l'economia social són fonamentals per ajudar a pal·liar situacions d'exclusió.

8. Voldríeu afegir algun altre comentari en relació amb els Premis o amb el projecte?

És un privilegi haver participat i haver estat escollits com el millor projecte de transformació i innovació social consolidat d'àmbit local en la primera edició dels Premis eines. Voldríem agrair a la Catedra en Emprenedoria i Innovació Social aquesta iniciativa, ja que gràcies a ella petits grans projectes tenen l'impuls i el reconeixement per poder continuar creixent.

LA SÀRRIA – Ecodistribució, SCCL

Projecte guanyador en la categoria de transformació i innovació social en estat preinicial, incipient o de nova creació d'àmbit vallesà, ubicat a Sabadell

Entrevista a David Estop, soci impulsor

1. En què consisteix el vostre projecte?

Davant dels reptes que planteja l'emergència climàtica, el nostre projecte consisteix en la creació d'una cooperativa de ciclodistribució que desenvolupa tres línies d'activitat principals per fomentar una **mobilitat activa i sostenible**: el repartiment de mercaderies urbanes amb bicicletes de càrrega, lligat al comerç i la distribució d'última milla, l'assessorament en la implementació de projectes de ciclodistribució i la formació de futurs ciclistes per tal que desenvolupin la feina de forma segura.

Amb aquestes línies d'activitat pretenem introduir alternatives per reduir l'impacte en el medi ambient dels models actuals de distribució i mobilitat, tot integrant una aposta social lligada a la creació d'ocupació, especialment per a persones amb problemàtica social, i afavorint la transformació social del model econòmic.

El projecte s'ubica a la ciutat de Sabadell i preveu actuar a la comarca del Vallès Occidental en distribució i en activitats d'assessorament i formació. Neix amb un fort compromís amb l'economia social i solidària, amb la voluntat de treballar en col·laboració amb actors de l'economia social i amb altres agents del territori per tal d'avançar cap a una ciutat i un entorn més sostenibles.

2. En quin punt es trobava el projecte quan el va presentar als Premis eines?

Inicialment, La Sàrria comptava amb un equip promotor format per dues persones sòcies sense experiència prèvia en el sector, una amb dedicació completa i una altra amb dedicació parcial, al qual se li va sumar un treballador més durant els primers mesos d'activitat de l'organització, aprofitant la via de finançament del Servei d'Ocupació de Catalunya (SOC) destinada a facilitar la regularització i la inserció sociolaboral de persones migrades (ACOL).

El projecte estava molt clar des del començament. Tenia un plantejament molt definit en el seu disseny i s'havia iniciat prèviament amb una experiència pilot sota el paraigua d'una altra cooperativa. La preparació de la candidatura als Premis Eines ens va ajudar a aprofundir en la reflexió sobre el propòsit i el desenvolupament del projecte i en la seva presentació formal.

Vam rebre el premi quan el projecte encara es trobava en un estat incipient amb un nivell d'activitat inicial: tot just feia sis mesos que s'havien posat en marxa les primeres activitats de distribució i els processos de negociació d'activitats d'assessorament a escala local començaven a prendre forma, en la majoria dels casos entorn de projectes impulsats per les àrees de Promoció Econòmica i Comerç dels ajuntaments del Vallès Occidental i del Barcelonès.

3. En quin punt es troba actualment el vostre projecte i com ha evolucionat des que va rebre el Premi Eines?

El projecte ha evolucionat molt positivament. Hem assolit objectius que no estaven previstos i un creixement que ha permès tancar l'any 2021 amb beneficis econòmics.

Hem aconseguit introduir una alternativa de distribució d'última milla a la ciutat de Sabadell col·laborant amb la companyia Nacex, fet que ha permès una activitat continuada i ha normalitzat la presència a l'àmbit local de noves referències de mobilitat. També hem col·laborat en l'impuls d'iniciatives de ciclodistribució en altres municipis, com Cerdanyola del Vallès, Ripollet o Sant Quirze del Vallès, així com

a l'entorn de Santa Coloma de Gramenet, amb l'objectiu de reduir els vehicles contaminants al centre de la ciutat.

L'abril de 2022, amb la incorporació d'una nova treballadora aprofitant una nova via de subvenció del Servei d'Ocupació de Catalunya (30 Plus), es va iniciar el disseny i la promoció d'activitats de formació de ciclistes orientades a la promoció de la circulació segura i respectuosa, amb l'acompanyament d'entitats de referència com Biciclot.

Finalment, un objectiu assolit en aquest període, que inicialment no estava previst i que actualment es considera molt important per superar els reptes d'organitzacions com aquesta, és la col·laboració amb altres projectes desenvolupats en el sector i amb els valors propis de l'economia social, tot portant a la pràctica intercanvis d'informació i suport mutu, compartint recursos i plantejant vies d'interrelació futures amb aquestes organitzacions de característiques similars.

4. Quines conseqüències va tenir el fet d'obtenir el Premi Eines?

El premi va arribar en un bon moment i ens va motivar a seguir endavant. El fet que entitats de gran rellevància com les administracions públiques i la universitat confiessin en el nostre projecte i decidissin atorgar-nos el premi va suposar un reconeixement al valor i la viabilitat del projecte. Aquest és el que considerem el principal impacte d'haver rebut el premi, per sobre de l'aportació econòmica i les noves oportunitats de relació i negoci gràcies a la difusió del projecte.

A la pràctica, no hem detectat que l'obtenció del premi hagi afavorit especialment la publicitat del projecte o hagi facilitat la relació amb les administracions. A banda d'una gestió comunicativa important al seu moment, no s'ha fet un ús de la gestió d'imatge i màrqueting de la cooperativa (al web, a les presentacions...) que podria haver aportat valor en aquest sentit.

5. Quines dificultats heu tingut a l'hora d'impulsar un projecte d'aquest tipus?

En l'evolució del projecte hem pogut identificar dificultats lligades al mateix sector d'activitat, marcat per una elevada competitivitat, el posicionament de grans marques i el predomini de preus molt baixos. El repte ha estat introduir-se al mercat, aconseguir un cert volum d'activitat i trobar l'equilibri amb una estructura de treballadores que s'hi van incorporant, tot implementant els valors cooperatius sense perdre de vista la necessitat de viabilitat econòmica.

Una altra dificultat es basa en la tendència a atribuir ideologies als projectes socials, fet que limita la comunicació i el desenvolupament de possibles col·laboracions. Actuar amb consciència social en els diferents àmbits de gestió no ha estat una dificultat perquè ja es té com a norma.

Preveiem la millora de la relació entre iniciatives socials i actors (administracions i altres agents socioeconòmics i del coneixement), així com la intercooperació com a elements que cal seguir potenciant, ja que és bàsic i necessari per superar aquestes i altres dificultats.

D'altra banda, alguns aspectes més lligats a les característiques com a projecte social també actuen com a condicionants que cal tenir en compte. En aquest sentit, destaquem el repte que suposa compartir el projecte i facilitar alhora la integració en el plantejament i en la progressiva presa de decisions a les persones.

6. Quines són les perspectives de futur del vostre projecte a curt i mitjà termini?

Ens proposem un creixement orgànic i progressiu que no posi en risc l'activitat prevista. Preveiem la consolidació de l'activitat de distribució a un any vista, la posada en marxa d'activitats de formació de ciclistes en centres educatius i altres espais durant 2022-2023, i esdevenir progressivament referents i actors de canvi per a la cerca de solucions a mida de cada entorn. El nivell de creixement i de posicionament, però, pot estar molt condicionat per decisions municipals i l'evolució de polítiques i normatives.

En aquest context, volem mantenir la capacitat d'innovació, transformació i promoció de l'economia social i solidària, reforçant un model d'acció col·laboratiu i posant en valor la intercooperació per influir en l'entorn i en el canvi de model econòmic. A més, treballarem en l'evolució de Som Ecologista com a cooperativa de segon grau.

Per als propers tres-cinc anys visualitzem una cooperativa consolidada pel que fa a equip de treball i actuació en els diferents àmbits.

7. Quins penseu que són els elements del context actual que afavoreixen el desenvolupament de projectes d'innovació i economia social com el vostre?

Valorem positivament els recursos que aporten les administracions per al foment de l'economia social i solidària, el suport a projectes dels ajuntaments i l'estabilitat de la Xarxa d'Ateneus Cooperatius de la Generalitat, així com convocatòries com Projectes singulars de promoció de l'economia social i solidària, creació de cooperatives i projectes d'intercooperació. En aquest context, s'està produint el creixement i el posicionament de les organitzacions socials. Com a element de creixement, caldria tenir en compte el potencial de desenvolupament de l'economia social i solidària per afrontar nous reptes en àmbits com la indústria o per promoure iniciatives de gran interès social, com ara les que tenen a veure amb la creació d'habitatges cooperatius.

8. Voldríeu afegir algun altre comentari en relació amb els premis o amb el projecte?

Els Premis eines són una iniciativa interessant per donar suport a projectes i per donar visibilitat a models econòmics compromesos amb les persones, el medi ambient i l'entorn, que guanyarà força com a referent a mesura que se'n vagin fent noves edicions.

Un Pas Endavant per la Inclusió Laboral – Fundació Vivers de Bell-lloc

Projecte guanyador en la categoria de transformació i innovació social en estat preinicial, incipient o de nova creació d'àmbit vallesà, ubicat a Cardedeu

Entrevista a Carlos Sopena, gerent

1. En què consisteix el vostre projecte?

Aula de Simulació consisteix en la creació d'una aula per a la formació professional de joves amb discapacitat i trastorn mental sever de la comarca del Vallès Oriental, equipada amb diferents eines i maquinàries que permetin al jove o a la jove, d'una forma pràctica, aprendre les competències instrumentals bàsiques que formen part de molts llocs de treball del sector industrial. La falta d'oportunitats formatives adaptades és una constant a tot Catalunya i en especial al Vallès Oriental. Per tant, aquest projecte vol aportar el seu granet de sorra per millorar l'oferta formativa especialitzada a un col·lectiu en risc d'exclusió social.

2. En quin punt es trobava el projecte quan el va presentar als Premis eines?

El projecte estava en una fase inicial de construcció, sobretot l'aula física, a falta de totes les instal·lacions i l'equipament de maquinària. Quant a metodologia de treball en relació amb la població jove amb discapacitat o trastorn mental, i tenint en compte l'experiència prèvia de la nostra organització de més de deu anys en programes de formació per a la inserció laboral, estàvem absolutament convençuts de l'èxit del projecte.

3. En quin punt es troba actualment el vostre projecte i com ha evolucionat des que va rebre el Premi eines?

Actualment l'aula està totalment equipada amb les diferents instal·lacions, elements de mobiliari i maquinària. Es tracta d'un projecte ja testat anteriorment i que complementa l'àrea de formació ocupacional de la nostra organització donant-li un plus de professionalització i especialització. Durant aquest any 2022 ja han participat en diferents accions formatives un total de 65 joves, siguin persones a l'atur en recerca activa de feina, o persones treballadores que han passat per cursos de reciclatge. No s'ha pogut desenvolupar al 100 %, ja que un dels grups de joves encara no ha pogut començar a causa de problemes d'homologacions amb l'Administració i de capacitat inversora de la nostra entitat.

4. Quines conseqüències va tenir el fet d'obtenir el Premi eines?

Nosaltres estem molt satisfets d'haver obtingut aquest premi, ja que ens ha donat una empenta en la nostra estratègia de crear equipaments destinats a la formació professional de joves amb risc d'exclusió. Podem parlar de dues conseqüències positives principals: d'una banda, l'econòmica, ja que la dotació econòmica del premi va servir per acabar d'adquirir les instal·lacions i els equipaments necessaris, la qual cosa va accelerar la posada en marxa de l'aula. D'altra banda, l'impacte mediàtic. Tot i que era el primer any que s'atorgaven els Premis eines, creiem que el nostre projecte va tenir certa repercussió mediàtica gràcies a les xarxes socials i l'alt grau de difusió dels premis.

5. Quines dificultats heu tingut a l'hora d'impulsar un projecte d'aquest tipus?

En primer lloc, hem de considerar que el nostre projecte té unes necessitats financeres d'inver-

sió importants, i que no està directament relacionat amb la possibilitat de posar-lo en marxa, ja que depèn de llicències, homologacions i convocatòries de l'Administració de la Generalitat. En segon lloc, un projecte com el nostre ha de ser complementari d'un projecte global de formació professional per a joves amb dificultats, motiu pel qual l'aula de simulació de forma aïllada no és viable.

6. Quines són les perspectives de futur del vostre projecte a curt i mitjà termini?

A curt termini és del tot imprescindible poder obtenir totes les homologacions i acreditacions amb l'Administració de la Generalitat, tant del Servei d'Ocupació de Catalunya com del Departament de Drets Socials, per tal d'arribar a la màxima capacitat dels nostres serveis de formació i inserció en l'àmbit industrial. Considerem que abans de finalitzar el primer trimestre de 2023 aquest objectiu ja estarà assolit.

A mitjà termini l'objectiu és, d'acord amb l'experiència amb els col·lectius de joves amb discapacitat i trastorn mental, poder oferir a altres grups de joves amb risc d'exclusió oportunitats formatives professionals en format dual en el sector industrial. Creiem que el futur de la inserció laboral per als joves amb risc d'exclusió exigeix la formació dual vinculada a un contracte de treball en formació. Per exemple, aquest any 2022 ja tenim experiències en formació dual en el sector de la jardineria, on participen vint joves en dues accions simultànies, amb un important èxit en els processos de formació i inserció.

7. Quins penseu que són els elements del context actual que afavoreixen el desenvolupament de projectes d'innovació i economia social com el vostre?

Estem convençuts que l'economia social està en un procés de desenvolupament creixent,

impulsada per una important xarxa d'entitats, cada vegada més professionals, que desenvolupen projectes molt innovadors i que responen a necessitats socials de manera eficient. A més, l'Administració pública també està impulsant aquest tipus d'economia. La Llei d'Economia Social que es debat al Parlament de la Generalitat és una prova de la importància de l'economia social a la nostra societat.

L'economia social és una economia amb sentit i amb propòsit, i les persones necessitem treballar per un propòsit, no només necessitem guanyar un salari, sinó que també necessitem que allò que fem contribueixi a una societat més justa i a aportar solucions a les necessitats de la nostra societat. En aquests moments, l'economia social és l'economia del futur i l'única capaç de fer-nos creure que un món millor encara és possible.

8. Voldríeu afegir algun altre comentari en relació amb els premis o amb el projecte?

Una penúltima qüestió: per impulsar l'economia social innovadora hem d'oferir oportunitats als joves (i no tan joves) i, per tant, necessitem que l'Administració pública aposti de forma decidida per una inversió en aquests projectes transformadors. Segur que el retorn és immediat i valdrà la pena pels beneficis que aportarà a la societat.

En relació amb els premis, felicitats per la iniciativa; considerem que en aquests moments és imprescindible, oportuna i innovadora. Creiem que ajudarà al desenvolupament de l'economia social i solidària i al de la innovació social. Finalment, i pel que fa al projecte, nosaltres continuem creient en les persones i en un món millor. Gràcies per haver-nos donat aquest reconeixement; ens ajuda a continuar treballant.

Associació Espiral-Technovation Girls Catalunya – Associació Espiral, Educació i Tecnologia

Projecte guanyador com a projecte de transformació i innovació social en estat consolidat, àmbit general, ubicat a Barcelona

tes elaborats pels equips de nenes i adolescents participen en el concurs mundial Technovation Girls.

Entrevista a Esther Subias i Aintzane Morales, ambaixadores del projecte

1. En què consisteix el vostre projecte?

Technovation Girls Catalonia és un programa de tecnologia i emprenedoria que consisteix en la generació d'un ecosistema d'aprenentatge basat en la consecució de reptes, amb incorporació de formació, mentoria, *coaching*, visites de camp i esdeveniments de celebració.

Cada any, Technovation Girls convida equips de nenes i adolescents d'arreu del món a aprendre i aplicar les competències necessàries per resoldre reptes reals a través de la tecnologia. És un programa de tecnologia i emprenedoria en què nenes i noies de 8 a 18 anys creen una aplicació mòbil que resol un problema social que elles mateixes detecten, tot inspirant-se en els objectius de desenvolupament sostenible (ODS) de les Nacions Unides. Es tracta d'un projecte global que estén les seves accions sota el paraigua de les STEAM² a la tríada «digital, feminisme i emprenedoria» i que fomenta les vocacions tecnològiques i científiques de les joves a Catalunya.

La iniciativa s'adreça a nenes i adolescents agrupades per edat i en equips de fins a cinc persones. Aquest grups treballen per detectar problemes, dissenyar i prototipar solucions i comunicar el model de negoci establert. Reben l'estímul de persones mentores i d'empreses de la indústria tecnològica, que les inspiren i ajuden a aconseguir el repte. Aprenen, gràcies a les convocatòries de formació, al currículum i als materials disponibles, a utilitzar les tecnologies per resoldre problemes. Finalment, els produc-

2. En quin punt es trobava el projecte quan el va presentar als Premis eines?

El projecte en el moment de presentar-nos als premis ja havia mostrat tot el seu potencial en diferents àmbits: impacte, eficàcia, interès per part de les empreses, etc. Tanmateix, en ser un projecte basat al 100 % en voluntariat, no es disposava de recursos per consolidar la iniciativa i estabilitzar-la; tampoc no teníem mitjans per fer una comunicació adequada.

3. En quin punt es troba actualment el vostre projecte i com ha evolucionat des que va rebre el Premi eines?

En el darrer any el projecte ha pogut créixer i consolidar-se a Catalunya com una de les iniciatives referents per estimular les vocacions científiques i tecnològiques de les participants, d'entre 8 i 18 anys. Hem pogut desenvolupar la iniciativa ampliant l'impacte al col·lectiu de nenes de 8 i 9 anys (anteriorment, començàvem a treballar amb nenes a partir de 10 anys) i invertint en comunicació. També hem generat material de difusió per a la propera temporada, que comença el setembre de 2022.

4. Quines conseqüències va tenir per a la vostra organització el fet de rebre el Premi eines?

El premi ens va procurar, principalment, credibilitat i difusió. Vam poder contactar amb dife-

² STEAM: de l'anglès *science, technology, engineering, arts and mathematics*, sigla coneguda internacionalment. En català és CTEHM (Termcat, 2022).

rents empreses que es van oferir per col·laborar amb persones voluntàries i suport econòmic per organitzar un nou i millor sistema de premis: els Premis Especials de Comunicació Girls-TIC de Catalunya.

També ens va permetre organitzar un gran esdeveniment a la ciutat de Barcelona per consolidar i visibilitzar l'èxit de la temporada 2021-2022 a Catalunya. Esperem l'assistència de més de quatre-centes persones, comptant-hi les nenes, les adolescents, les mentores i les entitats col·laboradores.

5. Quines dificultats heu tingut a l'hora d'impulsar un projecte d'aquest tipus?

Els projectes basats en el voluntariat presenten sempre el mateix problema: mantenir els compromisos de les persones voluntàries esdevé un repte. D'altra banda, Technovation Girls Cat – Espiral of Change necessita el compromís de dones professionals, especialment del món científicotècnic, que contribueixin amb el seu temps a acompanyar els equips durant dotze setmanes, i no resulta fàcil aconseguir aquests perfils.

6. Quines són les perspectives de futur del vostre projecte a curt i mitjà termini?

En el pla de treball hi ha la celebració de l'esdeveniment final de la temporada el 10 de setembre a Barcelona i contactar amb totes les universitats de Catalunya perquè ens facilitin la cerca de persones voluntàries, d'estudiants dels darrers cursos de les enginyeries, de cara a la temporada 2022-2023. Ens agradaria fer acords bilaterals de manera que els estudiants es beneficiïn de l'experiència de voluntariat i les participants del projecte guanyin suport de mentores especialistes en l'àmbit de les tecnologies. Tenim un conveni similar amb la Universitat Oberta de Catalunya (UOC), que inclou l'atorgament de crèdits universitaris de lliure elecció per al treball de voluntariat a la nostra associació; pensem que és un model molt vàlid que es pot estendre a altres universitats.

7. Quins penseu que són els elements del context actual que afavoreixen el desenvolupament de projectes d'innovació i economia social com el vostre?

La Unió Europea assenyala que les professions vinculades a la tecnologia i les STEAM ofereixen oportunitats reals per a la inserció laboral a curt termini, i el sector empresarial afirma que falten professionals, especialment dones, que ocupin aquests espais. També hi ha una manca important de dones emprenedores. Les dones pateixen un important grau d'exclusió social en l'àmbit STEAM que guarda relació amb el gènere.

El Digital Education Action Plan (2021-2027) i l'European Education Area recomanen que es generin nous escenaris de formació que fomentin la cooperació entre les persones educadores i els diferents programes d'educació de manera que es puguin abordar els entorns i els problemes de la vida real, preferiblement amb una perspectiva feminista, afegim des de Technovation.

De la comunicació de la Comissió al Parlament Europeu, al Consell, al Comitè Econòmic i Social Europeu i al Comitè de les Regions destaquem la rellevància de facilitar la cooperació i l'intercanvi de bones pràctiques i la creació d'un entorn definit com a laboratori on implementar accions formatives basades en STEAM.

Aquest enfocament millora l'aplicació de les pràctiques d'aprenentatge i metodologies STEAM, dins i fora de la infraestructura escolar, en col·laboració amb altres institucions educatives, autoritats locals, ONG, pimes i el sector públic i privat relacionat amb STEAM. Això és el que fa Technovation, que es desenvolupa, per exemple, a escoles, biblioteques i en el marc de les empreses, assolint un pacte social entre administracions públiques (Generalitat, Ajuntament de Barcelona), acadèmia (UOC, UPC...), empreses (HP, Ricoh, KeySights, NTT Data...), ciutadania (mentores, nenes) i territori (Barcelona, Lleida, Tarragona...).

El context actual ens ho assenyala: la societat actual presenta determinades dificultats

i ara tenim l'oportunitat de fer més accions per fomentar les vocacions tecnològiques de les nenes i les adolescents.

8. Voldríeu afegir algun altre comentari en relació amb els premis o amb el projecte?

Gràcies al Premi eines, la nostra organització ha pogut fer augmentar l'accés de nenes i adolescents a les disciplines STEAM; accelerar la

consecució de la igualtat de gènere en lideratge, innovació i emprenedoria a les empreses i a les institucions educatives; i fomentar la innovació, la creativitat i l'empoderament de les nenes, que es poden emmirallar en dones adultes que han desenvolupat la seva carrera professional en aquests àmbits. Finalment, hem pogut promoure la figura de la dona en l'àmbit tecnològic i donar-li visibilitat al llarg de la història de la ciència. La tecnologia i l'enginyeria transformen el món i és necessari que les dones en formin part.

3. Paisatge i economia social i solidària: una mirada a través dels sectors estratègics locals

Autoria | Jordi Boixader, *Diputació de Barcelona*

Resum

El paisatge és un factor de desenvolupament econòmic local. En els enfocaments més convencionals s'ha vist com un lloc per ocupar. Avui, en canvi, ens trobem davant d'un ampli ventall d'activitats productives que estan estretament vinculades al caràcter i els valors dels paisatges en què es localitzen.

L'objectiu d'aquest treball és analitzar les pràctiques de l'economia social i solidària a les comarques del Vallès Occidental i Oriental en la seva relació amb el paisatge. S'hi aprofundeix, d'una banda, a través de l'òptica dels sectors estratègics. De l'altra, s'explica com l'ESS augmenta la capacitat pública i col·lectiva del paisatge.

Metodològicament, es parteix dels valors i indicadors clau de les onze unitats de paisatge del Vallès. S'aixequen els continguts dels vint principals plans estratègics urbans i territorials amb incidència a les dues comarques. I s'identifiquen més de cent iniciatives de l'ESS que es valoren des del punt de vista físic més tangible, des dels llindars de gestió per part de la comunitat i des del tipus d'activitat econòmica.

L'economia social i solidària vallesana presenta una sensibilitat paisatgística elevada i, actualment, realitza una contribució important en la construcció d'un territori socialment innovador, incloent-hi l'aportació d'eines fonamentals per a la transició ecològica.

Tendències en la valoració dels paisatges

Diversitat de paisatges i desenvolupament per a tots els territoris

El paisatge és l'àrea tal com la percep la població, el caràcter de la qual és el resultat de la interacció de factors naturals o humans, segons el Conveni Europeu del Paisatge aprovat pel Consell d'Europa (2000). Aquesta definició ens condueix a subratllar alguns aspectes del paisatge que resulten decisius en la seva relació amb l'economia social i solidària (ESS).

El primer d'aquests aspectes, i que li dona mal·leabilitat en les representacions i la comunicació de productes, serveis i activitats econòmiques, és que el paisatge té a veure amb la percepció (Cruz i Español, 2009). Sovint es diu que el paisatge és el rostre del territori, de manera que és tant una configuració espacial com la mirada que hi fem. Lin Yutang, filòsof i escriptor xinès, ho va resumir en un aforisme: «La meitat de la bellesa depèn del paisatge i l'altra meitat, de qui el contempla». Per parlar de paisatge, doncs, necessitem un tros de país, però igualment la seva vivència a través dels sentits, les emocions, el pòsit cultural...

En segon lloc, el paisatge té una dimensió individual que fa que persones diferents ens sentim atretes per paisatges diferents. Ara bé, té una dimensió col·lectiva. Així, la pluralitat de veïns i veïnes d'un poble és capaç d'apreciar uns mateixos elements del paisatge, atorgar-hi uns valors comuns o bé tenir uns imaginaris

compartits sobre un espai fluvial, un barri vell, etc. Com diu Marina Garcés (2015), el paisatge uneix singular i plural.

Finalment, la noció de paisatge no fa referència només als escenaris naturals. Si es considera com el resultat dinàmic de la interacció del treball humà i la natura, la galeria de paisatges tipològics s'amplia considerablement. Al costat dels espais extraordinaris i sovint protegits (el Montseny, Sant Miquel del Fai...) emergeixen els entorns de la vida quotidiana on passa gran part del seu temps la majoria de la població: polígons industrials, urbanitzacions disperses, etc., van esdevenint paisatges de ple dret.

Aquesta diversificació de tipologies significa que, per damunt de tot, assistim a un procés d'eixamplament dels valors del paisatge. Carl O. Sauer el 1925 escrivia que per a la societat era més fàcil assignar un valor positiu o negatiu al paisatge en funció d'aspectes estètics que no pas reconèixer significats històrics i processos dilatats de configuració. Cent anys després, el salt en aquest sentit és indubtable i la pluralitat no para de créixer. El catàlegs de paisatge parlen de valors estètics, ecològics, productius, socials, simbòlics... Així, per exemple, veiem que als xaragalls del Vallès l'estructura de valors paisatgístics es concentra en els atributs productius i ecològics, mentre que a la plana hi ha més obertura i la rellevància dels elements productius és màxima, tal com es mostra a la figura 1.

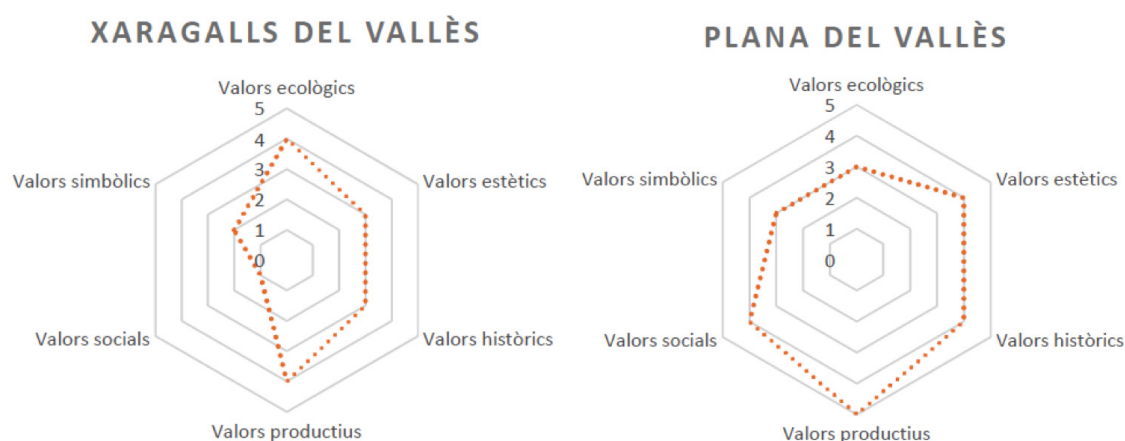

Figura 1. Valors de les unitats de paisatge Xaragalls del Vallès i Plana del Vallès.
Font: F. Muñoz (2022a) a partir dels catàlegs de paisatge.

Aquestes dualitats del paisatge: tangible-intangible, natural-cultural, individual-collectiu, etc., el fan un concepte esmunyedís i difícil d'aprehendre, però també per això és un enfocament rellevant del desenvolupament econòmic local que parteix de la idea de «la promoció a tots els territoris» (Rodríguez-Pose, 2002).

Els paisatges, en definitiva, es construeixen socialment en el marc d'un joc complex i canviant de relacions de poder en el sentit més ampli de la paraula (Nogué i Font, 2007). I en les iniciatives de l'EEIS ancorades al territori, el paisatge apareix com un espai de presència, de representacions i de protagonismes en comú.

El paisatge en les estratègies econòmiques territorials

Un cop apuntat què entenem per paisatge, estem en condicions de presentar-ne sintèticament el contingut econòmic. A diferència d'altres constructes similars, com poden ser la terra, entesa com a factor de producció, o el sòl, com a concepte jurídic, l'esmentat component perceptiu del paisatge al costat de les diferències entre territoris, la pluralitat d'usos i les combinacions d'activitats dificulten el tractament econòmic sistemàtic del paisatge.

A continuació, doncs, s'estudia el paper del paisatge en les estratègies del desenvolupament econòmic local. A l'apartat següent es fa un pas més i s'introdueix el concepte d'economia del paisatge.

El paper del paisatge en el desenvolupament dels territoris ha evolucionat. Esquemàticament, en el nivell més bàsic i reculat en el temps, el paisatge és un suport que atrau activitats de sectors específics. Ho fa, metafòricament, a la manera d'un imant amb una pauta fonamentalment exògena.

Així, l'aprofitament dels paisatges vallesans s'inicia a través del turisme amb l'excursionisme científic, que descobreix i divulga entorns com el Montseny; les pràctiques higienistes, que busquen l'aigua o l'aire net com a resposta a les infeccions de la ciutat industrial —Caldes de Montbui n'és un cas il·lustratiu, amb balnearis per a diversos grups socials (Jiménez i Prats, 2006)—, i el lleure esportiu, que és introduït per les classes benestants, però que sovint és un fenomen veritablement popular (Serra, 2018).

Ben aviat, aquesta funció tractora es veurà ampliada per la construcció residencial. A partir dels vuitanta, el que Mario Gaviria anomena la ideologia clorofil·la, és a dir, un gust que sobrevalora l'habitatge en el verd, l'imagi-

nari de la casa a quatre vents amb jardí i piscina, el cotxe aparcat a la porta, etc., serà un dels mecanismes explicatius, per la banda de la demanda, de l'explosió de la ciutat sobre el territori. Matadepera creix amb les vistes al verd del parc natural (Sánchez, 1998; Perpinyà *et al.*, 2021). Lliçà d'Amunt té prop de tres mil piscines, que corresponen a una per cada vint habitants (Direcció General del Cadastre, 2020).

Una segona dimensió en què el paisatge incideix en l'economia local és quan esdevé un recurs per projectar els productes i les empreses del territori. És una dimensió molt associada a les estratègies de desenvolupament endogen. La relació entre producció i lloc és antiga (Sforzi, 2007). Ara bé, amb la globalització i la tendència general a la uniformització, les singularitats esdevenen més importants per fer visibles els béns i serveis, i afegir-los algun valor pel qual el mercat està disposat a pagar. Els productes de la terra i els comerços al detall especialitzats dels centres històrics i eixamples reflecteixen bé aquesta lògica econòmica.

És més, quan a partir dels anys vuitanta i sobretot dels noranta, els mateixos territoris són els que passen a operar com a agents en l'economia global, ho fan amb sofisticades operacions de branding que ressalten característiques específiques de l'entorn. Un cas il·lustratiu n'és el projecte Àmbit B30, el qual, amb la visió d'esdevenir un dels principals pols industrials del sud d'Europa, destaca entre els seus actius l'elevada qualitat de vida o l'important valor dels espais naturals.

En la base d'aquest plantejament se situa que, en els enfocaments del desenvolupament per la via de les tres t (talent, tecnologia i treball), petites singularitats en els llocs poden implicar diferències grans en les decisions. I que en el paisatge, a diferència d'altres variables, els actors locals tenen marge d'intervenció. A més a més, als models tradicionals de la innovació, basats en el coneixement sintètic (fonamentat en l'aprenentatge i la interacció directa amb el procés productiu) i en la tecnologia (assentada en esquemes formals de ciència), s'hi afegix la creativitat (Boix, 2013): el coneixement simbò-

lic presenta un patró espacial més distribuït i mòbil que d'altres que depenen de les tradicions productives o de les grans inversions. Així, hem vist una utilització creixent del paisatge en el cinema i la publicitat, el disseny, l'arquitectura, la moda... Per exemple, Terrassa forma part de les ciutats creatives de cinema de la Unesco.

El paisatge darrerament encara ha adquirit una tercera dimensió econòmica i es va configurant com a bé comú. En els patrons de desenvolupament més autocentrats que miren de donar resposta a les necessitats locals mitjançant les capacitats de què es disposa al mateix territori, hi adquireixen protagonisme les pràctiques econòmiques transformadores, en particular les de l'economia social i solidària, els comuns i l'agroecologia, atès que hi apareixen també projectes d'innovació social.

A més, l'emergència climàtica i la pandèmia han subratllat la importància dels anomenats serveis socioambientals. Aquesta formulació dona més protagonisme a les implicacions col·lectives de gestionar el paisatge i força una certa recuperació de l'equilibri entre aquells que el produeixen i aquells que el consumeixen.

Per exemple, en el camp de la salut, el passeig, el descans, la contemplació, el contacte amb la natura en les franges periurbanes o amb altres persones a carrers, places i establiments (bars, mercats...) es consideren fonamentals per al benestar psicoemocional i físic, i ens podem aventurar a dir que cada vegada ho seran més. El Viver de Bell-lloc, amb els serveis de jardineria i ambientals, el parc d'activitats, etc., fa anys que estira aquest filó, que ha emergit de sobte per al conjunt de la societat.

Per tancar aquest apartat, remarquem que, si en la primera dimensió els processos socials d'incorporació del paisatge a l'economia venien de l'artització (Rogers, 2005) i la distinció; i en la segona ho feien a causa de la singularització i la brandificació, en la idea del paisatge com a bé comú predominen la participació i la cooperació social. No són processos sempre excloents, sinó que, en funció del lloc, el moment i els agents, les diferents tendències poden hibridar-se o sobreposar-se.

El paisatge com a...	Dimensió principal	Procés social d'incorporació del paisatge a l'economia	Patró de desenvolupament	Exemples
Suport de les activitats	Matèria primera, base física	Artialització i distinció	Atracció de sectors específics	Destinacions d'estiueig al Montseny, ciutat jardí al voltant dels espais naturals
Recurs que afegeix valor	Atributs naturals o culturals	Singularització i brandificació	Endogen	Catalonia Innovation Triangle, Terrassa-ciutat creativa Unesco del cinema ...
Bé comú	Catalitzador	Participació i cooperació	Autocentrat	Pols cooperatius, anelles verdes, espais agroecològics ...

Taula 1. El contingut econòmic del paisatge al Vallès.
Font: elaboració pròpia a partir de Boixader (2020) i Muñoz (2022b)

D'aquest recorregut sorgeix una conclusió clara: lluny de la imatge estesa que el desenvolupament es produeix només a costa de la degradació del paisatge, en moltes estratègies, activitats i àmbits de coneixement aquest és, en realitat, un actiu econòmic.

— L'economia del paisatge

Vist què entenem per paisatge i com apareix a les principals estratègies de desenvolupament econòmic local, en aquest apartat s'argumenta l'existència i la importància de l'economia del paisatge. La primera pregunta que cal respondre és si el paisatge és un bé econòmic. La segona, quines són les seves característiques, que és tant com dir com ens hi podem endinsar.

D'entrada, el paisatge és un bé econòmic en un sentit molt elemental: dona resposta a necessitats i, per tant, s'assimila a un bé, a un recurs o a un satisfactor. Entès com un bé, observem com els paisatges —almenys si ens referim als paisatges de qualitat— van esdevenint un bé escàs i, per tant, es configuren com un bé econòmic. A més, l'existència d'usos alternatius (els que s'han explicat a l'apartat anterior o d'altres senzillament de caire extractiu) implica que podem estar segurs que s'hi pot

aplicar l'anàlisi microeconòmica (Muñoz de Escalona, 2004).

Quan parlem del paisatge com a recurs posem l'accent en els mitjans que intervenen en les pràctiques econòmiques. Així, s'entén per valor productiu del paisatge la capacitat d'un paisatge de proporcionar beneficis econòmics i de convertir els seus elements en recursos (Observatori del Paisatge, 2022). I aquí intervenen aspectes tant materials com immaterials.

En aquest punt és important subratllar que el paisatge és portador d'externalitats. Així, existeixen activitats de producció i de consum en el paisatge que tenen efectes positius o negatius sobre altres empreses i individus sense que hi hagi una compensació entre ells. Habitualment, l'estat intervé limitant les externalitats negatives, però no és tan així amb les positives, atès que les actuacions s'han de sotmetre al càlcul de costos i beneficis, d'oportunitat, etc. A més, s'ha estudiat que, per al cas dels béns històrics i culturals o els serveis ecosistèmics, es genera un flux de beneficis percebuts per la població que és inferior al seu valor real (Marangon i Tempesta, 2009).

Una última perspectiva especialment suggeridora és la de Max Nef. L'autor sosté que, d'una banda, hi ha les necessitats humanes, que són poques, finites i classificables. De l'al-

tra, existeixen els satisfactors, i entre aquests se situa el paisatge (Neef, Elizalde i Hopenhayn, 1986). Concretament, el paisatge és una forma «d'estar» que satisfà la necessitat axiològica del lleure (d'altres són la subsistència, la protecció, l'afecte, l'entesa, etc.). En aquest esquema se supera el concepte de bé econòmic que vèiem anteriorment i el paisatge esdevé una peça essencial en el sentit més finalista de la condició humana. A més, per a aquest autor, en els espais i paisatges d'escala humana es generen pràctiques alternatives de potencial transformador i que poden ser alimentades a través de processos territorials centrats en la participació, la creativitat, la identitat cultural dels llocs, l'autoconfiança, etc.

La literatura especialitzada ha assenyalat les dificultats per convertir en dades aquestes teoritzacions, però existeixen diverses metodologies i aproximacions que permeten fer-ho. En aquest article, la perspectiva dels llocs de treball de les activitats econòmiques és una de les que ofereix més claredat i un cost d'elaboració més baix.

Com a punt de partida, en el preàmbul del Conveni Europeu del Paisatge es fa esment que el paisatge constitueix un recurs favorable a l'activitat econòmica, i que protegint-lo, gestionant-lo i planificant-lo es pot contribuir a la creació de llocs de treball. Així, s'ha estimat que a França només la producció d'espais verds aporta directament 90.000 llocs de treball (Bouzou i Marques, 2016). A Barcelona, s'estimen en 15.000 els llocs de treball del sector de l'economia blava (Solà, *et al.* 2020). Així doncs, sembla adequat endinsar-nos en l'anàlisi econòmica del paisatge a través de l'òptica sectorial dels establiments.

Abans de fer-ho és important subratllar que, globalment, aquestes referències són consistents amb el treball *Models i factors per a un nou desenvolupament econòmic local* (2017), que presenta els resultats d'una enquesta realitzada al personal tècnic de promoció econòmica i ocupació. El paisatge i el patrimoni hi apareixen com el quart factor de desenvolupament més destacat, només darrere del dinamisme empresarial, els serveis públics de promoció econòmica i ocupació i les infraestructures de comunicació.

Les iniciatives de l'ESS en el paisatge: una mirada a través dels sectors estratègics del Vallès

Anàlisi de contingut dels plans estratègics urbans i territorials

En aquest apartat s'estudia la presència o l'absència de l'economia social i solidària en els sectors estratègics del Vallès, i la seva relació amb el paisatge. Així baixem un graó per concretar a escala territorial i de pràctiques econòmiques concretes el que s'ha anunciat fins aquí. Per fer-ho, en primer lloc s'indaga quins són els sectors

que podem qualificar d'estratègics al Vallès. En segon lloc, es fa una radiografia dels més importants aportant una descripció dels paisatges a què s'associa, les principals propostes d'intervenció local, les dades clau de la demanda i les experiències de l'economia social i solidària més sobresortints.

Els sectors estratègics són les agrupacions d'activitats econòmiques que orienten el desenvolupament. El concepte de sector estra-

tègic ha evolucionat al llarg del temps, ja que els criteris que s'utilitzen per aproximar-s'hi no són homogenis i canvien amb l'escala d'observació. Tradicionalment, els sectors estratègics ho han estat des d'un punt de vista geopolític, de creixement econòmic o de cobertura de necessitats socials. Darrerament, la contribució a la resiliència i l'aportació a la sostenibilitat i a la cohesió territorial han eixamplat la gamma d'aquests sectors. S'ha de tenir en compte, a més, que canvien en funció dels marcs institucionals i dels nivells administratius que s'hi associen. En síntesi, els sectors estratègics són els rellevants i uns quants, com es deia, depenen de cada país, regió, localitat, etc.

A continuació se cerca quins sectors es consideren actualment estratègics a escala local. Atès que és un concepte controvertit, es parteix dels que tenen un major pes en la planificació estratègica local. Vegeu l'annex 1 per a la relació de plans examinats.

Abans d'entrar en els resultats, als paràgrafs següents ens aturarem en alguns aspectes metodològics. L'anàlisi de continguts és una metodologia observacional per extreure dades d'un text, elaborar categories i, al capdavall, mesurar. L'apliquem als documents dels plans estratègics urbans i territorials de les comarques vallesanes dels darrers cinc anys. Són setze plans recollits amb vocació d'exhaustivitat que van de l'àmbit comarcal a plans d'actuació de barris. D'altra banda, també s'hi incorporen amb un criteri representatiu les agendes urbana i rural catalana, atesa la incidència en l'àmbit local, el pla RESET per la seva rellevància en qüestions d'innovació social i Catpaisatge 2020 com a reflexió estratègica, que inclou la relació del paisatge amb els sectors econòmics i té en compte l'escala local. Així, s'han estudiat un total de vint documents.

Les unitats d'anàlisi són constituïdes pels segments de text corresponents a les línies estratègiques, projectes i actuacions dels plans, sempre prenent el nivell de detall més concret i alhora controlant que la petitesa no impliqui

la pèrdua de significat: són, doncs, oracions i termes. En cas de plans que encara no disposen del document final, s'utilitzen els reptes estratègics, atès que ja aporten informació rellevant de les prioritats. En total, s'han obtingut 244 unitats d'informació etiquetada.

La categorització s'ha construït amb quatre punts de partida: les codificacions econòmiques sectorials consolidades, és a dir, la classificació catalana d'activitats; els ODS, que permeten elaborar classificacions en funció del nombre, les fites i els indicadors estandarditzats; la tradició dels treballs de sectors estratègics de les ciutats i els territoris, així com de l'economia social a Catalunya, i, d'una manera més de baix a dalt, les mateixes troballes derivades de la lectura dels plans. S'elaboren així les categories anomenades de matèria. Les etiquetes finals es generen per mitjà d'un diagrama d'arbre de trenta-set activitats que es reconduïxen a quinze sectors.

Finalment, es normalitzen les dades obtingudes del buidatge per tal que cada pla tingui el mateix pes.

Entre les característiques dels sectors estratègics de la planificació estratègica hi figuren: una connexió del sector a la resolució d'un repte identificat per al territori corresponent i, relacionat amb l'anterior, el paper del sector orientat no només als mitjans sinó també a les finalitats (Casellas, 2014). Així mateix, es detecta una certa inèrcia de la trajectòria i, a la vegada, un enfocament a l'acció col·lectiva transformadora, de tal manera que tant hi trobem sectors de llarga maduració i elevat pes en l'ocupació com la voluntat d'aixecar noves pràctiques econòmiques. La innovació social basada en les comunitats i el territori mostra, segurament, pocs altres àmbits, el diàleg entre la història productiva dels territoris i les visions de canvi contemporànies.

Els resultats finals i que s'utilitzaran per estudiar la relació de l'ESS amb el paisatge es mostren a la figura 2.

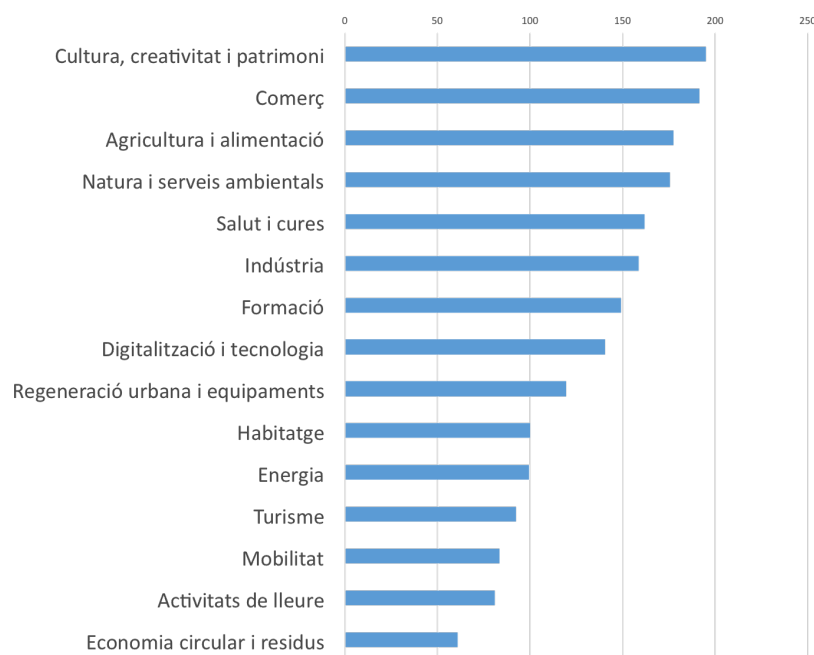

Figura 2. Els sectors estratègics del planejament al Vallès.

Font: elaboració pròpia a partir dels plans que s'indiquen a l'annex 1.

La imatge general és que els sectors estratègics són sectors essencialment locals en el sentit d'ancorats al lloc i notablement enfocats als funcionaments econòmics de les persones (Sen, 1990): hi trobem la cultura, el comerç, l'alimentació, els serveis ambientals i les cures. L'èmfasi en els primers grups és en els paisatges urbanitzats històrics, centrals i comercials, mentre que en l'alimentació guanyen protagonisme els de caràcter rural. Pel que fa als serveis ambientals, es despleguen en un repertori prou divers d'espais urbans verds, antropitzats agrícoles i naturals sovint forestals, protegits o no. En termes generals, són activitats constructores de paisatge (Dissart i Vollet, 2011).

Un segon bloc està més pròpiament associat a la prosperitat i a la transformació del model productiu: el componen el triangle de la indústria, la digitalització i tecnologia, i la formació. A diferència del que passava anteriorment, aquí el protagonisme és per als paisatges industrials urbans i periurbans, sempre en combinació amb els residencials i de serveis.

El tercer bloc és el compost per més epígrafs (7 d'un total de 15) i hi prenen importància els aspectes de la transició ecològica. És per això que hi trobem els espais centrals que cal regenerar, els *energyscapes*, les destinacions turístiques i els espais d'oci, així com els paisatges extractius i els sòls periurbans amb funcions d'abocadors, etc. És un conjunt que inclou activitats crítiques des del punt de vista de l'impacte en el paisatge.

Arribats en aquest punt, fem una anàlisi aprofundida dels primers sectors per veure les capacitats de resposta de l'ESS a les problemàtiques del Vallès. Particularment, s'exploren les formes de relació de l'economia social i solidària amb el paisatge.

1. Cultura, creativitat i patrimoni

Com hem avançat en l'apartat anterior, la creativitat és una gran font d'innovació. El coneixement simbòlic es basa en la creació de con-

tinguts, atributs estètics, expressions culturals i artístiques, experiències, desitjos, etc., i té un paper cada vegada més destacat per explicar la dinàmica econòmica dels territoris (Mickov i Doyle, 2018). A més, si és conegut que la cultura i el patrimoni tenen un lloc destacat en les polítiques públiques locals, actualment s'aprecia un progressiu contacte amb els aspectes ambientals i de l'emergència climàtica (Baltà i Bashiron, 2021).

Boix, Peiró i Rausell (2021) estudien la presència d'aquestes activitats en els teixits productius de les regions mediterrànies i conclouen que l'elevat protagonisme es deu a l'estructura de petita empresa, a un volum remarcable de patrimoni i recursos culturals i paisatgístics, així com a models particulars de sociabilitat i estils de vida.

En la lectura dels plans estratègics, el Pla de transformació integral, urbanística i socioeconòmica dels barris Les Torres, 25 de Setembre i Ca n'Oriol de Rubí remarca el potencial innovador dels equipaments. El procés Barcelona Demà situa entre els quatre grans reptes urbans la cultura, la innovació i l'educació (PEMB, 2019). I les estratègies per impulsar el desenvolupament econòmic a Figaró-Montmany inclouen l'activació del patrimoni històric i arquitectònic que consideren poc valoritzat, i integren intervencions sobre camins, espais oberts, etc.

És un sector important de les estratègies del desenvolupament econòmic local i un sector d'especialització de l'economia social i solidària al Vallès que aporta un 15 % de les entitats (estudis ateneus). Estivill i Miró (2020) remarquen la tradició i la diversitat de col·lectivitats solidàries a Calalunya que, a més, es troben arrelades territorialment. De fet, el 16,4 % dels catalans declara que participa en l'organització d'alguna festa popular i el 17,3 %, que pertany a una associació cultural (ICRPC i OPPCC, 2019).

Fixant-nos en aquesta tríada creativitat-cultura-patrimoni, quina és la relació entre els atributs del paisatge i les iniciatives de l'economia social i solidària vallesana? D'una banda, hi trobem una part de les iniciatives més sobresortints. De l'altra, un paper important dels espais físics. I en tercer lloc, un dinamisme

elevat a la recerca d'intercooperar, tramar xarxes amb les diferents cultures transformadores i obrir-se a les comunitats dels pobles i barris. Vegem-ho a través de les experiències més sobresortints.

El pol cooperatiu de Sant Cugat del Vallès cerca la concentració de projectes i per fer-ho s'assenta sobre la proximitat física. Promou un desenvolupament nodal basat en la vinculació entre les diferents entitats que mancomunen serveis, recursos i infraestructures. A la vegada, és un espai de visibilitat i retorn a la població, de manera que es facilita la implicació de la ciutadania. L'ecosistema cooperatiu es forma en el moment inicial per les cooperatives d'arquitectura Arqbag i Cíclica, l'agència de comunicació La Sembra, Pol·len Edicions, el taller Jeroni de Moragas, el mitjà de comunicació local *elCugatenc* i Cal Temerari, de manera que el component creatiu i cultural hi predomina clarament.

Val la pena, encara, descabdellar les entitats associades: Cal Temerari es defineix com un equipament cultural, social i cooperatiu ciutadà. És un espai físic localitzat en una finca històrica que promou el cotreball, l'acollida d'entitats i projectes socials, el menjador social, un grup d'estalvi local, etc. D'altra banda, en poc temps Pol·len Edicions, SCCL s'ha consolidat com a editorial independent. És formada per joves que se centren en l'ecoedició de llibres de pensament crític.

Si ens desplaçem a Terrassa, l'Ateneu Candela es defineix com un punt de trobada d'iniciatives ciutadanes i «de producció de cultura i comunitat». Un centre social que aposta «pels comuns», amb activitats que van des de la reflexió sobre la vida a la ciutat fins a l'assessoria tecnològica, passant per la producció artística.

A Sabadell, l'ateneu Teler Cooperatiu impulsa La Nau, un espai físic i pol cooperatiu. Destaca, entre altres elements, per les activitats de formació en l'ESS i el projecte La Regadora Fest, que amb nous formats vol reivindicar i celebrar les alternatives que ja existeixen en la lluita contra el canvi climàtic. Can Capablanca, membre de Teler Cooperatiu, és igualment un edifici de catalització de l'ESS i la cultura a la ciutat.

Cal Gorina és un espai d'acollida d'activitats transformadores: socials, polítiques i culturals, en una masia històrica de Castellar del Vallès.

A Caldes de Monbui, El Centre, Ateneu Democràtic i Progressista, és una entitat fundada el 1865 que va convertir la població en un dels bressols del moviment ateneístic de caire progressista. Avui l'entitat té quatre-cents socis que fan seu l'objectiu de «formar lliurepensadors/es i transformar una realitat injusta».

Així doncs, un aspecte molt notori de l'ESS és la capacitat de participar activament en la recuperació dels patrimonis edificats vallesans.

Però de teixit productiu cultural al Vallès n'hi ha més: cooperatives com Doble Via treballen des de fa més de vint anys per oferir serveis integrals de gestió d'equipaments i programes d'acció social i cultural. Amics, es va fundar l'any 1999 per ajudar els músics de Sabadell i comarques de Catalunya, amb locals d'assaig, assessorament, equips, etc. Quesoni té per objectiu transformar les relacions de producció en el món de la cultura i en els seus projectes aprofita l'ambient urbà (nits d'estiu als centres cívics, l'estiu al pati, cultura viva, etc.)

En aquesta panoràmica és imprescindible la referència a Roca Umbert Fàbrica de les Arts. És una iniciativa promoguda per l'Ajuntament de Granollers que ha estat capaç d'aglutinar al seu voltant un bon nombre d'organitzacions de cultura popular, pensament, imatge, etc., que podem enquadrar dins dels valors de l'economia social i solidària, i que promou el contacte entre elles. La Nau Estruch de Sabadell o Baumann-Lab de Terrassa, amb diferents accents, tenen un propòsit similar.

Per acabar, el cotreball també ha guanyat presència al Vallès els darrers anys i ha participat en el treball en xarxa al si del «moviment cowocat» d'àmbit català. Es tracta, altre cop, d'espais físics de treball que són sobretot una comunitat que, de fet, té les arrels en el tecnoanarquisme centreeuropeu.

En definitiva, ens trobem davant d'un sector gran en nombre d'entitats i que ho és més mirant el nombre de persones que invo-

luca a través d'esdeveniments, espais físics, activitats, etc. Així mateix, fomenta la trama comunitària, aprofundeix en el coneixement del territori, activa el patrimoni arquitectònic i popular, etc.

2. Comerç

El comerç és el primer sector ocupador de les economies urbanes i actualment es troba sotmès a grans canvis. D'una banda, la digitalització hi és accelerada. En poc més de deu anys el comerç en línia ha passat de representar el 0,7 % de les vendes a superar el 10 %. Tot i aquesta embranzida, la majoria de les transaccions se seguiran fent majoritàriament als establiments de carrer els propers vint anys; i encara més si es tracta dels productes de primera necessitat (Valls, 2021).

Des del punt de vista territorial, el paisatge comercial ja no és solament l'urbà de les botigues a centres, eixamples i pobles. La dispersió urbana sobre el territori que ha tingut lloc de manera intensa i contínua d'ençà dels anys vuitanta ha dut, entre d'altres, a l'aparició d'un veritable paisatge comercial de les perifèries que pren la forma de centres comercials en conglomerats a polígons i estrips al llarg de vies suburbanes (Observatori de la Urbanització, 2019).

Entre les peculiaritats pròpies dels compradors catalans, si ho comparem amb la resta de l'Estat, destaca que es dona més importància als aspectes següents: el compromís amb el medi ambient (el 68 % enfront del 66,3 % a la resta d'Espanya); els productes de proximitat (el 65,5 % enfront del 58,1 %); formar part d'un entorn social (el 55,6 % enfront del 50,9 %) i participar en projectes col·lectius (el 44,7 % enfront del 38,4 %). Les dades reflectirien que, d'una banda, els comerciants han participat més activament en la vida social, i de l'altra, que els consumidors visionen la funció social del comerç (Valls i Labairu-Trechs, 2021).

Així les coses, el Pla estratègic de Cerdanyola del Vallès situa com a objectiu estratègic repensar la planificació urbanística actual per

promoure l'activitat comercial local. L'Agenda Urbana de Terrassa es planteja aprofundir en el comerç per impulsar l'economia de la ciutat i la creació d'ocupació i oportunitats. El Pla de desenvolupament de Barberà del Vallès inclou un ampli repertori d'intervenció comercial: cens, esdeveniments participatius, promoció conjunta, espais de trobada, urbanisme comercial, etc. El ventall d'intervencions necessàries és singularment ampli.

I l'economia social i solidària, en quins formats participa en la creació dels paisatges urbans o periurbans? La botiga és l'establiment per excel·lència, amb exemples com El Rodal a Sabadell, L'Egarenca a Terrassa, etc. Per la seva banda, Maraki, a Cardedeu, dissenya productes per a la mobilitat en bicicleta per, com destaquen al seu web, «recórrer paisatges sense soroll».

Un patró força comú de l'ESS és la gestió dels bars i restaurants dels equipaments comunitaris: per exemple, el Cafè del Centre, a Caldes de Montbui, és un projecte cooperatiu a l'edifici de l'Ateneu, fundat per les classes populars el 1865 i que avui acull un bon nombre d'entitats i activitats. La Fundació Prodis, de Terrassa, gestiona el bar d'un dels locals més emblemàtics i històrics de la ciutat, La Coral dels Amics, etc.

L'Ecoarxa Montseny sobresurt com una de les plataformes pioneres del país en l'aposta per les monedes locals i els sistemes d'intercanvi alternatius.

Quant als supermercats, actualment es troba en fase pilot Supercoopera, impulsat per Teler Cooperatiu. Es planteja com un espai gran per oferir aliments frescos, inclosos els articles de neteja i higiene, procedents de la donació i la transformació i dels acords amb els projectes agroecològics i de l'economia solidària. Justament, el gran consum és un dels terrenys menys fressats de l'economia social i solidària a Catalunya (Garcia i Suriñach, 2019) i les alternatives semblen venir de l'autoorganització col·lectiva i assolir més massa crítica, seguint els passos de Food Coop a Nova York, participat per més de 17.000 socis.

En aquest sentit, l'Ambiteca de Sant Cugat del Vallès ha de considerar-se una iniciativa

inspiradora. Promoguda per l'Ajuntament, adequa l'antic Punt Verd del Centre incorporant-hi un espai fix d'exposició i intercanvi d'objectes de segona mà. Acull, així mateix, una aula ambiental i un espai de creació, i hi ha la possibilitat de fer-hi un punt d'observació dels ocells del corredor verd del Vallès.

Les fires són un espai de mostra i comercialització molt important per a l'economia solidària catalana. A Terrassa, amb sis edicions, aglutina més de cinquanta parades. També en trobem en altres ciutats i pobles vallesans, com Montornès, Sant Quirze, Granollers, Sabadell, Sant Cugat... En la proliferació de fires és bo de tenir en compte la importància de la Fira d'Economia Solidària de Catalunya, que ha estat un dels motors d'enxarxament, la sensibilització, la replicació territorial, etc., de l'ESS.

Per acabar, les comunalitats urbanes posades en marxa recentment, per exemple a Ripollet, Terrassa o Sant Cugat del Vallès, són una política pública que busca fomentar una xarxa econòmica urbana de proximitat i crear mercat social. Agrupen comerciants, veïns, cooperatives, entitats de l'economia social i ajuntaments.

En síntesi, les experiències i tendències analitzades mostren una aportació de les iniciatives comercials de l'ESS a la dimensió social de la sostenibilitat urbana i territorial. Així, donen caràcter comunitari als pobles i barris, uneixen entorns de consum i de producció i, sovint, ressalten valors del paisatge (socials, simbòlics, ecològics...) que alhora contribueixen a generar.

3. Alimentació

L'alimentació és un sector essencial per a la vida i objecte d'un debat roent a molts nivells. Com qualsevol activitat econòmica, el menjar té lloc al territori, un espai del qual s'han apropiat els agents. Els entorns de producció són eminentment rurals, però el menjar es troba també als orígens de la història de la ciutat, seguint Jane Jacobs, a través del comerç. Precisament, Carolyn Steel (2020) defensa aprofundir en el menjar per canviar profundament la nostra manera de viure i l'equilibri de les necessitats humanes

amb la natura. Defineix el que anomena *sitopia* com les comunitats urbanes modelades pel sistema alimentari.

Els plans estratègics urbans i territorials vallesans deixen sentir l'augment de la influència del menjar en la gestió local. Al Vallès Oriental, l'alimentació hi apareix com un sector estratègic i la gastronomia i els productes de proximitat ho fan com a sector emergent. A Mollet, Gallecs —espai del qual parlarem tot

seguit— ocupa el primer rang com a projecte estratègic de ciutat. A Sant Feliu de Codines la compra pública responsable és un element d'estratègia del municipi que relliga l'economia social amb el paisatge i el patrimoni.

Vist què diuen els plans, fixem-nos breument en les preferències del consumidors a la taula següent, que mostra fins a quin punt es valoren la producció ecològica, la proximitat, la venda directa i el comerç just.

QUINA IMPORTÀNCIA TÉ PER A VOSTÈ QUE ELS COMERÇOS ON COMPRA TINGUIN...			
	Vallès Occidental	Vallès Oriental	Prov. Barcelona
Productes de producció ecològica	7,46	7,55	7,25
Productes produïts a menys de 100 km de casa	8	8,24	7,74
Productes directament del productor	8,14	8,33	8
Productes de comerç just	7,79	7,8	7,55

Taula 2. Valoració de productes del comerç al Vallès.
Font: Diputació de Barcelona (2019)

Anant a les respostes, l'agroecologia i la sobirania alimentària són uns dels grans moviments al si de les economies transformadores. Des del punt de vista de la innovació social i el paisatge, l'interessant no és solament la seva importància en les solucions encaminades a la sostenibilitat, la salut o l'ocupació, sinó també el paper que tenen en termes de marcar en l'espai i el temps les nostres vides, especialment la nostra vida en comú (Monteys, 2018).

La presència de l'alimentació al si de l'economia social i solidària vallesana se situa al voltant del 13 % (Ateneu Cooperatiu del Vallès Occidental, 2019; Ateneu Cooperatiu del Vallès Oriental, 2018), de manera que és un sector fort i amb experiències emblemàtiques, tant històriques com actuals. A més, és un sector en creixement pel nombre d'organitzacions,

així com per la diversitat d'iniciatives. Ho presentem de manera sintètica a continuació.

Començant amb l'agroecologia, es comptabilitzen un total de vint iniciatives d'abastiment (Boixans Food, Can Gual Agroturisme, Can Mimó, Can Plana, Can Terrades, Comic Beer, El Molí d'en Vendrell, El Rebost del Pou Calent, embotits i formatgeries, Les nostres Abelles, L'Hort d'en Sergi, Un Món a Granel, etc.) i vuit grups de consum (La Fresca, La Magrana, Ecoteca, El Teixit de la Terra, El Cabàs, La Cortera...). Hierro i Vidal (2019) posen de manifest que, de mitjana, el moviment agroecològic presenta un major compliment respecte de la resta d'àmbits de l'ESS: arrelament territorial, sostenibilitat ambiental, proveïment i residus, és a dir, en les qüestions de caire més territorial, d'acord amb la figura 3.

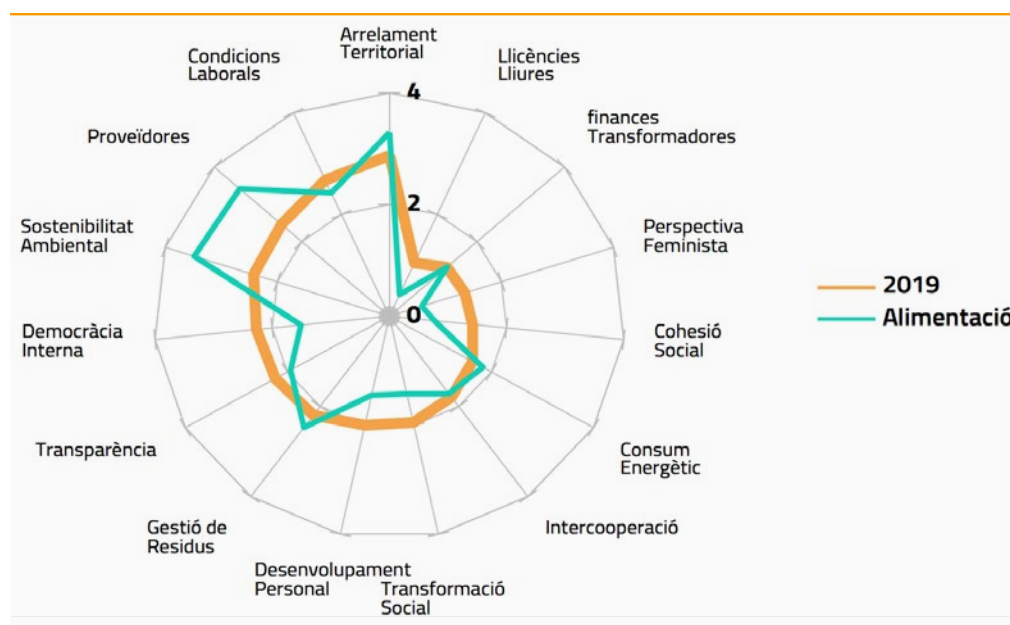

Figura 3 Comparativa de la mitjana de compliment del sector alimentació en relació amb el total de sectors econòmics de Pam a Pam.
Font: Hierro i Vidal (2019)

El col·lectiu Eixarcolant té dos nodes territorials al Vallès. És un moviment en ràpida expansió que promou la recuperació de les espècies silvestres comestibles i les varietats agrícoles tradicionals per transformar els models alimentaris i de desenvolupament socioeconòmic.

La cooperativa L'Agrària del Vallès és el resultat de la fusió de cooperatives històriques de les dues comarques que es va produir l'any

2011. La integren prop d'un miler d'agricultors professionals que posen en valor la localització a la «plana agrícola més important del Vallès». Presta tots els serveis i subministraments necessaris «per viure al camp», disposa d'un obrador i de tres agrobotigues. Noteu, dins del cooperativisme, l'acceleració del creixement recent a la figura 4, on cada bola representa una cooperativa creada, i la grandària, el nombre de socis inicials.

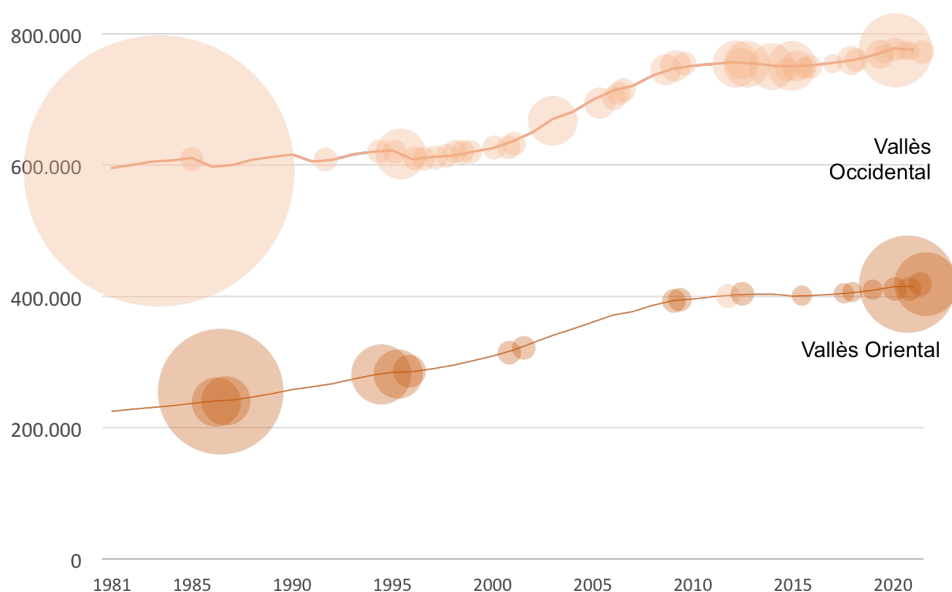

Figura 4. Cooperatives creades i nombre de socis al conjunt del sector alimentació.
Font: elaboració pròpia a partir del Registre de Cooperatives

Les societats agràries de transformació —n'hi ha registrades 124— complementen l'associacionisme agrari al Vallès.

Si anem cap a la part final de la cadena de valor, la Xarxa Agroecològica de Menjadors Escolars de Catalunya té presència al Vallès a través de Kosturika, de Canovelles. I, encara, Slow Food té vuit restaurants de km 0 al Vallès Oriental, la comarca més nodrida, i dos al Vallès Occidental.

Quant als projectes territorials, Gallecs és un espai estratègic metropolità que conserva els seus valors naturals i paisatgístics en un entorn altament antropitzat. Tan interessant hi és la vitalitat actual com la lluita ecologista que n'explica la pervivència, ja que el 1968 s'hi va projectar una ciutat per a 130.000 habitants. Entre els fets destacats per a la salvaguarda de Gallecs, hi figuren les ocupacions de masies abandonades amb l'objectiu de tenir una resistència vivint-hi (CRES, 2013). Des de 2001, el Pla de gestió agrícola sostenible endega les bones pràctiques agràries, la marca Gallecs i el comerç de proximitat amb una agrobotiga gestionada pels mateixos pagesos. Els POUM i el

PEIN, al costat del Pla de gestió, també han estat eines jurídiques utilitzades per mantenir un espai sempre sota l'amenaça de la urbanització envolupant (Vázquez, 2011). Igualment, avui dia les estratègies depenen de l'assentament de la gent al territori i del relleu generacional.

Al Vallès, malgrat la pressió sobre el sòl no urbanitzable, s'assagen un bon grapat d'experiències que combinen la gestió territorial amb la innovació en les relacions socials. Vegem-ne ràpidament quatre exemples: el banc de terres del Parc Rural del Montserrat s'estén pels municipis de Vacarisses, Viladecavalls i Ullastrell. Entre els productors trobem la formatgeria La Fradera, la Botiga d'Ullastrell i el celler Can Morral.

Al Parc Agrari de Sabadell, la Fundació Miquel Agustí hi desenvolupa una important recerca de cultius vegetals autòctons. Altres iniciatives d'interès són el Banc de Llavors del Vallès Oriental o la Xarxa Productes de la Terra.

Si ens desplaçem als paisatges urbans, han agafat protagonisme els horts amb els seus múltiples matisos: socials, urbans, ecològics, terapèutics, municipals, etc. En comú tenen

que connecten l'obtenció de productes amb aspectes importants de la vida social: l'empoderament, la inclusió, la trobada, la capacitació, les feines conjuntes, etc. Com a experiència, podem destacar l'hort-museu del Lledoner a Granollers.

En síntesi, el sector alimentari social del Vallès és una veritable polifonia que, alhora que recupera llavors, terres i coneixements, assaja fórmules innovadores de gestió del territori produint paisatges de vida en comú cada vegada més reconeguts.

4. Serveis ecosistèmics

La planificació estratègica al Vallès incorpora amb força el verd, amb formulacions com la renaturalització, els serveis ambientals, el patrimoni natural, etc. Les anàlisis de les primeres planificacions estratègiques (Ganau i Mallarach, 2003) mostren un model urbà centrat en la idea de la ciutat compacta que depèn sobretot de la recuperació i renovació de l'espai construït, la densificació i l'impuls de noves centralitats. Les estratègies de la infraestructura verda són quantitativament menys importants i més bàsiques, ja que consisteixen en la preservació o regeneració d'espais rústics, naturals i fluvials.

En canvi, l'estudi de les propostes dels darrers cinc anys atorga una importància principal a aquestes qüestions i les insereix de ple en el disseny territorial on guanya pes el dret a la ciutat: aquests plantejaments són eines econòmiques per millorar la vida dels veïns alhora que eines de justícia redistributiva, ja que les estratègies de renaturalització de les ciutats tenen un impacte comparativament més elevat en la població de rendes baixes (Juvillà, 2019).

Si anem als municipis, a Montcada i Reixac es parla de valoritzar el patrimoni mediambiental com a eina per promocionar la ciutat. A la riera de Caldes, una línia estratègica sencera es dedica a l'entorn natural i paisatgístic i al pa-

trimoni cultural i històric. L'objectiu és poder-hi treballar i viure amb qualitat. La transformació de la riera es formula en termes d'un connector biològic i social. A Vallromanes, el primer objectiu és fer del municipi un lloc de convivència sostenible amb la natura, de manera que es parla d'aprofitar els solars en desús per fer-hi espais verds i de joc especialment entorn d'equipaments escolars, de la cura de les finques rústiques, del coneixement del patrimoni, de l'ordenació dels usos de la muntanya, etc.

Per posar en context aquesta evolució, les enquestes fetes a Catalunya indiquen una «elevada relació de la població amb la natura». Fins a un 90 % de la població manifesta que li interessa especialment, i un 60 % de les persones responen que no hi ha relació entre conservació i creixement econòmic (CARES, 2021).

I l'economia social i solidària, què hi diu? Conill *et al.* (2012) estudien els discursos de les pràctiques econòmiques alternatives. «Ser natural» ocupa un lloc destacat en els innovadors culturals. D'una banda, en el sentit de confluïr amb la natura; de l'altra, en el sentit de ser un mateix. Tots dos acostaments, per a les autores, es poden entendre com les dues cares d'un mateix plantejament orgànic. Així, les connexions amb la natura posen l'accent en el menjar i el valor de la ruralitat, que apareix molt associat a la consciència del ritme de vida i el pas del temps.

Tot seguit, s'analitzen entorns d'interès des de l'òptica de les pràctiques econòmiques socials i solidàries. Probablement, avui la peça més innovadora es construeix al Montseny. Allí es camina cap a la transició agroecològica amb propostes com el contracte agropecuari de la Reserva de la Biosfera (Tendero, Gamboa, Monés i Vidal, 2021). Es tracta d'un sistema de pagaments per remunerar les accions que fan els ramaders i que contribueixen al manteniment de la biodiversitat i el patrimoni agroramader. Vegeu la justificació i l'amplitud de supòsits inclosos al requadre següent.

La proposta és que es creï a la Reserva de la Biosfera del Montseny un sistema de pagaments per remunerar les accions que fan els ramaders i que contribueixen al manteniment de la biodiversitat i el patrimoni agroramader del PN. La justificació és senzilla: per mitjà de moltes de les feines que fan i que no estan directament relacionades amb la seva activitat productiva (com recuperar pastures i parcel·les de conreu, treballar amb races i varietats autòctones, fer Producció Agrària Ecològica, netejar i/o reconstruir murs de pedra seca, talussos i marges, rehabilitar o netejar infraestructures agroramaderes, tenir caixes d'abelles, plantar i mantenir «tanques vives» a les finques, reparar camins i millorar els accessos a les finques, etc.), els ramaders contribueixen al manteniment de la qualitat ambiental del PN, contribució que és clau per a que el massís segueixi proveint a tota la ciutadania dels «serveis ecosistèmics»²⁶ que brinda el Montseny en tant que sistema natural.

Aquesta proposta s'inspira en iniciatives que ja existeixen, com el [Contracte agrari de la Reserva de Biosfera de l'Illa de Menorca](#), en funcionament des de l'any 2005; així com en d'altres que estan actualment en procés de creació, com el «[Contracte Agrari de Collserola](#)».

Requadre 1. Proposta de Contracte Agropecuari de la Reserva de la Biosfera del Montseny. Font: Diagnosi de la ramaderia extensiva Parc Natural del Montseny (2021)

Altres àrees d'interès són les anelles verdes i els entorns fluvials recuperats. La proposta de l'Anella Verda de Terrassa es va impulsar a partir d'una Declaració per a la qualitat del paisatge i dels espais naturals i agraris que va ser àmpliament assumida per col·lectius, entitats i ciutadania el 2012. Actualment, la taula de l'Anella és l'òrgan de corresponsabilitat entre actors ambientals, excursionistes, veïns, associacions de propietaris, particulars, etc., i agrupa més de trenta col·lectius. És significatiu que al Pla estratègic de l'economia social i solidària de Terrassa 2019-2026 es proposa un programa específic d'emprenedoria a l'Anella Verda (Ajuntament de Terrassa, 2019). D'altra banda, destaca la cessió a l'associació La Ruda-Amics de Can Deu de parcel·les al Parc Fluvial del Ripoll.

A Palou (Granollers) l'estratègia de futur se centra en el sector agrari i les activitats que hi estan relacionades, però procurant la connexió amb la identitat, els serveis, les infraestructures, el patrimoni o el medi natural (Ajuntament de Granollers, 2015).

La custòdia del territori ja té vint anys d'experiència a casa nostra. Al Vallès Oriental hi ha 16 iniciatives de custòdia que gestionen

609 ha, mentre que a la comarca veïna són 12 i arriben a 1.057 ha. La Xarxa per a la Conservació de la Natura és una de les entitats del Balanç Social de la XES i mostra del creixement de l'economia solidària cap als diversos vessants de la transició ecològica.

En el verd urbà, el gest consisteix avui a passar de la visió ornamental a la infraestructura de serveis de patrimoni verd, subratllant la importància de les realitats locals concretes, dels oficis i també dels nous actors a través de fórmules com l'apadrinament, el voluntariat, la cogestió amb les entitats, etc. (Viada i Rebollo, 2019; Rebollo 2021).

Una conclusió fonamental del que passa en els sòls rústics és la progressiva connexió entre corrents de l'ecologisme i l'economia: entre el que Folch anomena els «verds clorofil·lics», que van des dels hereus del conservacionisme històric fins als gestors més avançats del patrimoni natural; l'ecologisme resistencialista i l'ecologisme popular (Alier, 2004), que a casa nostra integra, pel que fa als valors, l'agroecologia, l'economia solidària, els moviments dels fòrums socials mundials, etc., sense oblidar el pes específic de la pagesia, que malda per per-

sistir i que actualment compta amb un certa entrada de joves, sobretot al Vallès Oriental (Aldomà i Mòdol, 2022).

Les conclusions d'aquest apartat són essencialment dues. La primera és que l'economia social i solidària avui ja està donant resposta als

sectors que els plans estratègics urbans i territorials identifiquen com a més rellevants al Vallès. La segona és que, per a les activitats estudiades, la connexió de l'ESS amb el paisatge és elevada. A continuació aprofundim en aquesta segona idea.

L'arrelament de l'ESS al territori i al paisatge

En aquest apartat ens preguntem pels motius que expliquen l'arrelament de les iniciatives de l'EEIS al territori i al paisatge. Es parteix de la idea que la distribució territorial de les pràctiques no és espontània. Ara bé, ens enfrontem amb un problema complex. Roberta Capello (2006) cridava l'atenció fa uns anys sobre el desafiament que té l'economia regional en introduir un major realisme en els models d'usos del sòl i en les decisions de localització, i ambdues es troben al nucli del que ens ocupa.

És evident que la relació entre pràctiques d'ESS i gestió del paisatge no es pot idealitzar i que no es dona sempre ni a tot arreu, però hem observat la sensibilitat paisatgística de l'economia social i solidària pel que fa a sectors i amb 126 experiències concretes. A partir d'això, doncs, s'ofereixen pistes interpretatives resseguint els valors i la trajectòria temporal de l'ESS, l'estudi de casos d'interès internacionals i del Vallès (que s'afegeixen als identificats fins aquí) i algunes aportacions recents que permeten començar a obrir la «caixa negra del territori» establint connexions entre la seva transformació i els processos socials de configuració de les alternatives econòmiques.

Una història feta de relacions amb la comunitat

El primer aspecte que explica la vinculació als territoris són els valors de l'ESS. Segurament,

el punt de partida més rellevant és el setè principi cooperatiu d'«interès per a la comunitat». Diu el següent: les cooperatives treballen per aconseguir el desenvolupament sostenible de les seves comunitats mitjançant polítiques aprovades pels seus socis. L'ús del determinant possessiu «seves» concreta l'arrelament en els entorns concrets on actuen i la voluntat de conjuminar els beneficis dels membres amb els de la comunitat en què s'inscriuen.

La preocupació per la comunitat del cooperativisme és una idea que apareix pràcticament al llarg de tota la seva història. Així, el 1966 es troba recollida dins el sisè principi, quan es diu que les cooperatives, per servir bé els seus membres i les comunitats, hauran de cooperar entre si. I, molt abans, quan la Societat Cooperativa dels Pioners Equitatius de Rochdale el 1844 va formular la primera versió dels principis cooperatius, parla de portes obertes, una expressió que defineix la dimensió social de les cooperatives en el sentit que l'activitat transcendeix l'esfera societària per abraçar la comunitat (Vargas, 2015).

Ara bé, amb l'arribada de les preocupacions ambientals les relacions amb la comunitat esdevenen encara més importants i el funcionament de les cooperatives es lliga amb el desenvolupament sostenible (ACI, 1995), entès en les seves diferents dimensions. Amb la superació de la crisi financera del 2008 es comença a parlar d'una «profunda integració local» com a estratègia de resiliència (ACI, 2015).

Algunes de les cooperatives emblemàtiques del Vallès, com TUS, dedicada als transports urbans a Sabadell, o Mol Matric, de matrius de l'automòbil a Barberà del Vallès, són exemples de gestió democràtica vinculada amb la comunitat.

I aquí sorgeixen algunes perspectives addicionals per explicar l'arrelament al lloc, en especial la formació d'un capital social amb la comunitat. Són xarxes socials fetes des de l'experiència amb processos de memòria i aprenentatge col·lectiu (Berkes i Folke, 2002). Camagni (2005) resalta el valor del capital cultural, la governança local, etc., en els processos de desenvolupament.

A aquestes altures, vista l'anàlisi presentada, resulta força evident que l'arrelament s'explica igualment pel patró sectorial de l'economia social i solidària. En cercar donar respostes a les necessitats de vida de les persones, hi ha una inclinació per un conjunt d'activitats que es manifesten amb molta amplitud a l'escala local: l'alimentació, l'energia i l'habitatge, per citar només la tríada de sobiranes que proposava la XES com a mesures als municipis (XES, 2019), etc. Val a dir que les mateixes limitacions en el

camp industrial, de salut, etc., reforcen aquest patró.

Els entorns físics gestionats en comú

Una segona via per explicar l'arrelament de les iniciatives de l'EES al territori i que entra de ple en el paisatge apareix si ens fixem en la dimensió física de les pràctiques. Si en el cas anterior parlàvem d'una tradició que uneix les cooperatives i les comunitats, ara ens interessa fixar-nos que moltes vegades existeix un patrimoni material articulat amb sistemes de gestió del comú i que, per tant, són també intangibles.

La figura 5 presenta una bateria de casos destacats internacionals i del Vallès, sota un esquema interpretatiu que integra una capa territorial de caràcter material amb diverses formes relacionals. Els casos internacionals volen donar compte de la importància d'unes formacions socials i econòmiques que aquí sovint passen desapercebudes malgrat que sovint existeixen des de fa temps.

Subministraments bàsics	Béns comunals	Espais públics col·lectius	Patrimoni públic comunitari	Patrimoni cooperatiu	Acords de gestió	Comuns temporals	Entorns de caràcter cooperatiu
Paisatges hidràulics de Törbel (Valais); Viure de l'aire (Pujalt, Collserola en projecte)	Ejidos (Mèxic); emprius al Montseny	Les tres illes (Copenhagen); programes d'activació d'espais buits	Biblioteca oberta de Magdeburg; cessions d'ús en el PPSH	Fideïcomisos comunitaris (EUA, Brasil...); Cellers; molins cooperatius	Xarxa de cooperatives de conservació del paisatge (EUA); custòdia del territori	Hortes socials; Festival NYS (Castellbisbal)	Especialitzacions de l'Emilia-Romanya; Memòria cooperativa de Sants

Figura 5. Sistemes de gestió del paisatge i exemples destacats d'àmbit internacional i local.
Font: elaboració pròpia

1) L'aigua és un dels elements que al llarg de la història han contribuït més a generar la necessitat humana de cooperació, equitat i acció col·lectiva (Fairclough, 2016). Les comunitats de

regants valencianes, els *bisses* (canals) de Törbel a Suïssa o el caràcter comunitari de la protecció dels pòlders holandesos així ho mostren i han produït patrimonis d'indubtable caràcter i singularitat.

Seguint en l'àmbit dels subministraments essencials, l'energia ha menat el paisatge a grans transformacions i, en vista que les energies renovables necessiten grans quantitats d'espai, caldrà resoldre'n l'acomodació territorial. Viure de l'Aire del Cel a Pujalt o les implantacions locals de Som Energia que s'estenen de Rubí a Sant Celoni marquen camins inspiradors per a una transformació dels territoris que integri els aspectes econòmics, socials i físics. El cooperativisme forestal, amb més de trenta anys de trajectòria i un pes específic important al Vallès, pot veure renovades les oportunitats amb la biomassa d'ús industrial.

2) Un segon grup el constitueixen els recursos d'ús comunal. A Mèxic, els *ejidos* i comunitats gestionen el 59 % de la terra, segons Östrom (1990), amb complexos arranjaments institucionals. Al Montseny, els emprius són un dret d'aprofitament comunal de certs béns rústics (pastures, boscos...) que persisteix en alguns enclavaments per sobre dels 1.000 m (Breton, 1992).

3) Repensar l'espai públic és una pota imprescindible en el procés més ampli de dotar de capacitat col·lectiva el paisatge i el territori (Muñoz, 2014). El codisseny del conjunt gegantí de «Les tres illes» de Copenhagen o la gestió col·lectiva de determinats buits i intersticis urbans s'aparten dels canons habituals d'intervenció per augmentar els llinars d'autogestió i facilitar la confluència d'experiències territorials diverses que siguin noves fonts de socialització.

4) A partir d'aquí es distingeixen tres supòsits: la gestió del patrimoni públic a escala comunitària o ciutadana, exemplificada per la biblioteca oberta de Magdeburg a Alemanya (guanyadora ex aequo dels premis FAD 2010), construïda segons una maqueta a escala real feta per la ciutadania i autogestionada pels residents, i a casa nostra, particularment les cooperatives d'habitatge amb cessió d'ús impulsades per entitats com Sostre Cívic, que es projecten sobre el patrimoni públic de sòl i habitatge dels ajuntaments.

5) Un altre sistema és el patrimoni cooperatiu (cellers, molins, sitges, etc.), sobretot

interessant —des de la nostra perspectiva— en la seva relació amb el cooperativisme obert (Miró, 2018) i, per tant, combinant l'ús per al qual van ser concebuts amb una major irradiació al territori. Els fideïcomisos comunitaris de terres mostren fins a quin punt la implicació social forja paisatge: els primers antecedents se situen a les ciutats jardí angleses i avui constitueixen un veritable moviment global, ja que als EUA atorguen drets preferencials d'accés a la terra per a les rendes més baixes, i al Brasil incideixen en la provisió d'habitatge adequat alhora que empoderen les comunitats de les *favelas*, etc. (CCLTI, 2022).

6) I encara hi ha una altra categoria molt rellevant en termes quantitativus: els acords voluntaris entre propietaris de terrenys o edificis privats amb les entitats ciutadanes. Trobem aquí la Xarxa de Conservació de la Natura, les anelles verdes, les cessions per a espais-test, la masoveria i un llarg etcètera.

7) Els comuns temporals més típics són els horts d'espais provisionalment en desús. Però a Castellbisbal el festival NYS integra la comunitat en els espais industrials del «polígon» dignificant llocs que no són convencionals i creant nous contextos a través d'una proposta cultural expansiva (Gusi, 2022).

8) La darrera agrupació està constituïda per sistemes econòmics cooperatius amb especialitzacions de sensibilitat paisatgística. A l'Emília-Romanya es produeix un reforçament mutu entre les dinàmiques de concentració en l'espai de sectors forts del cooperativisme, com les artesanies i l'agroindústria (Alberani, 2019), amb els atributs històrics, estètics, etc., del territori. A Berlín les *instanbesetzen* (renovacions i ocupacions) van tenir un paper estructurant de les cultures alternatives i se situen a la base de la formació de barris creatius, que arriben fins als nostres dies com a paisatges urbans d'indubtable valor productiu. Les comunitats urbanes que hem esmentat anteriorment tenen els antecedents a la Sierra Madre d'Oaxaca de Mèxic, on s'entenen com una cosa vivencial (Bagué i Serrat, 2022). Es localitzen al territori de la ciutat o el barri de referència d'on són els béns comuns urbans (Generalitat de Catalunya, 2021),

de manera que, d'acord amb el que s'ha dit fins aquí, poden ser cridades a activar el paisatge en què s'insereixen, en la línia ja assajada en el projecte Memòria Cooperativa de Sants, amb la recuperació del patrimoni i la projecció dels seus valors fins avui (La Ciutat Invisible, 2009).

Del consum del paisatge i el territori a les alternatives econòmiques

Ramon Aymerich parla a *La fàbrica de turistes* (2021) de les conseqüències econòmiques i territorials d'una fúria constructiva que va començar en la segona meitat del segle XX i va durar fins a la crisi financera de 2008. Essencialment, ens trobem davant d'una especialització que ha generat dependència (Puig, 2021), on el turisme ha viscut de franc (Pié i Vilanova, 2017) amb la maquinària immobiliària-financera (Venuti, 1971).

Al Vallès aquesta anàlisi regional presenta, com en tot entorn local, algunes peculiaritats. Francesc Muñoz (2004) encunya el terme *urbanització* per descriure la repetició dels formats espacials, molt especialment de baixa densitat, indiferents al lloc i que colonitzen les comarques. Capel (2004) s'interroga pels mecanismes explicatius d'un procés d'aquest abast i amb un grau tan elevat de capillaritat, i identifica, entre les forces motrius, la transformació de sòl amb la intervenció de petits promotors locals i uns propietaris de sòl que han pres la iniciativa valoritzant els terrenys rurals que posseïen. L'Observatori del Territori ofereix dades ben eloqüents del nivell de transformació de les unitats de paisatge del Vallès, tal com es pot veure a la figura 6 amb dades tan sensibles a la transformació com el sòl artificialitzat i improductiu, les edificacions en sòl no urbanitzable per quilòmetre quadrat o bé la superfície de ciutat jardí.

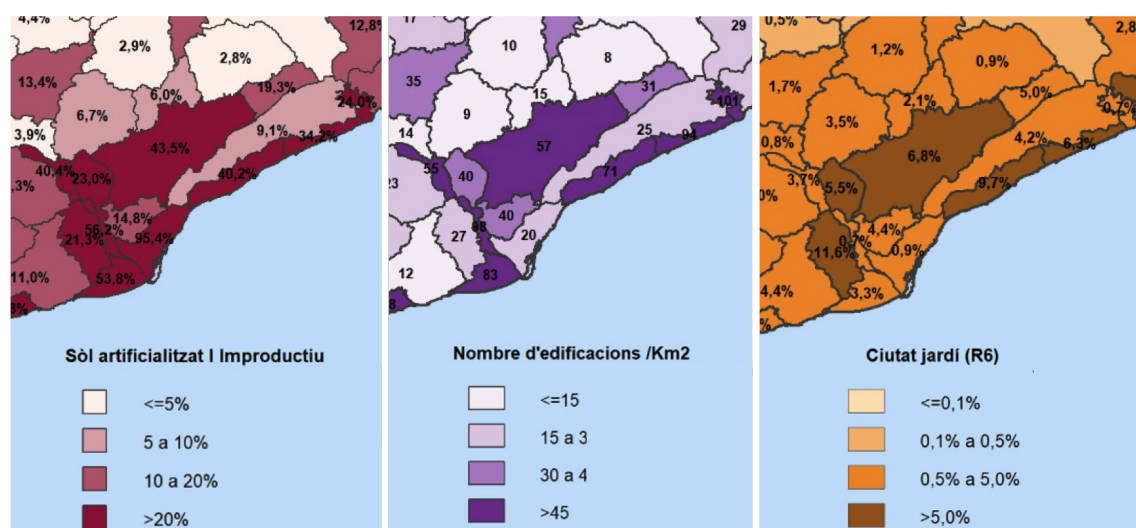

Figura 6. Indicadors de pressió paisatgística i territorial a les unitats de paisatge del Vallès.
Font: Observatori del Territori (2022)

Pel que fa als nuclis urbans tradicionals, hi ha hagut una substitució dels teixits industrials pels terciaris; l'Eix Macià n'és una de les operacions més emblemàtiques. A més, els car-

ters comercials que mantenen una notable vitalitat no han estat aliens al procés de clonatge comercial (Culleré *et al.*).

Joan Nogué (2010) parla de com la pèrdua dels referents envers el lloc genera conflictes socials de base territorial per la falta de participació en les decisions, per les dificultats de representar el paisatge, per la distància entre els imaginaris i la realitat existent, per l'absència de patrons que serveixin per caracteritzar-lo, delimitar-lo i comprendre'l, per la velocitat del canvi, etc. Cruz (2010) subratlla que el Vallès és una comarca amb un fort arrelament identitari capaç d'articular discursos i establir amb facilitat i rapidesa xarxes de mobilització. Les xarxes de sociabilitat, la dimensió patrimonial o la identitat cultural són factors que expliquen la capacitat de mobilització de la població davant de determinades intervencions territorials (Le court i Faburel, 2005).

A més, en la configuració de les identitats projecte (Castells, 1998), les economies transformadores hi han anat guanyant pes; d'una banda, proposant nous esquemes de relació entre l'ambient, la societat i l'economia i, de l'altra, esdevenint actors socials col·lectius mitjançant els quals els individus atorguen un sentit més col·lectiu a la seva experiència territorial. A l'apartat anterior hem vist fins i tot com han entrat de ple en les propostes de gestió d'indrets tan emblemàtics com el Montseny, Gallecs, can Gorina, etc.

— **Les polítiques públiques i els nous enfocaments del desenvolupament econòmic local**

I això enllaça amb el paper de les polítiques públiques locals. En els darrers anys hem assistit al contacte ràpid de l'ESS amb les promocions econòmiques dels ajuntaments i a una obertura dels models de desenvolupament econòmic territorial de referència (Diputació de Barce-

lona, 2017). Vegem-ho per ordre per, al final, introduir-hi algunes limitacions.

Una de les millors evidències d'aquest gir dels enfocaments del desenvolupament és que la Xarxa de Municipis per l'Economia Social i Solidària compta avui amb cinquanta membres, nou dels quals vallesans i que van de les capitals grans (Sabadell i Terrassa) i els municipis intermedis (Cerdanyola, Castellar...) fins als petits (Montornès o Sant Antoni de Vilamajor, el de menor població).

Sobreposades a la força que ha mostrat el moviment de l'economia social i solidària, les polítiques locals n'han facilitat l'arrelament en la mesura que s'han promogut des de l'estrat administratiu més proper i es parteix, com ja hem dit, d'utilitzar el potencial de cada àrea sota la idea que tots els territoris es poden promocionar, i així es pot transitar des del gra més menut fins a les propostes del mercat social vallesà i català. En definitiva, es propicia un mapa distribuït que s'ha acomodat a les especificitats de cada sistema local.

I, relacionat amb l'anterior, es reforça el component participatiu del desenvolupament local. Això significa que el llindar de compromís de la comunitat es veu augmentat. S'avança, doncs, en uns esquemes territorials que podem qualificar de més rugosos (Ulled, 2010).

En referència als models, quan posem la lupa sobre el mapa ens adonem que al llarg del temps es produeix un canvi des dels plantejaments ortodoxos, centrats sobretot en la competitivitat, cap a formulacions orientades a la transició ecològica o el reconeixement de ple dret de l'economia social i solidària (ESS), sense que signifiqui necessàriament que els primers, més escorats a l'economia regional ortodoxa, hagin desaparegut; és un eixamplament que succeeix al Vallès i en l'àmbit català i internacional (figura 7).

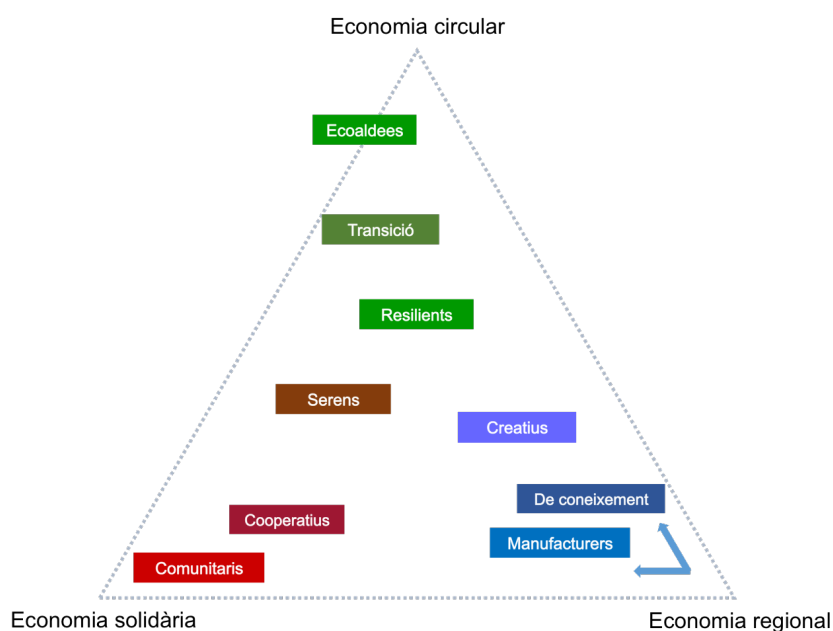

Figura 7. L'obertura dels models de desenvolupament econòmic local.
Font: elaboració pròpia a partir de fonts diverses

En els esquemes de transició ecològica pren un protagonisme molt destacat l'economia circular, les formulacions de la resiliència, les ciutats en transició, els territoris serens o les ecoviles.

En l'orientació a l'economia social i solidària, es parla de barris i municipis cooperatius, de desenvolupament comunitari, de construcció de les polítiques o de concertació publicocomunitària. Es tracta de formulacions emparentades entre si i que tendeixen a la hibridació.

A més a més, al món local, les polítiques públiques mantenen una capacitat de rèplica elevada i la transferència de les experiències hi és eficaç (XMESS, Diputació de Barcelona). Sense anar més lluny, aquests últims anys ha anat des de les metodologies de mesura fins a aspectes innovadors com ara la compra pública, l'habitatge en cessió d'ús, l'agreologia i consum final, etc. Així mateix, programes com els ateneus cooperatius han permès donar embranzida a l'onada d'iniciatives i arribar fins a àrees geogràfiques que podien haver-se endarrerit.

Ara bé, en les polítiques públiques apareixen límits. D'una banda, els avenços en les

visions i eines del desenvolupament econòmic local no han tingut una traducció general en l'ordenació urbanística. La concurrència dels plans físics amb els plans i projectes estratègics dels territoris és encara baixa.

Un segon problema que es manifesta a l'escala local, malgrat que té un caire més general, és el dels paisatges referencials. A Catalunya, els imaginaris paisatgístics han quedat emparedats entre el modernisme, que idealitza la muntanya i la natura, i el noucentisme, que subratlla la mediterraneïtat. Un tercer paisatge, l'industrial i obrer, va ser desvetllat per l'arquitectura racionalista i social del GATPAC, però va quedar truncat per la Guerra Civil i la dictadura franquista (Montaner, 2006). L'actualització de les representacions col·lectives d'un territori que cada vegada és més divers, digital, urbanitzat, etc., és més necessària que mai. I la comprensió del paisatge com a bé comú sembla oferir oportunitats d'encaix per a l'economia social i solidària. En el capítol següent s'exploren algunes pistes d'aquesta reconfiguració.

L'ESS com a generadora de capacitat pública del paisatge

— Paisatges comuns

En aquest capítol ens preguntem quina és la contribució de l'ESS a la gestió del paisatge. Si anteriorment hem explicat sectors de l'ESS que tenen un alt grau de relació amb el rostre del territori, aquí ens interroguem per com aquest conjunt de pràctiques transformen el paisatge i en quin sentit contribueixen als seus valors. Concretament, resseguim com l'ESS augmenta la *publicness* o capacitat pública del paisatge, és a dir, com n'amplifica l'esfera pública a través de la multiplicitat, la usabilitat, la complexitat i la memòria (Muñoz, 2022b).

Concebre el paisatge com un bé comú significa, en primer lloc, que és un bé compartit que satisfà necessitats col·lectivament. Les mirades que se centren exclusivament en l'individu o que atribueixen erròniament un dret edificatori a la propietat obliden, d'una banda, que és un recurs creat per la població al llarg del temps i, de l'altra, que tenim una percepció intersubjectiva del paisatge. Jordi Garcia (2018) diu que el comú és d'una i de totes, i precisament abans hem dit que el paisatge uneix singular i plural.

El paisatge és, a més, un espai de participació política i això ho mostren els valors col·lectius dels espais gestionats des de l'economia social i solidària que s'han presentat. És un atribut que també trobem en la lluita pels imaginaris, els «salvem», els «mengem» i els «som», que es compten per desenes a la nostra geografia. Així, fins i tot és reconegut jurídicament pel Conveni Europeu del Paisatge (2000). El paisatge és, doncs, i en segon lloc, un projecte local. És l'objecte que resulta de la interacció d'una comunitat humana en un indret i, alhora, el subjecte, un espai de presència, de representacions i de protagonismes en comú que Coraggio (2011) proposa de visitar com a institució col·lectiva.

Polanyi (1992) afirma que organitzar la societat a fi que satisfaci les necessitats del mercat immobiliari és una part vital de la concepció utòpica d'una economia de mercat. I, malgrat l'edificació galopant, el sentit del lloc, que l'economista nascut a Viena reconeix en el paisatge i les estacions, persisteix. Mirem, doncs, i com a tercera peça, la manera com es gestionen els nostres paisatges.

El mercat i les decisions individuals han conduït a una dinàmica de privatització del paisatge, visible en la colonització de planes i valls senceres amb xalets i cases adossades, infraestructures per al cotxe, camps de golf, cartells publicitaris que envaeixen les referències visuals, grans contenidors comercials, etc. A l'altre extrem, la protecció pública s'ha centrat a conservar els espais més emblemàtics, a la manera de maragdes verdes, però no tot pot ser protegit.

La gestió col·lectiva situa l'ús social, amb tota la seva diversitat de funcions, al davant del benefici privat. Les pràctiques d'ESS obren el govern del paisatge, n'augmenten la capacitat pública en el sentit més etimològic d'«assumppte del poble» i ho fan amb una diversitat de normes que reconeixen el valor social de la cooperació, des de les més informals arrelades en el temps fins a les cada vegades més freqüents cartes, plans, programes, acords, etc., val a dir que àmpliament assajats a molts llocs del món. L'interessant serà veure, els pròxims anys, com a través de diferents processos de «comunalització» es passa del tractament peça a peça a la xarxa d'espais metropolitana i catalana.

La quarta i última idea del paisatge com a bé comú és més tipològica. Enllaçant amb el punt anterior: l'acció en el paisatge de l'ESS no es dirigeix als espais que podem anomenar únics (en el sentit d'irrepetibles) o d'excel·lència (pels seus valors excepcionals), sinó que preferentment incideix sobre les condicions tangibles que defineixen l'experiència diària de bona part

de la població. Uns entorns que es transformaran inevitablement, ordinaris i, segurament per això, sorprenentment rics com a teixits de vida (experiències, significats, memòries, etc.) i, per tant, amb potencial per refer els imaginaris de la comunitat i crear institucionalitat.

Des del punt de vista projectual, Mata (2006) deia fa uns anys el següent: «Plantejar un projecte paisatgístic com un camí que condueix del caràcter i dels problemes del paisatge a la proposta, en les plurals dimensions de defensa, gestió i creació... Es tracta d'un procés d'aprenentatge a partir del que han fet altres, que no exclou, sinó tot al contrari, millores i innovacions, però que s'ha de construir i avançar sobre l'experiència adquirida, evitant en el possible aquesta imatge molt estesa als fòrums paisatgístics que tot està sempre per fer».

En definitiva, Sennett (2019) sosté que en processos d'innovació la forma freqüentment precedeix la funció, de manera que el paisatge pot ser un element per cercar noves relacions de l'economia amb la democràcia i el lloc, i un catalitzador de les energies col·lectives transformadores.

Paisatge, planificació estratègica i ODS

Les dificultats per sortir de la crisi de 2008, l'impacte de la pandèmia, l'assumpció de la necessitat de gestionar el risc o la influència dels objectius de desenvolupament sostenible han conduït a una nova onada de planificació estratègica local i regional (es poden recomptar més de cent plans estratègics urbans i territorials a Catalunya en el període que va de 2017 a 2021). La localització d'agendes globals (2030, urbana, etc.) n'ha estat un element inspirador (Estela, 2018; Pascual, 2020). Vegem, doncs, en quina mesura el paisatge pot contribuir a la localització dels ODS.

La figura 8 mostra com entra la gestió del paisatge i el patrimoni a escala local als diferents ODS, en concret respecte a l'estructura de fites i indicadors estandarditzats a escala internacional i catalana (principalment la Comissió d'Estadística en relació amb l'Agenda 2030 de les NU, Eurostat, CGLU, Idescat i Diputació de Barcelona).

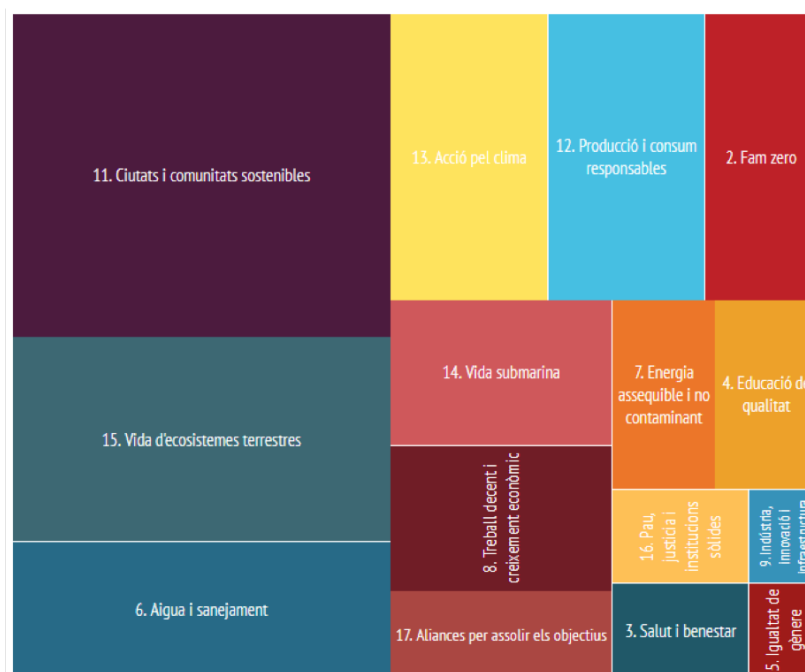

Figura 8. La gestió local del paisatge i el patrimoni amb els ODS.
Font: OTEDE, Diputació de Barcelona (2020)

Una part dels resultats són els esperats en el sentit que apareix amb més força en les fites de Ciutats i comunitats sostenibles, Vida d'ecosistemes terrestres, Acció pel clima, etc. En tot cas, sí que s'ha d'esmentar la rellevància dels paisatges urbans, ja que massa sovint persisteix la idea que el paisatge és un espai verd. Aquest és un resultat alineat amb el detall sectorial que s'ha estudiat al segon capítol.

Sobretot, el que volem destacar és que també pren importància en els objectius més propis del desenvolupament econòmic —Treball decent i creixement i Producció i consum responsables—, on els sistemes d'indicadors de referència situen amb més freqüència l'ESS (juntament amb el combat de les desigualtats), reblant així l'anàlisi presentada als capítols anteriors.

Castellterçol, el 1988, quan pertanyia al Vallès Oriental, va veure néixer el que s'ha de considerar un dels primers plans estratègics de Catalunya. Més de trenta-cinc anys de plans com els que hem analitzat per al Vallès mostren que, al costat de les visions compartides, es

necessiten palanques d'execució amb una sèrie de propietats: i) que siguin referides a àmbits d'acció que irradiïn energia perquè expressen les demandes socials (en contrast amb un enfocament molt sovint centrat pràcticament només en l'oferta); ii) que ofereixin solucions emergents als reptes del període; iii) que el sector públic local pugui ser coconstructor tant perquè té recorregut per actuar com perquè es perceben beneficis socials i ambientals clars de la seva actuació; iv) que tinguin un patró d'activitats que combini l'especialització en sectors forts amb la diversitat que genera resiliència i, finalment, v) que combinin una aportació intangible en el sentit que serveixin per construir un relat econòmic territorial i alhora es puguin crear, reaprofitar, reinventar, etc., projectes de caire fisicoespacial que serveixin de suport per implantar els projectes i les accions previstes. La relació entre espai i moviments socials sempre és interactiva (Castells, 1986). El paisatge, doncs, vist des de la seva relació amb l'ESS, pot ser un focus de projecte territorial.

Conclusions

El paisatge és un factor de desenvolupament econòmic local. Ho és des de fa dècades en els enfocaments d'atracció d'activitats; més tard apareix en les estratègies que posen en valor els productes i empreses dels territoris i, recentment, guanya força en els models més endògens i autocentrats associats a la transició social i ecològica.

El paisatge, doncs, es configura progressivament com un bé comú capaç d'alimentar activitat econòmica i generar vida social al seu voltant. En funció de la tipologia de territori i comunitat on s'assenta, l'economia social i solidària aprofita diferents valors del paisatge (culturals, socials, simbòlics, ecològics...) i contribueix a reforçar-los amb una àmplia galeria de projectes.

Ens trobem davant d'una nova onada de planificació estratègica local. Entre els sectors estratègics per als municipis i les comarques destaquen la creativitat, la cultura i el patrimoni; el comerç; l'agricultura i l'alimentació; la natura i els serveis ambientals, i la salut i les cures. Les iniciatives i entitats de l'economia social i solidària d'aquests primers sectors vallesans tenen una sensibilitat paisatgística elevada que es concreta en l'activació comunitària del patrimoni urbà, l'impuls de fires, el creixement de l'agroecologia i una presència destacada en la nova generació de parcs rurals i agraris, anelles verdes, etc., entre d'altres.

Així mateix, apareixen múltiples formes d'innovació social: els supermercats coopera-

tius, les comunalitats, les estratègies de mercat social, els contractes que reconeixen l'aportació a la qualitat ambiental de la ramaderia als entorns naturals, la custòdia del territori, les cessions d'ús, etc. La dimensió física d'aquestes pràctiques els atorga major força de catalització.

L'economia social i solidària augmenta la capacitat pública del paisatge en la mesura que hi aporta nous actors, sovint amb una vocació col·lectiva, hi atorga usos concrets associats a les produccions i organitzacions territorialment arrelades, afegeix nous significats i tendeix a projectar la memòria del lloc. Aquesta és una aportació rellevant en un moment en què ens adonem que l'espai públic és, com més va més, el territori. Així, la gestió del carrer, la plaça i l'equipament és insuficient per respondre adequadament a la manera com les persones vivim al territori, i ha de canviar d'escala per acostar-se a la noció comuna de paisatge.

D'altra banda, les infraestructures de la prosperitat a escala local es repensen: els polígons industrials caminen cap a la humanització; es parla d'infraestructura verda; els espais de cotreball relleven els centres d'emprenedoria tradicionals, etc. Per al cas del Vallès, hem mostrat que el paisatge és un suport d'activitats humanes. Per tant, vist així pot considerar-se una infraestructura en el sentit més literal. El seu reconeixement depèn tant del creixement, la rèplica i l'enxarxament de les iniciatives de l'economia social i solidària ancorades al paisatge com de la capacitat de configurar nous imaginis paisatgístics amb la concurrència de les noves cultures del territori. En tot cas, el gran nombre d'exemples que hem analitzat (al text apareixen 126 referències del Vallès) convida a no considerar-los peces ni aïllades entre si ni separades de la seva dimensió espacial, sinó a explorar-ne el component ecosistèmic.

Referències

- AJUNTAMENT DE GRANOLLERS. 2015. *Pla estratègic de Palou*.
- AJUNTAMENT DE TERRASSA. 2019. *Pla estratègic de l'economia social i solidària de Terrassa*.
- ALBERANI, A. *et al.* 2019. *Rapporto sulla cooperazione. Edizione 2018-2019*. Legacoop Emilia Romagna.
- ALDOMÀ, I.; MÒDUL, J. R. 2022. *Atlas del món rural*. Barcelona: ARCA – AMC – MdC.
- ALIER, J. M. 2004. *El ecologismo de los pobres: conflictos ambientales y lenguajes de valoración*. Barcelona: Icaria.
- ATENEU COOPERATIU DEL VALLÈS OCCIDENTAL. 2019. *L'economia social i solidària al Vallès Occidental 2019*. Sabadell: ACVOCC.
- ATENEU COOPERATIU DEL VALLÈS ORIENTAL. 2018. *L'economia social i solidària a la comarca del Vallès Oriental*. Granollers: ACVO.
- AYMERICH, R. 2021. *La fàbrica de turistes*. Barcelona: Pòrtic.
- BAGUÉ, E.; SERRAT, P. 2022. «Les Comunalitats Urbanes, una oportunitat per l'impuls d'una economia arrelada a les persones». *Social.cat*. (24 de juny).
- BALTÀ, J.; BASHIRON, H. 2021. *Cultura, medi ambient i emergència climàtica*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- BERKES, F.; FOLKE, C. 1998. «Linking social and ecological systems for resilience and sustainability». *Linking social and ecological systems: management practices and social mechanisms for building resilience*, 1, 4: 4.

- BOIX, R. 2013. «Sistemas locales innovadores en la economía española». A: Camacho Ballesta, J. A.; Jiménez Olivencia, Y. (eds.). *Desarrollo Regional Sostenible en tiempos de crisis*. Granada: Universidad de Granada.
- BOIX, R.; PEIRÓ-PALOMINO, J.; RAUSELL-KÖSTER, P. 2021. «Creative industries and productivity in the European regions. Is there a Mediterranean effect?». *Regional Science Policy & Practice*, 13, 5: 1.546-1.564.
- BOIXADER, J. 2020. «L'economia del paisatge: de l'atracció territorial a la localització dels Objectius de Desenvolupament Sostenible». *Informe territorial de la província de Barcelona 2020*. Barcelona: Diputació de Barcelona – Cambra de Comerç de Barcelona.
- BOIXADER, J.; ULIED, A.; RODRIGO, R.; ESTELA, O. (2017). *Models i factors per a un nou desenvolupament econòmic local*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- BOUZOU, N.; MARQUES, C. 2016. «Les espaces verts urbains: lieux de santé publique, vecteurs d'activité économique». *Union Nationale des Entreprises du Paysage*. París: Les Entreprises du Paysage.
- BRETON, F. 1992. «El territori del mas en el Montseny». *AIXA. Revista del Museu Etnològic del Montseny, la Gabella*, 5: 29-63.
- CAMAGNI, R. 2022. *Economía urbana*. Barcelona: Antoni Bosch.
- CASELLAS, A. Desenvolupament local i territori. Del creixement indiscriminat a la viabilitat social i econòmica. *Elements d'innovació i estratègia*, 5.
- CASTELLS, M. 1986. *Ciudad y las masas*. Alianza Editorial.
- 1998. *La Era de La Información: Economía, Sociedad Y Cultura: El Poder De La Identidad*: Vol. II.
- CERES. 2021. *Consulta sobre aspectes relacionats amb el medi ambient. Seguiment d'indicadors de sostenibilitat. Informe de resultats*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- CONILL, J. 2013. *Otra vida es posible: prácticas económicas alternativas durante la crisis*. Barcelona: UOC.
- CONSELL D'EUROPA. 2000. *Conveni europeu del paisatge*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Ambient i Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible.
- CORAGGIO, J. L. 2011. *Economía social y solidaria. El trabajo antes que el capital*. Quito: Abya-Yala.
- CRES. 2013. 1977 Moviment salvem Gallecs. Fitxa de mobilitzacions ciutadanes. Universitat de Barcelona.
- CRUZ, H. *La veu de la ciutadania en el planejament urbanístic. Una reflexió sobre la conflictivitat territorial a Catalunya*. Bellaterra: UAB. Tesi doctoral.
- CRUZ, L.; ESPAÑOL; I. 2009. *El paisaje. De la percepción a la gestión*. Madrid: Liteam.
- CULLERÉ, R.; PERAIRE, M.; MUÑOZ, X.; ARMENGOL, M.; REVERTÉ, G. 2021. *Clonatge comercial a Catalunya. Edició 2021*. Barcelona: Diputació de Barcelona – Perfil de la Ciutat.
- D. A. 2018. «Esport, indústria i modernitat». *Eix*, 6.
- DEMPSEY, N; BRAMLEY, G; POWER, S; BROWN, C. 2011. «The social dimension of sustainable development: defining urban social sustainability». *A Sustainable Development*, 19, 5: 289-300.
- DEPARTAMENT DE CULTURA. 2014. *El Pla de l'Associacionisme Cultural*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA. 2019. *Informe de resultats. Anàlisi d'hàbits de consum i compra de la província de Barcelona 2019*. Espai Observatori del Comerç i Serveis.
- DISSART, J. C.; VOLLET, D. 2011. «Le paysage moteur de développement local». A: *Analyses économiques du paysage*. Versailles: Quae.
- ESTELA, O. 2018. «La planificació estratègica metropolitana a Barcelona: cap a una tercera generació de plans?». *Papers*, 61: 42-51.
- ESTIVILL, J.; MIRÓ, I. 2020. *L'economia social i solidària a Catalunya. Fonaments teòrics i reptes estratègics*. Barcelona: Icaria.

- FAIRCLOUGH, G. 2016. «Al lloc adequat, en el moment adequat: l'aigua en els paisatges humans». A: Nogué, J.; Puigbert, L.; Bretcha, G. (eds). *Paisatge, patrimoni i aigua. La memòria del territori*. Olot: Observatori del Paisatge de Catalunya – ATLL, Concessionària de la Generalitat.
- GANAU, J.; MALLARACH, J. 2003. *Planificació estratègica territorial a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- GARCÉS, M. 2015. «El paisatge com a bé comú». *Ara* (14 de març).
- GARCIA JANÉ, J. 2018. *L'economia social i solidària en 100 paraules*. Barcelona: Icaria.
- GARCIA JANÉ, J.; SURIÑACH, R. 2019. *Guia del mercat social*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- GUSI, A. 2022. «Proposta conceptual - Festival NYS». <https://nys.cat/> Consulta: 30 de juny de 2022.
- HIERRO, A.; VIDAL, D. 2019. «Sembrem transformació. Un apropament des de l'economia solidària a l'actualitat del moviment agroecològic a Catalunya, 2019». *Pam a Pam*.
- HODDER, I. 1994. «The Interpretation of Documents and Material Culture». A: Denzin, N. K.; Lincoln, Y. S. (eds.). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks (Cal.): Sage. P. 393-402.
- ICRPC; OPPCC. 2021. *Enquesta de participació cultural a Catalunya 2019. EPCC-2019. Resultats relacionats a les pràctiques culturals dels catalans: museus i altres centres expositius*.
- JIMÉNEZ, S.; PRATS, L. 2006. «El turismo en Cataluña: evolución histórica y retos de futuro». *Pasos. Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, 4, 2: 153-174.
- JUVILLÀ, E. 2019. «La revolució verda». A: D. a. *Renaturalització de la ciutat*. Diputació de Barcelona.
- LA CIUTAT INVISIBLE. 2009. *Exposició Memòria cooperativa*. Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya.
- LECOURT, A.; FABUREL, G. 2005. «Comprendre la place des territoires dans les conflits d'aménagement. Une application aux espaces ruraux». *ESO*, 23: 77-91.
- MARANGON, F.; TEMPESTA, T. 2009. «La valoració econòmica del paisatge. Una proposta d'indicadors». A: Nogué, J.; Puigbert, L.; Bretcha, G. (eds.). *Indicadors de paisatge: reptes i perspectives*. Olot: Observatori del Paisatge de Catalunya. P. 77-106.
- MATA, R. 2006. «Métodos de estudio del paisaje e instrumentos para su gestión: consideraciones a partir de experiencias de planificación territorial». A: Mata, R.; Tarroja, A. (coord.) *El paisaje y la gestión del territorio*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- MAX NEFF, M.; ELIZALDE, A.; HOPENHAYN, M. 1986. *Desarrollo a escala humana. Una opción para el futuro*. Madrid: Biblioteca CF+S
- MICKOV, B.; DOYLE, J. E. (eds.). 2018. *Culture, Innovation and the Economy*. Routledge.
- MIRÓ, I. 2018. *Ciutats cooperatives. Esbossos d'una altra economia urbana*. Barcelona: Icaria.
- MONTANER, J. M. 2006. «La Catalunya paisatge: a la recerca d'imaginari col·lectius». *Nexus*, 36.
- MONTEYS, X. 2018. «La arquitectura de la comida». *QAU*, 271.
- MUÑOZ DE ESCALONA, F. 2004. Para una introducción a la microeconomía del paisaje. *Contribuciones a la Economía* (setembre).
- MUÑOZ, F. 2004. «UrBANALització. La producció residencial de baixa densitat a la província de Barcelona, 1985-2001». Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Tesi doctoral.
- 2022a. *Paisatges productius com a infraestructura econòmica del territori*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- 2022b. *El paisatge i el patrimoni com a catalitzadors per al desenvolupament econòmic local*. [Presentació]. Observatori de la Urbanització.
- 2017. «De l'oportunitat dels espais públics al repte de l'espai col·lectiu». A: Buhigas, M. (rel.). *BCN'42*. Barcelona: Fundació Catalunya Europa – Ajuntament de Barcelona – Cellnex.
- NOGUÉ, J. 2010. *Paisatge, territori i societat civil*. València: Tres i Quatre.
- NOGUÉ, J., FONT, J. N. 2007. *La construcción social del paisaje*. Madrid: Biblioteca Nueva.
- OBSERVATORI DE LA URBANITZACIÓ (2019). *Estudi de serveis i activitats comercials emergents al territori*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

- ÖSTROM, E. 1990. *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PASCUAL, J. M. 2020. «Para unas Agendas Urbanas transformadoras, evitar el peligro del eterno retorno de las ideas fallidas». *Revista Gobernanza*, 47.
- PEMB. 2019. *Barcelona Demà. Compromís Metropolità 2030*.
- PERPINYÀ, A. B.; FRONTERA, À. C.; VERA, A.; TRAVERIA, M. G.; MENDIZÁBAL, E.; PUJOL, A. F. T. 2021. «La ocupación del suelo en un municipio de la Región Metropolitana de Barcelona: desafíos y oportunidades». *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 89: 4.
- PIÉ, R.; VILANOVA, J. M. 2017. «Turisme i ordenació del territori. El turisme ha anat de prestat». *Revista Econòmica de Catalunya*, 76: 34-40.
- POLANYI, K. 1992. *La gran transformació: los orígenes políticos y económicos de nuestro tiempo*. Mèxic: FCE.
- PUIG, M. 2021. *Els salaris de la ira. L'empobriment de molts amenaça la democràcia de tots*. Barcelona: La Campana.
- REBOLLO, I. (coord.). 2021. *Guia per a la gestió del verd urbà*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- RODRÍGUEZ-POSE, A. 2002. *El papel de la OIT en la puesta en práctica de estrategias de desarrollo económico local en un mundo globalizado*. OIT.
- ROGER, A. 2005. *Breu tractat del paisatge*. Barcelona: La Campana.
- SÁNCHEZ, J. E. 1998. «Barcelona: transformaciones en los sistemas productivos y expansión metropolitana». A: Monclús, F. J. (ed.). *La ciudad dispersa. Suburbanización y nuevas periferias*. Barcelona: CCCB. P. 59-81.
- SAUER, C. O. 1925. *The morphology of landscape*. Berkeley: University Press.
- SEN, A. 1990. *Development as freedom*. Nova York: Oxford University Press.
- SENNETT, R. 2019. *Construir i habitar*. Barcelona: Arcàdia.
- SFORZI, F. 2007. «Del distrito industrial al desarrollo local». A: Rosales Ortega, R. (ed.). *Desarrollo local: teoría y prácticas socioterritoriales*. Mèxic: Miguel Ángel Porrúa. P. 27-50.
- SOLÀ, F.; QUINTANA, F.; MORA, A.; DELGADO, E. 2020. *Oportunitats d'ocupació en economia blava*. Barcelona: Barcelona Activa.
- STEEL, C. 2020. *Sitopia: how food can save the world*. Random House.
- TENDERO, G.; GAMBOA, G.; MONÉS, M.; VIDAL A. 2021. *Diagnosi de la ramaderia extensiva. Parc Natural del Montseny*. Barcelona: Arran de Terra.
- ULIED, A. 2010. Catalunya en el món-taronja. *Quaderns d'Acció Social i Ciutadana*, 9.
- VALLS, J. F.; LABAIRU-TRECHS, I. 2021. *Trets diferencials del perfil de consumidors catalans comparats amb la resta de l'Estat. Major digitalització i exigència social als empresaris del retail*. Estudis BSM-UPF, núm. 7.
- VARGAS VASSEROT, C. 2015. «El principio cooperativo de puertas abiertas (adhesión voluntaria y abierta). Tópico o realidad en la legislación y en la práctica societaria». *CIRIEC-España. Revista Jurídica de Economía Social y Cooperativa*, 27: 1-41.
- VÁZQUEZ, M. 2011. «Gallecs. Un paraje que perdura contra viento y marea». A: D. a. El espacio agrícola entre la ciudad y el campo. Vitòria i Madrid: Ayuntamiento de Vitoria. Centro de estudios Ambientales – Universidad Politécnica de Madrid. Grupo de Investigación en Arquitectura, Urbanismo y Sostenibilidad. P. 81-90.
- VENUTI, C. 1971. *La administración del urbanismo*. Barcelona: Gustavo Gili.
- VIADA, M.; REBOLLO, I. 2019. *El pla director del verd urbà*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

Annex 1. Plans estratègics urbans i territorials del Vallès (2017-2021)

Àmbit Vallès (ordre alfabètic de l'àrea geogràfica)

Pla de desenvolupament econòmic i ocupació de Barberà del Vallès
Pla estratègic de Castellar del Vallès
Pla estratègic de Cerdanyola del Vallès
Pla estratègic del Figaró-Montmany
2n Pla estratègic de Mollet
Agenda estratègica 2030 de Mollet
Pla estratègic de Montcada i Reixac
Pla estratègic de la Riera de Caldes
Pla d'actuació integral per a les zones de les Torres, ca n'Oriol i Vint-i-Cinc de Setembre de Rubí
Pla Estratègic del barri del Monestir-Sant Francesc de Sant Cugat del Vallès
Informe estratègic de Sant Feliu de Codines
Pla estratègic de Santa Maria de Palautordera
Agenda Urbana Terrassa (reptes)
Pla estratègic del Vallès Oriental
Pla estratègic de Vallromanes
Barcelona Demà (document de full de ruta)

Altres plans analitzats de l'àmbit de Catalunya que tenen incidència al Vallès

Catalunya 2022. RESET
Eixos de l'Agenda Urbana de Catalunya
Reptes de l'Agenda Rural de Catalunya
Catpaisatge 2020

PART II
MONOGRAFIES

---

4. L'ús de l'anàlisi de cicle de vida dins de l'economia circular

Autoria | Montse Meneses Benítez, *Departament de Telecomunicació i Enginyeria de Sistemes i CREIS, UAB*

| Ramon Vilanova Arbós, *Departament de Telecomunicació i Enginyeria de Sistemes i CREIS, UAB*

1. Introducció

En el nostre dia a dia, contínuament sentim notícies sobre desenvolupament sostenible i, sovint, són negatives; tot i això, tots tenim la sensació que hem portat a terme un canvi d'hàbits i que cada vegada tenim unes rutines més sostenibles, fem una compra més ecològica, reciclem més, etc. Fa dècades que hem anat canviant els nostres comportaments per presentar un desenvolupament sostenible, però no n'hem obtingut els resultats desitjats o esperats.

El **concepte de sostenibilitat** no és un concepte nou, va aparèixer per primera vegada a l'Informe Brundtland, publicat el 1987, «Nuestro futuro común» (ONU, 1987). En aquest document, les Nacions Unides van alertar per primer cop sobre les conseqüències mediambientals negatives del desenvolupament econòmic i la globalització i van intentar oferir solucions als problemes derivats de la industrialització i el creixement poblacional.

En concret, el desenvolupament sostenible significa garantir les necessitats del present sense comprometre les generacions futures, considerant els tres pilars: protecció mediambiental, desenvolupament social i creixement econòmic.

Durant dècades, quan parlàvem de ser més sostenibles ens centràvem a minimitzar l'impacte ambiental d'un producte o d'un procés, aplicant diferents polítiques de millora de la tecnologia, com la minimització a l'origen, disminuint la quantitat o la perillositat dels residus i emissions generats en un procés productiu. Malgrat tots aquests esforços, no s'ha aconseguit reduir el volum total de recursos que es fan servir ni el de residus generats, així que podem dir que, malgrat les accions realitzades, l'impacte ambiental continua augmentant exponencialment.

Això és degut al fet que el nostre creixement com a societat presenta també un creixement exponencial. Durant les darreres cinc dècades la població mundial s'ha duplicat, l'extracció de materials s'ha triplicat i el producte interior brut s'ha quadruplicat (UNEP, 2022).

La població té al seu abast tot tipus de productes i béns per satisfer les seves necessitats, des de les més bàsiques fins a les més sofisticades. Aquest aparent benefici de la societat del benestar és una arma de doble tall, ja que el consum desmesurat per una part mino-

ritària de la població mundial està derivant en un dèficit de recursos.

Els patrons actuals d'activitat econòmica lineal depenen d'una producció permanent de materials que s'extreuen, es comercialitzen i es processen per ser convertits en béns de consum i, finalment, s'eliminen com a residus o emissions. Aquesta situació ha fet concloure que ne-

cessitem fer algun canvi clau en el nostre model de producció i consum lineal. Buscant una alternativa i fixant-nos en el comportament de la natura, s'ha arribat a la conclusió que cal avançar cap a un model d'economia circular, regeneratiu i més sostenible per al planeta.

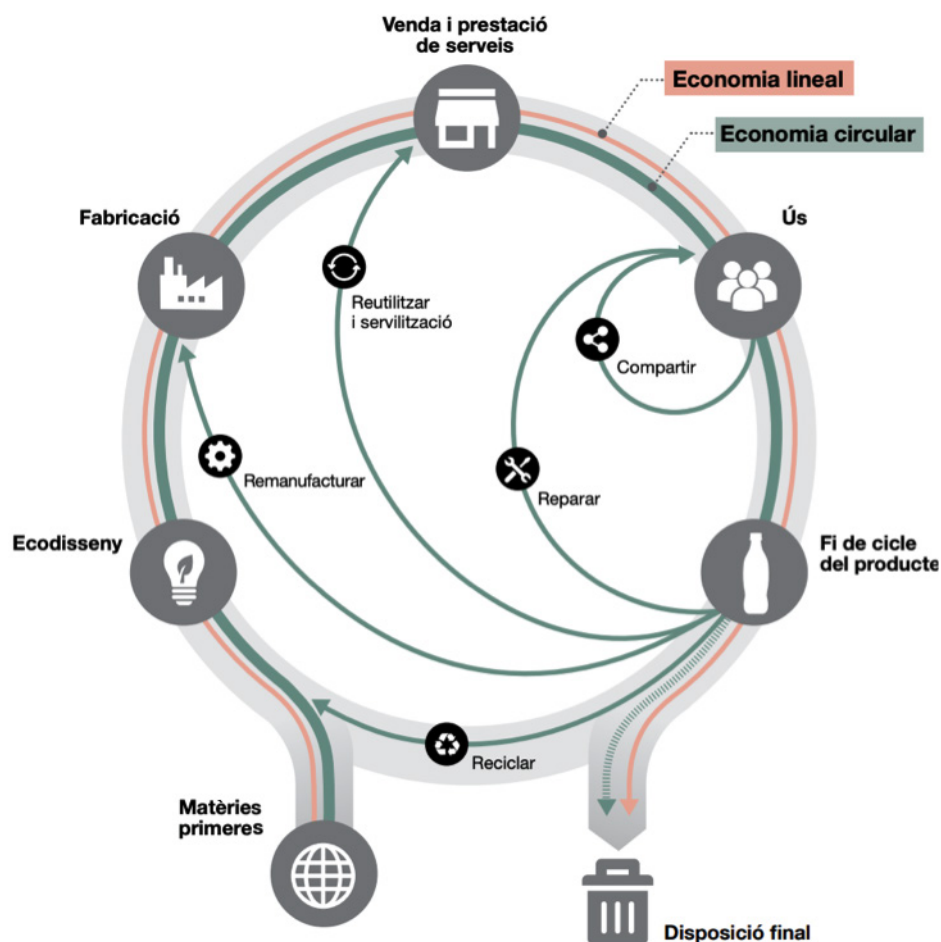

FIGURA 1. Esquema d'economia circular i economia lineal (Gencat, 2022)

L'economia circular és un model de producció i de consum alternatiu al tradicional (economia lineal) basat en l'aprofitament dels recursos, que implica compartir, reutilitzar, reparar i reciclar materials i productes tantes vegades com sigui possible per crear un valor afegit. D'aquesta manera, el cicle de vida dels

productes s'estén. En aquest sentit, l'economia circular busca reduir el consum i la generació dels recursos i residus, augmentar la durabilitat dels productes i serveis, així com optimitzar les fonts d'energia. En altres paraules, aquest nou model de producció pren l'exemple de la natura, on res no es malgasta i tot es reutilitza.

En l'àmbit europeu, els governs locals necessiten posar en marxa instruments que ajudin a complir les directives sobre economia circular publicades recentment per la Comissió Europea i els objectius de desenvolupament sostenible (ODS) per al 2030 a escala mundial (Von der Leyen, 2019). Avui en dia, els consumidors cada cop estan més conscienciats sobre la problemàtica ambiental i social que comporta continuar sota l'escenari actual de fabricar, consumir i llençar. Això fa que les empreses, públiques i privades, es vegin obligades a conèixer i divulgar tots els impactes ambientals que generen els seus productes i serveis al llarg del cicle de vida. Sota aquest panorama, tots els actors implicats (consumidors, governs, acadèmia i empreses) busquen eines fiables que els permetin demostrar que treballen perquè els seus productes o serveis siguin més sostenibles. Tant la circularitat com la sostenibilitat s'han d'incorporar a totes les etapes de les cadenes de valor per

aconseguir una economia completament circular: des del disseny i la producció fins que arriba al consumidor. En aquest sentit, l'eina d'anàlisi del cicle de vida (ACV) es presenta com un bon punt de partida per mesurar els possibles impactes ambientals que es generen en el cicle de vida d'un producte o procés, des del seu disseny, obtenció de matèries primeres i fabricació, fins a la distribució, ús, reciclatge i fi de vida.

L'objectiu d'aquest capítol és mostrar d'una manera divulgativa la importància i la necessitat de canvi de paradigma d'economia lineal a economia circular. A més a més, mostrar com l'eina d'anàlisi de cicle de vida (metodologia impulsada per la Comissió Europea) ens pot ajudar en el canvi de pensament que hem de fer tots per poder integrar en el nostre dia a dia el concepte d'economia circular amb l'objectiu de reduir el nostre impacte ambiental actual i afrontar l'assoliment dels objectius de desenvolupament sostenible (ODS) per al 2030.

---

2. Economia circular

L'economia circular té per objectiu assolir un model de producció i consum més eficient i resilient que preservi els recursos dins d'un cicle continu i n'optimitzi el valor, és a dir, capaç de generar valor gràcies a cicles continus i regeneratius. D'aquesta manera, l'economia circular transforma el model lineal d'extreure, fabricar, usar i llençar en un model amb cadenes de valor en xarxa, tancades o circulars, que fan un ús òptim dels recursos (fet que té com a resultat una reducció del consum de matèries primeres i energia, i la generació de residus i emissions en els processos productius). En un sentit ampli, sota el terme *recursos* podem incloure tot allò que pot generar valor en l'economia; per exemple, els recursos materials i energètics, les persones, la informació o el territori. En aquest context, el concepte de residu ha de tendir a

desaparèixer, donat que el sistema es dissenya per evitar generar-ne, de manera que tot recurs que entra al sistema és aprofitat de manera òptima i el seu valor es preserva per tal de continuar sent útil per a l'economia. No obstant això, no sempre és possible evitar la generació de residus, de manera que, en cas que això succeeixi, aquests s'han de considerar com una font de recursos i de valor a través de la seva valorització.

En el marc de l'economia circular trobem moltes iniciatives diverses, com la recuperació i remanufactura d'equips (per exemple, telèfons mòbils), l'oferta de serveis en lloc de productes (per exemple, pagar per utilitzar i no per comprar equips o dispositius), l'ecodisseny de productes i serveis, el consum col·laboratiu (accedir a recursos compartits com els sistemes de

vehicle compartit) o l'aprofitament de residus com a recursos (per exemple, les iniciatives de simbiosi industrial). Per caminar cap a una economia més regenerativa, cap a l'economia circular, cal adoptar el pensament del cicle de vida i produir i consumir d'una manera diferent.

Quan parlem d'economia circular hem de tenir presents els tres principis clau en què es basa:

1. *Preservar i millorar el capital natural:* aquest principi es basa en la necessitat de controlar les existències finites i equilibrar els fluxos de recursos renovables; és a dir, consisteix a cercar una utilització dels fluxos de recursos naturals i renovables cada vegada més eficient. Quan aportar recursos naturals és necessari, cal seleccionar aquells que emprin recursos renovables o que utilitzin quantitats menors de productes naturals.

2. *Optimitzar l'ús de recursos:* és imprescindible fer recircular els productes, components i materials amb la màxima utilitat en cada moment. És a dir, s'ha de fabricar de manera que es pugui repetir el procés de fabricació, reciclatge i restauració perquè els materials i els components recirculin i segueixin contribuint a l'economia.

Els sistemes circulars maximitzen l'ús de materials que tenen una base biològica al final de la vida útil. És a dir, els materials dels quals es poden extreure elements bioquímics i fer que passin en cascada a altres aplicacions diferents i cada vegada més bàsiques.

3. *Fomentar l'eficàcia del sistema:* un altre dels principis de l'economia circular que mai no es pot perdre de vista és l'eliminació d'externalitats dels processos d'utilització de recursos naturals.

3. Què és l'anàlisi de cicle de vida?

El **cicle de vida** d'un producte és el conjunt d'etapes consecutives i interrelacionades des del seu origen com a matèria primera fins al final com a residu. El cicle de vida s'inicia en el procés d'extracció de les matèries primeres, segueix amb la transformació d'aquestes i amb el seu transport fins al lloc de producció; continua a les diferents etapes de manufactura, el consum o l'ús final del producte, i acaba quan el producte o el seu derivat es converteix en residu i és ges-

tionat com a tal (que pot voler dir dipositar-lo en un abocador, cremar-lo en una planta incineradora, reciclar-lo o reutilitzar-lo, fent que torni a formar part del cicle). A la figura 2 es representen les fases del cicle de vida d'un producte industrial. De forma col·loquial, normalment es diu que el cicle de vida d'un producte és la seva història, que inclou des del seu origen com a matèria primera fins a la seva fi com a residu. És a dir, del bressol a la tomba.

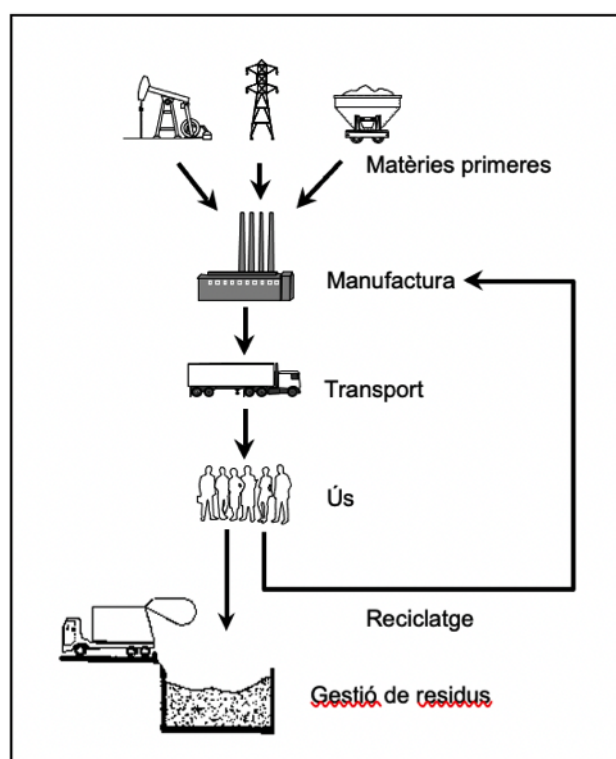

FIGURA 2. Esquema del cicle de vida d'un producte industrial.

3.1. Metodologia de l'anàlisi de cicle de vida

L'anàlisi de cicle de vida (ACV o LCA de l'anglès *life cycle assessment*) és una metodologia impulsada per la Comissió Europea i que integra els requisits de l'economia circular. L'anàlisi de cicle de vida és un sistema d'avaluació de l'impacte ambiental generat per un producte, procés o activitat durant tot el cicle de vida. L'ACV consisteix en un tipus de «comptabilitat ambiental» en què es carrega als productes els efectes ambientals, degudament quantificats, generats durant tot el seu cicle de vida. Al llarg de cadascuna de les etapes del cicle de vida del producte

es quantifica l'extracció i consum de recursos (materials i energètics) i les emissions a l'aire, a l'aigua i al sòl.

Els estudis d'ACV utilitzen una metodologia molt concreta, que té quatre fases: la definició d'objectius i abast de l'estudi, la realització d'un inventari dels consums (de matèria i energia) i les emissions de cadascuna de les etapes del cicle de vida, l'avaluació dels impactes que aquests consums i emissions poden provocar sobre el medi ambient i finalment una interpretació dels resultats obtinguts (vegeu la figura 3, extreta de la norma ISO 14040 [UNE-EN ISO 14040, 2006]).

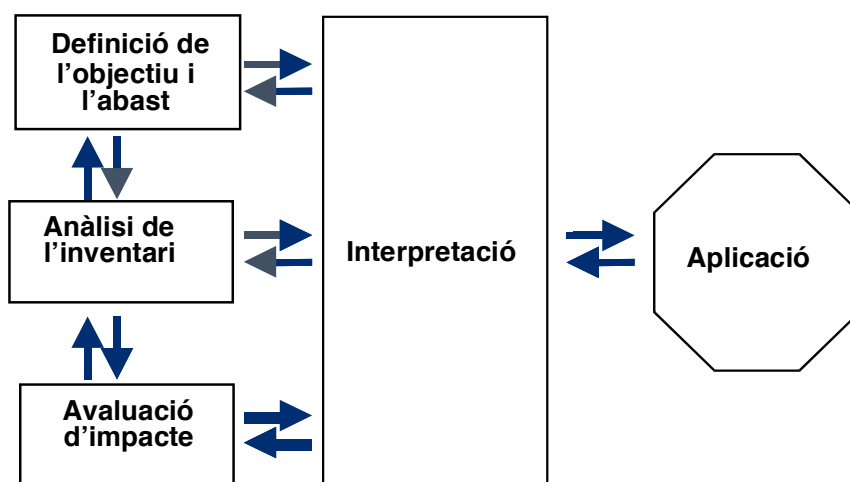

FIGURA 3. Fases d'una anàlisi de cicle de vida [norma UNE-EN ISO 14040 (1997)]

Fase 1: Definició d'objectius i abast

Objectiu: la realització d'un estudi d'ACV es pot fer per diferents motius o amb diferents objectius. Pot haver-hi, per exemple, ACV que tinguin l'objectiu de comparar ambientalment dos productes o serveis, dos processos, etc. Per exemple, un estudi fet amb el propòsit d'avaluar si és millor ambientalment, per a una determinada beguda, un envàs de vidre reutilitzable o bé un envàs de plàstic reciclable.

Hi ha altres estudis, en canvi, que tenen l'objectiu de determinar les etapes del cicle de vida que contribueixen més a determinats impactes per poder proposar millores ambientals. Per exemple, avaluar el cicle de vida d'una nevera a fi de veure quines etapes influeixen més significativament en els impactes ambientals per treure'n els criteris que hauran de complir aquest tipus de productes per aconseguir l'ecoetiqueta.

Unitat funcional: la unitat funcional serà la unitat a la qual aniran referides totes les dades del sistema (tant de consums com d'emissions). És la referència que s'utilitza per avaluar les càrregues ambientals assignades a un producte, procés o activitat. Si estem analitzant, per exemple, les etapes de producció d'un de-

tergent, la unitat funcional pot ser un quilo de producte.

Tot i això, s'ha de tenir en compte que una ACV no serveix per comparar productes entre si, sinó serveis o quantitats de productes que desenvolupin la mateixa funció, i en aquest cas és necessari agafar una unitat de tipus funcional, és a dir, que vagi referida a la funció que desenvolupen els productes o serveis que volem comparar. Per tant, si volem comparar dos detergents, podríem agafar com a unitat funcional «la quantitat de detergent necessària per rentar un quilo de roba blanca».

Límits del sistema: s'entén per límits del sistema o abast de l'estudi la definició clara de què és el que s'inclou dins el sistema estudiat i què és el que en queda fora. Normalment, s'exclouen de l'estudi aquelles etapes que es preveu que no serien significatives (que no tindrien un pes important).

Fase 2: Inventari

La fase d'inventari consisteix en una recopilació de dades per quantificar les entrades i sortides (de matèria i energia) del sistema estudiat. És la fase més llarga i la que s'ha de realitzar

amb més cura per evitar incorporar errors que després puguin afectar els resultats finals.

S'ha d'arribar a fluxos materials i energètics que vinguin o vagin directament a la natura; és a dir, si d'un procés surten unes aigües residuals que es depuraran o uns residus que es tractaran, s'han d'incloure els consums causats per aquests tractaments i també les emissions de contaminants que arribaran finalment al medi (en forma de gasos, etc.).

Per fer l'inventari s'agafen normalment dades genèriques (d'una base de dades) o dades de camp. Les ACV serien moltes vegades inviables si no es disposés de bases de dades generals per als aspectes més habituals de l'ACV (energia, transports, gestió de residus...).

Fase 3: Avaluació d'impactes ambientals en l'ACV

En aquesta fase es tracta de convertir la informació obtinguda durant l'inventari en una informació interpretable: dels centenars de valors d'intervencions ambientals (emissions, recursos consumits, etc.) obtinguts en l'inventari, cal reduir-ne el nombre de criteris als efectes sobre un nombre reduït d'impactes ambientals (UNE-EN ISO 14044, 2006). Aquest procés es desenvolupa seguint els passos següents:

- *Classificació*: les diferents intervencions ambientals s'agrupen en les categories d'impacte ambiental a què afecten.
- *Caracterització*: s'avalua l'efecte total del producte sobre cadascuna de les categories d'impacte ambiental.

La qüestió que cal resoldre en l'avaluació d'impactes és que els resultats de l'inventari no

es poden interpretar. Per exemple, quan volem saber si és millor el producte A o el producte B, és impossible determinar quins components del producte generen més impacte ambiental en una llista de centenars de substàncies que representen totes les entrades i sortides del sistema. Per això s'estudia la contribució del conjunt de totes aquestes substàncies a una sèrie d'impactes ambientals més o menys coneguts (caracterització). Amb aquest pas es redueix el nombre de variables d'uns centenars d'intervencions ambientals (inventari) al voltant de la desena d'impactes ambientals (caracterització). Tot i això, moltes vegades no en tenim prou amb aquesta reducció de paràmetres, ja que interpretar deu valors diferents per a diverses opcions de disseny (producte A i producte B) és també complex. Aleshores es pot realitzar una normalització o valoració:

- *Normalització*: els resultats de la caracterització es contrasten respecte d'un valor de referència (p. ex.: efectes sobre cada categoria d'impacte produïts per una persona durant un dia) per tal de veure'n la rellevància.
- *Valoració*: s'estableix el valor relatiu de cada categoria d'impacte ambiental per tal de poder prioritzar les accions que redueixin els impactes ambientals més problemàtics en un moment i lloc determinats. Sovint aquesta valoració acaba generant un únic valor o índex, resultat de fer una suma ponderada entre les contribucions a tots els impactes ambientals. Aquest element de l'ACV implica que s'introdueixin valors subjectius en la metodologia, de manera que cal vigilar molt com es fa.

4. Estudi de cas: envasos de begudes

Els envasos compleixen un paper vital en la societat, però és un dels temes d'intens debat públic. Una de les principals preocupacions mediambientals és la quantitat creixent de residus sòlids, dels quals els envasos constitueixen una part considerable. A Europa, els residus d'envasos representen aproximadament el 17 % en pes dels residus sòlids urbans i el 3 % del total de residus (Gómez, 2009). Els envasos tenen una vida útil relativament curta. En conseqüència, la quantitat de residus d'envasos és aproximadament igual a la quantitat d'envasos al mercat. La quantitat de material utilitzat per a envasos creix contínuament i el 2017 els residus d'emalatge a Europa van arribar a 173 kg per habitant.

La indústria ha pres consciència que els impactes dels seus productes sobre el medi ambient no comença i acaba amb la fabricació del producte. L'impacte que té un producte en el món comença amb el disseny i acaba amb la disposició final del producte després de la seva vida útil. En aquest aspecte, el concepte de cicle de vida significa que les entrades al «cicle» (energia, materials, etc.) i les sortides (productes, energia, materials de rebuig, etc.) s'avaluen per a cada pas de la vida d'un producte o procés.

L'objectiu principal d'aquest estudi de cas és comparar l'avaluació del cicle de vida (ACV) de quatre alternatives de materials d'envasament utilitzats per a begudes: vidre, plàstic, bric i llauna d'alumini. Així mateix, s'avaluen diferents mides d'envasos en funció del material (per exemple, bric de 200 ml i d'1 litre; plàstic de 200 ml, d'1 litre, de 5 litres, etc.) i el reciclatge o no reciclatge dels envasos.

4.1. Metodologia

Objectius de l'estudi: avaluar l'impacte ambiental de diferents productes de la compra diària comparant diferents tipus d'envasos (mida i material) i avaluant la possibilitat de reciclar l'envàs.

Unitat funcional: és la quantitat de producte a què fan referència les dades (tant entrades com sortides). La unitat funcional utilitzada és l'envàs necessari per emmagatzemar un litre de beguda.

Límits del sistema: aquests determinen quins són els processos inclosos en aquesta ACV i quins processos no es tindran en compte. Els límits del sistema considerats inclouen la producció de l'envàs i el seu final de vida en un abocador o per al reciclatge. A l'escenari de reciclatge el material recuperat s'ha considerat com una càrrega evitada. Com que aquest estudi és una comparació d'envasos, la beguda no s'ha tingut en compte.

Inventari: durant la seva elaboració es tindran en compte les entrades i sortides de cada etapa. L'inventari es va calcular adaptant les dades de la base de dades *Ecoinvent Database* (Swiss Centre for Life-Cycle Inventories, 2021) a la combinació energètica espanyola i al model europeu de transport.

Avaluació: com a indicadors o categories d'impacte s'estudiaran les emissions de gasos d'efecte hivernacle (GWP, kg CO₂-eq) i demanda acumulada d'energia (CED, MJ).

Material	Tipus	Mida	Usos
Bric	Bric	200 ml	Llet, suc, vi,
Bric	Bric	1 l	Llet, suc, vi
Llauna	Llauna d'alumini	330 ml	Cervesa, refrescos
Llauna	Llauna d'alumini	500 ml	Cervesa
Vidre	Marró (M)	1 l	Cervesa
Vidre	Verd (V)	750 ml	Vi
Vidre	Blanc (B)	1 l	Llet, suc
Plàstic	HDPE	200 ml	Suc
Plàstic	HDPE	1 l	Llet, suc
Plàstic	PET	330 ml	Aigua
Plàstic	PET	1,5 l	Aigua
Plàstic	PET	5 l	Aigua, vi
Plàstic	PET	8 l	Aigua

TAULA 1. Tipus d'envasos de begudes estudiats.

Els resultats dels indicadors GWP i CED es presenten a les figures 4 i 5 en format percentual. El valor del 100 % s'ha assignat a l'impacte més alt i els percentatges restants s'han calculat en funció d'aquest impacte. En comparar els escenaris d'eliminació final, observem que, per a ambdós indicadors, l'escenari de reciclatge és millor que el d'abocador. La diferència

entre ambdues opcions d'eliminació depèn no només de l'operació de tractament sinó també del material recuperat en el procés de reciclatge. Així, les càrregues ambientals relacionades amb el reciclatge d'ampolles de vidre són negatives per a l'indicador CED i representen un benefici ambiental.

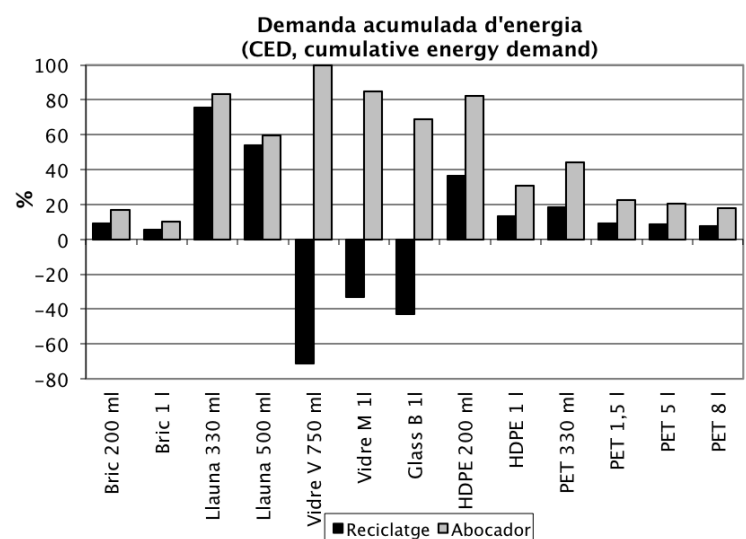

FIGURA 4. Demanda acumulada d'energia (CED, MJ) per a les diferents alternatives d'envasos de begudes.

Quan es comparen diferents materials d'emballatge, els impactes ambientals més baixos, tant per a GWP com per a CED en l'escenari d'abocament, són causats pels envasos de bric i PET. La mateixa comparació per a l'escenari de reciclatge indica que, segons l'indicador de GWP, els materials de bric i PET també tenen els impactes ambientals més baixos. Tanmateix, l'in-

dicador CED mostra un benefici ambiental per a les ampolles de vidre a causa de les càrregues evitades del material recuperat del reciclatge.

Quan comparem diferents mides d'envasos per a un mateix material, observem que, com més gran és el contingut en volum de l'envàs, menor és l'impacte ambiental per a la mateixa quantitat de beguda (1 litre).

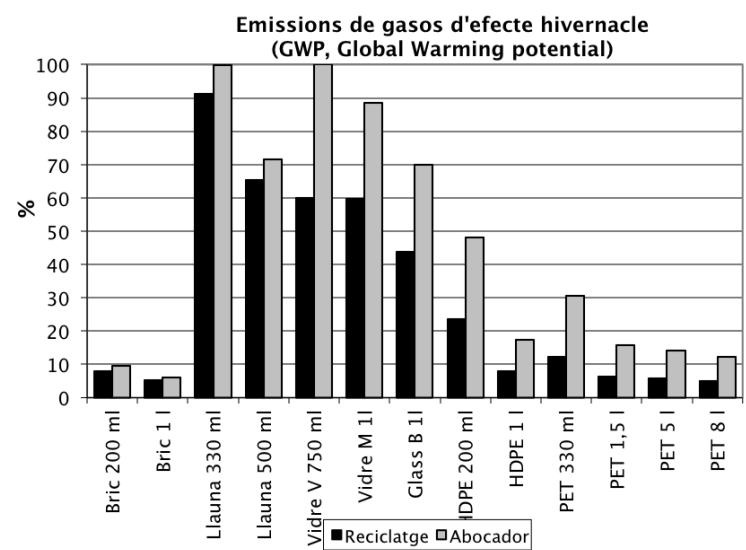

FIGURA 5. Emissions de gasos d'efecte hivernacle (kg CO₂-eq) per les diferents alternatives d'envasos de begudes

4.2. Conclusions de l'estudi de cas: envasos de begudes

Com a resum de les conclusions de l'estudi de cas presentat podem dir que:

- El reciclatge de materials dels envasos de begudes presenta menors impactes ambientals que l'abocador per a tots els materials i mides comparats.
- Els envasos de bric i PET presenten els impactes ambientals més baixos tant per als indicadors com per als escenaris d'eliminació.
- Els envasos de vidre són la millor opció només si el vidre es recicla.

Podem veure que, en aplicar l'ACV a l'estudi d'envasos, es fomenta l'ús dels envasos que requereixin la menor quantitat d'energia i recursos naturals i els que presenten els nivells d'emissions més baixos possibles, considerant així els tres principis de l'economia circular: preservar i millorar el capital natural (el reciclatge de materials presenta menys impactes ambientals que l'abocador), optimitzar l'ús de recursos (els envasos de vidre són la millor opció només si el vidre es recicla) i fomentar l'eficàcia del sistema (per a la mateixa quantitat de beguda sempre s'ofereix un envàs gran abans que un de petit).

5. Conclusions globals

La societat actual és conscient de la crisi climàtica que patim, però viu amb desconcert en comprovar que les accions realitzades fins ara no tenen les conseqüències esperades.

D'aquí la necessitat de canviar del model actual d'economia lineal al d'economia circular. Per poder fer aquesta transició hem de ser conscients de les eines existents que ens hi poden ajudar. Amb aquest objectiu, s'ha presentat un exemple d'aplicació d'un estudi d'ACV a l'estudi d'envasos de begudes per justificar el canvi cap a una economia circular. L'ACV ens ha permès avaluar tot el cicle de vida de l'envàs, des de la seva producció fins al seu final de vida, avaluant diferents opcions de final de vida dels envasos. Tant la fase de disseny com els processos de producció tenen un impacte sobre l'obtenció i la utilització dels recursos i sobre la generació de residus al llarg de la vida del producte. Per tant, es pot observar com l'aplicació d'ACV ens ha permès tenir en compte els tres principis de l'economia circular: preservar i millorar el capital natural; optimitzar l'ús de recursos; i fomentar l'eficàcia del sistema.

Podem dir que l'economia circular és un nou sistema que aprofita els recursos de cada element, redueix les deixalles, potencia l'optimització de materials i n'allarga la vida útil. Aplicat al món dels envasos, es tractaria de fugir dels preocupants envasos d'un sol ús (economia lineal) i d'apostar pel reciclatge i la reutilització d'envasos i per envasos més ecològics i sostenibles (per exemple, utilitzant envasos més grans), que deixin la mínima empremta en el medi ambient (economia circular).

Fer una anàlisi de cicle de vida (ACV) dels productes i serveis que s'ofereixen esdevindrà una eina fonamental per poder analitzar de la manera més exacta possible l'impacte ambiental que generem amb totes les nostres activitats. Amb totes les dades que ens aporta l'ACV podem detallar quins són els punts que requereixen millores i establirem accions més eficients, analitzant des del procés de disseny d'un producte fins a com l'usuari final l'ha de dipositar per gestionar-lo correctament; d'aquesta manera, aplicarem els principis d'economia circular.

---

6. Referències

- GENERALITAT DE CATALUNYA (2022). Díptic sobre economia circular. Observatori d'Economia Circular, Departament de Medi Ambient, Generalitat de Catalunya: https://mediambient.gencat.cat/web/.content/home/ambits_dactuacio/empresa_i_produccio_sostenible/economia_verda/Obs-economia/observatori/Catalunya_circular_flyer_Cat.pdf
- GÓMEZ, G.; MENESES, M.; BALLINAS, L.; CASTELLS, F. 2009. «Seasonal characterization of municipal solid waste (MSW) in the city of Chihuahua, Mexico». *Waste Management*, 29: 2018-2024.
- ONU. 1987. *Informe Brundtland. Informe de la Comisión Mundial sobre Medio Ambiente y Desarrollo*. <<https://undocs.org/es/A/42/427>>
- SWISS CENTRE FOR LIFE-CYCLE INVENTORIES. 2021. *Ecoinvent database*. <<http://www.ecoinvent.org/>>
- UNE-EN ISO 14040. 2006. *Gestión ambiental. Análisis del ciclo de vida. Principios y marco de referencia*.
- UNE-EN ISO 14044. 2006. *Gestión ambiental. Análisis del ciclo de vida. Requisitos y directrices*.
- UNITED NATIONS ENVIRONMENT PROGRAMME. THE INTERNATIONAL RESOURCE PANEL. 2022. *Perspectiva de recursos globales 2019. Recursos naturales para el futuro que queremos*. <<https://www.resourcepanel.org/es/informes/perspectiva-de-recursos-globales>>
- VON DER LEYEN, U. 2019. *Press remarks by President von der Leyen on the occasion of the adoption of the European Green Deal Communication*. 11 de desembre de 2019. <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_19_6749>

5. Les alternatives a la distribució alimentària en un marc d'economia social i solidària

Autoria | Josep Espluga Trenc, *Departament de Sociologia i IGOP, UAB*
| Guillem Sala, *Departament de Sociologia i CREIS, UAB*

Introducció

L'actual sistema agroalimentari, industrialitzat i globalitzat, ha estat capaç de generar grans quantitats d'aliments a baix preu i posar-los a disposició de la gran majoria de la població. No obstant això, ha propiciat també una llarga sèrie d'impactes col·laterals de tipus ambiental, polític, econòmic, social i cultural que, en un escenari de crisi energètica i emergència climà-

tica, resulten cada cop més complexos i comporten uns riscos difícils d'ignorar.

El sistema agroalimentari està configurat per diversos sectors interrelacionats (producció, subministraments, transformació, distribució, consum, etc.), en què alguns ostenten un grau de poder que els permet condicionar el funcionament de tota la resta (figura 1).

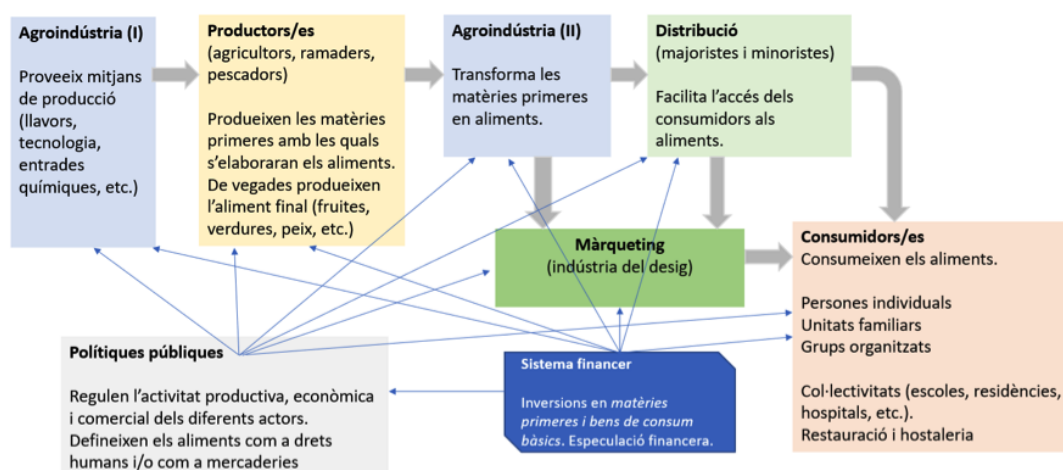

FIGURA 1: Composició del sistema agroalimentari.
Font: elaboració pròpia a partir de Mauleón (2004).

Un dels sectors amb més capacitat per influir en la dinàmica general del sistema és el de la «distribució» alimentària. Es tracta d'un camp que actualment està dominat per unes quantes grans cadenes empresarials capaces d'imposar criteris de qualitat i de preus a la resta del sistema, en particular al sector de la producció agrària, que és el que acaba absorbint bona part de les tensions a través de la internalització de costos i l'assumpció de riscos. La situació de desequilibri és tan evident que, com han fet altres països, el Govern espanyol va haver de promoure la Llei de la cadena alimentària (Llei 12/2013) amb la finalitat de reduir el poder de les grans empreses distribuïdores i afavorir la capacitat de negociació de la resta d'actors. Una llei que, davant la seva escassa eficàcia, s'ha hagut de reformar recentment (Llei 16/2021) amb resultats més que incerts. D'acord amb aquesta normativa, cada operador de la 'cadena' alimentària està obligat a pagar a l'operador immediatament anterior un preu igual o superior al cost de producció assumit, cosa difícil de verificar de manera efectiva. Tot plegat ha comportat la creació d'una sèrie de mecanismes institucionals per al seguiment i control (Agència d'Informació i Control Alimentaris, Observatori de la Cadena Alimentària, etc.), en un intent per dotar de major transparència la formació de preus alimentaris i la distribució de guanys i pèrdues, que encara introdueixen més complexitat al sistema.

En tot cas, el problema sembla persistir i els impactes d'aquest sistema agroalimentari global no deixen d'augmentar (Agriculture Atlas, 2019; Aguilera *et al.*, 2020; Bas-Defossez *et al.*, 2018). Tot plegat fa pensar que no es tracta tant d'un problema de regulació, sinó d'un

problema de model. Per això, en els darrers anys, com a alternativa a aquell model industrialitzat i globalitzat, s'ha anat configurant una constel·lació d'iniciatives agroalimentàries basades en models agroecològics i amb plantejaments ideològics que beuen de la sobirania alimentària.

Es tracta generalment d'iniciatives de petita escala, impulsades per col·lectius locals i organitzades des de marcs d'economia social i solidària, que impliquen una transformació radical dels sistemes agroalimentaris locals. Aquestes experiències alternatives són encara molt minoritàries, però progressivament van rebent tímids suports de cada vegada més administracions públiques, principalment ajuntaments i altres governs locals (consells comarcals, consorcis territorials, diputacions) (Espluga, Di Masso i López-García, 2019), que els perceben com una fórmula de desenvolupament local més adaptada a les circumstàncies del segle XXI (en un marc de reiterades crisis energètiques, climàtiques, econòmiques i financeres, precarietat laboral, etc.). Una de les característiques principals d'aquests models alternatius és precisament la cerca de noves formes de distribució alimentària, diferents a la lògica dels supermercats, la forma hegemònica en el nostre entorn.

En aquest capítol es reflexiona sobre els riscos del grau de concentració de la distribució alimentària a Catalunya, i es fa una radiografia de les xarxes alimentàries alternatives (circuitos curts de comercialització de diverses tipologies) que proliferen pel territori català, la seva evolució recent i els obstacles que es troben per constituir una alternativa viable al sistema de distribució hegemònic.

La distribució alimentària en el règim corporatiu

El sistema agroalimentari actual no apareix en el buit, sinó que és resultat d'un procés històric que segueix les diferents etapes del capitalisme contemporani. D'acord amb la proposta dels règims agroalimentaris de Harriet Friedmann i Philip McMichael (1989), basada en la teoria regulacionista de Michel Aglietta (1979) i en la del sistema-món d'Immanuel Wallerstein (1974), a cada etapa del desenvolupament del capitalisme mundial li correspondria una determinada estructura del sector agroalimentari, amb un determinat règim de regulacions orientat a garantir-ne la reproducció.

Friedmann i McMichael argumenten que durant les últimes dècades la producció agrícola ha passat de ser una activitat artesanal realitzada per una multitud d'agents econòmics a petita escala, a convertir-se en un gran sistema agroindustrial dominat per unes quantes corporacions d'abast mundial. Per descriure aquesta evolució, els autors estableixen una seqüència de tres règims agroalimentaris: el primer abastaria des del tram final del segle XIX fins a la dècada de 1930; el segon, des de la Segona Guerra Mundial fins als anys vuitanta del segle XX, i el tercer, des dels anys vuitanta-noranta fins avui.

Les polítiques que van marcar l'inici del Primer Règim Agroalimentari, a mitjan segle XIX, tenen a veure amb l'expansió colonial de les potències europees i es van caracteritzar per l'abolició dels aranzels a la importació d'aliments bàsics, cosa que va permetre configurar un primer mercat agrícola mundial al voltant de les importacions de cereals i carn procedents de les colònies. Aquestes importacions van permetre reduir significativament els salaris i afavorir el procés d'acumulació de capital durant la industrialització, i van enfonsar els petits agricultors i arrendataris, que van haver de migrar als nuclis industrials com a part de l'exèrcit laboral de reserva, amb la qual cosa es van pressionar encara més a la baixa els salaris.

El Segon Règim Agroalimentari després de la Segona Guerra Mundial va estar marcat per polítiques agràries basades en una àmplia cobertura de subsidis per dotar de seguretat alimentària els països centrals, que havien sofert moltes carències a causa de la guerra i la postguerra mundials. Aquest règim alimentari es basava en polítiques de control de preus i la incentivació dels productors, amb preferència per productes nacionals o d'estructures d'acords comercials estatals (com la UE en el cas europeu). En pocs anys, aquestes polítiques van generar nombrosos excedents a baix preu (subvencionats) que van inundar els mercats mundials i van constituir un seriós obstacle (dúmping) a les agricultures dels països perifèrics. En uns temps de descolonització, aquestes polítiques van afavorir el manteniment de nombroses dependències respecte de la metròpoli dels països recentment independitzats.

Finalment, l'agenda neoliberal dels anys vuitanta i la globalització financera dels anys noranta del segle XX, i en particular l'Acord sobre Agricultura de l'Organització Mundial del Comerç (1994), van marcar l'inici del Tercer Règim Agroalimentari, que donarà forma a l'actual mercat global de productes agraris. D'acord amb McMichael (2009), l'actual règim alimentari es caracteritza per la pèrdua de pes específic de l'agricultura, el desplaçament del valor afegit a les fases de transformació i distribució, i l'increment de poder de decisió dels actors no agraris del sistema. D'aquesta manera, les agricultures nacionals s'han reestructurat per adaptar-se a les necessitats de les xarxes de manufactura i distribució de les corporacions agroalimentàries transnacionals, la qual cosa ha propiciat que els aliments es desplacin de manera ràpida arreu del planeta, inserits en cadenes de producció i distribució globals cada vegada més extenses (Friedland, 2004), en les quals destaca la supremacia dels grans minoristes (supermercats) sobre els altres agents econòmics que participen en el mercat (El Pa Sencer, 2021).

Tot plegat ha generat una major disponibilitat d'aliments, però també una creixent propagació d'epizooties i disfuncions associades al complex maneig i als delicats equilibris d'aquestes xarxes globals. Episodis recents com la pandèmia de la COVID-19 o la guerra rus-ucreïnesa han posat en tensió el sistema agroalimentari global amb la interrupció de les llargues cadenes de subministrament. A més, la progressiva desregulació dels productes financers ha facilitat que els aliments siguin objecte d'inversions especulatives per part dels grans agents financers internacionals, especialment en moments de crisi i volatilitat econòmica. Per tot plegat, el règim agroalimentari corporatiu afronta cada vegada més problemes de legitimitat social i política (Soldevila, Viladomiu i Rosell, 2021), que poden ser l'estímul per a l'aparició i consolidació de nous models agroalimentaris.

En aquest context, els processos de transició agrària i alimentària cap a sistemes

més sostenibles es configuren inevitablement a partir d'una perspectiva territorial. Es parla de 'règims alimentaris territorialitzats' per referir-se a les alternatives al 'règim agroalimentari corporatiu', que pretenen una reconexió entre producció i consum alimentari a partir de xarxes descentralitzades, basades en circuits curts o de proximitat dins de bioregions o conques alimentàries. Sovint estan vinculades a iniciatives agroecològiques, són generadores d'ocupació, deterioren menys el medi ambient i tenen un gran potencial per revitalitzar els espais rurals, urbans i periurbans.

Des d'aquesta perspectiva, la gran distribució alimentària seria un dels principals exponents del règim agroalimentari corporatiu i, per tant, l'antítesi d'aquestes propostes territorialitzades. En certa manera, el supòsit subjacent és que els sistemes agroalimentaris alternatius difícilment poden subsistir en un món dominat pels grans supermercats.

Concentració de la distribució alimentària a Catalunya

D'acord amb les dades disponibles, les grans empreses distribuïdores (supermercats i grans superfícies) són el principal canal d'aprovisionament dels consumidors catalans (Pomar León *et al.*, 2018; Direcció General de Comerç, 2021). S'estima que la major part de la compra de productes alimentaris quotidians (entre un 45 i un 65 %) s'adquireixen mitjançant la gran distribució alimentària, un sector que des de fa dècades es troba immers en un procés de concentració de la distribució alimentària que es va agreujant de forma constant, cosa que encaixaria amb la teoria del règim agroalimentari corporatiu de Friedmann i McMichael (1989).

La Direcció General de Comerç (Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya) publica biennalment l'*Anuari de la*

Distribució Comercial del sector quotidià en règim d'autoservei, a partir de l'anàlisi d'oferta de productes alimentaris, drogueria i perfumeria de les cinquanta primeres empreses de la gran distribució amb punts de venda a Catalunya (Generalitat de Catalunya, 2021).

Els resultats del bienni 2019-2020 (figura 2) mostren que les empreses de la gran distribució tenen 5.198 establiments a Catalunya (14,1 % del sector), una superfície de venda de 2,5 milions de metres quadrats (52,4 % del sector) i una facturació de 14.190 milions d'euros (62,1 % del sector). Pel que fa a l'ocupació, donen feina a 72.841 persones, que representen el 50 % de les persones ocupades en el sector.

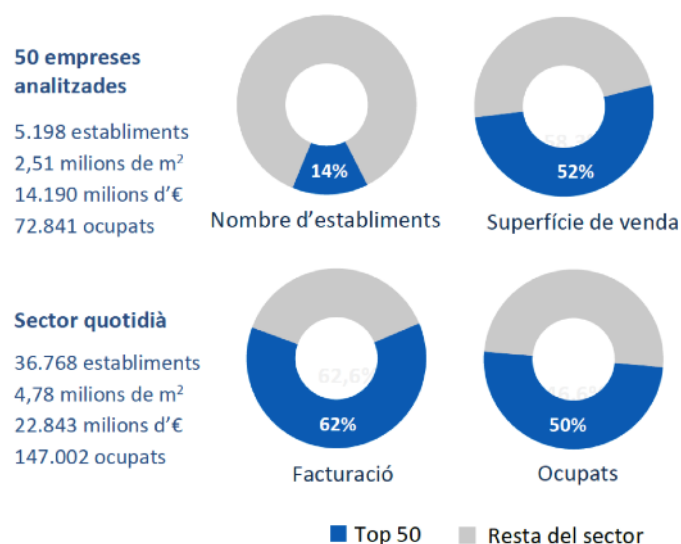

Figura 2: Pes de les 50 primeres empreses en el conjunt del sector quotidià.

Font: *Anuari de la Distribució Comercial 2021* (Generalitat de Catalunya, Departament de Treball i Empresa), p. 13.

És a dir, un 14 % dels establiments, les empreses de gran distribució, facturen dos terços del volum de negoci a Catalunya i representen la meitat de les persones ocupades i de la superfície de venda.

Cal dir, a més, que durant les últimes dues dècades el nombre d'establiments de la gran distribució no ha deixat de créixer, fins i tot en plena època de restriccions per la crisi de la COVID-19. L'anàlisi de les dades globals a escala de Catalunya de l'*Anuari* conclou que, entre el 31 de desembre de 2018 i el 31 de desembre de 2020, el nombre d'establiments comercials va augmentar un 4 %, la superfície de venda, un 3,9 %, les vendes, un 13,7 %, i el nombre de persones ocupades, un 10,6 %. Per entrar més en detall, les empreses amb més quota de mercat en superfície de venda són Mercadona (15 %), el grup Dia (10 %) i Bon Preu (10 %). En nombre d'establiments, encapçala el rànquing Dia (19 %), seguit de Condis (12 %) i de GM Food (9 %). Pel que fa al rànquing de facturació, Mercadona continua liderant la llista, mentre que Bon Preu ocupa el segon lloc, al davant del grup Dia i de Carrefour, que ocupen el tercer i quart lloc, respectivament.

Tot i la seva innegable rellevància econòmica i posició de domini, alguns autors han assenyalat que el sector de la gran distribució comporta també una sèrie d'impactes negatius en diferents àmbits (Montagut i Vivas 2007, COAG 2007, Stiegert i Sharkey 2008).

En l'àmbit socioeconòmic, afavoreix la disminució de la renda dels pagesos, pressionats pels preus a la baixa; propicia la desaparició dels petits comerços de proximitat; i genera llocs de treball precaris o de baix valor afegit.

En l'àmbit cultural, afavoreix la desconexió entre l'esfera de la producció i la del consum a través d'una homogeneïtzació dels productes i dels hàbits alimentaris, així com de la proliferació d'aliments processats o precuinats, la lògica dels quals rau més en els interessos de les mateixes empreses distribuïdores que en les necessitats dels consumidors (Asfaw, 2008).

En l'àmbit ambiental, el model de la gran distribució necessita una gran quantitat d'envasos, embalatges i bosses de plàstic, genera una gran proporció de malbaratament del menjar (Edwards i Mercer, 2007), obliga els aliments a recórrer grans quantitats de quilòmetres per arribar als punts de consum (González Hidalgo,

2016), amb la consegüent despesa energètica per desplaçaments i refrigeració, i requereix un major ús de pesticides per cobrir les exigències estètiques dels productes.

En l'àmbit socioeconòmic, resulta clar que la pagesia rep cada vegada menys proporció del preu de venda final dels productes (segons l'índex de preus en origen i destí que publica el Ministeri d'Agricultura, el maig de 2022 els consumidors han pagat els aliments 4,2 vega-

des el preu pagat als pagesos) (COAG 2022). La pagesia rep, per tant, menys del 25 % del preu del producte final, una dada que no tindria perquè ser negativa, si no fos perquè el continuat descens dels preus agraris rarament repercuteix sobre els consumidors. Tot plegat és un indicador de la manca d'influència que continua tenint la pagesia en el conjunt del sistema agroalimentari.

Els models territorialitzats a Catalunya

Des dels anys setanta es tenen notícies de productors i consumidors ecològics a Catalunya i amb estils de vida alternatius (Badal *et al.*, 2011). La primera associació vinculada a l'agricultura ecològica, Vida Sana, va ser creada l'any 1974, coincidint amb l'aparició de les primeres finques ecològiques (Cal Valls neix l'any 1979) i el primer grup de consum d'aliments ecològics (El Brot, de Reus, apareix el 1979). L'any 1983 sorgeix el primer espai de coordinació entre productors, consumidors i tècnics en producció agrària ecològica, la Coordinadora d'Agricultura Ecològica, i poc després es constitueixen legalment les primeres cooperatives de consum d'aliments ecològics (El Brot, de Reus, el 1987, El Rec, de Barcelona, el 1985, i El Rebot, de Girona, el 1988), i s'inaugura el primer centre de formació oficial, on s'imparteixen cursos d'agricultura ecològica (Escola Agrària de Manresa, el 1989). Al llarg de la dècada dels noranta, el sector ecològic creix de forma considerable i aconsegueix el reconeixement de l'Administració (el Consell Català de la Producció Agrària Ecològica —CCPAE— es crea l'any 1994). Alguns autors (Badal *et al.*, 2011) consideren que és en aquest moment quan s'inicia la deriva de bona part del sector ecològic cap a una agricultura integrada en la lògica merament de mercat, tot trencant el nexa que

fins aleshores l'havia vinculat a una sèrie de qüestions socials i de transformació dels estils de vida.

No obstant això, van seguir apareixent noves experiències de producció i de consum ecològic alternatives que recollien l'herència dels primers anys. Així, per exemple, l'any 1994 es creen la Cooperativa de Consum Germinal i el comitè de suport a l'MTS del Brasil, grup que des de finals dels anys noranta impulsa la celebració anual a Catalunya del 17 d'abril, dia internacional de la lluita pagesa. El 1996 entren en escena dos actors importants: el Centre de Recursos i Informació per al Consum (CRIC), que a partir de l'any 2002 edita la revista *Opcions*, i la Xarxa de Consum Solidari (XCS). L'any 1998 es crea la Coordinadora Catalana d'Organitzacions de Consumidors de Productes Ecològics, Ecoconsum, i es constitueix Ecollavors (a la Garrotxa), el primer banc de llavors autogestionari català. El 1999 l'Associació d'Amics de l'Escola Agrària de Manresa publica el primer número de la revista *Agrocultura* i, d'altra banda, tenen lloc les primeres mobilitzacions contra l'agricultura transgènica coincidint amb el pas per Catalunya de la Caravana Intercontinental contra els Transgènics i per la Sobirania Alimentària, organitzada per l'Acció Global dels Pobles i l'Associació de Camperols de l'Es-

tat de Karnataka de l'Índia (vegeu-ne més detalls a Badal *et al.*, 2011).

També en aquesta època es formen les primeres associacions vinculades al moviment internacional Slow Food, una iniciativa sorgida a Itàlia que s'internacionalitza a partir de 1989. La finalitat d'aquest moviment és evitar la desaparició de les tradicions i cultures alimentàries locals, contrarestar la imposició d'un estil de vida ràpid (*fast life* i *fast food*) i promoure l'interès de les persones per la procedència dels aliments que mengen (Alamon i Pardos, 2017). La filosofia alimentària de Slow Food es pot sintetitzar en la idea que un aliment ha de ser bo, net i just. Durant les últimes dues dècades ha tingut força protagonisme en els diferents grups organitzats en diferents països, també a Espanya i Catalunya. En el cas de Catalunya, s'ha centrat principalment en l'impuls de restaurants de quilòmetre zero, cosa que ha afavorit el protagonisme de cuiners i cuineres.

En l'àmbit de la producció destaquen projectes pioners com el de Martí Rosell al Maresme (1982), Cal Valls (1979) o La Kosturica, que va començar l'activitat productiva l'any 2000, i molts d'altres que durant l'última dècada s'han consolidat a tot el territori català. Així mateix, també trobem processos d'articulació de la pagesia amb estructures formals

com la cooperativa Hortec (1991) o bé amb xarxes menys formalitzades, com ara La Xarxeta (Xarxa de Pagesos Agroecològics de Catalunya) (2007). Són indicis del protagonisme dels productors agraris en aquest model de distribució, que en lloc de ser liderat per grans empreses ho és per petits grups de consum.

En resposta a la crida a l'acció formulada en el Fòrum Mundial de Sobirania Alimentària celebrat el 2007 a Nyéléni (Mali), el 2008 apareix a l'Estat espanyol l'Alianza por la Soberanía Alimentaria de los Pueblos (ASAP), una iniciativa que comença a gestar-se en el marc del IV Fòrum por un Mundo Rural Vivo, organitzat per Plataforma Rural. L'objectiu de l'ASAP és la construcció de la proposta de sobirania alimentària a escala regional i local, a través de la constitució de grups en diversos territoris de l'Estat. En línia amb aquesta estratègia, a Catalunya a finals de 2008 es va crear l'ASAC! (Aliança per la Sobirania Alimentària dels Pobles – Catalunya), constituït com a moviment social que dona veu a un notable grup de persones amb diferents sensibilitats però preocupades pels impactes del sistema agroalimentari a Catalunya. Aquest moviment va ser actiu durant uns anys i va contribuir a la creació del Postgrau de Dinamització Local Agroecològica de la UAB (2014).

El sistema polític posa tímidament fil a l'agulla

Mentrestant, les experiències productives agroecològiques, canals curts de distribució i consum reflexiu organitzat es van expandint i comencen a reflectir-se en el sistema polític. El 2014 es va celebrar a Saragossa el Primer Congrés Internacional d'Economia Social i Solidària, on es va redactar la *Carta por una soberanía alimentaria de nuestros municipios* (CIESS, 2014), un document en el qual es plantegen aspectes clau per elaborar polítiques municipals

des de la sobirania alimentària i l'economia solidària, amb la intenció que pugui ser utilitzada en l'elaboració de programes electorals per a les eleccions municipals de 2015.

Ja després de les eleccions, la signatura del *Pacte de polítiques alimentàries urbanes de Milà* l'octubre de 2015 per part de més de 150 alcaldes i alcaldesses d'arreu del món (diverses de catalanes entre elles) va suposar un nou punt d'inflexió que visibilitza i dona legiti-

mitat a moltes d'aquestes polítiques, tot constituint un moviment internacional de ciutats que aposten per abordar el sistema alimentari d'una forma global, amb enfocaments que reconguin l'alimentació en les seves múltiples dimensions, de necessitat humana bàsica, però també com a factor econòmic, territorial i amb connotacions socials i culturals.

El Pacte de Milà, resultat de l'Exposició Internacional celebrada en aquella ciutat, va ser assumit per les Nacions Unides. Els seus objectius són assegurar suficient alimentació i aigua potable per a tothom, promoure sistemes alimentaris sostenibles mitjançant el consum d'aliments de proximitat, frescos i de temporada, difondre coneixements sobre les implicacions del fet de menjar (en termes de salut, nutrició, drets humans, impactes ambientals, etc.), reduir el malbaratament alimentari i gestionar-ne millor els residus, i propiciar la investigació sobre totes aquestes coses, amb especial atenció a la potencialitat que ofereixen les noves tecnologies.

En aquesta línia, el 2016 es van fer els primers passos per crear una Xarxa de Ciutats per l'Agroecologia, impulsada per l'Ajuntament de Saragossa (aleshores un dels 'ajuntaments del canvi' a Espanya), amb el suport de la Fundación Entretantos, sota el paraigua d'un projecte europeu LIFE, que tenia com a objectiu l'intercanvi d'experiències i coneixements sobre polítiques públiques agroecològiques (<http://www.ciudadesagroecologicas.eu/>). La Xarxa va

passar posteriorment a dir-se Xarxa de Municipis per l'Agroecologia, per tal d'incloure-hi també pobles petits, i actualment compta amb una trentena de municipis de tot l'Estat.

En el cas de la capital catalana, durant el 2015 i el 2016 es va dur a terme el procés Llaurent Barcelona, un espai de reflexions i debats al voltant de la transició cap a un nou model alimentari basat en els principis de la sobirania alimentària, amb la intenció d'incidir en les futures actuacions del govern municipal. El 2017 es va iniciar la redacció del nou Pla Estratègic Metropolità de Barcelona (PEMB), que va incloure la Carta Alimentària de la Regió Metropolitana de Barcelona (CARM), un instrument de coordinació estratègica per al desenvolupament de polítiques alimentàries en clau local i metropolitana. La CARM té diversos objectius, entre els quals destaca «donar visibilitat, suport i fer reforç dels processos que s'esdevenen a escala local per a la transició a un model de major sobirania alimentària, que enforteixi la resiliència d'un sistema alimentari més just, segur, sostenible i saludable, sobre la base de criteris socials, ecològics i de proximitat» (PEMB 2017).

En definitiva, hi ha una base formal cada vegada més àmplia, principalment impulsada des de les administracions públiques locals, que promouen les pràctiques agroecològiques i fomenten la transició vers sistemes alimentaris més sostenibles des de perspectives de sobirania alimentària i emmarcats en l'economia social i solidària.

El cooperativisme agroecològic a Catalunya i les seves limitacions

Els sistemes alimentaris alternatius inclouen una varietat de pràctiques i iniciatives conceptualitzades com a xarxes alimentàries alternatives (XAA), sistemes alimentaris locals, canals o circuits curts de comercialització (CCC), agri-

cultura amb suport de la comunitat (CSA) o sistemes cooperatius de provisió alimentària, com a fórmules més habituals (Martín, Homs i Flores-Pons, 2017). Uns sistemes alimentaris alternatius que constitueixen també rellevants

innovacions socioeconòmiques de producció, provisió i consum alimentari, amb el denominador comú de la construcció de sistemes alimentaris més justos i sostenibles, basats en perspectives de relocalització territorial i reconexió social, i regits per lògiques i criteris de l'economia social i solidària (Di Masso i López-García, 2021).

A diferència d'altres territoris de l'Estat espanyol, on han predominat grans cooperatives de consum (com els casos de Landare a Pamplona, amb 3.000 unitats familiars, o Bioalai a Vitòria, amb 1.200 unitats de consum), en el cas català els sistemes alimentaris alternatius durant aquestes darreres dues dècades han estat protagonitzats per petites xarxes de productors i grups de consum agroecològic. Tot i que no es disposa de cap cens fiable, Riutort (2015) estimava més de 130 cooperatives i grups de consum ecològic a Catalunya (una norantena a Barcelona) el 2010, una xifra que Fernández i Miró (2016) ampliaven a uns 160 grups el 2016. Tot plegat suposaria al voltant d'unes 5.000 unitats familiars que es proveïrien quotidianament de manera agroecològica i en un marc d'economia social i solidària.

Tanmateix, el procés d'expansió d'aquests grups de consum agroecològic sembla haver-se estancat durant l'última dècada. Homs *et al.* (2020) assenyalen diferents obstacles a l'expansió d'aquestes xarxes d'aprovisionament agroecològic. Apunten, per exemple, que a partir de 2015 els aliments ecològics comencen a trobar-se de manera més fàcil en botigues especialitzades i grans supermercats, de manera que en poc temps es multiplica l'oferta d'aquests productes a través de canals de comercialització estàndards.

Un altre factor és l'exigència personal i col·lectiva que comporta l'autogestió, un dels principals criteris que regeixen el funcionament de les cooperatives i grups de consum agroecològics, que implica una distribució de tasques no remunerades entre els membres del

grup (preparació de cistelles, participació en comissions de treball, en assemblees, etc.). Homs *et al.* (2020) consideren que això ha comportat impactes positius, com l'important aprenentatge individual i col·lectiu de les persones que hi participen (per exemple, Homs i Narotzky han observat com persones que van començar a formar part d'un grup per qüestions vinculades a la salut i la qualitat dels productes han acabat reformulant les seves motivacions en termes sociopolítics, en un procés d'empoderament emancipador) (Homs i Narotzky, 2019). Però les autores mostren també que l'autogestió dificulta la participació de certs perfils socials en funció de la major o menor disponibilitat de temps, les tasques de cures, la participació en altres col·lectius, etc.

Un altre element que destaquen Homs *et al.* (2020) té a veure amb la relació que s'estableix entre pagesos i grups de consum. Les xarxes alimentàries alternatives aposten per una relació sense intermediaris, basada en la proximitat i la transparència, que facilita que els consumidors coneguin millor la realitat de la pagesia i estableixin un cert grau de confiança i compromís, indispensable per garantir uns determinats volums de compra al llarg del temps. Com a contrapartida, aquesta relació directa multiplica les exigències per als pagesos, que han de dedicar moltes hores per mantenir-la viva, per no parlar dels conflictes interpersonals que de tant en tant apareixen amb uns consumidors tan exigents.

Un altre factor limitador, d'acord amb Homs *et al.* (2020), és la voluntat de mantenir una mida reduïda en les cooperatives de consum, un criteri que facilita la gestió i les relacions directes amb la pagesia, però que al mateix temps dificulta l'accés de nous membres (els aspirants es van afegint a una llista d'espera fins que queda alguna vacant al col·lectiu). Aquesta situació contrasta amb un dels principis bàsics del cooperativisme, que és la lliure adhesió de tothom que vulgui participar-hi.

El salt d'escala de les xarxes alimentàries alternatives

No obstant això, les xarxes agroecològiques catalanes s'estan transformant força en els últims anys, no pas sense un gran debat ideològic i certes tensions de fons. S'observa, per exemple, que algunes han augmentat de mida, han començat a remunerar algunes tasques organitzatives i logístiques, s'han articulat entre elles per millorar el transport, s'han formalitzat com a cooperatives, sigui de treball, consum o serveis, i s'han creat centrals de compres i empreses de distribució agroecològica emmarcades en l'ESS (Homs *et al.*, 2020).

Una de les innovacions més rellevants dels últims pocs anys són els supermercats cooperatius, com Foodcoop (Barcelona), Supercoop (Manresa), l'Artiga (Olot) o La Feixa (Mataró). Es tracta d'un innovador model de distribució alimentària cooperativa que intenta mantenir els avantatges dels supermercats (pel que fa a accés, oferta, etc.), però centrat en producte de qualitat, proximitat i ecològic, en el qual els socis realitzen una bona part de la feina necessària per al seu funcionament (dediquen determinades hores mensuals a fer tasques operatives del supermercat), amb la qual cosa s'aconsegueix reduir el marge comercial aplicat als productes a la venda i, en conseqüència, millorar els preus pagats als productors i reduir el preu de venda als socis. Formalment, són cooperatives regides per valors com ara la participació dels seus integrants, la sobirania alimentària, els productes de proximitat i ecològics, la sostenibilitat i el territori, l'alimentació accessible i l'economia social i solidària.

A més, en el sector agroecològic també hi trobem una sèrie de cooperatives de treball associat que incorporen la figura de sòcies treballadores i la de sòcies col·laboradores amb diferents rols i participació en l'organització i funcionament de la cooperativa. Un bon exemple n'és l'Economat Social, amb més de 400 socis, en el qual les persones consumidoras són les mateixes sòcies col·laboradores de la cooperativa. Altres exemples serien L'Olive-

ra, Germinando, Les Refardes, La Magalla, la Formatgeria Linens o MuxaKombutxa, entre d'altres. També trobem cooperatives de serveis com Katuma, la cooperativa de plataforma de referència a Catalunya, així com cooperatives rurals com Territori de Masies.

D'altra banda, hi ha cooperatives de consum històriques, com les ja mencionades El Brot (Reus) o El Rebot (Girona), que des dels inicis ja tenien vocació d'arribar a un nombre important de gent, de mida gran i amb botiga oberta també accessible per a persones no sòcies. O associacions de consumidoras com La Magrana Vallesana (Granollers) o l'Egarenca (Terrassa), amb centenars de socis i una gran capacitat de dinamitzar l'entorn des de perspectives agroecològiques. O iniciatives com La Bajoca (Camp de Tarragona), una xarxa de 5 grups de consum de la comarca que aplega 174 sòcies i 68 proveïdores de diversos tipus de productes (alimentaris, neteja, roba, etc.), i que compta amb una estructura professionalitzada combinada amb treball voluntari de les sòcies. És a dir, el sector de les xarxes agroecològiques no és tan minifundista com semblava.

En el territori també trobem estratègies de creixement (o salt d'escala) a través de l'articulació d'experiències prèviament existents, tant en l'àmbit de la producció com en el del consum. Des de la producció, hi ha xarxes territorials com EcoMaresme o Fet a la Conca, així com grups de pagesos agroecològics que s'han ajuntat per comercialitzar els seus productes sota les denominacions de Mengem Bages, Mengem Osona, Mengem Garrigues o Mosaic de Secà. Tampoc no es pot oblidar Hortec, la primera cooperativa agrària de producció ecològica a Catalunya, composta per socis productors que programen conreus d'horta i fruita que comercialitzen de forma conjunta a botigues i grups de consum. Des del consum, un cas inspirador és La Coordinadora, una entitat associativa de segon nivell que aplega diverses cooperatives de consum agroecològic i que

forma part de la Federació de Cooperatives de Consumidors i Usuaris de Catalunya (FCCUC).

Finalment, tot i que històricament hi ha hagut un rebuig a acceptar proveïment des d'empreses distribuïdores, en els últims anys cada vegada més cooperatives i grups de consum en fan ús per aconseguir una major diversitat de productes (comerç just) o per simplificar-ne la gestió. També des del costat de la pagesia es tendeix a utilitzar serveis d'empreses

distribuïdores per completar la cistella o donar sortida a alguns dels seus productes. Es tracta, generalment, de distribuïdores que comparteixen els principis de l'agroecologia i la sobirania alimentària, i que pertanyen al sector de l'economia social i solidària. És el cas de Món Verd o d'Ecocentral, distribuïdora que posa en contacte pagesos ecològics i de proximitat amb menjadors escolars (abans de la pandèmia distribuïa 14.000 menús diaris).

Les aliances amb l'economia social i solidària

Al llarg d'aquest capítol hem argumentat que el sistema agroalimentari hegemònic, industrialitzat i globalitzat, presenta una sèrie de característiques i impactes que el fan difícilment compatible amb les necessitats del segle XXI, en un escenari de crisi energètica i ambiental global, emergència climàtica i reiterades crisis econòmiques derivades d'una globalització financera desregulada. Una forma de reduir-ne els impactes i tenir una societat més resilient davant les turbulències globals és la relocalització de determinades activitats econòmiques, principalment les més bàsiques, com l'energia i l'alimentació, que són prerequisits per al funcionament de la resta del sistema socioeconòmic.

Un dels exponents del sistema agroalimentari industrialitzat i globalitzat és la gran distribució, un sector que en les últimes dècades ha sofert uns processos de concentració que li han atorgat un enorme poder en el si del sistema, capaç de condicionar tota la resta d'actors, i en particular la pagesia. En el cas català, com hem vist, les empreses de la gran distribució, que representen només el 14 % dels establiments al territori, facturen dos terços del volum de negoci, cosa que indica l'enorme dependència que els consumidors catalans tenen d'aquests canals comercials.

No obstant això, durant les dues últimes dècades hi ha hagut una important expansió de xarxes alimentàries alternatives, que, tot i que encara són molt minoritàries, no deixen de consolidar-se i constitueixen un bon banc de proves per transitar vers sistemes alimentaris més justos i sostenibles. Uns sistemes alimentaris que només tenen un sentit ple en el marc d'una economia social i solidària. Durant el període de restriccions a la mobilitat derivat de la crisi de la COVID-19, les xarxes alimentàries alternatives van mostrar ser més accessibles, van mantenir els preus més ajustats i van evidenciar que es pot construir un circuit de distribució en el qual els aliments no s'entenen només com a mercaderies, sinó com un dret humà i un motor de vincles socials (Batalla *et al.*, 2020).

Fins ara, tot i compartir valors i principis, el moviment agroecològic i els moviments per l'economia social i solidària han evolucionat en paral·lel, sense barrejar-se gaire. Tenen moltes similituds a l'hora d'entendre la democratització dels seus espais, tant en l'àmbit agroalimentari com en l'econòmic i el sociolaboral. Tots dos moviments situen les persones al centre i subratllen la importància dels processos socials en la generació d'economia, així com la solidaritat, la cooperació, la creació de xarxes, l'aprenentatge permanent i compartit,

la democràcia, el benestar social i la creació de vida social i econòmica als territoris (Cabanes Morote i Gómez López, 2014). Són fenòmens coetanis que comparteixen espais, persones, discursos i pràctiques, però que encara no han generat gaires sinèrgies (Martín *et al.*, 2017). Nomes molt recentment s'han articulat aliances a través de la Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya (XES) i el mapa de l'ESS Pam a Pam (Hierro i Vidal, 2019). Unes aliances potencialment molt fructíferes, ja que poden constituir la palanca per al desitjat salt d'escala que un sistema agroalimentari alternatiu necessitaria.

Si ens hem de prendre seriosament els ODS de l'ONU, els compromisos de descarbonització de la Cimera de París pel canvi climà-

tic o les Estratègies que acompanyen el Pacte Verd Europeu de la Unió Europea (Biodiversitat i Farm to Fork), no tenim més remei que transitar cap a un sistema agroalimentari més sostenible i just. Els exemples i les bones pràctiques ja tenen un bon rodatge, ara només cal una aposta decidida de les polítiques públiques perquè deixin de finançar de manera tan exagerada el model agrari industrialitzat, agroexportador i dependent de la gran distribució, i perquè comencin a facilitar les infraestructures que permetrien generalitzar el model agroecològic basat en xarxes alimentàries territorialitzades. Es tracta, simplement, de promoure que no sigui un model alternatiu, sinó una opció a l'abast de tothom.

Referències

- AGLIETTA, M. 1979. *Regulación y crisis del capitalismo: la experiencia de los Estados Unidos*. Madrid: Siglo XXI.
- AGRICULTURE ATLAS. 2019. *Agriculture Atlas. Facts and figures on EU farming policy*. Berlín: Heinrich Böll Foundation – Friends of the Earth Europe, and BirdLife Europe & Central Asia.
- AGUILERA, E.; PIÑERO, P.; INFANTE AMATE, J.; GONZÁLEZ DE MOLINA, M.; LASSALETTA, L.; SANZ COBEÑA, A. 2020. *Emisiones de gases de efecto invernadero en el sistema agroalimentario y huella de carbono de la alimentación en España*. Madrid: Real Academia de Ingeniería.
- ALAMON, N.; PARDOS, J. (coords.). 2017. *Experiències de microdesenvolupament rural. Reptes i casos d'innovació local*. Barcelona: Diputació de Barcelona. <<https://www.diba.cat/documents/36150622/102827956/30585+Microdesenvolupament+rural++baixa+x+Web+sin+links.pdf/5286a7b1-5467-4d78-9570-58ae16756e6a>> [consulta: 20 de maig de 2022].
- ASFAW, A. 2008. «Does supermarket purchase affect the dietary practices of households? Some empirical evidence from Guatemala». *Development Policy Review*, 26, 2: 227-243.
- BADAL, M.; BINIMELIS, R.; GAMBOA, G.; HERAS, M.; TENDERO, G. 2011. *Arran de Terra. Indicadors participatius de sobirania alimentària a Catalunya*. Barcelona: Associació Entrepobles – Institut d'Economia Ecològica i Ecologia Política.
- BAS-DEFOSSEZ, F.; ALLEN, B.; WEIGELT, J. 2018. *Feeding Europe: Agriculture, and sustainable food systems*. Brussel·les: Institute for European Environmental Policy. Policy Paper produced for the IEEP Think 2030 conference.
- BATALLA, L.; CORRERO, A.; HIERRO, A.; HOMS, P.; RAVERA, F.; RIVERA, M.; SASTRE, A. 2020. *Xarxes alimentàries locals en temps de COVID-19*. <https://aresta.coop/wp-content/uploads/2020/07/Xarxes-aliment%C3%A0ries-locales-COVID19_DEF.pdf> [consulta: 20 de maig de 2022].

- CABANES MOROTE, M.; GÓMEZ LÓPEZ, J. D. 2014. «Economía social y soberanía alimentaria. Aportaciones de las cooperativas y asociaciones agroecológicas de producción y consumo al bienestar de los territorios». *Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*, 82: 127-154.
- CONGRESO INTERNACIONAL DE ECONOMÍA SOCIAL Y SOLIDARIA. 2014. *Carta por una Soberanía Alimentaria desde Nuestros Municipios*. I Congreso Internacional de Economía Social y Solidaria. Saragossa, 27, 28 i 29 de novembre. <http://www.economiasolidaria.org/files/CARTA_POR_UNA_SOBERANIA_ALIMENTARIA_DESDE_NUESTROS_MUNICIPIOS.pdf> [consulta: 20 de maig de 2022].
- COAG. 2007. *El poder de las grandes superficies en la cadena agroalimentaria*. Madrid: Coordinadora de Organizaciones de Agricultores y Ganaderos.
- 2022. *Índice de precios en origen y destino de los alimentos*. <<https://coag.com.es/ipod>> [consulta: 20 de maig de 2022].
- DI MASSO, M.; LÓPEZ-GARCÍA, D. 2021. «Redes alimentarias alternativas y circuitos cortos de comercialización. Disyuntivas y estrategias». Tema 4.1. Materials docents del Mòdul 4 (Sistemes Alimentaris Alternatius) del Postgrau de Dinamització Local Agroecològica.
- EDWARDS, F.; MERCER, D. 2007. «Gleaning from Gluttony: an Australian youth subculture confronts the ethics of waste». *Australian Geographer*, 38, 3: 279-296.
- EL PA SENCER. 2021. *Mapatge sobre el preu i el valor dels aliments a Catalunya*. Barcelona: El Pa Sencer, SCCL.
- ESPELT, R.; VEGA, N. 2018. *Cooperativisme i agroecologia a Barcelona. 25 anys: 1993-2018*. Barcelona: Comanegra.
- ESPLUGA, J.; DI MASSO, M.; LÓPEZ GARCÍA, D. 2019. «Agroecologia i polítiques per la sobirania alimentària: fórmules per afrontar la triple crisi energètica, ambiental i econòmica». A: Gomà, R.; Subirats, J. (eds.). *Canvi d'època i de polítiques públiques a Catalunya*. Barcelona: Galaxia Guttenberg. P. 144-159.
- FERNÁNDEZ, A.; MIRÓ, I. 2016. *L'economia social i solidària a Barcelona*. Barcelona: La Ciutat Invisible, SCCL – Comissionat d'Economia Cooperativa, Social i Solidària de l'Ajuntament de Barcelona. <https://www.laciutatinvisible.coop/wp-content/uploads/2016/02/essb_def3.pdf> [consulta: 20 de maig de 2022].
- FRIEDLAND, W. H. (2004) «Agrifood Globalisation and Commodity Systems». *The International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, 12: 5-16. <<https://doi.org/10.48416/ijfsaf.v12i.319>>
- FRIEDMANN, H. 2005. «Feeding the Empire: The Pathologies of Globalized Agriculture». *Socialist Register*, 41 (The Empire Reloaded): 1-17. <<https://socialistregister.com/index.php/srv/issue/view/442>> [consulta: 20 de maig de 2022].
- FRIEDMANN, H.; MCMICHAEL, P. 1989. «Agriculture and the State System». *Sociologia Ruralis*, XXIX, 2: 93-117.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. 2021. *Anuari de la distribució comercial. Sector quotidià en règim d'autoservei. 2021*. Barcelona: Departament de Treball i Empresa. Direcció General de Comerç. <<https://govern.cat/govern/docs/2021/11/22/11/08/9b6de9fe-0df8-453c-aa2d-2f7e77c-cf928.pdf>> [consulta: 20 de maig de 2022].
- GONZÁLEZ HIDALGO, M. (coord.). 2016. *Alimentos kilométricos: las emisiones de CO² por la importación de alimentos al Estado español*. Madrid: Amigos de la Tierra.
- HIERRO, A.; VIDAL, D. 2019. *Sembrem transformació. Un apropament des de l'economia solidària a l'actualitat del moviment agroecològic a Catalunya*. Barcelona: Pam a Pam. <https://pamapam.org/wp-content/uploads/2020/01/Informe_ESS_agroecologia_2019.pdf> [consulta: 20 de maig de 2022].
- HOMS, P.; NAROTZKY, S. 2019. «Within and beyond the market system. A case of organic food cooperatives in Catalonia». A: Siniscalchi, V.; Harper, K. (eds). *Food Values in Europe: Economies, Ideologies, and Power in Practice*. Londres: Bloomsbury. P. 132-146.

- HOMS, P.; MARTÍN, A.; FLORES-PONS, G.; SASTRE, A. 2020. «El cooperativisme agroecològic a Catalunya». A: *Béns comuns i 30 anys de neoliberalisme, mercantilisme i extractivisme en un context de crisi i emergències superposades*. Barcelona: Observatori DESC – Observatori del Deute en la Globalització.
- MARTÍN, A.; HOMS, P.; FLORES-PONS, G. 2017. *El canvi d'escala: un revulsiu per a la sostenibilitat del cooperativisme agroecològic?* Santa Coloma de Queralt: L'Aresta, Cooperativa Agroecològica. <https://arestacooperativa.files.wordpress.com/2016/03/aresta_el-canvi-descala_un-revulsiu-per-a-la-sostenibilitat-del-cooperativisme-agroecolc3b2gic.pdf> [consulta: 20 de maig de 2022].
- MAULEÓN, J. R. 2004. «El sistema alimentario como área de estudio para la sociología». *VI Congreso Vasco de Sociología*. Bilbao.
- MCMICHAEL, P. 2009. «A food regime genealogy». *The Journal of Peasant Studies*, 36, 1: 139-169. <<https://doi.org/10.1080/03066150902820354>>
- MONTAGUT, X.; VIVAS, E. 2007. *Supermercados, no gracias. Grandes cadenas de distribución: impactos y alternativas*. Barcelona: Icària.
- 2009. *Del campo al plato. Los circuitos de producción y distribución de alimentos*. Barcelona: Icària.
- PEMB. 2017. *Carta Alimentària de la Regió Metropolitana de Barcelona*. Pla Estratègic Metropolità de Barcelona. <https://pemb.cat/es/proyectos-estrategicos/carta_alimentaria_metropolitana/103/> [consulta: 20 de maig de 2022].
- POMAR LEÓN, A.; DURAN GURNSEY, N.; GAMBOA JIMÉNEZ, G.; BINIMELIS ADELL, R.; TENDERO ACIN, G. 2018. *Arran de Terra II. Indicadors de sobirania alimentària a Catalunya*. <<https://einatecagroecologica.pamapam.org/wp-content/uploads/2021/06/ArranDeTerraII-Indicadors-de-sobirania-alimentaria.pdf>> [consulta: 20 de maig de 2022].
- RIUTORT, S. 2015. «Consum col·lectiu i ciutadania: una via per a l'apoderament social». *Revista Catalana de Sociologia*, 30: 33-46.
- SOLDEVILA, V.; VILADOMIU, L.; ROSELL, J. 2021. «Las políticas agroalimentarias de los regímenes agroalimentarios». *XIII Congreso de Economía Agroalimentaria*. Cartagena: Universidad Politécnica de Cartagena.
- STIEGERT, K. M.; SHARKEY, T. 2008. «Food pricing, competition, and the emerging supercenter format». *Agribusiness*, 23, 3: 295-312.
- VAN DER PLOEG, J. D. 2010. «The Food Crisis, Industrialized Farming and the Imperial Regime». *Journal of Agrarian Change*, 10, 1: 98-106.
- WALLERSTEIN, I. 1974. *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. Nova York: Academic Press.

6. Balanç del cooperativisme 2021

Autoria | Lorena Torró i Garrido, *direcció de CoopCat*

Durant el 2021, les greus conseqüències provocades per la pandèmia encara afecten moltes llars. A més de la pèrdua d'éssers estimats, moltes famílies també han hagut de fer front a la pèrdua del seu lloc de treball. El procés de reconstrucció social i econòmica serà lent i passarà força temps fins que puguem tornar a la «normalitat» en tots els àmbits de la nostra quotidianitat.

A continuació, s'exposa el balanç de les principals fites assolides i les accions impulsades pel moviment cooperatiu, així com les principals polítiques entorn del reconeixement, la promoció i el foment del cooperativisme, en particular, i l'economia social i solidària, en general, per encaçalar aquest procés de reconstrucció socioeconòmica.

Una economia per a la vida

La tasca de **representació i lideratge** desenvolupada per les organitzacions representatives del moviment cooperatiu¹ s'ha centrat a

facilitar la recuperació i reactivació econòmica de les cooperatives, malgrat les diverses crisis que s'han succeït durant el 2021, i a difondre

¹ La Confederació de Cooperatives de Catalunya: agrupa, lidera i representa el conjunt del cooperativisme a Catalunya.
 Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya: representa, promou i dona suport al món cooperatiu agroalimentari i rural.
 Federació de Cooperatives de Consumidors i Usuaris de Catalunya: representa, promou i defensa el cooperativisme de consum i els drets dels consumidors.
 Federació de Cooperatives d'Ensenyament de Catalunya: representa i defensa les cooperatives d'ensenyament, basades en un model d'escola laica, plural, activa, humanista i integrada en els valors d'una societat catalana.
 Federació de Cooperatives d'Habitatge de Catalunya: impulsa el dret a l'habitatge, enforteix l'habitatge com a bé d'ús, promou el model cooperatiu i representa i defensa els interessos de les cooperatives d'habitatge.
 Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya: agrupa, lidera i representa el cooperativisme de treball com a forma d'autoocupació en un model d'empresa en què els objectius econòmics i empresarials s'integren amb d'altres de caràcter social.

els principis i valors cooperatius com a factors tractor d'un model socioeconòmic més just, equitatiu i sostenible.

Arran de la convocatòria d'eleccions al Parlament de Catalunya, s'ha elaborat un informe amb més de cinquanta mesures per a l'economia cooperativa amb l'objectiu de dotar de mesures de foment i promoció les formacions polítiques per a la confecció dels seus programes electorals i adquirir un compromís d'aposta pel cooperativisme.

Una de les novetats més destacades de 2021 és la participació del cooperativisme en el Pacte Nacional per a la Indústria 2022-2025, una fita molt important per aconseguir que les empreses cooperatives tinguin el protagonisme que els pertoca en el procés de transformació del model industrial del país.

Destaquem el treball en l'impuls d'una nova convocatòria del Pla de Millora de la Competitivitat de les cooperatives agràries, dotat amb un pressupost plurianual inicial de 13 milions d'euros; el desenvolupament del Pla Estratègic de la Política Agrària Comuna 2023-2027, que ha aconseguit que el pressupost de l'Administració s'incrementés en més de 31 milions d'euros respecte de la seva proposta inicial; la col·laboració de manera permanent i sistemàtica amb centres de recerca europeus, entitats

representatives del cooperativisme agrari europeu i altres organismes i empreses per al disseny i redacció de nous projectes d'innovació i recerca.

En l'àmbit de l'emergència habitacional, s'ha definit una proposta per elaborar una regulació específica i la promoció de l'habitatge cooperatiu en cessió d'ús com a modalitat d'accés a l'habitatge assequible i no especulativa. Alhora, s'han generat les accions necessàries per millorar el finançament, l'assequibilitat, la fiscalitat i l'assessorament en administracions locals per a la cessió de sòl i patrimoni, i impulsar l'habitatge cooperatiu en cessió d'ús amb serveis per a gent gran i difondre'n els avantatges en relació amb els models d'atenció a la vellesa existents.

Vista la necessitat que les escoles cooperatives siguin representades dins el sistema de les escoles concertades amb una veu pròpia que defensi les seves necessitats i interessos, el 2020 es va constituir l'Associació Empresarial d'Escoles Cooperatives de Catalunya, que durant el 2021 ha començat a caminar.

Finalment, es destaquen reptes com l'accés del cooperativisme als Fons Europeus Next Generation i la participació en aquests, i la creació de Seira Impuls Cooperatiu, el primer vehicle d'inversió amb suport públic exclusiu per al cooperativisme i l'ESS.

Foment i promoció del cooperativisme i l'ESS

Per assolir una recuperació econòmica justa, solidària i sostenible, és essencial el desenvolupament de grans projectes que, realment, siguin transformadors del model econòmic actual. Per fer possibles aquests projectes és indispensable la **intercooperació**.

Connectar talent, coneixements i recursos és el que s'ha fet a través del grup de treball N'Xarxa per impulsar projectes importants en sectors com la logística i la distribució, la cultura,

l'atenció a les persones, la digitalització i la transició energètica. Aquest enxarxament ha donat com a resultat l'articulació de vuit projectes d'alt impacte que poden crear més de tres mil llocs de treball directes, amb més de dos milions de persones beneficiàries dels serveis o productes i més de 119 milions d'euros d'impacte.

Un altre factor clau per materialitzar aquests grans projectes és la possibilitat d'aconseguir finançament per poder desenvolupar-los.

Vinculat a la publicació del PERTE d'economia social, s'ha fet una tasca de promoció i assessorament dels projectes cooperatius catalans per acompanyar-los i intentar millorar les seves opcions d'accedir als fons NGEU, que se centrarà en els eixos de salut, mobilitat elèctrica, energies renovables, indústria agroalimentària i economia circular, per executar d'entre 2022 i 2025 i amb una dotació de 808 milions d'euros.

En la vessant de turisme sostenible centrat en la cultura, la gastronomia i l'entorn natural, s'han dissenyat noves rutes dins el projecte Turiscoop. En aquest projecte es vinculen cooperatives agràries amb experiències turístiques a través de l'aprofitament dels recursos del territori, la suma amb proveïdors locals i l'aportació d'innovació i creativitat amb la finalitat de crear un producte diferencial que cridi l'atenció i serveixi de reclam per dinamitzar les cooperatives i, paral·lelament, el territori, i difondre, mitjançant experiències cooperatives, els valors del cooperativisme a la societat.

En l'àmbit de la intercooperació orientada a la innovació, cal destacar els estudis realitzats en aquest àmbit que ens han permès identificar el potencial de substitució de productes de base fòssil per nous productes provinents de la bioeconomia circular. L'activitat agroalimentària que desenvolupen les cooperatives és una gran generadora de coproductes i, només per aquest fet, el món cooperatiu agrícola està pivotant i liderant transformacions entorn de l'economia circular, la bioeconomia i la sostenibilitat.

En l'àmbit del consum conscient interconnectat amb la producció agrària, neix un dels actors d'aquesta intercooperació, que és la Sectorial de Cooperatives de Consumidores de Productes Ecològics. Creada a finals de l'any 2020, aquesta sectorial té l'objectiu d'actuar com a punt de trobada, intercooperació i representació de les cooperatives d'aquest sector per potenciar i enfortir col·lectivament un sistema alimentari sostenible autogestionat per les cooperatives de consum. Durant l'any 2021 la sectorial ha dut a terme diferents activitats que han permès afermar el seu procés de consolidació.

Part d'aquesta promoció i consolidació del cooperativisme exigeix explorar els sectors

emergents i els nous models en el cooperativisme de consum. Àmbits com l'habitatge cooperatiu en cessió d'ús i les comunitats energètiques locals són sectors prioritaris d'actuació per actualitzar el model del cooperativisme de consum i adaptar-se a les noves activitats que s'articulen des de col·lectius ciutadans.

Paral·lelament, part de les accions orientades directament a la base social —les persones— i un dels grans reptes de l'àmbit rural són les polítiques d'igualtat de gènere. S'han impulsant diferents iniciatives, com trobades de dones de cooperatives en l'àmbit agrari, participació en el programa de dones del Departament d'Acció Climàtica, Alimentació i Agenda Rural 2021-2023, redacció de codis de bones pràctiques en polítiques d'igualtat en cooperatives o participació en el grup de treball per a la igualtat de gènere. En l'àmbit del cooperativisme, on la presència de les dones està més consolidada —en alguns sectors són capdavanteres i líders de projectes cooperatius, com en el cas del treball associat—, s'han aplicat els plans d'igualtat de gènere impulsats per les estructures representatives.

Amb l'ull posat a la base social del futur i amb vint-i-set edicions, els Jocs Florals són una de les activitats més consolidades a les escoles cooperatives i tenen per objectiu fomentar la creació de cooperatives d'alumnes i oferir una eina amb una metodologia de treball pràctica per a les escoles. A l'edició de l'any passat es van presentar 146 obres de 22 escoles diferents i hi va haver un total de 50 premis en les diferents categories i modalitats. En aquesta mateixa línia d'intercooperació entre els joves, destaquem l'Itinerari Educatiu d'Economia Social i Finances Ètiques. Durant el curs 2019-2020, es va posar en marxa la primera edició d'aquesta proposta formativa dirigida a l'alumnat de 3r i 4t d'ESO, que pretén que les joves coneguin conceptes com l'emprenedoria col·lectiva, els valors cooperatius, el consum conscient o la banca ètica. A causa de la interrupció de les classes provocada per la pandèmia, fins aquest curs 2021-2022 no se n'ha posat en marxa la segona edició. En conjunt, al llarg de les dues edicions de l'Itinerari Educatiu, més de 8.300 alumnes d'arreu de Catalunya s'han format en cooperativisme i economia social.

Moció sobre cooperativisme i economia social

El desembre de 2021, el Parlament de Catalunya va reconèixer la importància de l'economia social i solidària (ESS) a Catalunya i va considerar imprescindible que l'ESS sigui definitivament un agent socioeconòmic de pes per assolir una economia democràtica, equitativa, solidària, sostenible i feminista. També va considerar indispensable que l'economia social i solidària de Catalunya es doti d'un marc normatiu que promogui una economia plural, democràtica i basada en les persones, i que disposi de tots els mecanismes per fomentar-ne el creixement, especialment amb noves eines de col·laboració pública, social i comunitària.

Un cop el Consell Executiu va aprovar la memòria preliminar, va tenir lloc el tràmit de consulta prèvia sobre la norma (entre el 9 de setembre i el 8 d'octubre), a través del Portal Participa i, en la fase posterior, es va iniciar l'elaboració de l'articulat, conjuntament amb el sector de l'ESS.

El cooperativisme —en el marc de l'Associació Economia Social Catalunya— ha dedicat molts esforços a treballar l'articulat de la futura Llei d'Economia Social de Catalunya a través d'una desena de reunions internes amb juristes i en coordinació amb la Direcció General d'Economia Social, Tercer Sector i Cooperatives. També s'ha començat a treballar en la definició dels indicadors que han d'establir què es considera economia social.

A més, a la moció s'agraeix també la tasca de les més de 7.000 organitzacions, dels espais de xarxa i de coordinació, de les 139.000 persones treballadores i de tota la base social que configura aquest model econòmic.

Reconeix i agraeix també el paper primordial que ha adoptat l'ESS durant la pandèmia, demostrant un rol cada cop més present i transformador, i evidenciant que és possible fer economia social sobre la base de la igualtat, la cooperació, la participació i la cura del medi ambient.

El Parlament expressa la importància de la tasca de la Xarxa de Municipis per l'Econo-

mia Social i Solidària (XMESS) i encoratja els municipis i consells comarcals a fer-la créixer i a intercanviar i difondre coneixements i experiències locals, vetllant per incrementar el sector socioempresarial i el sector sociocomunitari amb l'objectiu que ajudin a enfortir la qualitat de vida, la justícia social, la participació democràtica i la sostenibilitat.

En paral·lel, s'insta els diferents departaments de la Generalitat a promoure les modificacions legislatives o la creació de noves normatives per tal d'adequar la resta del cos normatiu a un reforç dels objectius de l'ESS; tenint en compte, entre d'altres:

- Promoure el model d'habitatge cooperatiu en cessió d'ús i facilitar els mecanismes públics financers per permetre el finançament d'aquest model assequible i no especulatiu.
- Impulsar un pacte català per una economia per la vida que reculli la pluralitat d'agents socials i econòmics catalans per avançar cap a un nou model econòmic plural, sobirà, democràtic i relocalitzat per a Catalunya.
- Dotar de recursos suficients la transformació d'empreses en cooperatives en el sector industrial, partint de la necessària reconversió de l'actual model industrial en un model basat en la innovació, l'economia ecològica i l'orientació de la producció cap a la demanda interna amb mètodes democràtics de gestió, propietat i control.
- Desenvolupar i reforçar programes generals de coneixement i suport al cooperativisme i a l'economia social i solidària millorant l'atenció a les persones que volen emprendre col·lectivament.
- Impulsar noves opcions de finançament i garantir la màxima col·laboració i implicació segons l'àmbit sectorial dels diferents departaments de la Generalitat per elaborar línies i programes de suport

específics orientats a projectes transformadors des de la perspectiva social, feminista, democràtica i ecològica, com ara:

- a) Cooperatives i comunitats per a un model energètic renovable i participat per a l'impuls de la transició energètica.
- b) Projectes per a la mobilitat sostenible de base col·lectiva i cooperativa.
- c) Cooperativisme de consum alimentari.
- d) Suport a projectes d'assessoria ju-

rídica, laboral, fiscal, econòmica i social, referida a diferents àmbits, en pro de la justícia global.

- e) Projectes destinats a consolidar i estendre l'ús de les finances ètiques.
- f) Projectes de cooperatives d'iniciativa social en els diferents àmbits d'educació i lleure, acció social, infància en risc, gent gran (SAD), inserció sociolaboral, atenció precoç, atenció a persones amb capacitats diverses, mediació, salut mental...

La Comissió Europea aprova el Pla d'acció per a l'economia social (2021-2030)

El Pla² constata la contribució positiva de les entitats que integren l'economia social per aplicar els principis del pilar europeu de drets socials i els objectius de la UE per a l'any 2030, en especial el relatiu a augmentar la taxa d'ocupació i disminuir el nombre de persones en risc de pobresa i exclusió social.

Així mateix, destaca el paper complementari dels estats membres en la prestació de serveis socials de qualitat, la integració de joves i col·lectius amb dificultats, la millora de la igualtat de gènere i l'execució dels Objectius de Desenvolupament Sostenible.

La Comissió considera que aquest potencial està infrautilitzat i per això proposa un pla d'acció per fomentar la innovació social, afavorir el desenvolupament de l'economia social i impulsar-ne el model transformador.

A manca d'una definició global i estàndard de què és l'economia social, les diferents institucions europees n'han consensuat els elements característics següents:

- Primacia de les persones i de les finalitats socials i mediambientals per sobre del benefici.
- Reinversió de la majoria dels beneficis i excedents en accions a favor dels membres o usuaris (interès col·lectiu) o bé de la societat (interès general).
- Governança democràtica o participativa.

Si bé aquests principis poden complir-se en una pluralitat d'entitats amb independència de la forma jurídica, la Comissió Europea reconeix que tradicionalment les entitats que integren l'economia social adopten la forma de cooperativa, mutualitat, associació o fundació.

Per tal de garantir el desenvolupament complet del potencial d'aquestes entitats, la Comissió Europea es compromet a dur a terme les accions següents:

² Comunicació de la Comissió al Parlament Europeu, al Consell, al Comitè Econòmic i Social Europeu i al Comitè de les Regions: «Construir una economia que funcioni per a les persones: un pla d'acció per a l'economia social». COM (2021) 778, de 9.12.2021.

- Crear un marc adequat que integri la política fiscal i les polítiques sectorials tenint en compte les particularitats de les diferents formes jurídiques. Així mateix, apostar per la contractació pública responsable.
- Crear oportunitats per al desenvolupament de les entitats de l'economia social: suport a les empreses i desenvolupament de capacitats; millorar l'accés al finançament (en particular a través del fons InvestEU); maximitzar la contribució de l'economia social a les transicions ecològica i digital i el foment de la innovació social.
- Millorar el reconeixement de l'economia social i el seu potencial.

De manera complementària, la Comissió anima als estats membres a adoptar o actualitzar les estratègies i mesures que afectin l'economia social.

Tant el Comitè Econòmic i Social Europeu com el Comitè de les Regions han acollit favorablement la iniciativa de la Comissió Europea. El Comitè Econòmic i Social Europeu³ destaca la necessitat de consolidar els criteris consensuats en l'àmbit europeu per reconèixer les organitzacions i empreses que integren

l'economia social amb independència de la forma jurídica, i alhora emfatitza la necessitat de mesurar l'impacte social d'aquestes entitats. Defensa la necessitat de disposar d'un sistema permanent de cens d'àmbit europeu que permeti obtenir dades estadístiques de qualitat, comparables i actualitzades, sobre les característiques i l'impacte del sector.

El Comitè de les Regions destaca, entre altres aspectes, l'arrelament territorial de les empreses de l'economia social, atès que són un tipus d'entitats que no es deslocalitzen i alhora estan compromeses amb el lloc on operen.⁴

En l'àmbit estatal cal tenir en compte la presentació, durant el darrer trimestre de l'any, del Pla d'impuls de la formació professional del treball autònom i l'economia social per part del Ministeri de Treball i Economia Social. Es preveu destinar-hi 3,4 milions d'euros.⁵

D'altra banda, i atesa la continuïtat de les mesures d'emergència sanitària per contenir la pandèmia de la COVID-19 al llarg de l'any 2021, en l'àmbit autonòmic català enguany s'han prorrogat algunes de les mesures aprovades l'any 2020, elaborades conjuntament entre les organitzacions representatives del cooperativisme i el Registre de Cooperatives de Catalunya.⁶

3 Dictamen del CESE sobre «El paper de l'economia social en la creació d'ocupació i en l'aplicació del pilar europeu de drets socials». DOUE C 286, de 16.07.2021.

4 Dictamen del CR – Un pla d'acció per a l'economia social. DOUE C 440, de 29.10.2021.

5 Font: nota de premsa del Ministeri de 18.11.2021.

6 Decret llei 7/2021, de 9 de febrer, de mesures extraordinàries en matèria de cooperatives, empreses i entitats de l'economia social, com a conseqüència de la crisi derivada de la COVID-19 i de modificació del Decret llei 16/2020, de 5 de maig, de mesures urgents complementàries en matèria de transparència, ajuts de caràcter social, contractació i mobilitat per fer front a la COVID-19. DOGC núm. 8339, d'11.02.2021.

Empitjora la disponibilitat de dades estadístiques sobre cooperatives

Amb caràcter previ a l'anàlisi de les escasses dades estadístiques sobre les cooperatives, cal fer palès que enguany aquesta mancança ha empitjorat, atès que ja no es disposa de les dades del Ministeri de Treball i Economia Social actualitzades.

Aquest fet dificulta l'anàlisi d'una realitat socioeconòmica de la qual, tal com constata la Comissió Europea i altres agents fan palès any rere any, es disposa poca informació, no comparable ni periòdica.

Malgrat això, a continuació podem mostrar dades de 2021 sobre demografia empresarial a partir de la informació de diferents departaments de la Generalitat. Les dades vinculades al Ministeri de Treball i Economia Social (informació sobre els règims de cotització, ocupació i econòmico-financera) són de 2019.

Per facilitar l'anàlisi de dades, s'han agrupat les cooperatives de diferents maneres: per branques, per activitat cooperativitzada, per sector d'activitat i per seccions d'activitat.

Les dues primeres agrupacions provenen de la classificació de les cooperatives segons la classe de cooperativa codificada al Registre Central de Cooperatives de Catalunya. El sector d'activitat és el sector codificat també pel Registre Central de Cooperatives de Catalunya. I les seccions d'activitat és una classificació segons els epígrafs dels codis CCAE. Tot i que aquestes agrupacions puguin compartir denominacions, cal tenir en compte que les cooperatives poden estar en un o altre grup depenent del criteri utilitzat per a la classificació.

L'agrupació per **branques de cooperatives** es fa tenint en compte les branques princi-

pals que defineix la llei de cooperatives. Amb el nom *Altres* s'agrupen les cooperatives integrals, les marítimes, les sanitàries i les de segon grau. La segona agrupació es fa tenint en compte **l'activitat cooperativitzada** i queda de la manera següent:

Producció: agràries, de segon grau, marítimes, serveis i transports de la branca de serveis.

Treball: treball associat, ensenyament, artesans i transports de la branca de treball.

Consum: consumidors i usuaris, ensenyament de consumidors i usuaris, habitatges i sanitàries.

Integrals: integrals d'ensenyament i d'integració social, així com de consumidors i usuaris i treball associat.

Cal tenir present que l'activitat cooperativitzada és la que duen a terme les sòcies d'una cooperativa, que pot ser en forma de lliurament de béns, serveis, treball o qualsevol altra activitat. És a dir, és l'activitat realitzada entre la cooperativa i les seves persones sòcies, a través de la qual se satisfan les necessitats o els interessos socioeconòmics comuns amb el propòsit de millorar la situació econòmica i social dels seus components. L'activitat cooperativitzada pot consistir en el consum de béns o de serveis o en la prestació de treball.

Atès l'elevat nombre d'epígrafs en la classificació d'activitat del CCAE, s'ha optat per utilitzar una agrupació de les seccions d'activitat. L'agrupació queda de la manera següent:

Epígraf CCAE	Grup d'activitat
A	Agricultura, ramaderia, silvicultura i pesca
B, C	Indústria manufacturera
D, E	Producció i distribució de subministres
F	Construcció
G, I	Comerç i hostaleria
H, J	Transport, emmagatzematge i comunicacions
K, L	Intermediació financera i activitat immobiliària
M, N, O, T	Activitats professionals i serveis auxiliars
P, Q	Ensenyament, activitats sanitàries i socials
R, S	Activitats culturals i altres serveis

Demografia empresarial

Pel que fa a les societats cooperatives, les dades mostren una certa estabilitat a llarg termini, si bé els primers anys (fins al 2018) van decaure i el 2019 i el 2020 van créixer. Malgrat això, el 2021 registren una davallada del 3,3 %, segons dades del DIRCE, la base de dades de l'INE que conté informació agregada de les empreses i unitats locals que operen a l'Estat espanyol.

Diversitat i fortalesa de les classes cooperatives

A Catalunya hi ha 4.519 cooperatives amb una antiguitat mitjana de 20,95 anys i una mitjana de sòcies inicials, quan es van constituir i inscriure al Registre corresponent, de 63,95 persones.

Les cooperatives, en funció de la classe d'activitat que constitueixi el seu objecte social, es classifiquen per branques i el 74,46 % de les cooperatives són de treball associat. En nombre, les segueixen les agràries (433 cooperatives), les de serveis (246 cooperatives) i les de consumidors i usuaris (150 cooperatives). Les

menys nombroses són les cooperatives d'ensenyament (78 cooperatives), les d'habitatge (105 cooperatives) i altres tipus (142 cooperatives).

Atenent la figura 1 i la taula 1, podem observar la tendència creixent en totes les branques cooperatives, llevat de la d'agràries i la d'ensenyament. Tanmateix, el decreixement d'aquestes dues branques és degut a motius diferents: mentre que a la branca d'ensenyament el decreixement està motivat per la finalització de l'activitat cooperativitzada (jubilació, canvi de projectes...), a les agràries és degut a les fusions produïdes entre cooperatives, per la qual cosa l'activitat es manté.

Altrament, el motiu pel qual la branca de treball associat és tan elevada en nombre de cooperatives, respecte de les altres, és perquè es tracta de l'única branca cooperativa orientada a l'autoocupació i, per tant, la necessitat que resolen o l'interès comú que mou les sòcies que en formen part és procurar-se un lloc de treball; així doncs, de manera col·lectiva s'inicien els negocis respectius. És, clarament, un reflex d'iniciativa emprenedora en què es prefereix autogestionar el lloc de treball.

Cal valorar el creixement que es produeix en la branca de consumidors i usuaris i en la d'habitatge. Els interessos comuns que els mouen és millorar la situació econòmica i social, per la qual cosa, de manera col·lectiva, s'empren projectes per resoldre aquestes necessitats: estalvi o accés a béns de consum o serveis que no ofereix el mercat o els ofereix en condicions diferents a les necessitats.

Així doncs, és important ressaltar que cada vegada més persones opten pel cooperativisme, bé per garantir el lloc de treball de manera autogestionada i, per tant, per ser-ne responsables i amos, bé per procurar un estalvi familiar o l'accés a béns de consum o serveis, bé per garantir i millorar la sostenibilitat de projectes d'alt impacte econòmic i social.

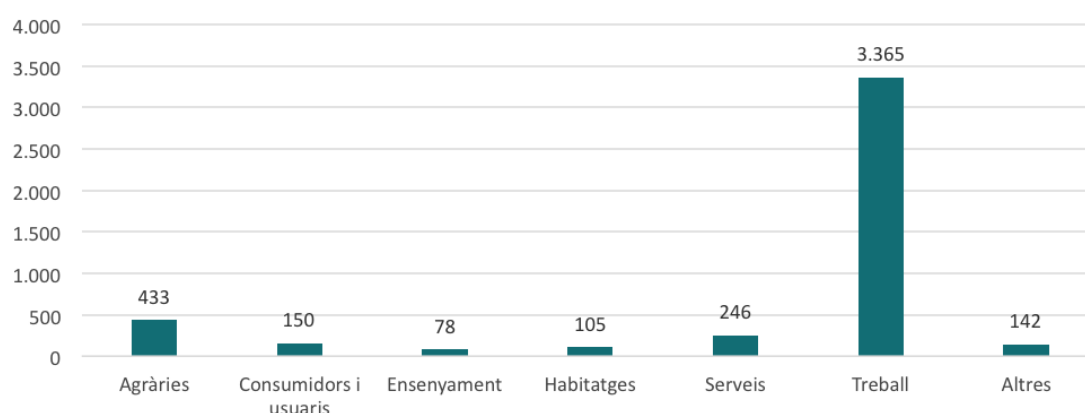

Figura 1. Recompte de cooperatives segons branques. Unitats: nombres absoluts.
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022 ⁽¹⁾
Agràries	436	433	429	429	431	433
Consumidors i usuaris	126	133	136	138	150	150
Ensenyament	83	83	79	79	78	78
Habitatges	83	82	92	98	105	105
Serveis	224	231	240	243	247	246
Treball associat	3036	3142	3237	3294	3361	3365
Altres	95	104	117	123	142	142
TOTAL	4083	4208	4330	4404	4514	4519

Taula 1. Recompte de cooperatives per branques en els darrers 5 anys. Unitats: nombres absoluts.

⁽¹⁾ Les dades de 2022 són a 31 de gener. La resta d'exercicis són dades a 31 de desembre.

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

Antiguitat i sòcies inicials

Les cooperatives que tenen més antiguitat són les agràries, amb 47,47 anys de mitjana. Les segueixen les d'ensenyament, amb 38,14 anys, i les de consumidors i usuaris, amb 33,47 anys. Les cooperatives de menys antiguitat són les classificades com a altres, amb 15,77 anys, seguides de les d'habitatge, amb 17,38 anys, i les de treball associat, amb 17,02 anys.

Pel que fa a la mitjana de sòcies inicials, les que en tenen més són les de consumidors i usuaris, amb una mitjana de 876,35 sòcies, seguides per les classificades com a altres, amb 488,94 sòcies, i les agràries, amb 152 sòcies. Les cooperatives amb la mitjana més baixa de sòcies inicials són les de treball associat, amb 4,25 persones, i les de serveis, amb 8,10 sòcies.

Sobre la base del que disposa la taula 2, observem que les cooperatives agràries, les d'ensenyament i les de consumidors i usuaris tenen una major antiguitat. Aquesta durabilitat temporal és deguda a la renovació o incorporació sostinguda de sòcies, les quals veuen que l'aposta i participació en el projecte col·lectiu dona una resolució a les seves necessitats. Són cooperatives en què generació rere generació aposten pel model o bé en què l'atractivitat del projecte col·lectiu garanteix una incorporació permanent de sòcies.

Altrament, el fet que les cooperatives de treball associat, serveis i habitatge tinguin una mitjana d'anys inferior a la mitjana es deu a fets diferenciats: d'una banda, a les cooperatives de treball associat i serveis, la vida de la cooperativa va estretament lligada al projecte laboral de les persones que les conformen i, llevat de

les cooperatives de gran dimensió d'aquestes branques, la resta neixen quan els fundadors de la societat inicien el treball col·lectiu i moren quan aquests es jubilen o perquè les persones han canviat el projecte laboral. Pel que fa a la branca d'habitatges, serà interessant veure l'evolució en els pròxims anys, atès que, amb la incorporació del model d'habitatge cooperatiu en cessió d'ús, s'incrementa el nombre de cooperatives d'aquesta branca amb projecció de durada més enllà de les necessitats habitacionals immediates dels socis fundadors.

Altrament, pel que fa a les sòcies inicials, seria interessant poder analitzar el comportament de les cooperatives pel que fa a la incorporació de sòcies i als canvis produïts des de la constitució. Tanmateix, no es disposa de dades explotables provinents de fonts oficials que ens permetin aquesta anàlisi de la base social.

Tot i això, cal destacar la mitjana de socis inicials de les cooperatives agràries i de consumidors i usuaris, que mostren una gran solidesa de la base social a l'inici dels projectes.

Així mateix, és important posar en relleu que la branca que inclou altres tipus de cooperatives, sobretot les integrals de consumidors i usuaris i de treball associat, són les que fan pujar la mitjana de socis inicials respecte d'altres branques incloses en aquest grup, com les cooperatives de segon grau. En aquest cas, el pes que conformen les sòcies consumidores o usuàries és molt significatiu i cal posar-lo en valor, ja que ens trobem amb algunes cooperatives que, en la seva constitució, tenien entre 2.000 i 60.000 persones sòcies consumidores.

	Recompte	Percentatge	Mitjana antiguitat	Mitjana sòcies inicials
Agràries	433	9,58	47,47	152,58
Consumidors i usuaris	150	3,32	33,47	876,35
Ensenyament	78	1,73	38,14	29,65
Habitatges	105	2,32	17,38	32,55
Serveis	246	5,44	19,32	8,10
Treball associat	3.365	74,46	17,02	4,25
Altres	142	3,14	15,77	488,94

Taula 2. Descriptius de les cooperatives segons branques. Unitats: nombres absoluts i mitjanes, percentatge.
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

Activitat cooperativitzada

Per posar-nos en context, l'activitat cooperativitzada és l'activitat realitzada entre la cooperativa i les seves persones sòcies, a través de la qual se satisfan les necessitats o els interessos socioeconòmics comuns amb el propòsit de millorar la situació econòmica i social dels seus components. L'activitat cooperativitzada pot consistir en el consum de béns o de serveis, l'estalvi o la millora de les rendes o la prestació de treball.

- Podem trobar bibliografia cooperativa que distingeix únicament dos tipus de cooperatives en funció de l'activitat cooperativitzada: les de producció (incloent-hi treball) i les de consum. Tanmateix, a Catalunya, en la línia del que defineix l'Aliança Cooperativa Internacional, tradicionalment se'n consideren tres: les de producció, les de consum i les de treball.
- Les cooperatives de producció tenen per finalitat millorar les rendes dels seus associats a través de la gestió col·lectiva

de diversos serveis i béns. La base social que configura aquestes cooperatives són empreses, autònoms, professionals independents o altres formes jurídiques.

- Les cooperatives de consumidors i usuaris tenen per finalitat procurar un estalvi a les sòcies i també l'accés a béns de consum o serveis. La base social que configuren aquestes cooperatives són persones físiques, principalment.
- Les cooperatives de treball tenen per finalitat cobrir les necessitats de treball de les persones físiques que en són sòcies i generar ocupació a la comunitat on s'ubiquen. La base social que configuren aquestes cooperatives són persones físiques.

Per a la nostra anàlisi, considerem també les integrals, formades per persones que cooperativitzen diverses activitats alhora, principalment el treball i el consum. Les considerem per separat atès que la informació provinent de

les fonts oficials no permet emmarcar correctament el pes que representen, dins el conjunt, l'activitat de consum i la de treball.

Així doncs, segons l'activitat cooperativitzada, 3.428 cooperatives cooperativitzen el treball (75,86 %), 743 la producció (16,55 %), 270 el consum (5,97 %) i 78 són integrals i, per tant, cooperativitzen diverses activitats alhora (1,73 %).

Les cooperatives que cooperativitzen la producció tenen l'antiguitat mitjana més elevada, amb 35,55 anys, seguides de les de consum, amb 27,79 anys, les de treball, amb 17,39 anys, i les integrals, amb 14,47 anys.

Pel que fa al nombre de sòcies inicials, les integrals són les que tenen una mitjana més elevada, amb 881,59 sòcies, seguides de les que cooperativitzen el consum, amb 503,01 sòcies. Les que ho fan amb la producció tenen una mitjana inicial de 92,49 sòcies i les que ho fan amb el treball, de 4,57 sòcies.

Pel que fa a les que cooperativitzen la producció, cal destacar que la mitjana de sòcies inicials, de 92,49, són empreses, autònoms o professionals independents i altres formes jurídiques que, per fer més eficaços els seus negocis, s'agrupen en cooperatives i, per tant, de manera col·lectiva poden arribar a una sostenibilitat que individualment no tenen garantida.

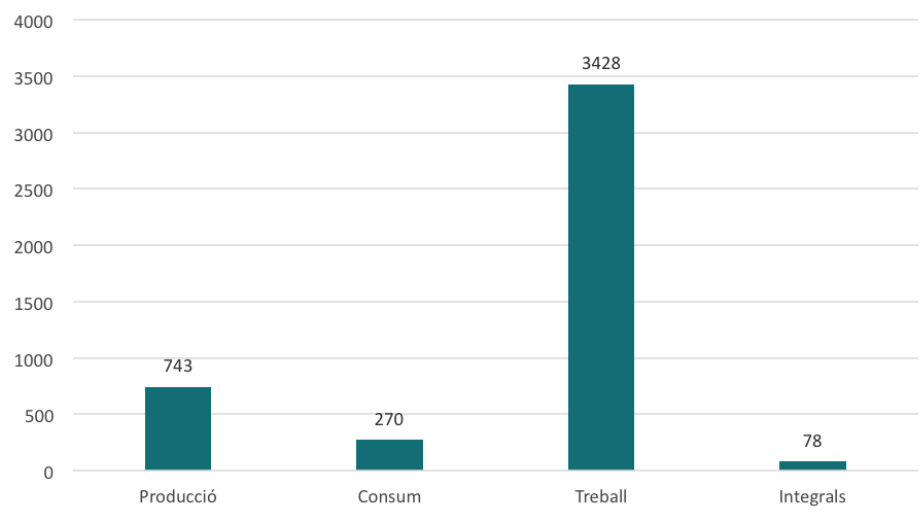

Figura 2. Recompte de cooperatives segons l'activitat cooperativitzada. Unitats: nombres absoluts.
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

	Recompte	Percentatge	Mitjana antiguitat	Mitjana sòcies inicials
Producció	743	16,44	35,55	92,49
Consum	270	5,97	27,79	503,01
Treball	3.428	75,86	17,39	4,57
Integrals	78	1,73	14,47	881,59

Taula 3. Descriptius de les cooperatives segons l'activitat cooperativitzada. Unitats: nombres absoluts i mitjanes, percentatge.
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

Sector d'activitat i grups d'activitat CCAE

El 62 % de les cooperatives es dediquen al sector serveis (2.803 cooperatives) i multipliquen per quatre el nombre de cooperatives dels sectors industrials (655 cooperatives) i de la construcció (627 cooperatives). Les cooperatives del sector de l'agricultura són 434.

Les cooperatives del sector de l'agricultura són les que tenen una antiguitat mitjana més elevada, amb 36,91 anys. Les segueixen les

de la indústria, amb 27,53 anys, les de la construcció, amb 20,25 anys, i les de serveis, amb 17,09 anys.

Les cooperatives del sector de l'agricultura tenen 121,31 sòcies inicials de mitjana; les de serveis, 71,59 sòcies inicials i les de la indústria, 45,43 sòcies. Les de la construcció són les que tenen una mitjana de sòcies inicials més baixa, 9,43.

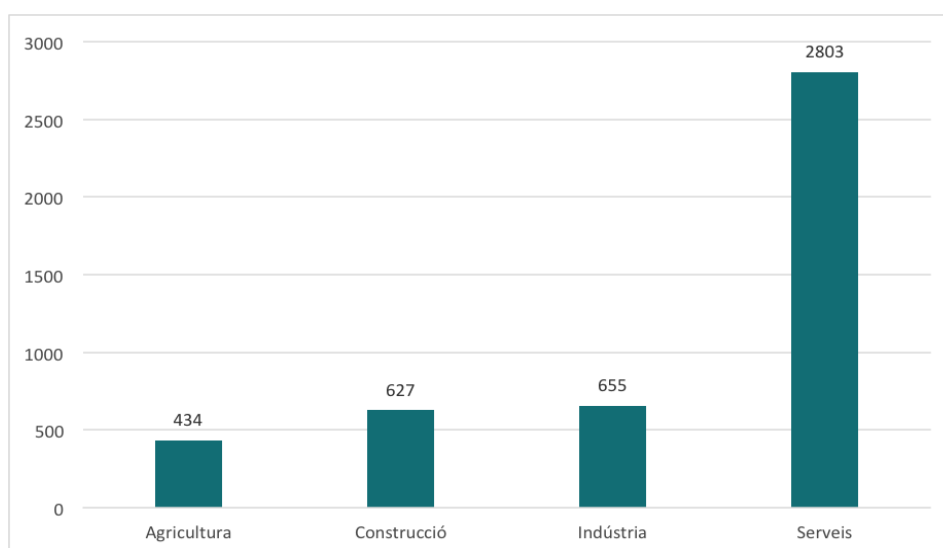

Figura 3. Recompte de cooperatives segons el sector d'activitat. Unitats: nombres absoluts.
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

Val a dir que, des de la segona meitat de la dècada dels anys quaranta, trobem cooperatives en tots els sectors d'activitat i principalment de la branca agrària, tant al sector de l'agricultura com al de la indústria, seguides de les de consumidors i usuaris, en el sector de serveis principalment. En aquesta època, comencen a néixer també cooperatives de treball associat del sector, principalment, industrial.

En el decurs dels anys posteriors, el cooperativisme agafa empena i força i es comença a estructurar en tota la diversitat de branques que avui dia coneixem. Neixen les primeres es-

coles cooperatives i el cooperativisme d'habitatge per resoldre necessitats educatives i habitacionals, reflex d'una societat amb inquietuds i molt relacionada en l'àmbit europeu.

Amb l'aturada forçada per la dictadura franquista, el cooperativisme queda altament afectat per la situació sociopolítica, que provoca que, fins a la restitució de la democràcia, el cooperativisme català no es pugui reestructurar de nou, ni es puguin emprendre iniciatives sota aquesta forma jurídica.

A partir dels anys vuitanta i fins a l'actualitat, hi ha un auge en la creació de cooperati-

ves. En l'àmbit sectorial passa, igual que el país en general, per diverses fases, on destaquem l'auge inicial dels anys vuitanta del cooperati-

visme en el sector industrial, que gradualment va donar protagonisme al sector serveis.

	Recompte	Percentatge	Mitjana antiguitat	Mitjana sòcies inicials
Agricultura	434	9,60	36,91	121,31
Construcció	627	13,87	20,25	9,43
Indústria	655	14,49	27,53	45,43
Serveis	2803	62,03	17,09	71,59

Taula 4. Descriptius de les cooperatives segons el sector d'activitat. Unitats: nombres absoluts i mitjanes, percentatge.
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

Totes les cooperatives d'ensenyament es troben únicament en el sector serveis, mentre que les cooperatives d'habitatge majoritàriament es troben en el sector de la construcció (77,14 %) i en el de serveis (22,86 %). El 66,45 % de les cooperatives de treball són del

sector serveis; el 15,63 %, del sector industrial; el 15,25 %, del sector de la construcció, i el 2,67 %, del sector de l'agricultura. Un 20,09 % de les cooperatives agràries són del sector industrial i un 6,7 % del sector serveis.

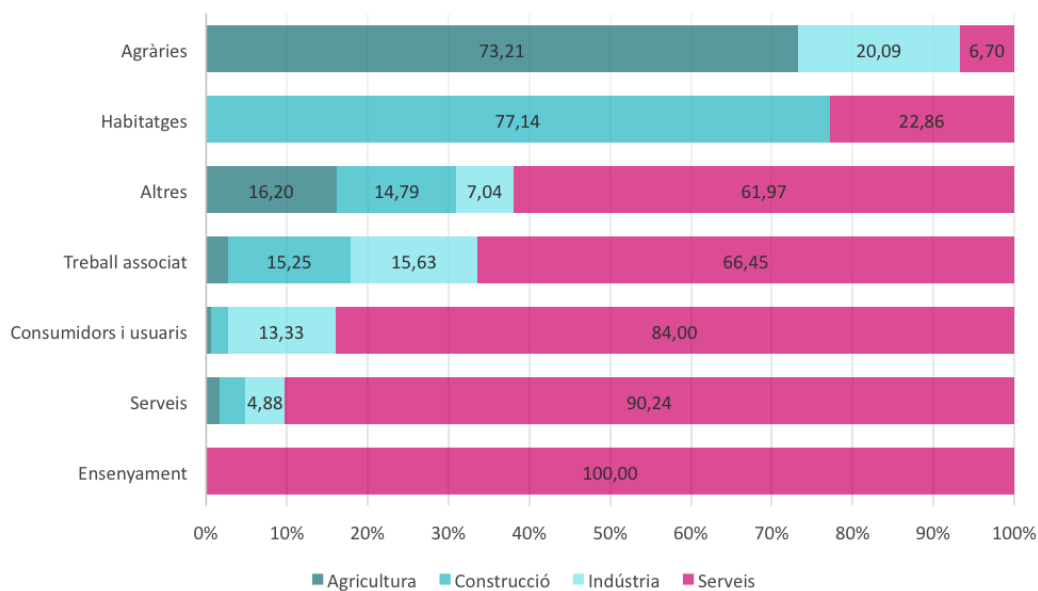

Figura 4. Distribució de les cooperatives per sector d'activitat segons branca. Unitats: percentatges.
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

Comerç i hostaleria és el grup d'activitat del CCAE que acumula més cooperatives, un total de 792 (17,53 %). Els següents grups d'activitat més nombrosos són el de la construcció, amb 626 cooperatives (13,85 %), el de la indústria manufacturera, amb 622 cooperatives

(13,76 %), el d'activitats professionals i serveis auxiliars, amb 576 cooperatives (12,75 %), el de transport, emmagatzematge i comunicació, amb 541 cooperatives (11,97 %), i el d'ensenyament i activitats sanitàries i socials, amb 497 cooperatives (11 %).

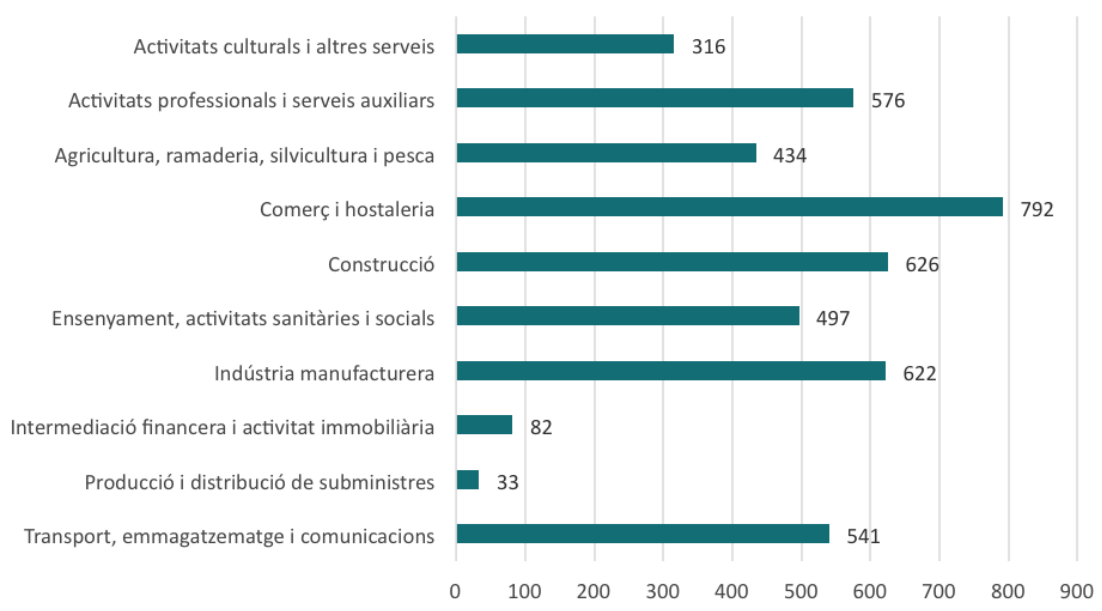

Figura 5. Nombre de cooperatives segons el grup d'activitat CCAE. Unitats: nombres absoluts.
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

Les cooperatives amb més antiguitat són les del grup d'activitat d'agricultura, ramaderia, silvicultura i pesca, amb 36,91 anys de mitjana. Les segueixen les del grup d'activitat de la indústria manufacturera, amb 27,94 anys, i les de la construcció, amb 20,19 anys.

Les de producció i distribució de subministres són les que tenen un major nombre de sòcies inicials, amb 222,88 sòcies de mitjana. Les segueixen les d'activitats culturals i altres serveis, amb 172,8 sòcies, comerç i hostaleria, amb 162,24 sòcies, i agricultura, ramaderia, silvicultura i pesca, amb 121,31 sòcies.

	Recompte	Percentatge	Mitjana antiguitat	Mitjana sòcies inicials
Activitats culturals i altres serveis	316	6,99	16,35	172,80
Activitats professionals i serveis auxiliars	576	12,75	14,26	10,84
Agricultura, ramaderia, silvicultura i pesca	434	9,60	36,91	121,31
Comerç i hostaleria	792	17,53	19,67	162,24
Construcció	626	13,85	20,19	9,43
Ensenyament, activitats sanitàries i socials	497	11,00	18,22	10,66
Indústria manufacturera	622	13,76	27,94	36,02
Intermediació financera i activitat immobiliària	82	1,81	17,90	33,61
Producció i distribució de subministres	33	0,73	19,73	222,88
Transport, emmagatzematge i comunicacions	541	11,97	15,69	6,03

Taula 5. Descriptius de les cooperatives segons grups d'activitat CCAE. Unitats: nombres absoluts i mitjanes, percentatge.
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

A gairebé tots els grups d'activitat del CCAE són majoritàries les cooperatives que cooperativitzen el treball, que també són majoritàries, com a branca, en el conjunt del cooperativisme. Tenen una distribució diferenciada les del grup d'activitat de l'agricultura, ramaderia, silvicultura i pesca, on són majoritàries les cooperatives que cooperativitzen la producció, en particular de la branca d'agràries, amb un 77,42 %; les que ho fan amb el treball representen el 20,74 %; les integrals, un 1,61 %; i les

que ho fan amb el consum, un 0,23 %. També té una distribució diferenciada el grup d'activitat de producció i distribució de subministres, on el 50 % de cooperatives cooperativitzen el consum, el 34,38% cooperativitzen el treball i el 15,63 %, la producció. I, en menor mesura, el grup d'activitat d'intermediació financera i activitat immobiliària, on el 60,98 % cooperativitzen el treball, el 24,39 % el consum, el 10,98 % la producció i el 3,66 % són integrals.

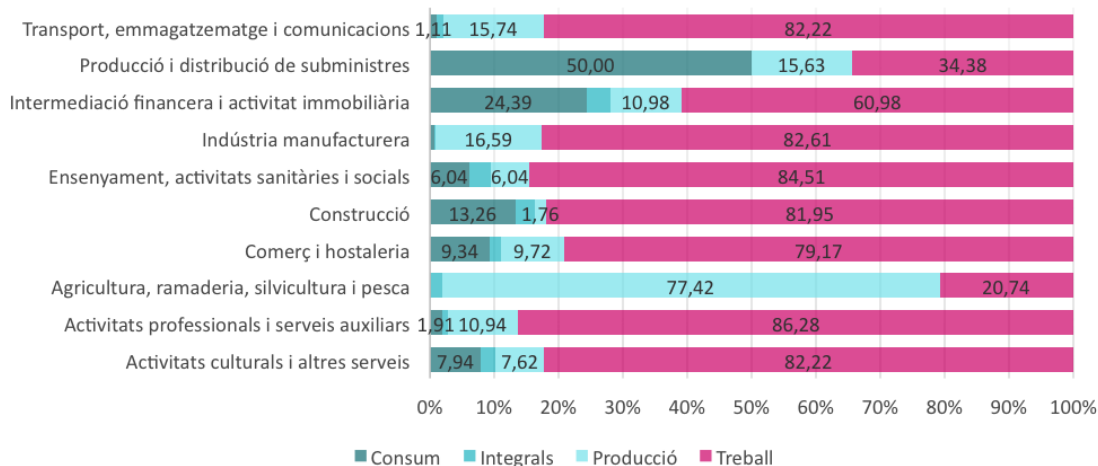

Figura 6. Distribució de les cooperatives per grups d'activitat CCAE segons activitat cooperativitzada. Unitats: percentatges.
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

El 30,74 % de les cooperatives que cooperativitzen el consum són del sector de la construcció i el 27,41 % del de comerç i hostaleria. El 24,36 % de les cooperatives integrals són de la construcció i el 21,79 % són d'ensenyament i d'activitats sanitàries i socials. El 45,22 % de les cooperatives que coopera-

tivitzen la producció són d'agricultura, ramaderia, silvicultura i pesca i el 13,86 % són de la indústria manufacturera. El 18,31 % de les cooperatives que cooperativitzen el treball són del sector del comerç i l'hostaleria i el 14,98 % són de la construcció i de la indústria manufacturera.

	Consum		Integrals		Producció		Treball	
	% fila ⁽¹⁾	% columna ⁽²⁾	% fila	% columna	% fila	% columna	% fila	% columna
Activitats culturals i altres serveis	7,94	9,26	2,22	8,97	7,62	3,23	82,22	7,56
Activitats professionals i serveis auxiliars	1,91	4,07	0,87	6,41	10,94	8,48	86,28	14,52
Agricultura, ramaderia, silvicultura i pesca	0,23	0,37	1,61	8,97	77,42	45,22	20,74	2,63
Comerç i hostaleria	9,34	27,41	1,77	17,95	9,72	10,36	79,17	18,31
Construcció	13,26	30,74	3,04	24,36	1,76	1,48	81,95	14,98
Ensenyament, activitats sanitàries i socials	6,04	11,11	3,42	21,79	6,04	4,04	84,51	12,27
Indústria manufacturera	0,64	1,48	0,16	1,28	16,59	13,86	82,61	14,98
Intermediació financera i activitat immobiliària	24,39	7,41	3,66	3,85	10,98	1,21	60,98	1,46
Producció i distribució de subministres	50,00	5,93	0,00	0,00	15,63	0,67	34,38	0,32
Transport, emmagatzematge i comunicacions	1,11	2,22	0,93	6,41	15,74	11,44	82,22	12,97

Taula 6. Distribució de les cooperatives segons grups d'activitat CCAE i segons activitat cooperativitzada. Unitats: percentatges.

⁽¹⁾ El «% fila» mostra com es distribueixen els epígrafs de cada filera en cadascuna de les categories de les columnes (les cel·les en blanc de cada filera sumen 100 %).

⁽²⁾ El «% columna» mostra com es reparteixen cadascuna de les categories de les columnes en els diferents epígrafs de les fileres (cada columna grisa suma 100 %).

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

Àmbit territorial

El 57,42 % de les cooperatives tenen la seu social a l'àmbit metropolità. Ponent, que és el segon àmbit territorial amb un nombre més elevat de cooperatives, agrupa el 9,65 % de les cooperatives catalanes.

Les cooperatives del Camp de Tarragona són les que tenen més antiguitat, amb 33,22

anys, i un nombre mitjà de sòcies inicials més elevat, amb 103,23 sòcies. Les cooperatives amb menys antiguitat, de mitjana, se situen a l'àmbit metropolità, amb 17,73 anys de mitjana. I les que tenen un nombre de sòcies inicials més baix se situen al Penedès, amb 18,37 sòcies de mitjana.

	Recompte	Percentatge	Mitjana antiguitat	Mitjana sòcies inicials
Alt Pirineu i Aran	54	1,19	21,83	71,96
Camp de Tarragona	272	6,02	33,22	103,23
Comarques centrals	345	7,63	19,46	19,51
Comarques gironines	280	6,20	20,61	22,77
Àmbit metropolità	2.595	57,42	17,73	76,53
Penedès	267	5,91	19,97	18,37
Ponent	436	9,65	30,89	57,21
Terres de l'Ebre	270	5,97	26,49	57,23

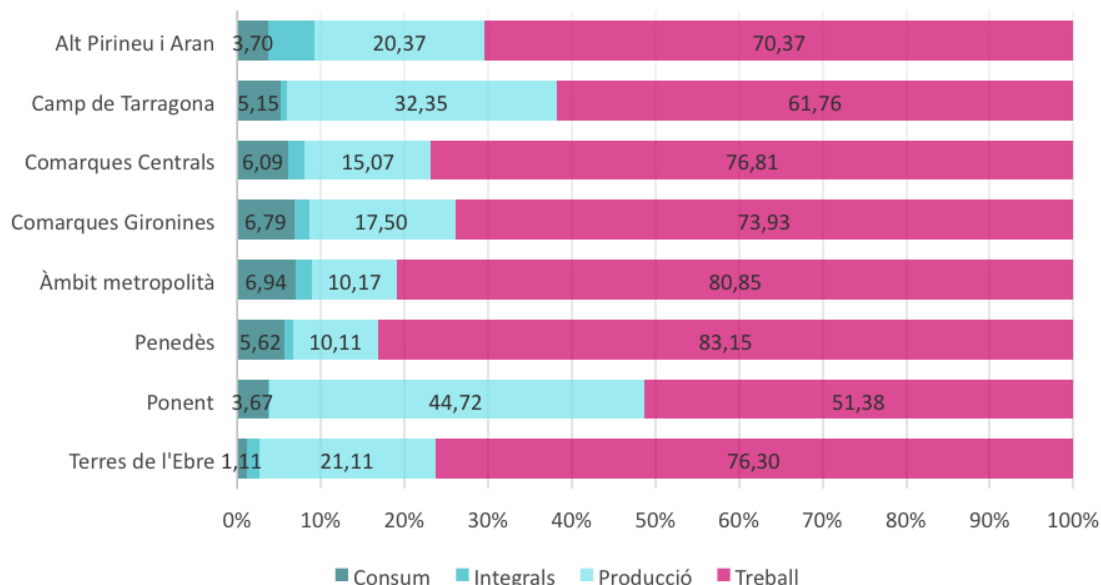
Taula 7. Descriptius de les cooperatives segons l'àmbit territorial. Unitats: nombres absoluts i mitjanes, percentatge.
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

Figura 7. Recompte i distribució de les cooperatives segons l'àmbit territorial. Unitats: nombres absoluts i percentatges.
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

A tots els territoris són majoritàries les cooperatives que cooperativitzen el treball. Ponent és el territori amb el menor percentatge de cooperatives de treball associat de Catalunya; en canvi, les cooperatives agràries representen el 40,37 %. A Ponent, la cooperativització del treball representa el 51,38 %, la de producció és del 44,71 % i la de consum, del 3,67 %.

També és destacable el Camp de Tarragona, ja que les cooperatives que cooperativitzen el treball representen el 61,76 %, les que ho fan amb la producció, el 32,35 %, les que ho fan amb el consum, el 5,15 %, i les integrals, el 0,74 %. Al Camp de Tarragona les cooperatives agràries representen el 29,04 % del conjunt de cooperatives.

Figura 8. Distribució de les cooperatives per àmbit territorial segons l'activitat cooperativitzada. Unitats: percentatges. Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

Són precisament els territoris de Ponent i el Camp de Tarragona els que posen límits a l'hegemonia de l'àmbit metropolità en el repartiment dels tipus de cooperatives. Les coopera-

tives que cooperativitzen la producció es troben només en un 35,53 % a l'àmbit metropolità; un 26,24 % són a Ponent i un 11,84 %, al Camp de Tarragona.

	Consum		Integrals		Producció		Treball	
	% fila ⁽¹⁾	% columna ⁽²⁾	% fila	% columna	% fila	% columna	% fila	% columna
Alt Pirineu i Aran	3,70	0,74	5,56	3,85	20,37	1,48	70,37	1,11
Camp de Tarragona	5,15	5,19	0,74	2,56	32,35	11,84	61,76	4,90
Comarques centrals	6,09	7,78	2,03	8,97	15,07	7,00	76,81	7,73
Comarques gironines	6,79	7,04	1,79	6,41	17,50	6,59	73,93	6,04
Àmbit metropolitana	6,94	66,67	2,04	67,95	10,17	35,53	80,85	61,20
Penedès	5,62	5,56	1,12	3,85	10,11	3,63	83,15	6,48
Ponent	3,67	5,93	0,23	1,28	44,72	26,24	51,38	6,53
Terres de l'Ebre	1,11	1,11	1,48	5,13	21,11	7,67	76,30	6,01

Taula 8. Distribució de les cooperatives segons l'àmbit territorial i segons l'activitat cooperativitzada. Unitats: percentatges.

⁽¹⁾ El «% fila» mostra com es distribueixen els epígrafs de cada filera en cadascuna de les categories de les columnes (les cel·les en blanc de cada filera sumen 100 %).

⁽²⁾ El «% columna» mostra com es reparteixen cadascuna de les categories de les columnes en els diferents epígrafs de les fileres (cada columna grisa suma 100 %).

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

Per sector d'activitat, les cooperatives del sector serveis representen la meitat o més dels territoris de les comarques centrals (50 %), el Penedès (59,93 %), les comarques gironines (64,29 %) i l'àmbit metropolitana (72,95 %). Es troben per sobre del 40 % a les Terres de l'Ebre (41,85 %), l'Alt Pirineu i Aran (44,44 %) i el

Camp de Tarragona (48,16 %). I es troben per sota d'un terç a Ponent (29,82 %).

A Ponent les cooperatives del sector de l'agricultura representen el 43,81 %. Aquest és el percentatge més elevat, seguit del Camp de Tarragona (19,85 %) i l'Alt Pirineu i Aran (18,52 %).

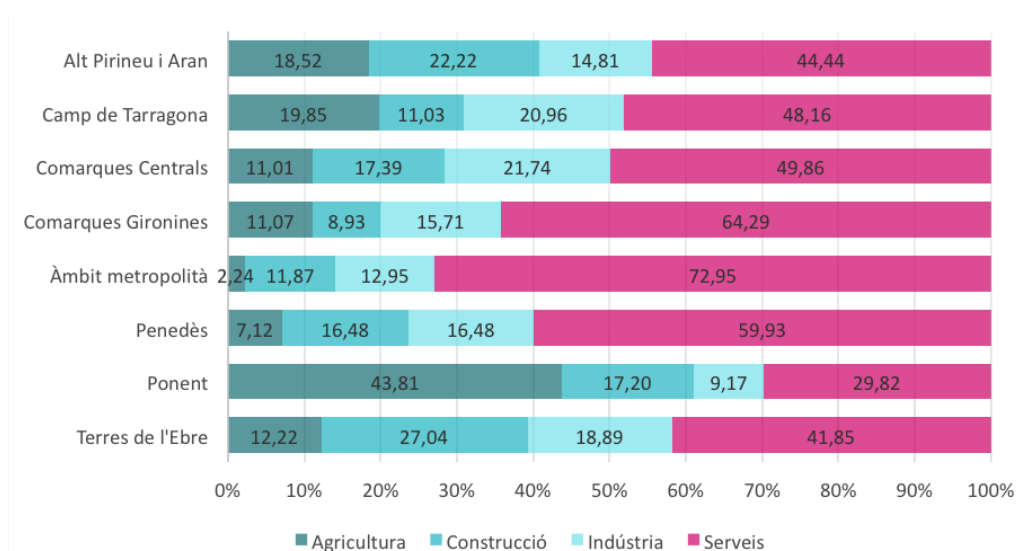

Figura 9. Distribució de les cooperatives per àmbit territorial segons el sector d'activitat. Unitats: percentatges.

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

Per sectors d'activitat, és on més repartides queden les cooperatives. Tot i que a l'àmbit metropolità es troba el 67,53 % de les cooperatives del sector dels serveis, hi trobem també el 51,30 % de les cooperatives del sector de la indústria, el 49,12 % de les del sector de la construcció i el 13,36 % de les del sector de l'agricultura.

En el cas de les cooperatives del sector de l'agricultura, el 44,01 % es troben a Ponent,

el 13,36 % a l'àmbit metropolità i el 12,44 % al Camp de Tarragona.

Pel que fa a les cooperatives del sector de la construcció, a Ponent es troba l'11,96 % i a les Terres de l'Ebre l'11,64 %.

Les cooperatives del sector de la indústria, fora de l'àmbit metropolità, es troben en un 11,45 % a les comarques centrals.

	Agricultura		Construcció		Indústria		Serveis	
	% fila ⁽¹⁾	% columna ⁽²⁾	% fila	% columna	% fila	% columna	% fila	% columna
Alt Pirineu i Aran	18,52	2,30	22,22	1,91	14,81	1,22	44,44	0,86
Camp de Tarragona	19,85	12,44	11,03	4,78	20,96	8,70	48,16	4,67
Comarques centrals	11,01	8,76	17,39	9,57	21,74	11,45	49,86	6,14
Comarques gironines	11,07	7,14	8,93	3,99	15,71	6,72	64,29	6,42
Àmbit metropolità	2,24	13,36	11,87	49,12	12,95	51,30	72,95	67,53
Penedès	7,12	4,38	16,48	7,02	16,48	6,72	59,93	5,71
Ponent	43,81	44,01	17,20	11,96	9,17	6,11	29,82	4,64
Terres de l'Ebre	12,22	7,60	27,04	11,64	18,89	7,79	41,85	4,03

Taula 9. Distribució de les cooperatives segons l'àmbit territorial i segons el sector d'activitat. Unitats: percentatges.

⁽¹⁾ El «% fila» mostra com es distribueixen els epígrafs de cada filera en cadascuna de les categories de les columnes (les cel·les en blanc de cada filera sumen 100 %).

⁽²⁾ El «% columna» mostra com es reparteix cadascuna de les categories de les columnes en els diferents epígrafs de les fileres (cada columna grisa suma 100 %).

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

Municipis XMESS

La Xarxa de Municipis per l'Economia Social i Solidària (XMESS) agrupa un conjunt de cinquanta municipis que s'han proposat l'objectiu de fomentar l'Economia Social i Solidària (ESS) en els seus territoris. La finalitat de la xarxa, segons el seu lloc web, ha de ser «promoure, reforçar i consoli-

dar aquest àmbit [ESS], fixant objectius i estratègies comunes, així com fomentant la cooperació i l'acció conjunta entre els seus membres, i fer-ho des del diàleg permanent amb els seus actors». Aquests municipis es troben distribuïts al llarg del territori, tal com es mostra a la figura següent.

Figura 10. Identificació dels municipis que formen part de la xarxa XMESS.
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del mapa de municipis adherits de la XMESS.

Als municipis de la XMESS hi ha 2.293 cooperatives, cosa que representa la meitat de les cooperatives de Catalunya. L'antiguitat mitjana de les cooperatives als municipis de la XMESS és de 17,25 anys. Això representa 7,5 anys menys de mitjana que als municipis que no són de la XMESS i 3,7 anys menys que la mitjana del conjunt de cooperatives catalanes.

Pel que fa al nombre de persones sòcies inicials, de mitjana les cooperatives que estan en municipis de la XMESS tenen 86,32 sòcies, la qual cosa representa 45,4 persones més de mitjana que les cooperatives que es troben en municipis que no són de la XMESS i 22,37 persones sòcies menys que la mitjana del conjunt de cooperatives catalanes.

Les cooperatives que majoritàriament estan situades als municipis que formen part de la XMESS són de l'àmbit metropolità (70 %). Més del 60 % de les cooperatives d'altres àrees de Catalunya es distribueixen per altres municipis.

El grup d'activitat més present als municipis de la XMESS és el de comerç i hostaleria, amb un 18,4 %, seguit pel grup d'activitats professionals i serveis auxiliars, amb un 17,01 %. També es troben per sobre del 10 % els grups d'activitat de transport, emmagatzematge i comunicacions (14,57 %), indústria manufacturera (12,34 %), construcció (12,3 %) i ensenyament, activitats sanitàries i socials (12,17 %). El grup d'activitat d'agricultura, ramaderia, silvicultura i pesca és el que mostra més diferència entre

les cooperatives dels municipis de la XMESS, presents en un 1,96 %, i les cooperatives dels municipis que no són de la XMESS, presents en un 17,47 %.

Segons l'activitat cooperativitzada, la diferència més gran en la distribució de les cooperatives que hi ha als municipis de la XMESS i els altres municipis es dona entre les que cooperativitzen el treball i les de producció. Mentre que el 82,08 % de les cooperatives als municipis

de la XMESS cooperativitzen el treball i el 9,25 % la producció, als municipis que no són de la XMESS la cooperativització del treball representa un 69,45 % i la de producció, el 23,85 %.

Per branques cooperatives, també cal destacar que el 53,85 % de les cooperatives d'ensenyament i el 67,62 % de les cooperatives d'habitatge es troben en municipis de la XMESS.

	Consum		Integrals		Producció		Treball	
	% fila ⁽¹⁾	% columna ⁽²⁾	% fila	% columna	% fila	% columna	% fila	% columna
Municipis XMESS	6,45	54,81	2,22	65,38	9,25	28,53	82,08	54,90
Altres municipis	5,48	45,19	1,21	34,62	23,85	71,47	69,45	45,10

Taula 10: Distribució de les cooperatives segons municipis XMESS i segons activitat cooperativitzada. Unitats: percentatges.

⁽¹⁾ El «% fila» mostra com es distribueixen els epígraf de cada filera en cadascuna de les categories de les columnes (les cel·les en blanc de cada filera sumen 100 %).

⁽²⁾ El «% columna» mostra com es reparteixen cadascuna de les categories de les columnes en els diferents epígrafs de les fileres (cada columna grisa suma 100 %).

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

Quant als sectors d'activitat, el dels serveis representa el 72,7 % de les cooperatives dels municipis de la XMESS i el 51,06 % de les cooperatives dels altres municipis. El sector de l'agricultura està més estès, principalment, en altres municipis (89,4 %) i el de la construcció està distribuït de forma més igualada,

però la majoria està a municipis que no són de la XMESS (55,02 %). Succeeix el mateix amb el sector de la indústria (54,35 % a municipis que no són de la XMESS). En canvi, el 59,47 % del sector dels serveis està als municipis de la XMESS.

	Agricultura		Construcció		Indústria		Serveis	
	% fila ⁽¹⁾	% columna ⁽²⁾	% fila	% columna	% fila	% columna	% fila	% columna
Municipis XMESS	1,96	10,37	12,30	44,98	13,04	45,65	72,70	59,47
Altres municipis	17,48	89,63	15,50	55,02	15,99	54,35	51,03	40,53

Taula 11: Distribució de les cooperatives segons municipis XMESS i segons sector d'activitat. Unitats: percentatges.

⁽¹⁾ El «% fila» mostra com es distribueixen els epígrafs de cada filera en cadascuna de les categories de les columnes (les cel·les en blanc de cada filera sumen 100 %).

⁽²⁾ El «% columna» mostra com es reparteixen cadascuna de les categories de les columnes en els diferents epígrafs de les fileres (cada columna grisa suma 100 %).

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Registre Central de Cooperatives de Catalunya.

Persones treballadores

El percentatge de cooperatives segons el nombre de persones treballadores en règim general de cotització s'ha mantingut estable des de l'any 2014 fins al 2020. Aquest últim any les dades mostren un increment de la petita empresa,

d'entre 10 i 50 treballadors/es, i de la mitjana empresa, de menys de 250 treballadors/es, que ha anat en detriment del percentatge de microempreses, de menys de 10 treballadors/es.

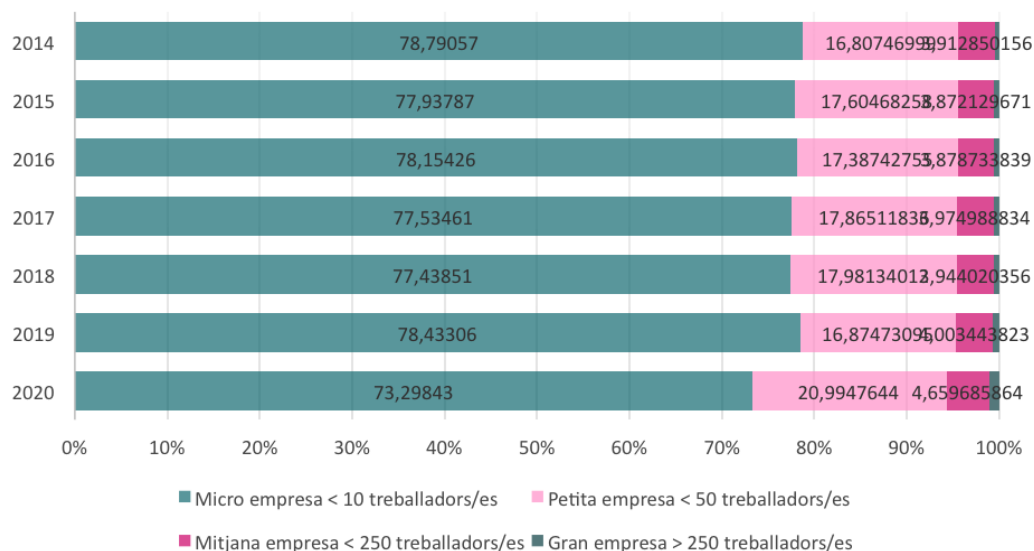

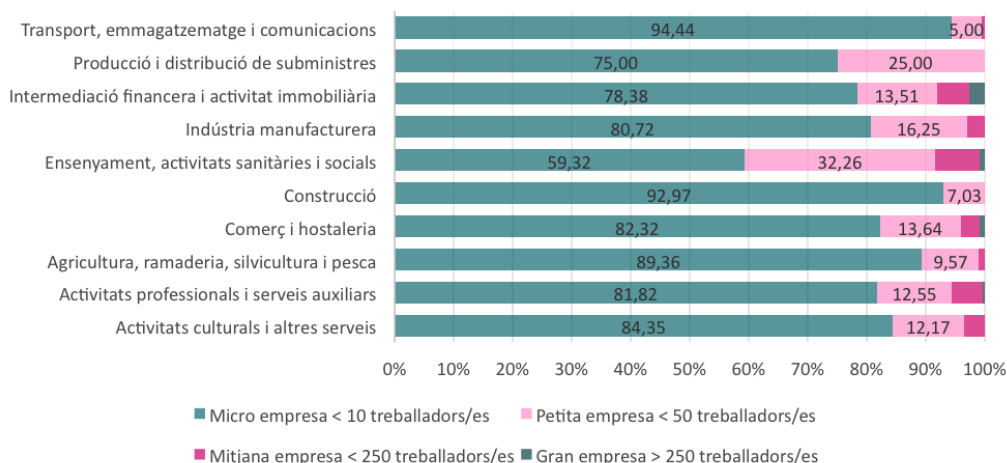
Figura 11. Distribució de les cooperatives segons el nombre de persones treballadores i l'any. Unitats: percentatges.
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Ministeri de Treball i Economia Social.

La comparació del percentatge de cooperatives segons el nombre de persones treballadores per grup d'activitat mostra que, comparant l'any 2014 amb l'any 2020, el percentatge de microempreses s'ha anat reduint i s'ha incrementat, sobretot, el percentatge de petites empreses. És destacable, però, el cas del sector de producció i distribució de subministres, perquè en aquest cas el percentatge de petites empreses continua igual durant els anys 2014 i 2020 (25 %), mentre que el percentatge de microempreses s'ha reduït en igual mesura que han aparegut empreses mitjanes (12,5 %).

També s'ha incrementat, tot i que en menor mesura, el percentatge de grans empreses. És destacable el canvi en el grup d'activitat d'ensenyament i activitats sanitàries i socials, on ha passat d'un 0,8 % a un 2,61 %.

En aquest sentit, cal destacar la consolidació d'empreses que agafen major dimensió social i, per tant, la generació d'ocupació: bé per la incorporació de socis treballadors o de treball, bé per la incorporació de persones treballadores per compte aliè, no sòcies.

2014

2020

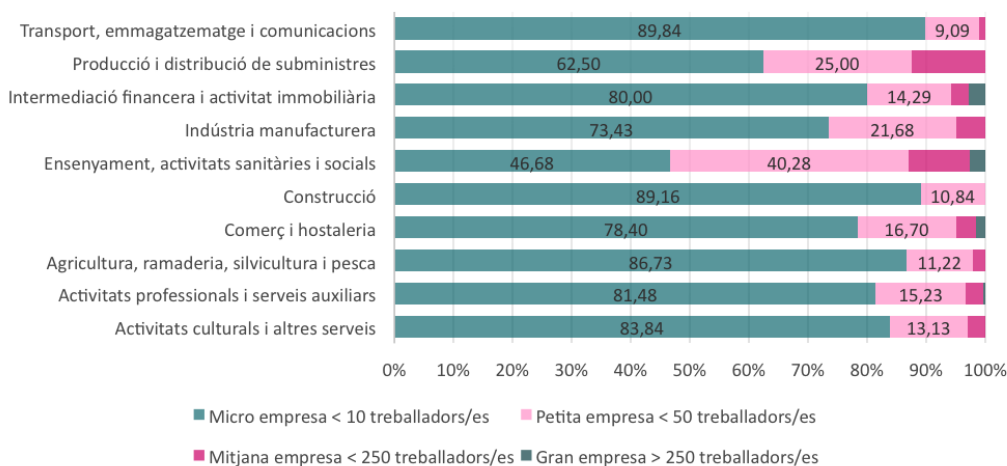

Figura 12. Distribució de les cooperatives segons el nombre de persones treballadores i el grup d'activitat. Anys 2014 i 2020. Unitats: percentatges.
Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Ministeri de Treball i Economia Social.

El nombre de persones treballadores a les cooperatives catalanes va augmentar en un 3,98 % de 2016 a 2017 i es va situar en 44.098. Entre els anys 2017 i 2019, el nombre de persones treballadores va disminuir fins a un -14,1 % i es va situar en les 37.897 persones treballadores. Aquest descens es va produir sobretot en les treballadores de cooperatives en el règim de cotització d'autònoms (treball associat), que va passar de 15.688 l'any 2017 a 7.176 l'any 2019. En canvi, el nombre de persones treballadores en règim general ha man-

tingut una tendència positiva de creixement. Les dades a mitjan any 2020 continuen amb la tendència decreixent, tot i que amb un cert relaxament. Aquesta variació de decreixement i creixement entre règims de cotització es pot donar per dos factors: d'una banda, projectes consolidats de cooperatives de treball associat que han migrat del règim d'autònoms al règim general i, de l'altra, la finalització de projectes de cooperatives de treball associat que dona pas a l'acabament de l'activitat cooperativitzada i, per tant, del lloc de treball.

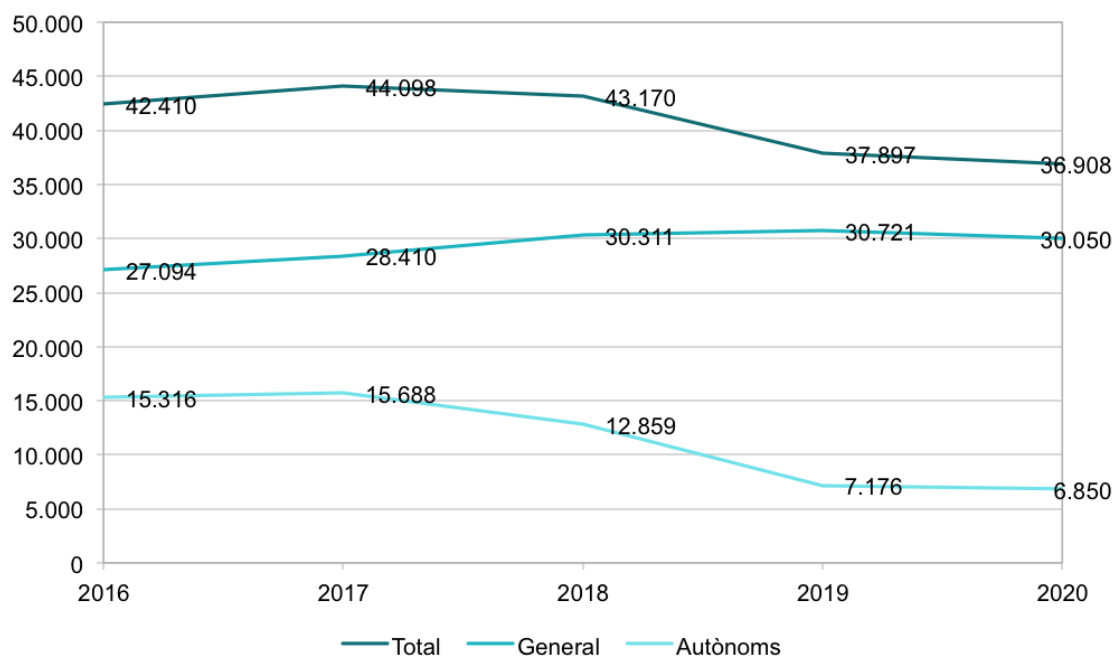

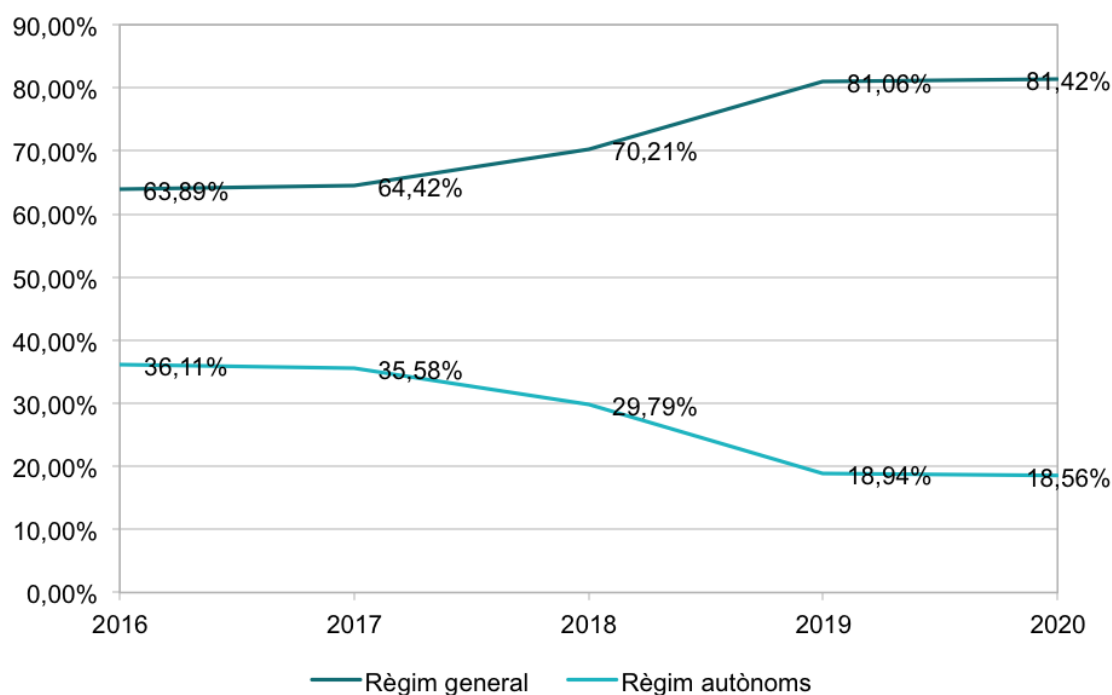
Figura 13. Nombre de persones treballadores a les cooperatives catalanes. Anys 2016-2020. Unitats: nombres absoluts.

Nota: totes les dades són relatives al quart trimestre de l'any, excepte les de 2020, que corresponen al segon trimestre. En aquest segon trimestre de 2020, hi ha 3.976 llocs de treball del règim general de cotització que no estan comptabilitzats amb els 30.050 i que corresponen a llocs de treball generats per cooperatives que tenen centres de treball a Catalunya però la seu social fora de Catalunya.

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Ministeri de Treball i Economia Social.

El percentatge de persones treballadores en el règim general de cotització ha anat augmentant des de l'any 2016 fins a l'any 2020. Per a aquest últim any, el percentatge de persones treballadores en el règim general a les cooperatives catalanes és del 81,42 %.

Cal destacar que, en aquest segon trimestre de 2020, hi ha 3.976 llocs de treball del règim general de cotització que no estan comptabilitzats amb els 30.050 i que corresponen a llocs de treball generats per cooperatives que tenen centres de treball a Catalunya però la seu social fora de Catalunya.

Figura 14. Evolució de la distribució de les persones treballadores de les cooperatives segons si són del règim general o del d'autònoms. Unitats: percentatges.

Nota: totes les dades són relatives al quart trimestre de l'any, excepte en el cas de 2020, que corresponen al segon trimestre.

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Ministeri de Treball i Economia Social.

Xifres econòmiques

L'import net de la xifra de negocis indica el volum de negoci o d'ingressos que té una empresa en un any concret i representa la valoració total de les vendes i prestacions de serveis que ha fet l'empresa.

L'import net de la xifra de negocis va disminuir un 1,13 % l'any 2015. Entre els anys

2015 i 2018 l'import net de la xifra de negoci ha tingut una tendència positiva, amb increments d'entre el 2 % i el 3 %, que mostra un estancament amb un mínim recés l'any 2019. La xifra de negoci agregada de les cooperatives catalanes l'any 2019 se situa en 5.303.099 milers d'euros.

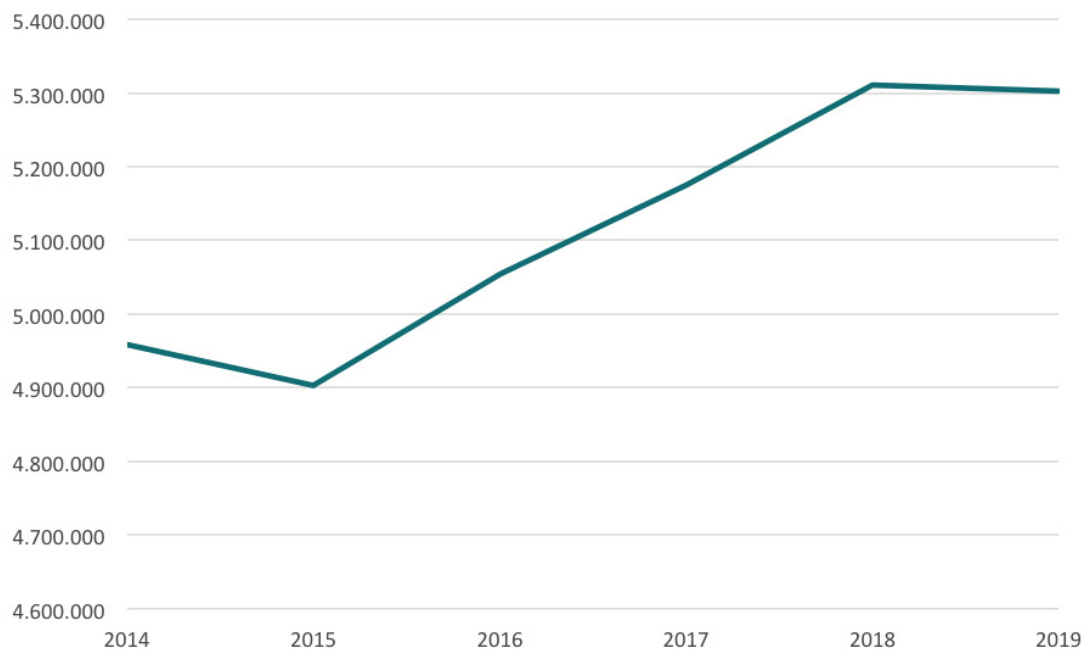

Figura 15. Import net agregat de la xifra de negoci de les cooperatives catalanes. Anys 2014-2019. Unitats: milers d'euros.
Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'impost de societats de l'AEAT.

Segons les dades recollides per l'AEAT, la despesa agregada de personal de les cooperatives catalanes ha tingut una tendència positiva entre els anys 2014 i 2018. Aquesta tendència, amb increments anuals d'entre el 3 % i el 8 %,

acumula un increment del 23,02 % entre els anys 2014 i 2018, però canvia de forma dràstica l'any 2019, quan pateix un descens del -13,98 % en un sol any i se situa a nivells gairebé del 2015.

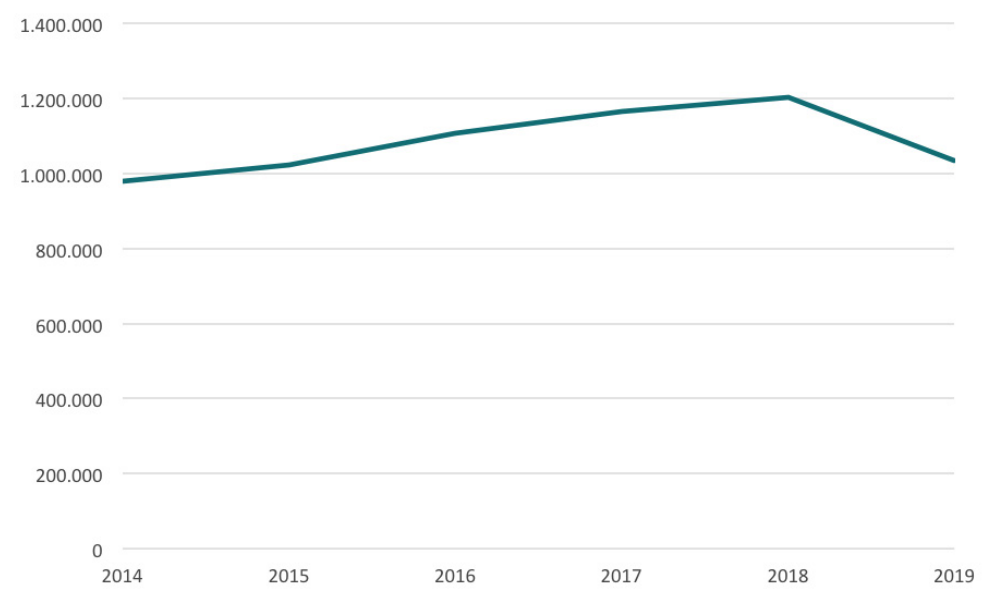

Figura 16. Import agregat de les despeses de personal de les cooperatives catalanes. Anys 2014-2019. Unitats: milers d'euros.
Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'impost de societats de l'AEAT.

El nombre de cooperatives que han presentat l'impost de societats de l'AEAT ha tingut petits descensos i petits increments al llarg de la sèrie temporal disponible. Tot i això, la mitjana de l'import net de la xifra de

negocis ha tingut una evolució positiva en el conjunt dels anys, així com també la mitjana en despesa de personal, que, tot i la gran davallada de l'últim any, es manté per sobre de la mitjana de 2014.

	Nombre d'empreses	Import net de la xifra de negocis	Despeses de personal	Mitjana INXN ⁽¹⁾ per empresa	Mitjana DP ⁽²⁾ per empresa
2019	4.244	5.303.099	1.035.430	1.250	244
2018	4.234	5.310.403	1.203.741	1.254	284
2017	4.294	5.175.247	1.164.400	1.205	271
2016	4.246	5.055.090	1.106.447	1.191	261
2015	4.291	4.903.010	1.024.132	1.143	239
2014	4.305	4.959.236	978.481	1.152	227

Taula 12: Import net agregat de la xifra de negoci i despeses de personal de les cooperatives catalanes. Anys 2014-2019. Unitats: milers d'euros.

⁽¹⁾ INXN: Import net de la xifra de negocis

⁽²⁾ DP: Despesa de personal

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'impost de societats de l'AEAT.

Bibliografia

- FEDERACIÓ DE COOPERATIVES AGRÀRIES DE CATALUNYA (2021). Memòria social. <<https://www.cooperativesagraries.cat/ca/memoria-social.html>> [Consulta: 30 de juny de 2022].
- FEDERACIÓ DE COOPERATIVES DE TREBALL DE CATALUNYA (2021). Memòria social. <https://www.cooperativest treball.coop/sites/default/files/materials/memoria_2021.pdf> [Consulta: 30 de juny de 2022].
- FEDERACIÓ DE COOPERATIVES DE CONSUMIDORS I USUARIS DE CATALUNYA (2021). Memòria social.
- FEDERACIÓ DE COOPERATIVES D'ENSENYAMENT DE CATALUNYA (2021). Memòria social.
- FEDERACIÓ DE COOPERATIVES D'HABITATGE DE CATALUNYA (2021). Memòria social.
- CONFEDERACIÓ DE COOPERATIVES DE CATALUNYA (2022). Informe del Cooperativisme a Catalunya. <<https://cooperativescatalunya.coop/wp-content/uploads/2022/04/InformeCooperativismeCatala2022.pdf>> [Consulta: 30 de juny de 2022].
- CONFEDERACIÓ DE COOPERATIVES DE CATALUNYA (2022). Memòria Social. <https://cooperativescatalunya.coop/wp-content/uploads/2022/07/ms_2021.pdf> [Consulta: 30 de juny de 2022].
- CONSELL DE TREBALL ECONÒMIC I SOCIAL DE CATALUNYA (2022). Memòria socioeconòmica i laboral de Catalunya 2021.
- PARLAMENT DE CATALUNYA (2021). Text de la moció sobre l'economia social. <<https://www.parlament.cat/document/actualitat/231795623.pdf>> [Consulta: 30 de juny de 2022].

7. La salut mental a Catalunya. Emprenedoria i transformació social

Autoria | **Enric Arqués**, psicòleg clínic i codirector de Fundació Joia

| **Miquel Domènech**, Departament de Psicologia Social i CREIS, UAB

1. Introducció

El sistema sanitari català, un cas particular del sistema sanitari espanyol, es configura a través d'un model mixt que integra en una sola xarxa pública tot un seguit de recursos sanitaris de titularitat dels quals pot ser pública o privada. El finançament és públic i la cobertura és universal. L'atenció a la salut mental s'ha desenvolupat en aquest context comú, però presenta algunes peculiaritats que s'expliquen a partir de la incidència que la empenedoria social ha tingut en el seu desenvolupament.

Per acabar d'entendre el model català de salut mental, cal fer una mica d'història. Bàsicament, cal remuntar-se fins a la dècada dels setanta i parlar de les diferents iniciatives de reforma psiquiàtrica que en aquell moment es posen en marxa des de diferents àmbits. L'atenció a la salut mental en aquells moments es basava en una xarxa d'hospitals psiquiàtrics dependents de les diputacions provincials i en alguns recursos de la Seguretat Social. L'internament en un manicomi constituïa una resposta habitual als problemes de salut mental, la qual cosa despertava un profund descontentament entre el sector més jove dels professionals de l'àmbit,

que coneixien de primera mà algunes experiències europees desinstitucionalitzadores en les quals volien emmirallar-se.

Alfred Capellà (2001) explica aquesta circumstància quan parla de l'obertura dels primers Centres d'Higiene Mental:

Son centros de carácter comunitario, preventivo, que otorgan gran peso a lo psicoterapéutico y que intentan realizar su labor en la propia comunidad (contactan con las asociaciones de vecinos, con las escuelas, con los médicos de primaria, cobran precios populares, se nutren del psicoanálisis y la antipsiquiatría...).

Es tractava, sovint, d'iniciatives empenedores posades en marxa per grups de professionals que volien oferir una atenció personalitzada, sense la desvinculació ni l'aïllament propis de l'internament psiquiàtric, i amb una clara voluntat de servei públic.

Val a dir, doncs, que el panorama de l'atenció psiquiàtrica era fonamentalment fragmentat i d'una gran dispersió, almenys fins a finals dels anys setanta. L'any 1979, després

de les primeres eleccions municipals democràtiques, les diputacions van endegar un procés de reforma que bevia de l'ambient reformista de l'època i incorporava la majoria d'aquelles iniciatives a la cartera de serveis de les diputacions.

L'any 1981, la Generalitat rep les transferències en matèria sanitària. Ara bé, degut a discrepàncies sobre la transferència de recursos econòmics, no és fins l'any 1990 que la Diputació de Barcelona i la Generalitat de Catalunya formalitzen un conveni en el qual la Diputació delega en la Generalitat les funcions de gestió dels contractes que tenia establerts amb diferents entitats per atendre les persones amb problemes de salut mental de la província. Caldrà esperar fins a 1992 perquè es realitzin els traspassos de competències en matèria de salut mental de les altres tres diputacions catalanes.

Ara bé, el període que ens sembla especialment interessant per copsar la incidència que tindrà l'emprenedoria social en el model actual d'atenció a la salut és el que engloba les dècades dels setanta i els vuitanta. En aquest moment, la necessitat d'una innovació en els models d'atenció psiquiàtrica es resol gràcies a iniciatives emprenedores portades a terme per professionals que no veuen possible materialitzar aquest canvi des de dins de les institucions consolidades. Efectivament, tot el conjunt d'iniciatives innovadores que es desenvolupen en aquestes dues dècades s'ajusta perfectament a la definició que Peredo i McLean (2006) proposen per a l'emprenedoria social:

L'emprenedoria social s'exerceix quan alguna persona o grup: (1) té com a únic o principal objectiu crear valor social; (2) mostra una capacitat per reconèixer i aprofitar les oportunitats de crear aquest valor («visió»); (3) fa servir la innovació, que pot anar des de la invenció pura i dura fins a l'adaptació de la novetat d'una altra persona, per crear i/o distribuir el valor social; (4) està disposat a acceptar un grau de risc superior a la mitjana en la creació i la difusió de valor social; i

(5) és inusualment enginyós perquè no es deixa intimidar per l'escassetat d'actius a l'hora de dur a terme la seva empresa social (Peredo i McLean, 2006: 64).

Efectivament, les experiències innovadores a les quals ens referim aquí parteixen d'una ferma convicció en la necessitat de millorar la vida dels pacients psiquiàtrics d'aquell moment. Una aspiració que convergeix amb l'esperit de transformació social que es viu als anys setanta i vuitanta a l'Estat espanyol i que es pot copsar en algunes publicacions de l'època.¹ Hi ha, doncs, un sentiment generalitzat d'estar creant valor social amb les propostes de canvi. A més, els grups de persones que van dur a terme les iniciatives van copsar el moment històric —la transició a la democràcia a Espanya— com a especialment propici per al canvi i van saber donar-li forma a través d'una visió de la psiquiatria que trencava amb els models del passat. En aquest sentit, van saber aprofitar una innovació que ja s'havia començat a posar en pràctica en alguns països europeus i que tenia a veure amb la clausura dels hospitals psiquiàtrics i l'impuls d'una atenció personalitzada dins la comunitat (Novella, 2008). No cal dir que, per fer-ho, van córrer riscos de tot tipus: professionals, econòmics, personals... Van ser persones valentes que no es van conformar amb el que hi havia i que van sortir de la seva zona de confort per prioritzar el benestar de les persones afectades respecte del seu propi benestar. I, sí, van ser molt enginyoses per superar l'evident escassetat d'actius que l'Espanya de l'època oferia. Tot i així, van trobar la manera de crear, sota una gran diversitat de formes jurídiques (associacions, cooperatives, fundacions...), les condicions per fer viable la seva visió.

En definitiva, del que parlarem a continuació és d'un conjunt d'iniciatives que representen un original exercici d'emprenedoria social que acabarà transformant radicalment el

¹ La revista *Ajoblanco*, per exemple, un dels grans exponents del pensament contracultural de l'època, va publicar, el març de 1978, un número extra per parlar d'antipsiquiatria, on es recullen contribucions de col·lectius activistes implicats en la creació dels centres d'higiene mental.

panorama de l'atenció a la salut mental a Catalunya i crearà les bases per a l'actual xarxa pública. En aquest sentit, seguint Lubberink *et al.* (2019), podem afirmar que som davant d'uns emprenedors que van transformar un conjunt de noves idees en solucions innovadores per a problemes socials, la qual cosa, combinada amb els canvis socials de l'època, constitueix un veritable exercici d'innovació social.

Per tal d'explicar aquest procés, els autors d'aquest article hem conversat amb dues de les persones que van protagonitzar aquest procés de transformació social: Valentí Agustí i Paloma Lago. El Valentí és metge de família i psiquiatre. L'any 1981 va fundar, juntament amb Guillem Homet, la Comunitat Terapèuti-

ca del Maresme, una entitat pionera en l'atenció als problemes de salut mental a Catalunya. Va ser també alcalde de Palafolls entre 1983 i 2015. Actualment és el president del Patronat de la Fundació El Molí d'en Puigvert. Pel que fa a la Paloma, psiquiatra, és la presidenta del Consell de direcció de la Fundació Centre Higiene Mental Nou Barris, que és la continuació de l'associació del mateix nom, un altre centre pioner que va començar a operar també l'any 1981. Va ser una de les fundadores del Fòrum Salut Mental, del qual actualment és la vicepresidenta.

A continuació reproduïm el contingut de la conversa.

2. La conversa

- M. Quina era la situació de l'atenció a la salut mental als anys setanta?
- V. Hi havia una xarxa de manicomis. Hi havia el manicomi aquí al Maresme, hi havia el de Santa Coloma.
- P. I a Nou Barris hi havia el Psiquiàtric de Pi i Molist, que quan nosaltres vam començar tenia 380 pacients ingressats.
- E. Hi havia els manicomis...
- P. I també hi havia els neuropsiquiatres de zona, que eren neuròlegs o psiquiatres, de l'ICS, que tant atenien pacients neurològics com psiquiàtrics. Tot en dues hores. I el professional podia ser tant neuròleg com psiquiatre, però havia d'atendre tots dos tipus de pacients.
- V. I després hi havia una petita xarxa privada. Hi havia alguns hospitals privats, com ara el Frenopàtic, al costat del camp del Barça. Tenia un nom lleig, però era un lloc maco, una torre d'aquestes grans...
- E. També hi havia els hospitals... l'Hospital Clínic, l'Hospital de Sant Pau...
- V. El Clínic també tenia un servei de psiquiatria. A més, allà es feia l'especialitat.
- P. Hi havia la càtedra de Psiquiatria.
- M. Podríem dir que la xarxa, tal com és avui, no existia. Hi havia aquests centres dispersos i prou. I la gent, com hi arribava? O no hi arribava?
- P. No hi arribava. La major part no hi arribava.
- V. No hi havia CAPs com ara. Es deien serveis de salut. I no hi havia psiquiatres.
- P. I, a més, l'atenció primària no eren les àrees bàsiques, sinó que eren metges de capçalera de l'ICS que treballaven dues hores.
- E. Als anys setanta no hi havia res.
- M. I, aleshores, això quan comença a canviar?
- V. Amb la reforma política. I, en el meu cas, hi ha una cosa curiosa, que és que es decideix que el manicomi de Santa Coloma, on hi havia un pavelló de cent llits, atengui la zona del Maresme. Llavors, el diputat encarregat del tema, que era diputat perquè era regidor de l'Ajuntament, i l'Ajuntament era el que assumia la qüestió del manicomi de Santa Coloma,

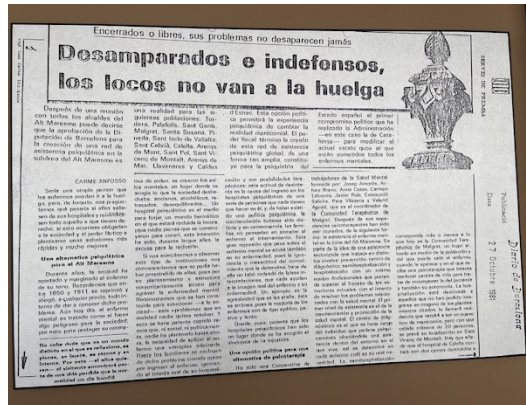
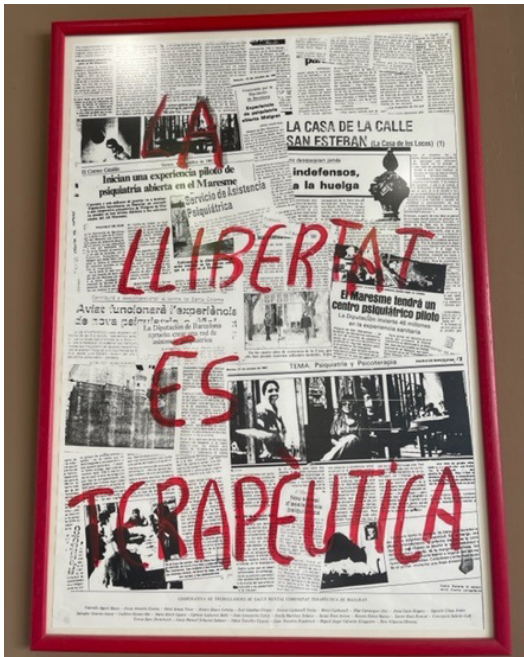
- era l'Agustí de Semir. Un personatge molt important, especialment per a mi. Era un advocat, defensor dels drets humans i de presos polítics. Era comunista i catòlic.
- P. I també era expert en dret administratiu.
- E. El tema clau és que l'esquerra guanya les eleccions municipals. I al PSUC li donen la responsabilitat de la psiquiatria a la Diputació de Barcelona, que era d'on depenien aquests pocs manicomis. I aquí comença tot.
- P. Perquè, històricament, tota la psiquiatria la portaven les diputacions. A tot Espanya. I el que feien eren concerts amb els grans hospitals psiquiàtrics, amb els grans manicomis. Excepte la clínica mental, que era de la Diputació. I l'Agustí de Semir, que era una persona que creia en el canvi i que creia en la dignitat dels pacients i de les persones, es planteja una reforma psiquiàtrica i contracta un psiquiatre del Clínic, Lluís Cabrero, amb qui jo mateix havia treballat. Va ser uns dels meus mentors al Clínic, on vaig fer l'especialitat. I el contracta per fer el pla de reforma de la Diputació, que planteja una cosa semblant a totes les reformes psiquiàtriques europees: que al pacient se l'ha de tractar en el seu hàbitat i que, per fer-ho, s'han de crear centres ambulatoris, centres de salut mental. I l'hospitalització ha de ser una alternativa, però no una forma de vida per als pacients.
- E. Hi havia alguna gent que després va concertar, que havia començat abans. Vidal i Barraquer, per exemple.
- V. Però és que, abans de tot això, hi havia els centres de salut mental dels barris, que es d'on venim tots, oi? Vull dir que hi havia moviment, però era una cosa molt privada.
- M. Això és el que m'interessa. El fet que, en un moment determinat, veient que no hi ha una xarxa pública, hi ha una societat civil que s'organitza. I qui són aquests que fan el pas?
- V. Som els jovenets que ens dediquem a això.
- P. Gent de psiquiatria i de psicologia que volen fer una assistència diferent. I alguns marxem fora perquè no ens agrada el que es fa aquí i com es tracta els pacients.
- V. Nosaltres a Malgrat lloguem una casa molt gran... Perquè el context és el món europeu. Hi ha una influència externa. D'una banda, hi ha els antipsiquiatres anglesos —Laing, Cooper... De l'altra, hi ha els francesos, amb la psicoanàlisi de Lacan i Massota —que ve aquí a Barcelona—, que canvien la idea que es tenia de la psicoanàlisi freudiana. Però el més important per a nosaltres és l'experiència italiana, que és on ens emmirallem més, perquè els italians són més semblants a nosaltres. Basaglia, però també el PCI, canvia la llei i prohibeix ingressar malalts mentals per un diagnòstic. I nosaltres muntem una Kingsley Hall,² una casa igual que la de Londres, però al Maresme. I hi tenim pacients als quals no fem res, no els donem medicació, tot i que som metges. Som un grup de metges i cuidadors, una mica hippies, que volíem dormir amb els malalts...
- M. I llogueu una casa... I els diners, d'on els traieu?
- V. Les famílies tenen una mica de diners. Però els cobrem just per al manteniment. Érem quatre amics i gent del poble que volia participar. Un era ceramista, l'altre músic... i feien cursos per als nanos.
- M. És a dir, en lloc de tancar la gent i deixar-la abandonada, es tractava de fer coses amb ells.
- P. Nosaltres muntem, primer amb subvencions de l'Ajuntament i després amb un contracte amb la Diputació, centres ambulatoris, els centres de salut mental. I el que fem és, d'una banda, assistir els pacients i, de l'altra, participar en activitats de barri, fer promoció, prevenció, etc.
- V. Nosaltres ens instal·lem en una casa que era, curiosament, la casa on tenia la consul-

² El Kingsey Hall va ser el lloc on es va iniciar el moviment antipsiquiàtric l'any 1965, quan Ronald D. Laing, juntament amb altres col·legues, demanà permís per utilitzar aquest centre com a llar terapèutica per a persones diagnosticades amb esquizofrènia.

- ta un metge del poble que s'havia mort. I, aleshores, al primer Ajuntament democràtic li plantejarem que ens agradaria fer —a més d'aquesta experiència nostra, particularment nostra— un centre d'atenció a la dona. Vam fer un contracte amb la gent del Clínic i ens van muntar un centre d'atenció a la dona on passàvem consulta gratis a les dones de la comarca. Era gratis perquè ho pagava l'Ajuntament. Se'ls donava accés a anticonceptius, se'ls ensenyava a conèixer el propi cos, etc. I també teníem una llista de clíniques de Londres i Holanda per a les dones que volien avortar.
- E. Abans de la comunitat?
- V. Al mateix temps. En aquella mateixa casa fèiem això. Però la comunitat no existia com a tal. No hi havia una xarxa pública i nosaltres anàvem per una altra via.
- M. Però oferíeu un servei públic... La gent no pagava o pagava molt poc...
- V. Això sí, perquè a partir de les primeres eleccions municipals democràtiques, el 1979, tot va ser possible.
- P. És a dir, abans de la reforma de l'atenció primària, comença la reforma psiquiàtrica. Molt incipient... I abans de la llei general de Sanitat, que estableix que hi ha d'haver atenció psiquiàtrica des de salut. I ens dotem d'entitats jurídiques que eren fundacions o associacions de professionals.
- M. Bàsicament eren associacions o fundacions, oi?
- E. També hi havia cooperatives.
- M. I societats anònimes o limitades?
- E. Alguna, però molt rarament. La major part eren organitzacions sense ànim de lucre. I això xoca molt en el context de l'Estat espanyol. I hi havia algunes iniciatives de posar la salut mental a les àrees bàsiques. A Badia i a la Mina, on van aguantar força temps, i no sé pas si a l'Hospitalet. Però eren iniciatives de funcionaris i ja no existeix res de tot això. I altra gent, com la Fundació Eulàlia Torres de Bea, que l'altre dia va celebrar el cinquantè aniversari, va començar a la Creu Roja. El que hi havia era la consciència de què s'havia de fer, perquè el que ja existia era una merda (per dir-ho ràpid i malament). Alguna gent ho va fer entrant a les institucions per intentar fer coses. Però, en general, crec que hi ha un moment històric, les eleccions democràtiques, i la consciència de necessitat de transformació, perquè les estructures de titularitat pública eren plenes de psiquiatres feixistes i de zeladors sàdics i l'alternativa eren ordes hospitalaris del segle XIX...
- M. Hi ha un efecte contagi entre les diferents iniciatives? Perquè es munten força coses. A Fòrum³ quanta gent hi ha?
- E. Vint-i-quatre. És veritat que hi ha una idea que és possible. A JOIA, que es crea l'any 1982, no es pot dir que copiéssim, però sí que vèiem que passaven coses.
- M. És a dir, la gent veu que altra gent fa coses i que això és possible.
- V. Nosaltres vam conèixer l'Agustí de Semir i li vam presentar un projecte que s'inspirava una mica en el que fèiem a Malgrat, però que havia de ser una altra cosa. I el projecte va passar. L'Agustí em va preguntar que qui érem i li vaig dir que un grup d'amics. I, és clar, això no podia funcionar d'aquesta manera. Em va dir que havíem de fer una empresa, però no en teníem ni idea. I ens va ajudar a fer una cooperativa, perquè la Diputació havia de contractar una entitat jurídica.
- M. I, és clar, en aquella època no us vau plantejar plans d'empresa ni res que s'hi assemblés.
- V. No, no.
- P. En aquella època ens vam haver de començar a formar ràpidament. Recordo que vaig fer un curs al Col·legi de Metges sobre gestió sanitària —tu Valentí també hi vas anar— perquè no en teníem ni idea.
- E. Era molt la idea de la intervenció, l'acció... És molt interessant la visió que es tenia des

3 Fòrum Salut Mental i Addiccions és una federació d'entitats de l'atenció sanitària concertada i de l'atenció social i la inclusió laboral en salut mental i addiccions.

- d'altres llocs de l'Estat. Això els semblava un error.
- M. És clar, perquè això és un tema molt català, per entendre'ns, no?
- V. En algun lloc d'Espanya hi havia hagut moviments antipsiquiàtrics importants.
- E. Sí, però dintre del sector públic.
- V. Sí, una mica seguint el model italià: agafar el manicomi i dir que s'ha de fer una altra cosa. I fan vagues i això, però la cosa aquesta nostra, no.
- P. A la resta de l'Estat espanyol no s'ha entès mai el model català, que ja ve del segle XIX.
- M. Amb què entronca, doncs?
- P. Entronca, d'abans de la guerra, amb les mútues, amb la cultura de les mútues a Catalunya.
- E. Jo diria que també amb un cert esperit llibertari.
- V. Sí, però a Madrid no entenien tot això que fèiem nosaltres. Ens deien de tot, perquè els semblava de dretes, encara que a nosaltres ens contractava un comunista. Però nosaltres no ho semblàvem. Fèiem cooperatives...
- P. Per als espanyols, érem la privada. I ens ho continuen dient...
- M. I alguna gent d'aquí tampoc no ho acaba d'entendre, oi?
- P. Me'n recordo dels Comuns quan van començar, de les reunions que teníem amb ells... Érem la privada... Però pensa que part del nostre sou l'havíem de destinar a formar-nos a Europa. Anàvem a París, a Milà, a Londres. Amb uns sous, al principi, molt baixos.
- M. Perquè tot això de què parlem és abans que us acollís a la XHUP. Teníeu les subvencions de la Diputació i prou.
- V. Sí, el que passa és que no teníem estructura i els diners havien de servir per a tot: sous, infraestructures, etc. Havíem de fer altres feines.
- P. Però ens ho passàvem bé.
- E. Hi havia un moviment crític europeu molt potent, molt fort, i aquí va cristal·litzar amb gent que feia coses fora del sector públic, tot i que hi havia alguna experiència, amb sort diversa. I així és com funciona a Espanya. El que és particular d'aquí és tot aquest conjunt d'iniciatives que s'organitzen a través d'entitats jurídiques que no busquen el lucre. Entitats d'economia social que operen a través de concerts. I és el PSUC qui va iniciar aquesta política de concerts. Nosaltres no som fills de Convergència, de la línia de la col·laboració publicoprivada. A la resta d'Espanya no es va fer. Fa deu o quinze anys s'ha començat a fer. Però en aquell moment no es veia bé, perquè es deia que era una privatització.
- M. Potser, en realitat, no es pot parlar de privatització. No es privatitza cap servei públic perquè no hi havia res. El que sorgeix és nou.
- V. A mi la gent de fora em deia: «A nosotros no nos interesa hacer más Rumasinas».⁴
- P. No entenien res. Perquè no només no hi havia res, sinó que totes les entitats que es van crear eren entitats sense ànim de lucre. És cert que les figures jurídiques eren de règim privat, però sense ànim de lucre.
- V. Nosaltres no teníem ni un duro i, a sobre, havíem de mantenir una empresa i teníem una responsabilitat. Recordo que quan ens vam endur del manicomi uns cent malalts, ens van dir: «La meitat de tots aquests se us moriran abans de dos anys. No us preocupeu». I després de quatre anys tots eren vius...
- P. Recordo que en un sopar amb professionals del Pere Mata em van dir: «És que això que preteneu fer és una gran irresponsabilitat». O sigui, que la incomprensió era de la resta d'Espanya, però també de les entitats antigues d'aquí.
- P. Els professionals ens anàvem trobant a la coordinadora de centres de salut mental.
- E. A partir de 1982, es produeix una sèrie de canvis polítics. D'una banda, el PSUC perd

⁴ La paraula Rumasina fa referència a Rumasa, un holding d'empreses espanyoles propietat de la família Ruiz-Mateos que va acabar sent expropiada pel Govern espanyol el 23 de febrer de 1983 a causa dels seus problemes econòmics.

- influència a la Diputació i el PSOE guanya les eleccions. I la salut mental passa a les autonomies. Ja no hi eren ni l'Agustí de Semir ni el Lluís Cabrero.
- V. Els havien despatxat.
- E. El Lluís Cabrero era el tècnic que va posar en marxa la reforma que impulsava l'Agustí de Semir.
- V. Quan guanyen els socialistes i el PSUC perd importància, els fan fora. I el Lluís Cabrero volia tornar a la seva feina al Clínic, perquè havia demanat una excedència. Però com que només havien passat tres anys dels cinc anys que havia demanat, el van deixar al carrer dos anys sense cobrar ni un duro.
- P. En aquell moment, ens vam assabentar que els socialistes volien traspasar salut mental sense traspasar els diners. Es va organitzar una vaga i vam ocupar la Diputació. Vam contactar amb l'Eulàlia Vintró, qui va pressionar els socialistes perquè traspassessin una mica de diners, no tots.⁵
- E. La meua visió seria la següent. Primer hi ha un impuls molt fort de l'Agustí de Semir i el Lluís Cabrero, que comencen a concertar, i després hi ha un impàs de sis o set anys.
- M. I què fan les entitats, aleshores?
- E. Aguantar.
- P. Continua havent-hi diners, però no es creix.
- V. Paguen tard, no apugen ni un cèntim les subvencions...
- E. Allò de dir «fes, fes, fes». I quan has fet i demanes diners et diuen: «no, no, no». Van haver-hi congelacions. Però tots els centres van aguantar.
- P. Paral·lelament, la Generalitat es troba que li han passat la sanitat infrafinançada des del principi i amb un deute important. El Govern del PSOE no va voler finançar el que tocava des del principi.
- E. Hi ha una part de l'esquerra, la més institucional, que no ha entès mai la cooperació publicosocial. Sobretot la més institucional, la més PSOE. I tu li dius a un emprenedor social que està defensant la vida que és una Rumasina i resulta insultant. L'Agustí de Semir va veure que no ens en sortiríem només amb el sector públic i per això va ajudar a impulsar cooperatives i entitats no lucratives. Perquè ajuden gent que vol canviar la salut mental. Que això no s'entengués crec que va ser molt dur. I aquest impàs va ser molt complicat, perquè el traspàs de la Diputació a la Generalitat va ser el 1989 o 1990. Per tant, hi va haver un vent molt a favor des del 1979 fins al 1982 i després un impàs fins al 1989.
- P. Convergència acabava de crear la xarxa d'adults i després va crear la infantil, que no existien.
- M. I va concertar amb les entitats que fèieu aquesta feina, oi?
- E. Com que el seu model, el model català del Trias, era que la provisió de serveis podia ser pública o privada i tampoc no sabia ben bé què fer amb la salut mental, doncs van concertar. No amb un gran fervor, tot s'ha de dir.
- V. Ni amb gran alegria.
- E. Perquè no érem de la seva corda. Almenys, no pas la majoria. Però traspassant les competències es traspassaven els concerts. I ens vam consolidar. Però encara va costar molts anys que la salut mental tingués la mateixa consideració que la resta de la salut.
- P. Abans no vam tenir el conveni de la SISCAT⁶ van passar anys. Cobràvem menys que un metge de l'ICS
- E. Això va ser així fins a la consellera Geli. És veritat que en termes d'emprenedoria va ser

⁵ El diari *El País* recollia en l'edició del 23 d'agost de 1983 aquest ambient d'incertesa provocat pel bloqueig a les transferències. En un article titulat «Temor en Barcelona a que se frene desde el Ministerio de Sanidad la reforma psiquiátrica iniciada por la Diputación» es recollia el malestar dels professionals davant la manca de revisió dels convenis signats. En el mateix article es recollien unes declaracions del Valentí Agustí: «El modelo psiquiátrico que se implante en España debe tener en cuenta la experiencia catalana. Pero mucho nos tememos que se imponga un modelo estrecho basado en una doble falacia: que la única sanidad pública posible es la estatal y que la asistencia pública sólo puede ser médica».

⁶ SISCAT és el nom que rep el sistema sanitari integral d'utilització pública de Catalunya i que es crea a l'any 2000 per dotar-se d'un marc estable d'entitats proveïdores de serveis assistencials, amb independència de la seva naturalesa.

- la consolidació. Tenies un concert, dolent, que no permetia pagar els professionals com al sector sanitari, però tenies una certa seguretat. Al sector de serveis socials era un drama, i continua sent-ho. També en aquells moments se'ns va començar a dir que no érem prou empresaris, que no sabíem portar empreses...
- P. Quan realment cap de nosaltres teníem deutes amb la Seguretat Social, per exemple.
- V. Com que en sabíem tan poc, tampoc no podíem fer trampes. Si no es podia pagar la gent era igual. La Seguretat Social era sagrada.
- E. Sí que és veritat que hi va haver un moment en què al sector de la sanitat, per culpa de l'infrafinançament, alguns grans hospitals van deixar de pagar la Seguretat Social. Però aquesta acusació de «no sou prou empresaris» existia. No ens mou el lucre, ens mou una altra cosa, que és el que mou els emprenedors socials, però la gestió és molt prudent.
- V. No ha fet fallida cap entitat. Poden trigar a pagar, però paguen.
- P. Els que estem a les direccions hem assumit uns riscos per la nostra missió.
- M. Perquè aquí també hi ha molt bona voluntat.
- E. Però ha canviat molt en aquests trenta anys.
- M. També heu crescut molt...
- E. Hi ha una diferència entre l'emprenedor lucratiu, que busca guanyar diners, i l'emprenedor social, que busca un retorn més enllà dels diners. No et fas ric mai. Un emprenedor social, tipus colla d'amics, com era abans, és una cosa. Ara som entitats grans, amb treballadors que no han participat del projecte.
- P. Però això provoca un problema que té a veure amb la successió dels lideratges.
- M. Això és interessant també. Què passarà d'aquí a uns anys? Què passarà amb aquestes entitats? Seguiran conservant aquest esperit emprenedor o el perdran?
- V. És que ara és més avorrit. Abans era una cosa nova.
- P. Que tenia veure amb el canvi social.
- E. Ara ja no es tracta de canviar el món.
- M. Bé, és el que deies també tu, Paloma, heu corregut riscos, però també hi ha hagut molta il·lusió, que potser és el que ha fet que correu aquests riscos.
- P. I alguns es pensen que sempre ha estat així. Que no ha calgut tot aquest esforç. Hi ha hagut un canvi de classe. Érem privilegiats per classe, cultura, formació, i teníem molt clar que, si volíem canviar alguna cosa, havíem de fer-ho nosaltres i no esperar que algú altre ho fes. Ara la gent puja diferent. Jo a vegades dic als que treballen amb mi: sembleu funcionaris.
- E. És veritat que al sector serveis socials l'emprenedoria ha estat massa precària. Però al sector de salut hi ha hagut, a més, iniciatives com els centres especials de treball, que han treballat per donar feina a persones amb problemes de salut mental, i això des del sector públic hauria estat molt complicat. El sector social, que ha estat molt emprenedor en aquests darrers quinze anys, és un sector molt precari.
- V. Paga molt malament.
- E. I és clar, no són els anys setanta. Paga molt malament avui.
- V. Nosaltres paguem bé els treballadors nostres, que són pacients nostres. Pràcticament sous equiparables.
- E. Les regles del joc del mercat de salut no han estat favorables als emprenedors. El preu no pot ser l'únic criteri per decidir els concursos. No, quan del que es tracta és d'oferir un servei a les persones.
- M. Això que deies, Enric, m'interessa molt. És a dir, que en el sector d'atenció a les persones, quan fas una convocatòria d'un concurs públic, el tema del preu no pot ser el més rellevant, perquè si no et carregues l'emprenedoria social.
- E. El problema és que, si gestiones la massa forestal com una selva (el preu és el més important), hi haurà unes espècies que creixeran més. I si el preu és el més important, aleshores els preus es reduiran i s'oferiran pitjors serveis, pagant malament i pressionant molt els treballadors. I el que diem és

- que la massa forestal s'ha de gestionar com un parc natural en el qual intervens. No pots dir: «No no, el més important és el preu», perquè aleshores, en qualsevol servei que presta l'Administració pública, inclosos els serveis a les persones, qui guanya són els que poden jugar amb els preus. I Europa va dir: «Teniu raó, els serveis a les persones no haurien d'anar només per preu». Cal atendre la qualitat. Però la situació política social de Catalunya és molt complexa. El que passa ara, que a mi em té molt preocupat, és que els inversors de capital risc estan entrant en el sector sanitari. Han entrat a Blau Clínic. Hi ha por, per la complexitat que significa, a fer processos de concurrència no basats en preu perquè el preu es diu que és objectiu. I és clar, després fan el que volen, perquè no hi ha control. Jo sí que crec, Miquel, que els joves poden veure que l'emprenedoria social en el sector social és molt precària i les condicions laborals són dolentes. Que no és pas el nostre cas, eh? Perquè tenim SISCAT.
- M. Tornem a allò que dèiem abans de la transició, que és una qüestió rellevant. A l'empresa familiar és un clàssic, però més o menys se sap a qui li toca. En el vostre cas, a qui li toca?
- V. No ho tenim gaire clar.
- E. El que hem fet és preparar des de fa vuit anys una transició. Però ens ha costat. Primer, perquè ens hem de retirar i ens costa, perquè ens agrada remenar les cireres. Però cal un relleu...
- M. Podrien desaparèixer les entitats?
- E. No, no... Però es podria perdre aquest esperit.
- P. Coses que es fan ara i que són molt particulars podrien desaparèixer perquè depenen de gent que tingui idees.
- M. En el fons, aquest esperit emprenedor no l'heu perdut tot aquest temps.
- P. No, no.
- E. Hem de donar espai a la gent jove que té altres idees, que potser a nosaltres no ens agraden, però que possiblement és perquè estem equivocats. Els líders ens hem d'anar esborrant. T'has d'anar retirant, perquè si no, la gent no surt. I ha de ser divertit, no pots anar dient que no a tot, has de comptar amb la gent. Però és molt difícil retirar-te. Hem de fer que aquests projectes pervisquin, perquè, de fet, els nostres postulats no han triomfat. Continua havent-hi molta medicació...
- V. Això dels manicomis ha funcionat una mica més. Però, vaja, encara hi ha moltes places i fan electroxocs a manta.
- E. I els lliguen. Abans ho feien dissimulant, perquè hi havia un moviment crític. Ara no.
- M. O sigui, en tot això ha estat molt important una certa visió de com ha de ser l'atenció a les persones amb problemes de salut mental. Jo no sé si aquesta importància d'una certa visió passa en altres emprenedories.
- E. Sí, i s'ha de reconèixer que l'altre model, el model biomèdic, està guanyant. I estan venent la idea que el problema és el d'un cervell que no funciona. És la metàfora del cervell com un pàncrees. Igual que per a la diabetis et donen insulina, et donen allò que se suposa que el teu cervell no produeix.
- P. Sí que hi ha una cosa en la nostra emprenedoria que és diferent. Nosaltres treballem amb les persones i amb el patiment de les persones, els símptomes... I el nostre objectiu és que aquestes persones estiguin millor en la seva vida quotidiana, que hi hagi un context que les reculli. I jo crec que això també ens ha mogut com a emprenedors.
- M. Potser la vocació era més per cuidar la gent que per emprendre, però l'emprenedoria va ser el camí per poder donar sortida a aquesta vocació...
- P. Sí.
- E. Crec que el tema clau són les ganes de transformar. L'emprenedoria social pot ser una manera de transformar. Ara, en el nostre cas concret de la salut mental, el que ens movia era la voluntat de millorar les polítiques públiques i la situació dels ciutadans. No era suficient tenir una empresa viable.
- P. Sí que hi ha una diferència amb l'època de la nostra emprenedoria: nosaltres volíem ser europeus. I mai serem Europa.
- E. Per a mi la qüestió és que la salut mental europea tampoc no és una meravella.

- P. Però per a nosaltres, comparant amb el que era aquí, era la meravella de les meravelles.
- E. Però ara?
- M. En un centre públic suposo que és difícil endegar programes nous.
- E. Impossible. Jo crec que nosaltres tenim un avantatge en aquest tema.
- E. Què et paguen per al programa amb joves?
- P. Zero.
- E. Com tenim el compte de resultats? Regular. Però el programa es posa en marxa. I els funcionaris, sobretot a Madrid, tenen una altra perspectiva.
- M. Però al final acabeu posant-hi diners.
- E. Jo crec que això és la gran cosa. Si l'equip directiu d'una entitat d'aquestes diu «fem això», aquí es pot arribar a fer. Al sector públic no es fa. I si hi ha un impulsor intern, se'l carreguen. Aquí, no. Aquí, mentre hi hagi gent que vulgui remar, pots remar. Però al sector públic no. I això a la gent jove d'avui li pot interessar.
- M. Perquè, a més a més, a vegades us acaben comprant la idea. L'Administració acaba comprant la idea. Però primer ha de ser la vostra pensada, el vostre pressupost...
- E. També és veritat que ara, últimament, amb el tema de l'equitat i la uniformitat és més complicat que abans que t'ho acabin concertant. Perquè tenen por de donar a uns i a d'altres no. Però, vaja, també estem idealitzant una mica el passat, perquè ens ho passàvem molt bé, però, de fet, ens pagaven quatre duros. I havent de complir molts requeriments i d'invertir molts diners.
- M. Quin paper han tingut les famílies en tots aquests projectes?
- V. Jo crec que un paper prou interessant.
- E. Però no han estat la base social nostra.
- P. Tot i que sempre hem donat suport a les iniciatives d'associacions de familiars.
- E. Sí, però sempre des de la independència i des del respecte, no com a base social. Altra gent ha jugat aquesta carta. Nosaltres no. Hem ajudat a generar associacions, tant d'usuaris com de famílies. I ara passa que algunes associacions de familiars en el sector social són proveïdors, i en el sector de salut són com l'OCU.
- P. A mi el que em sorprèn és que no han estat prou reivindicatives per demanar recursos.
- E. A mi em preocupa molt pensar què hem de fer perquè aquesta empenedoria social que hem portat a terme continuï. Al capdavall, mai no hem estat una opció majoritària. I crec que no hem d'aspirar a ser una majoria, però sí al fet que el projecte segueixi en marxa. Perquè crec que és un model interessant. Crec que és una opció molt més interessant que la funcionarització dels serveis.
- P. Però estan preparant una llei per canviar tot això i afavorir que sigui l'Estat l'únic prestador de serveis de salut públics...
- V. Però nosaltres som públics o no?
- E. Aquest és un bon debat. Jo crec que sí.
- M. No s'està confonent allò estatal amb allò públic? El que vosaltres feu és clarament un servei públic.
- E. Hi ha un aspecte del tema que és sindical. Però també hi ha un aspecte important que és que, fins ara, no hi ha hagut inversió per part d'empreses de capital risc. Només en el transport sanitari.
- P. Jo també crec que hi ha un atac de l'Estat central al model català. I no només al de salut mental, sinó també al sanitari en general.
- E. És clar, perquè tota la concertació que va fer el PP a València no és el model català.
- P. És una altra cosa
- E. No té res a veure. O a Madrid. En aquests casos, s'han afavorit estructures privades amb afany de lucre que no tenen una idea de servei públic. Aquesta llei a Madrid pot ser progressista, però aquí no. Perquè moltes coses que s'han fet, el sector públic —entès com a estatal— no les hauria pogut portar a terme. Ha de ser molt avorrit i molt pesat estar en una institució d'aquest tipus.
- P. Hi ha una cosa que em preocupa molt: la transparència. El sistema sanitari, amb totes les seves dificultats, és un sistema bastant transparent. Hi ha indicadors d'avaluació que qualsevol ciutadà pot veure. La transparència és un tema bàsic per a qualsevol democràcia. El sistema sanitari és més transparent que el sistema de serveis socials.

- E. Vosaltres creieu que ara sortirien projectes com els que vam posar en marxa nosaltres?
- P. Crec que l'aparició de projectes té a veure amb l'existència de necessitats no cobertes, que és el que passava aleshores.
- M. Hi ha com una mena de sentiment de companyonia entre tots els que vau tirar endavant projectes emprenedors?
- E. Durant un cert temps, sí.
- V. Ara ha canviat.
- E. És molt més complicat ara, però encara es fa pinya per a algunes coses. És cert que els emprenedors socials són molt personalistes, a vegades. Encara que sigui un projecte col·lectiu, no acostumen a involucrar-hi gaires persones.
- M. Però us heu ajudat?
- E. No sempre. Una de les coses que crec que van enrarir les relacions és que alguns van començar a competir de manera opaca.
- M. També hi ha aquesta cosa que diuen que la competència fa millorar els serveis...
- P. Nosaltres no ho creiem.
- E. Vam fer algunes coses junts. I la idea de cooperar i no competir crec que és l'essència de Fòrum. Una entitat que hagi anat pel seu compte no ha pogut progressar. Compartir informació ha estat bàsic, perquè el context és molt complex.
- M. És a dir, que en el vostre sector, la col·laboració s'ha imposat a la competició.
- V. Sí.
- P. Sí.
- E. Sí.

3. Consideracions finals

Sense ànim de concloure una conversa que podria haver continuat durant hores i que obre un bon nombre de possibles consideracions, voldríem ressaltar algunes idees que creiem que s'han posat de manifest i que suposen una oportunitat excel·lent de reflexió al voltant de l'emprenedoria social.

D'una banda, és remarcable la qüestió de la delimitació del que es considera «allò públic». Podríem dir que a la conversa s'ha fet servir una visió molt àmplia del que s'ha de considerar públic. S'ha fugit d'assimilar de manera directa i exclusiva allò estatal amb allò públic. En aquest sentit, s'ha delimitat una mena d'àmbit d'allò col·lectiu que inclou l'espai de les organitzacions sense afany de lucre i de l'economia social que aporta valors singulars. Creiem que aquesta concepció àmplia va permetre, en un moment molt inicial de la transició a la democràcia, establir una col·laboració molt positiva entre una Administració conscient de la necessitat de renovar l'atenció a la salut mental i una societat

civil representada principalment per agrupacions de professionals que volien sortir de la cotilla institucional que impedia la renovació.

Aquesta idea d'una visió d'allò públic més àmplia i la capacitat de cooperació entre tots dos àmbits —Administració i societat civil— s'ha mostrat útil en tots aquests anys i probablement ho serà més en el futur si s'aconsegueix un ecosistema social i polític favorable a aquesta cooperació.

D'altra banda, també s'han posat de manifest en el diàleg algunes de les característiques bàsiques de l'emprenedoria social: l'agilitat en la resposta a un problema social, la idoneïtat d'aprofitar les oportunitats assumint riscos rellevants, la capacitat d'innovació i el compromís amb la finalitat de l'organització i, fins i tot, la capacitat d'aguantar èpoques difícils amb un grau de resiliència significatiu.

Finalment, també queda clar que la cooperació entre entitats, malgrat les dificultats que té i que han estat assenyalades, ha estat

una via preferida a la competició. Si bé és cert que la retòrica dominant del mercat pontifica que la competència afavoreix la millora dels serveis, l'experiència viscuda per les entitats a les quals ens hem referit en l'àmbit de la salut

mental posa en valor la cooperació entre elles com un element que afavoreix la comprensió de l'entorn i les seves necessitats, i també com una manera de donar continuïtat a les iniciatives.

---

4. Referències

- CAPELLÀ BATISTA-ALENTORN, A. 2001. «La reforma en Salud Mental en Cataluña: el modelo catalán». *Revista de la Asociación Española de Neuropsiquiatría*, 79: 101-128.
- LUBBERINK, R. *et al.* 2019. «Responsible innovation by social entrepreneurs: an exploratory study of values integration in innovations'. *Journal of Responsible Innovation*, 6, 2: 179-210.
- NOVELLA, E. J. 2008. «Theoretical accounts on deinstitutionalization and the reform of mental health services: a critical review». *Medicine, Health Care and Philosophy*, 11: 303-314.
- PEREDO, A. M.; MCLEAN, M. 2006. «Social Entrepreneurship: A Critical Review of the Concept». *Journal of World Business*, 41, 1: 56-65.

8. Actituds emprenedores i aspectes socials de l'emprenedoria en l'àmbit universitari*

Autoria | Sebastian Aparicio, *Departament d'Empresa i CREIS, UAB*
| Andreu Turro, *Departament d'Empresa i CREIS, UAB*
| Joan Torrent-Sellens, *Estudis d'Economia i Empresa i Grup d'Investigació Interdisciplinària sobre les TIC (i2TIC), UOC*
| David Urbano, *Departament d'Empresa i CREIS, UAB*

Resum

L'activitat emprenedora contribueix de manera significativa al desenvolupament econòmic i social. Aquest fet ha provocat que nombroses investigacions acadèmiques s'hagin centrat a comprendre quins són els factors que causen l'aparició de les iniciatives emprenedores. Malgrat això, encara hi ha dubtes sobre com s'incentiva i es genera l'emprenedoria. En aquest context, per tal d'analitzar les actituds emprenedores dels/de les estudiants universitaris/àries a Catalunya, el present estudi utilitza dades GUESSS (Global University Entrepreneurial Spirit Students' Survey) de l'any 2021

d'una mostra representativa d'estudiants de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC). Els principals resultats del treball mostren com l'entorn familiar i universitari contribueixen a fomentar de forma rellevant l'emprenedoria entre el col·lectiu universitari analitzat, alhora que incrementa la intenció dels estudiants de resoldre problemes socials. Aquests resultats poden ser d'utilitat pel que fa al (re)disseny de polítiques de foment de l'emprenedoria (social i comercial), tant des de l'àmbit universitari com governamental.

* **Agraïments:** Sebastian Aparicio, Andreu Turro i David Urbano agraeixen el suport financer del Projecte ECO2017-87885-P (Ministeri d'Economia i Competitivitat). Sebastián Aparicio agraeix el finançament de COLCIENCIAS per als estudis de doctorat, Ph.D Programme chapter 3 (617/2013), Enlaza Mundos Municipio de Medellín (2013) i Fundació ECSIM. Joan Torrent-Sellens agraeix el suport de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC). David Urbano agraeix el suport de 2017-SGR-1056 (Conselleria d'Economia i Coneixement, Generalitat de Catalunya) i d'ICREA sota el programa ICREA Acadèmia.

1. Introducció

L'emprenedoria té un paper fonamental en el desenvolupament i creixement econòmic de països i regions. Els estudis existents coincideixen a destacar l'efecte positiu que l'activitat emprenedora té sobre la productivitat, la innovació, la generació de nous llocs de treball i, en definitiva, sobre el desenvolupament econòmic i social (Wennekers *et al.*, 2005). Això ha contribuït al fet que, en les darreres dècades, el nombre d'investigacions acadèmiques dedicades a temes relacionats amb l'emprenedoria i la creació d'empreses s'hagi incrementat de manera molt significativa. Aquests treballs destaquen el context (econòmic, social, legal, cultural, educatiu, etc.) en el qual es duen a terme les iniciatives emprenedores com a element central a l'hora d'explicar el procés emprenedor.

En conseqüència, l'acadèmia ha posat particular èmfasi en el paper de l'emprenedoria social com a eina bàsica de transformació social. Malgrat que les conseqüències negatives de les desigualtats socials són més que conegudes i que diversos governs a tot el món han intentat dur a terme polítiques de reducció d'aquestes desigualtats, les dades mostren que, en l'última dècada, els nivells de desigualtat (a Europa) s'han incrementat (Carrera *et al.*, 2021). Des d'aquest punt de vista, les empreses socials (juntament amb les administracions públiques, ONG i altres iniciatives) poden tenir un paper fonamental a l'hora de solucionar o reduir certes problemàtiques socials.

La literatura planteja que les persones emprenedores socials utilitzen una lògica de negoci nova i diferent per tal de millorar la situació d'aquells segments de la població en situacions de vulnerabilitat, exclusió o marginació i que no són capaços de canviar aquesta situació per ells mateixos (Austin *et al.*, 2006). Per tant, un dels objectius d'aquests tipus d'empreses és ajudar les persones que es troben en una situació de desavantatge social mentre gestionen un model de negoci prou rendible per ser independent financerament. És a dir, l'emprenedoria social pot ser un poderós mecanisme per

alleugerir situacions de pobresa concretes, per actuar com a catalitzador de la transformació social, per fomentar un creixement inclusiu i sostenible o per promoure canvis institucionals. Per aquest motiu, el foment de les activitats d'emprenedoria social o, més genèricament, els aspectes socials de l'emprenedoria formen part de les agendes de diversos governs arreu del món, la qual cosa genera, de forma progressiva, més iniciatives de suport a aquest tipus d'emprenedoria.

Malgrat la creixent rellevància de l'emprenedoria social, continua havent-hi diversos aspectes relacionats amb aquest tipus d'activitats que són desconeguts i subjecte d'anàlisi. Per exemple, els/les responsables polítics/polítiques reconeixen de manera cada vegada més explícita la importància de les empreses socials. No obstant, una part important de les iniciatives públiques de foment de l'emprenedoria se centren en les noves empreses de base tecnològica, les quals acostumen a tenir unes característiques molt diferents de les empreses de tipus social. Des d'aquest punt de vista, en general, les empreses socials tenen un creixement limitat i sovint els costa desenvolupar-se i créixer de manera significativa. Això té un efecte molt negatiu sobre l'impacte social de les seves iniciatives que s'acostuma a focalitzar en un grup molt específic de persones en una situació de desavantatge social i es concentra en una part molt petita del territori. Aquest fet podria ser degut al fet que generalment els nivells d'innovació de les empreses socials són més baixos que els de les empreses amb uns objectius de tipus comercial. De manera similar, les dificultats pel que fa a l'accés a fonts de finançament per a empreses socials fan que els resulti més difícil assumir riscos i experimentar amb diferents productes i models de negoci.

D'altra banda, la universitat s'ha convertit, especialment en els darrers anys, en un àmbit on les persones adquireixen coneixements específics, milloren les seves habilitats

i desenvolupen la sensibilitat social. D'aquesta manera, en l'àmbit universitari, entre altres espais de socialització, se sembla la llavor per formar futures persones emprenedores amb consciència social. És a dir, l'entorn que ofereix la universitat pot generar diferències significatives tant pel que fa al potencial emprenedor de regions i països com en relació amb el potencial emprenedor dels estudiants. No obstant això, aquestes diferències no són prou clares en la literatura sobre el tema (Urbano *et al.*, 2017), sobretot quan se n'analitzen les característiques socials.

En aquest context, l'objectiu principal del capítol és analitzar les actituds emprenedores dels/de les estudiants universitaris/àries a Catalunya, destacant els aspectes socials de l'activitat emprenedora. El treball es fa partint d'una mostra representativa d'estudiants de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC), la qual cosa permet comparar alhora la formació presencial i la virtual. Les dades utilitzades provenen del projecte GUESSS (Global University

Entrepreneurial Spirit Students' Survey) i corresponen a l'any 2021.

Els resultats més rellevants presenten, d'una banda, descriptius que permeten conèixer alguns dels principals indicadors sociodemogràfics sobre l'emprenedoria social i comercial a Catalunya basant-se en la mostra d'estudiants seleccionada. D'altra banda, es fa una anàlisi de regressions que demostra que l'entorn familiar i universitari contribueix a fomentar l'emprenedoria entre els/les estudiants universitaris/àries. Alhora, això també contribueix a incrementar la intenció dels/de les estudiants de resoldre problemes socials.

Després d'aquesta breu introducció, l'estructura del capítol és la següent. En l'apartat 2 s'explica el marc conceptual i es presenten les hipòtesis de recerca. L'apartat 3 detalla la metodologia utilitzada. En l'apartat 4 es presenten i discuteixen els resultats *més rellevants* (descriptius i analítics). Finalment, en el darrer apartat es conclou el treball i es plantegen les principals limitacions i possibles línies futures de recerca.

---

2. Marc conceptual

Un dels enfocaments *més habituals per explicar* les intencions i els comportaments emprenedors és el de la teoria econòmica institucional (North, 1990). Des d'aquesta perspectiva teòrica, la decisió o no d'emprendre està condicionada pel resultat d'una sèrie d'interaccions complexes entre institucions. D'una banda, les institucions informals que tenen a veure amb factors relacionats, per exemple, amb la cultura, les tradicions i els valors o normes socials. D'altra banda, les institucions formals que fan referència, per exemple, a aspectes de tipus legal, regulatiu o educatiu. Segons la teoria econòmica institucional, la interacció entre les diferents institucions influeix de manera significativa en

les decisions que prenem les persones, inclosa la decisió de convertir-se en emprenedor/a (Urbano *et al.*, 2019). Aquest marc conceptual ha estat àmpliament utilitzat en les investigacions en l'àrea de l'economia i la gestió d'empreses en general, i en l'àmbit de l'emprenedoria i l'emprenedoria de tipus social en particular (Saebi *et al.*, 2019). Alhora, des d'aquesta perspectiva, les universitats tenen un paper fonamental en la promoció i desenvolupament de l'emprenedoria, ja que tenen la capacitat de construir un entorn particularment propici per a la creació d'empreses. Per exemple, les universitats contribueixen a la creació i propagació de coneixement rellevant per a la societat, proporcionen

capital humà i generen creixement econòmic en les regions on s'ubiquen (Etzkowitz *et al.*, 2000). En definitiva, les universitats generen un valor per a la societat i, per tant, són una part rellevant del marc institucional de països i regions.

2.1. Hipòtesis de recerca

La literatura sobre emprenedoria reconeix que l'entorn institucional condiciona els/les estudiants universitaris/àries per introduir-se en el món emprendedor (Urbano *et al.*, 2017). Factors com ara les expectatives de la família respecte de les seves carreres professionals, l'actitud de la comunitat universitària respecte de l'emprenedoria o el fet de tenir vocació i consciència de resoldre problemes socials com a quelcom socialment prestigiós poden influir de manera essencial en la decisió de ser emprendedor/a.

En aquest sentit, les investigacions prèvies han destacat com a factor clau que estar en contacte amb altres persones que facin de model a seguir pot incentivar l'actitud emprendedora. És a dir, que hi hagi emprendadors/es dins del cercle familiar o social més estret pot influir de manera decisiva en el fet de ser emprendedor/a. Aquests models permeten reduir els nivells d'incertesa inherents a l'activitat emprendedora i proporcionen una major confiança a l'hora de prendre decisions. Per exemple, el fet de viure en una família on hi ha altres persones emprendedores permet adquirir experiència i actituds que poden ser útils en la creació d'un nou negoci (Zapkau *et al.*, 2015). De manera similar, el contacte amb altres persones emprendedores ajuda a construir una xarxa de contactes que pugui proporcionar suport i consells en el procés emprendedor (Arenius i Minniti, 2005). Això podria influir en el moment de triar el tipus de negoci concret i també a assolir major eficiència en la gestió de l'empresa creada. En definitiva, el capital familiar i social amb què compta un/a estudiant emprendedor/a pot tenir un paper clau a l'hora d'aconseguir les relacions necessàries amb altres persones, així com la utilització dels recursos requerits per a

la creació del nou negoci. Tenint en compte els raonaments anteriors, el present estudi planteja la hipòtesi següent:

H1: Un entorn familiar favorable incrementa la probabilitat que els/les estudiants universitaris/àries decideixin ser emprendadors/es.

L'entorn institucional on conviuen els/les estudiants universitaris/àries també té un efecte sobre quines activitats i comportaments són percebuts com a socialment prestigiosos. Per exemple, les activitats emprendedores d'èxit acostumen a contribuir a la generació de llocs de feina, al pagament d'impostos i, en definitiva, a la creació d'un valor econòmic. Això fa que en alguns casos i contextos determinats les persones emprendedores gaudeixin d'un cert reconeixement social. Quan això succeeix, és més probable que es creïn noves iniciatives emprendedores addicionals. És a dir, com més prestigi i reputació té l'activitat emprendedora, més iniciatives emprendedores es generen (Parker i Van Praag, 2010).

La reputació de les universitats els permet tenir una major capacitat d'atraure investigadors/es i estudiants. A més, també pot contribuir a incrementar la satisfacció d'aquelles persones que estudien, treballen o es relacionen amb la universitat. És a dir, la reputació pot generar un sentiment de pertinença i orgull que genera una sèrie d'avantatges per a la universitat (Gotsi i Wilson, 2001). Òbviament, la manca de reputació i prestigi pot generar l'efecte contrari. En tot cas, construir i gestionar una reputació per a una universitat és un procés lent i, a més, aquesta reputació pot ser percebuda de manera diferent per part de diferents persones i col·lectius. En el cas concret de la reputació emprendedora de les universitats, els últims anys s'ha dut a terme un esforç per tal d'incloure la formació i sensibilització en emprenedoria com un element rellevant dins dels currículums universitaris. Des d'aquest punt de vista, algunes de les habilitats tradicionalment associades a les activitats emprendedores (com ara la capacitat de ser persones creatives, de

prendre decisions en situacions d'incertesa o de tenir un pensament analític i estratègic, etc.) es considera que poden ser molt positives per als/per a les estudiants universitaris/àries, independentment de si finalment es converteixen en emprenedors/es o no. En definitiva, si les universitats aconseguissin generar un entorn que permetés al seu personal acadèmic i als/a les seus/seves estudiants desenvolupar activitats emprenedores, s'incrementaria l'impacte positiu de les universitats en la societat. Tenint en compte les explicacions anteriors, es planteja la hipòtesi següent:

H2: Una percepció positiva de la reputació emprenedora de la universitat incrementa la probabilitat que els/les estudiants universitaris/àries decideixin ser emprenedors/es.

Un cop s'ha decidit començar una nova iniciativa emprenedora, això podria tenir un efecte sobre la voluntat de resoldre problemes socials. El procés d'emprendre acostuma a implicar que les persones emprenedores adquireixin i desenvolupin una sèrie d'habilitats. Per exemple, emprendre implica tenir una capacitat d'identificar i explotar noves oportunitats de negoci, ser capaços/ces d'aconseguir els re-

ursos necessaris per dur a terme el projecte (recursos humans, tècnics, econòmics, etc.) o tenir una sèrie de capacitats relacionades amb la gestió d'empreses. Aquestes habilitats es poden utilitzar inicialment amb la idea d'explotar una oportunitat de negoci de caire més comercial; no obstant això, són unes habilitats perfectament vàlides també per a l'emprenedoria de tipus social (Austin *et al.*, 2006). Al final, totes dues activitats (emprenedoria comercial i social) normalment pretenen crear alguna cosa nova més enllà de replicar un negoci ja existent, considerant implícitament o explícitament les finalitats de caire més social. Per tant, és possible que, un cop s'hagi iniciat un nou negoci, els/les emprenedors/es tinguin una major capacitat d'identificar i d'estar sensibilitzats envers tot tipus d'oportunitats de negoci, incloent-hi les socials. Les necessitats insatisfetes dels consumidors i mercats generen oportunitats de negoci emprenedores i algunes d'aquestes oportunitats es poden explotar de manera comercial o social. Sobre la base de les argumentacions anteriors, es planteja la hipòtesi següent:

H3: Prendre la decisió de ser estudiant emprenedor/a incrementa la intenció de resoldre problemes socials.

---

3. Metodologia

Per tal de contrastar les hipòtesis plantejades en l'apartat anterior, s'utilitzen les dades per a l'any 2021 del Global University Spirit Students' Survey (GUESSS) (<https://www.guesssurvey.org/correspondents> i <https://guesss-spain.com>). El projecte GUESSS ha guanyat rellevància en la investigació sobre emprenedoria a escala mundial i es considera una de les bases de dades més rellevants en el camp de l'emprenedoria (Rippa *et al.*, 2020; Zellweger *et al.*, 2011). La informa-

ció del GUESSS s'obté mitjançant un qüestionari a través del qual els/les estudiants universitaris/àries *a*) mostren les seves intencions i comportaments emprenedores, *b*) responen dels diferents factors individuals, familiars i d'entorn relatius al fenomen emprenedor i *c*) ofereixen informació relativa als possibles resultats de les decisions relacionades amb l'emprenedoria. El projecte es va iniciar l'any 2006 i la recollida d'informació es fa cada dos anys. Actualment, en el projecte

hi participen 58 països d'arreu del món que van recollir respostes de més de 267.000 estudiants universitaris/àries. Concretament a Espanya, es va aconseguir informació de més de 90.000 estudiants entre les 75 universitats participants (Ruiz Navarro *et al.*, 2021).

En el cas de Catalunya, més de deu universitats van contribuir a la recollida de més d'11.000 qüestionaris completats. Les més destacables són la Universitat Oberta de Catalunya (UOC), la Universitat de Barcelona (UB) i la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Atesa la finalitat de conèixer l'activitat emprenedora i la relació amb la intenció de resoldre problemes socials entre aquells/es estudiants que desenvolupen les seves carreres de manera presencial i virtual, s'ha utilitzat informació tant de la UAB com de la UOC. En concret, s'ha utilitzat informació de 7.850 estudiants, dels quals 2.597 són de la UAB i 5.253 pertanyen a la UOC. L'error mostral és del $\pm 1,1\%$, amb un interval de confiança del 95 % ($Z = 1,96$, $p = q = 0,5$), percentatge que indica la seva representativitat (molt per sota del 5 % habitual en aquest tipus d'estudis). Aquesta xifra és significativament baixa perquè el nombre d'estudiants que participen en l'estudi GUESSS és força elevat. És a dir, d'acord amb la informació disponible a les pàgines web de la UAB i de la UOC, el curs 2020-2021 la UAB va tenir un total de 41.116 estudiants (comptant-hi els estudiants de grau, de màster universitari, de màster propi, de diplomes i de cursos de postgrau i els dels centres adscrits). Per tant, la mostra utilitzada inclou un 6,3 % ($2.597/41.116 \cdot 100$) del total d'estudiants de la UAB. En el cas de la UOC, el curs 2020-2021 va tenir 87.500 estudiants, i es representa una mostra del 6 % dels seus estudiants ($5.253/87.500 \cdot 100$).

Variables

L'estudi té dues variables dependents principals. D'una banda, s'utilitza una variable binària relativa a l'activitat emprenedora (ser emprenedor/a = 1 o no ser-ho = 0). Aquest tipus de variables són molt habituals en la literatura sobre empre-

nedoria (García-Rodríguez *et al.*, 2021; Turró *et al.*, 2020; Urbano *et al.*, 2017). D'altra banda, s'utilitza la motivació que els/les estudiants poden tenir per solucionar problemes socials, variable que considera una escala entre 1 (totalment en desacord) i 7 (totalment d'acord). Val a dir que diversos estudis recents han utilitzat variables similars (Brieger *et al.*, 2021; Hechavarria *et al.*, 2019), fet que legitima també l'ús d'aquesta variable en el present treball.

Pel que fa a l'activitat emprenedora, s'utilitzen les variables suport de la família i d'amics/amigues, així com d'universitat emprenedora, les quals representen l'entorn dels/ de les estudiants que van emplenar el qüestionari del GUESSS. La primera variable d'entorn, suport de la família i amics/amigues, mesura la reacció percebuda de l'entorn familiar i d'amics/amigues en cas de convertir-se en emprenedor/a, a través d'una escala d'1 (molt negatiu) a 7 (molt positiu). Martínez-González *et al.* (2019) ja van utilitzar aquesta variable de suport familiar i d'amics/amigues per representar l'entorn més proper i potser més influent dels/ de les estudiants, ja que es troben en una etapa primerenca de desenvolupament professional. La segona variable d'entorn, corresponent a universitat emprenedora, és de tipus binari, on 1 indica si l'estudiant va triar la universitat per la seva reputació emprenedora, i 0 en cas contrari. El mateix projecte GUESSS-Espanya (Ruiz Navarro *et al.*, 2021) dona legitimitat a l'ús d'aquesta variable, ja que argumenta que l'emprenedoria en estudiants universitaris/àries neix des de les mateixes universitats, on es treballa en l'objectiu de crear habilitats i coneixements al voltant de l'emprenedoria.

Alhora, aquests treball utilitza les variables de control següents: el gènere del/de la estudiant (1 si és dona; 0 si és home), l'edat (anys complets fins al 2021), l'estat civil (1 si és casat/ada; 0 en cas contrari), el nivell educatiu (1 si és grau; 2 si és màster; 3 si és doctor/a; 4 altres), l'assistència a l'assignatura d'emprenedoria (1 si l'estudiant ha assistit a un curs obligatori d'emprenedoria; 0 en cas contrari), el model de referència de pare i mare (1 si el pare i mare, respectivament, de l'estudiant han dut a

terme activitats emprenedores; 0 en cas contrari), la universitat de tipus virtual o presencial (1 si és la UOC; 0 si és la UAB), i finalment les diferents àrees de coneixement, com ara humanitats, ADE, enginyeria de sistemes, economia, enginyeria (general), ciències de la salut, dret, matemàtiques, ciències naturals, ciències de l'art (1 si l'estudiant és d'alguna d'aquestes àrees; 0 en un altre cas). Cal dir també que s'ha considerat l'edat al quadrat, molt habitu-

al en les investigacions en l'àrea de l'economia i la gestió d'empreses. Incloure l'edat al quadrat permet obtenir uns resultats més precisos, ja que la relació de la variable edat amb la resta de variables no té per què ser necessàriament de tipus lineal.

La taula 1 descriu les variables utilitzades en el present estudi (per a més detall, l'annex 1 mostra les preguntes originalment recollides a l'enquesta GUESSS).

Variable	Descripció
Emprenedoria	Variable igual a 1 si l'estudiant té una empresa o és autoemplegat; 0 en cas contrari
Solució de problemes socials	Motivació per solucionar un problema social. Escala Likert d'1 (totalment en desacord) a 7 (totalment d'acord)
Suport de família i d'amics/amigues	Reacció de l'entorn familiar i d'amics/amigues a la decisió de convertir-se en emprenedor/a. Escala Likert d'1 (molt negatiu) a 7 (molt positiu)
Universitat emprenedora	Variable igual a 1 si l'estudiant va triar la universitat per la reputació emprenedora; 0 en cas contrari
Gènere	Variable igual a 1 si l'estudiant és dona; 0 si és home
Edat	Edat de l'estudiant
Edat²	Edat de l'estudiant al quadrat
Casat/ada	Variable igual a 1 si l'estudiant és casat/ada; 0 un altre cas
Altre estat civil	Variable igual a 1 si l'estudiant té un altre estat civil; 0 un altre cas
Nivell educatiu	Nivell educatiu de l'estudiant. 1 si és grau; 2 si és màster; 3 si és doctor/a; 4 altres
Humanitats	Variable igual a 1 si els estudis pertanyen a l'àrea d'humanitats; 0 en cas contrari
ADE	Variable igual a 1 si els estudis pertanyen a l'àrea d'administració i direcció d'empreses; 0 en cas contrari
Enginyeria de sistemes	Variable igual a 1 si els estudis pertanyen a l'àrea d'enginyeria de sistemes; 0 en cas contrari
Economia	Variable igual a 1 si els estudis pertanyen a l'àrea d'Economia; 0 en cas contrari
Enginyeria (general)	Variable igual a 1 si els estudis pertanyen a l'àrea d'enginyeria (general); 0 en cas contrari
Ciències de la salut	Variable igual a 1 si els estudis pertanyen a l'àrea de ciències de la salut; 0 en cas contrari
Dret	Variable igual a 1 si els estudis pertanyen a l'àrea del dret; 0 en cas contrari
Matemàtiques	Variable igual a 1 si els estudis pertanyen a l'àrea de matemàtiques; 0 en cas contrari
Ciències naturals	Variable igual a 1 si els estudis pertanyen a l'àrea de les ciències naturals; 0 en cas contrari
Ciències de l'art	Variable igual a 1 si els estudis pertanyen a l'àrea de les arts; 0 en cas contrari
Assistència a l'assignatura d'emprenedoria	Variable igual a 1 si l'estudiant ha assistit a algun curs obligatori sobre emprenedoria; 0 en cas contrari
Model de referència pare	Variable igual a 1 si el pare de l'estudiant és emprenedor; 0 en cas contrari
Model de referència mare	Variable igual a 1 si la mare de l'estudiant és emprenedora; 0 en cas contrari
Universitat	Variable igual a 1 si estudia a la UOC; 0 si estudia a la UAB

Taula 1. Descripció de variables

Mètode

Per entendre com els factors de l'entorn familiar i universitari influeixen en la decisió de ser emprenedor/a, i com aquesta elecció explica la intenció de resoldre problemes socials, és important utilitzar eines que s'ajustin a la naturalesa de les variables. En aquest sentit, en el present estudi s'ha optat per una aproximació de dues etapes. D'una banda, es vol explicar la probabilitat que l'estudiant sigui emprenedor/a a través de les variables d'entorn (familiar i universitari). D'altra banda, una vegada s'observa que les variables esmentades permeten veure la probabilitat associada a cada estudiant, es busca saber fins a quin punt aquesta decisió s'associa

amb la intenció de resoldre problemes socials. En aquest sentit, Aparicio *et al.* (2022) utilitzen un enfocament similar per entendre com l'entorn explica la decisió d'homes i dones de desenvolupar activitats emprenedores, la qual explica problemes com la mobilitat social. Un dels avantatges d'utilitzar aquest tipus de mètodes és que evita dicotomies com la metàfora de «l'ou i la gallina», ja que no se sap amb certesa si va ser primer l'ou o la gallina. A més, es poden evitar problemes derivats de suposar una intenció generalitzada de resoldre problemes socials per part de tots els estudiants. Per exemple, Urbano *et al.* (2017) esmenten que és important conèixer primer qui són emprenedors/es i després com generen diversos resultats.

4. Resultats

4.1. Resultats descriptius

Aquest apartat presenta una anàlisi descriptiva i comparativa en funció del tipus d'emprenedoria (social o comercial), tenint en compte també el tipus d'universitat (presencial o virtual).

Tal com s'ha comentat anteriorment, l'estudi se centra en una mostra representativa d'estudiants de la UAB i la UOC, distingint entre estudiants emprenedors/es socials i comercials, i estudiants que reben una formació presencial o virtual. Pel que fa als aspectes socials de l'emprenedoria, d'una banda, es defineixen com a emprenedors/es socials els/les estudiants que, a més d'haver creat una empresa, han valorat l'afirmació «vaig crear la meva empresa amb la finalitat de solucionar un problema social que les empreses privades no acostumen a abordar (per exemple, la injustícia social o la protecció del medi ambient)» amb una puntuació de 6 o 7 (1 = totalment en desacord, 7 = totalment d'acord), en la

línia de la literatura prèvia sobre el tema (Austin *et al.*, 2006). D'altra banda, els/les emprenedors/es comercials són els/les estudiants que van valorar amb una puntuació de 6 o 7 l'afirmació «vaig crear la meva empresa amb la finalitat de guanyar diners i fer-me ric/a» (1 = totalment en desacord, 7 = totalment d'acord). Seguint aquests criteris, un 35,6 % dels/de les emprenedors/es de la mostra es poden considerar emprenedors/es socials i un 23,7 %, emprenedors/es comercials.

Pel que fa al gènere, les dades mostren que, en el cas de l'emprenedoria social, el percentatge de dones emprenedores és sensiblement superior al de l'emprenedoria comercial (vegeu la figura 1). És a dir, un 60,6 % de les iniciatives emprenedores de caire social van ser creades per dones, una xifra que contrasta amb el 54,5 % de les empreses creades amb una finalitat comercial i de lucre molt més marcada. De manera similar, el nombre de cofundadores dones també és més elevat en l'emprenedoria social.

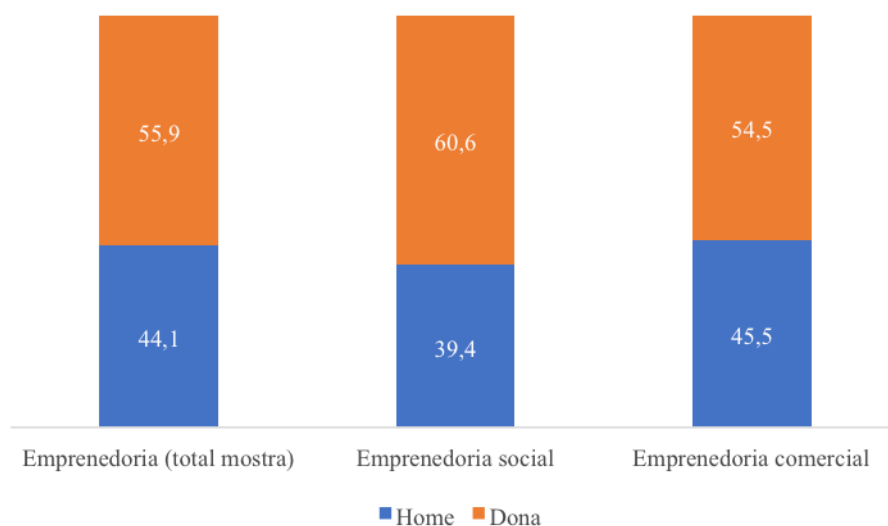

Figura 1. Gènere de l'estudiant emprenedor/a en funció del tipus d'empresa social i comercial.

La figura 2 mostra que, en el cas de l'emprenedoria social, gairebé en un 25 % dels casos hi ha dues o més dones cofundadores. En el cas

de l'emprenedoria comercial, aquesta xifra és només del 8,4 %.

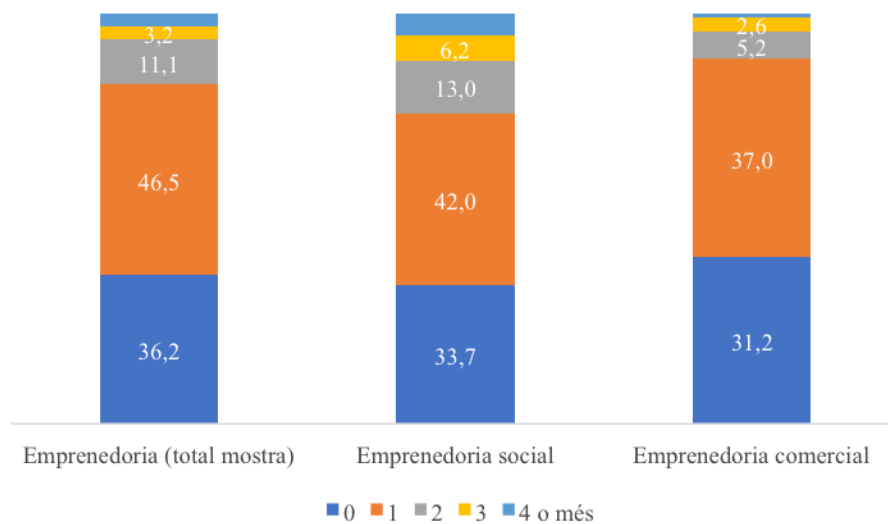

Figura 2. Nombre de dones cofundadores en funció del tipus d'empresa social i comercial.

L'edat mitjana dels/de les emprenedors/es socials és de 35,5 anys, mentre que en el cas dels/de les emprenedors/es comercials aquesta xifra és més reduïda, concretament de 32,9. A més, en el cas de les empreses socials, el nombre de treballadors/es és de 3,3, mentre que en les empreses amb un focus comercial aquesta xifra es redueix fins a 1,5 treballadors/es. És destacable que, en un percentatge molt significatiu de casos, els/les emprenedors/es provenen de famílies on almenys un dels dos progenitors (pare o mare) són empresaris/àries. Concretament, en el cas de l'emprenedoria social aquesta xifra és del 46,6 %, mentre que en el cas de l'emprenedoria comercial la xifra s'enfila fins al 50,9 %. Aquestes xifres són coherents amb la literatura existent, que ha destacat reiteradament la importància de tenir emprenedors/es a la família com un antecedent clau de les futures activitats emprenedores (Urbano *et al.*, 2017).

D'altra banda, destaca que un 51,7 % dels/de les emprenedors/es socials consideren que en l'últim any van tenir un creixement de les vendes entre «una mica millor i molt millor» que la competència. En el cas dels/de les emprenedors/es comercials, aquesta xifra s'eleva fins al 59,1 %.

La figura 3 mostra que l'àrea de coneixement de l'estudiant universitari/ària podria influir sobre la naturalesa de l'empresa que es vol crear. És a dir, la majoria d'empreses socials van ser creades per part d'estudiants de l'àmbit de les ciències socials (administració d'empreses, economia, dret, psicologia i ciències polítiques i de l'educació) i de les ciències de l'art i humanitats. En el cas de les empreses amb un focus comercial, aquestes es reparteixen molt més entre altres àrees de coneixement (com ara les ciències naturals i de la salut i les enginyeries).

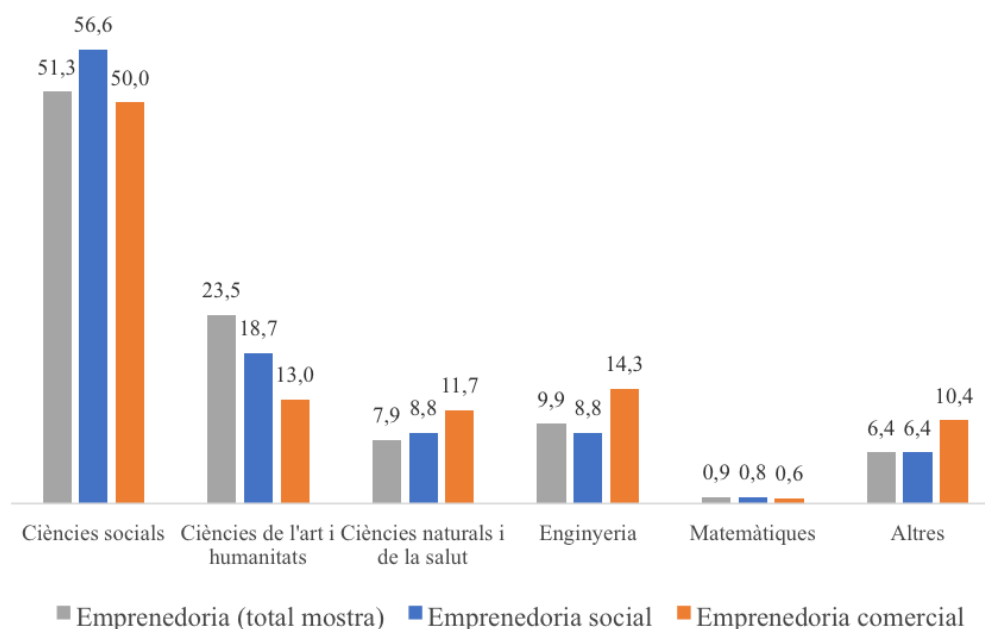

Figura 3. Àrea de coneixement en funció del tipus d'empresa social i comercial.

Pel que fa al sector d'activitat en el qual operen les empreses, la figura 4 mostra que gairebé 1 de cada 5 de les empreses socials creades es dedica al sector de l'educació i la formació.

Aquesta xifra és significativament superior a la de les empreses comercials, que compten tan sols amb un 11,7 % d'empreses en aquest àmbit concret.

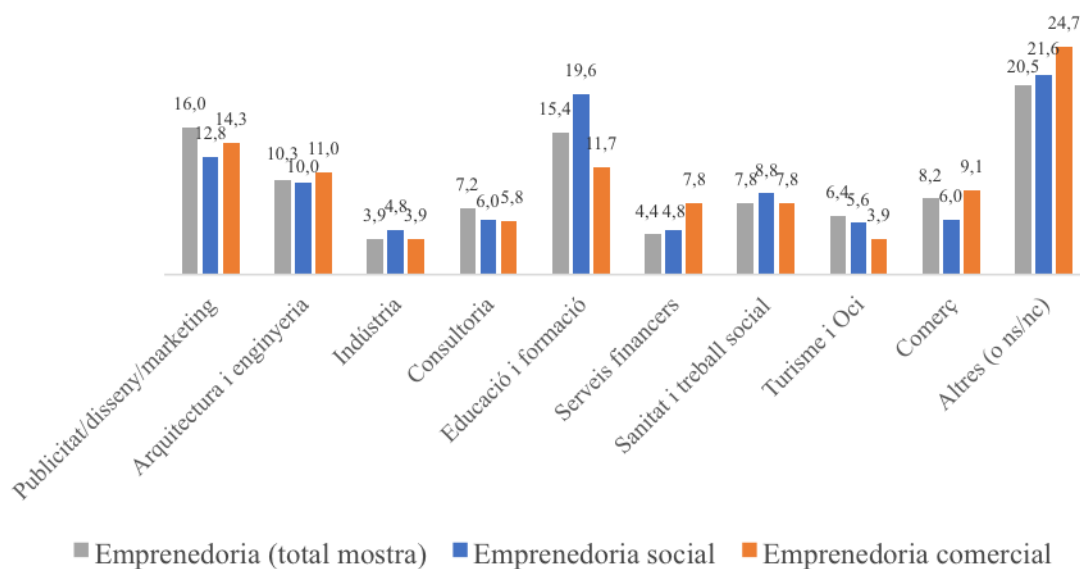

Figura 4. Sector d'activitat al qual es dedica l'empresa en funció del tipus d'empresa social i comercial.

Finalment, la figura 5 mostra el percentatge d'emprenedors/es socials i comercials en funció de la universitat on s'estudia: presencial (UAB) o virtual (UOC). Des d'aquest punt de vista, destaca, d'una banda, que la UOC té un major percentatge d'estudiants emprenedors/es (80 % vs. 20 %). Aquest fet pot tenir a veure amb el perfil dels/de les estudiants d'aquesta

universitat, caracteritzat per ser de més edat i, en conseqüència, tenir més experiència professional. D'altra banda, també és destacable que la UAB té un percentatge d'emprenedors/es comercials força elevat. És a dir, malgrat tenir tan sols un 20 % dels/de les emprenedors/es de la mostra total, compta amb un 27,5 % dels/de les emprenedors/es comercials.

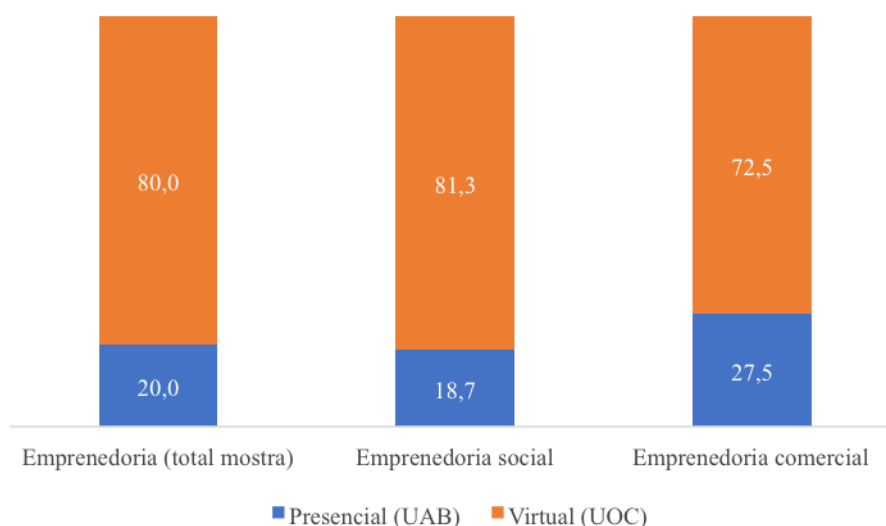

Figura 5. Percentatge d'emprenedors/es socials i comercials en funció del tipus d'universitat (presencial o virtual)

4.2. Resultats analítics

La taula 2 i la taula 3 mostren el nombre d'observacions, mitjana, desviació estàndard, valor mínim i màxim de les variables utilitzades, així com la relació que hi pot haver entre les diferents variables considerades en aquest estudi. A la taula 2 s'observa que el 9 % dels estudiants ha creat una empresa. A més, es mostra també que, en general, tant els/les estudiants de la UAB com els/les de la UOC estan «una mica

d'acord» (al voltant de 4 en una escala d'1 a 7) amb la idea de resoldre problemes socials. Els/les estudiants de la mostra indiquen també que «els familiars i amics/amigues reaccionen de manera positiva» (prop del 5 en una escala d'1 a 7) davant la decisió de ser emprenedor/a. D'acord amb les dades, el 6 % dels/de les estudiants han seleccionat la universitat per les seves característiques emprenedores. Finalment, el 67 % de la mostra pertany a la UOC i el 33 %, a la UAB.

Variables	Observacions	Mitjana	Desviació estàndard	Mínim	Màxim
Emprenedoria	7850	0,090	0,286	0	1
Solució de problemes socials	705	4,304	2,085	1	7
Suport de la família i d'amics/amigues	7850	5,769	1,309	1	7
Universitat emprenedora	7850	0,064	0,245	0	1
Gènere	7850	0,658	0,474	0	1
Edat	7850	30,901	9,270	19	58
Casat/ada	7850	0,009	0,097	0	1
Altre estat civil	7850	0,675	0,468	0	1
Nivell educatiu	7850	1,281	0,519	1	4
Humanitats	7850	0,112	0,316	0	1
ADE	7850	0,113	0,317	0	1
Enginyeria de sistemes	7850	0,077	0,267	0	1
Economia	7850	0,059	0,237	0	1
Enginyeria (general)	7850	0,038	0,192	0	1
Ciències de la salut	7850	0,097	0,296	0	1
Dret	7850	0,086	0,280	0	1
Matemàtiques	7850	0,009	0,094	0	1
Ciències naturals	7850	0,033	0,178	0	1
Ciències de l'art	7850	0,035	0,184	0	1
Assistència a l'assignatura d'emprenedoria	7850	0,108	0,311	0	1
Model de referència pare	7850	0,699	0,459	0	1
Model de referència mare	7850	0,147	0,354	0	1
Universitat	7850	0,669	0,471	0	1

Taula 2. Estadístics descriptius

A la taula 3 es pot apreciar que les variables d'emprenedoria i d'intenció de resoldre problemes socials no estan altament relacionades entre si; ara bé, és evident que totes dues es mouen en la mateixa direcció. Succeeix el mateix amb els factors de l'entorn, ja que el suport

de la família i d'amics/amigues i la universitat emprenedora es relacionen de manera positiva amb l'emprenedoria. Això implica que els canvis que pateixin aquestes variables d'entorn acompanyaran la decisió d'una persona de ser emprenedora.

Variables	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1 Emprenedoria	1										
2 Solució de problemes socials	0,371	1									
3 Suport de família/amics-amigues	0,069*	0,149*	1								
4 Universitat emprenedora	0,062*	0,053	0,041*	1							
5 Gènere	-0,065*	0,048	-0,024*	0,038*	1						
6 Edat	0,010	0,009	0,011	-0,020*	0,034*	1					
7 Casat/ada	0,005	-0,009	-0,009	-0,003	0,015	0,001	1				
8 Altre estat civil	-0,102*	0,049	-0,035*	0,009	0,052*	-0,052*	-0,141*	1			
9 Nivell educatiu	0,012	0,046	-0,021*	-0,036*	-0,017	-0,042*	0,012	-0,021*	1		
10 Humanitats	0,054*	-0,076*	-0,008	-0,056*	0,047*	0,009	-0,001	-0,033*	0,003	1	
11 ADE	0,000	-0,009	0,061*	0,041*	-0,034*	-0,000	-0,006	0,020*	-0,012	-0,127*	1
12 Enginyeria de sistemes	-0,005	-0,035	-0,030*	-0,032*	-0,256*	-0,014	-0,008	-0,041*	0,013	-0,102*	-0,103*
13 Economia	-0,005	0,018	0,048*	0,013	-0,058*	-0,001	-0,013	0,030*	-0,027*	-0,089*	-0,089*
14 Enginyeria (general)	-0,018	0,009	-0,014	0,000	-0,142*	-0,008	0,014	0,030*	0,020*	-0,070*	-0,071*
15 Ciències de la salut	-0,032*	0,045	-0,018*	-0,023*	0,113*	-0,009	0,007	0,023*	0,054*	-0,116*	-0,117*
16 Dret	0,020*	-0,013	0,013	0,016	-0,016	0,015	0,012	-0,034*	-0,044*	-0,108*	-0,109*
17 Matemàtiques	-0,001	-0,006	-0,013	-0,014	-0,034*	-0,018	-0,009	0,039*	-0,014	-0,033*	-0,033*
18 Ciències naturals	-0,035*	-0,046	-0,030*	-0,039*	-0,023*	-0,025*	-0,010	0,064*	0,062*	-0,065*	-0,065*
19 Ciències de l'art	0,056*	0,003	0,003	0,017	0,036*	-0,000	0,016	-0,021*	-0,052*	-0,067*	-0,068*
20 Assistència a l'assignatura d'emprenedoria	0,019*	-0,055	-0,009	0,026*	-0,033*	-0,003	-0,009	0,011	-0,026*	-0,039*	0,117*
21 Model de referència pare	-0,096*	-0,036	-0,016	-0,076*	-0,033*	0,005	0,007	-0,025*	-0,018	0,028*	-0,035*
22 Model de referència mare	0,026*	0,010	0,008	0,042*	0,006	-0,006	-0,007	0,032*	0,002	-0,023*	0,029*
23 Universitat	0,087*	0,052	0,056*	0,043*	-0,065*	-0,008	0,030*	-0,218*	0,031*	-0,033*	0,063*

Variables	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
12 Enginyeria de sistemes	1										
13 Economia	-0,072*	1									
14 Enginyeria (general)	-0,057*	-0,050*	1								
15 Ciències de la salut	-0,094*	-0,082*	-0,065*	1							
16 Dret	-0,088*	-0,077*	-0,061*	-0,100*	1						
17 Matemàtiques	-0,027*	-0,023*	-0,018*	-0,031*	-0,029*	1					
18 Ciències naturals	-0,053*	-0,046*	-0,036*	-0,060*	-0,056*	-0,017	1				
19 Ciències de l'art	-0,055*	-0,048*	-0,038*	-0,062*	-0,058*	-0,018	-0,035*	1			
20 Assistència a l'assignatura d'emprenedoria	0,003	0,044*	0,013	-0,050*	-0,039*	-0,028*	-0,008	-0,017	1		
21 Model de referència pare	0,029*	-0,012	0,009	-0,014	-0,009	0,009	-0,009	-0,011	-0,014	1	
22 Model de referència mare	-0,012	0,011	0,003	0,019*	0,002	0,002	-0,013	0,006	0,001	-0,633*	1
23 Universitat	0,145*	-0,057*	-0,029*	-0,208*	0,074*	-0,120*	-0,235*	0,110*	-0,024*	0,039*	-0,040*

* Significatiu al 10 %.

Tabla 3. Taula de correlacions

La taula 4 mostra els resultats de les regressions. Per saber si el mètode utilitzat és l'adequat o no, les tres primeres columnes no estimen la probabilitat d'emprendre, sinó que assumeixen una relació lineal entre les variables d'entorn i l'emprenedoria. En canvi, les darreres tres columnes mostren els resultats de les dues etapes en les quals es respecta la naturalesa mateixa de les variables. En tots dos casos, les columnes 1 i 4 busquen conèixer la influència de l'entorn familiar en la decisió d'emprendre, i

com aquesta elecció es relaciona amb la intenció de resoldre problemes socials. De manera similar, les columnes 2 i 5 mostren com l'entorn universitari explica l'emprenedoria (en una primera etapa) i la decisió de resoldre problemes socials (en una segona etapa). Finalment, les columnes 3 i 6 tenen en compte ambdós entorns (familiar i universitari) com a factors explicatius de l'emprenedoria i, alhora, permeten veure com l'emprenedoria es relaciona amb la intenció de resoldre problemes socials.

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
	Emprenedoria	Emprenedoria	Emprenedoria	Emprenedoria	Emprenedoria	Emprenedoria
Suport família/amics-amigues	0,061*** (0,017)		0,058*** (0,017)	0,583*** (0,138)		0,537*** (0,139)
Universitat emprenedora		0,013*** (0,002)	0,013*** (0,002)		0,188*** (0,037)	0,180*** (0,037)
Gènere	-0,034*** (0,008)	-0,036*** (0,008)	-0,036*** (0,008)	-0,428*** (0,089)	-0,453*** (0,089)	-0,446*** (0,089)
Edat	0,003*** (0,000)	0,003*** (0,000)	0,003*** (0,000)	0,019*** (0,003)	0,022*** (0,003)	0,020*** (0,003)
Edat²	-0,000*** (0,000)	-0,000*** (0,000)	-0,000*** (0,000)	-0,000*** (0,000)	-0,000*** (0,000)	-0,000*** (0,000)
Casat/ada	-0,009 (0,035)	-0,010 (0,035)	-0,008 (0,035)	-0,103 (0,388)	-0,096 (0,388)	-0,068 (0,388)
Altre estat civil	-0,029*** (0,008)	-0,029*** (0,008)	-0,029*** (0,008)	-0,405*** (0,089)	-0,399*** (0,089)	-0,402*** (0,089)
Nivell educatiu	0,004 (0,007)	0,004 (0,007)	0,004 (0,007)	0,088 (0,082)	0,091 (0,082)	0,099 (0,082)
Humanitats	0,048*** (0,012)	0,051*** (0,012)	0,051*** (0,012)	0,531*** (0,128)	0,564*** (0,128)	0,567*** (0,128)
ADE	-0,004 (0,011)	-0,002 (0,011)	-0,005 (0,011)	-0,039 (0,142)	-0,014 (0,141)	-0,042 (0,142)
Enginyeria de sistemes	-0,023* (0,013)	-0,022* (0,013)	-0,020 (0,013)	-0,239 (0,172)	-0,237 (0,172)	-0,211 (0,172)
Economia	-0,003 (0,014)	0,001 (0,014)	-0,003 (0,014)	-0,053 (0,191)	-0,007 (0,190)	-0,046 (0,192)
Enginyeria (general)	-0,023 (0,015)	-0,023 (0,015)	-0,023 (0,015)	-0,327 (0,255)	-0,333 (0,256)	-0,325 (0,256)
Ciències de la salut	-0,003 (0,010)	-0,001 (0,010)	-0,001 (0,010)	-0,078 (0,172)	-0,056 (0,172)	-0,062 (0,172)
Dret	0,016 (0,013)	0,017 (0,013)	0,016 (0,013)	0,174 (0,148)	0,184 (0,147)	0,175 (0,148)
Matemàtiques	0,040 (0,035)	0,041 (0,034)	0,042 (0,035)	0,530 (0,465)	0,553 (0,464)	0,571 (0,464)
Ciències naturals	-0,020 (0,014)	-0,017 (0,014)	-0,016 (0,014)	-0,546 (0,364)	-0,509 (0,366)	-0,500 (0,365)
Ciències de l'art	0,082*** (0,023)	0,082*** (0,023)	0,082*** (0,023)	0,784*** (0,182)	0,786*** (0,184)	0,784*** (0,184)
Assistència a l'assignatura d'emprenedoria	0,021* (0,011)	0,019* (0,011)	0,020* (0,011)	0,260** (0,126)	0,234* (0,127)	0,249** (0,127)
Model de referència pare	-0,088*** (0,011)	-0,086*** (0,011)	-0,085*** (0,011)	-0,972*** (0,100)	-0,946*** (0,100)	-0,941*** (0,100)
Model de referència mare	-0,044*** (0,014)	-0,043*** (0,014)	-0,043*** (0,014)	-0,393*** (0,127)	-0,387*** (0,127)	-0,384*** (0,127)
Universitat	0,016** (0,008)	0,015** (0,008)	0,014* (0,008)	0,381*** (0,114)	0,362*** (0,114)	0,356*** (0,114)
Constant	0,090*** (0,021)	0,011 (0,025)	0,012 (0,025)	-2,295*** (0,213)	-3,438*** (0,317)	-3,405*** (0,318)
Observacions	7850	7850	7850	7850	7850	7850

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
	Emprenedoria	Emprenedoria	Emprenedoria	Emprenedoria	Emprenedoria	Emprenedoria
R2	0,050	0,051	0,054			
F-stat	13,69***	13,98***	13,84***			
Log pseudolikelihood				-2194,621	-2187,482	-2180,2617
Wald X2				365,69***	361,90***	380,34***
	Solució de problemes socials	Solució de problemes socials	Solució de problemes socials	Solució de problemes socials	Solució de problemes socials	Solució de problemes socials
Emprenedoria estimada	14,592*** (3,643)	5,250 (4,898)	10,701*** (2,965)	5,867*** (1,907)	2,098 (1,865)	4,333*** (1,483)
Gènere	0,622*** (0,207)	0,313 (0,240)	0,495** (0,195)	0,400** (0,171)	0,220 (0,168)	0,330** (0,159)
Edat	-0,037*** (0,011)	-0,012 (0,015)	-0,027*** (0,010)	-0,017** (0,008)	-0,006 (0,008)	-0,014** (0,007)
Edat ²	0,000*** (0,000)	0,000 (0,000)	0,000*** (0,000)	0,000** (0,000)	0,000 (0,000)	0,000** (0,000)
Casat/ada	0,088 (0,656)	-0,053 (0,684)	0,101 (0,696)	-0,023 (0,552)	-0,120 (0,553)	-0,053 (0,554)
Altres estat civil	0,730*** (0,201)	0,469** (0,222)	0,611*** (0,190)	0,469*** (0,163)	0,335** (0,159)	0,409*** (0,156)
Nivell educatiu	0,211 (0,139)	0,226 (0,140)	0,222 (0,139)	0,161 (0,123)	0,176 (0,124)	0,166 (0,123)
Humanitats	-1,284*** (0,289)	-0,763*** (0,322)	-1,100*** (0,268)	-0,772*** (0,244)	-0,630*** (0,228)	-0,760*** (0,223)
ADE	-0,197 (0,292)	-0,196 (0,293)	-0,199 (0,293)	-0,194 (0,260)	-0,174 (0,262)	-0,191 (0,262)
Enginyeria de sistemes	-0,023 (0,333)	-0,270 (0,340)	-0,123 (0,324)	-0,162 (0,257)	-0,280 (0,256)	-0,202 (0,253)
Economia	0,043 (0,360)	0,067 (0,369)	0,080 (0,357)	0,021 (0,316)	0,062 (0,319)	0,056 (0,308)
Enginyeria (general)	0,391 (0,580)	0,216 (0,578)	0,347 (0,574)	0,256 (0,576)	0,142 (0,565)	0,220 (0,567)
Ciències de la salut	0,133 (0,330)	0,174 (0,337)	0,165 (0,330)	0,225 (0,310)	0,211 (0,312)	0,223 (0,311)
Dret	-0,519* (0,271)	-0,362 (0,277)	-0,436 (0,270)	-0,358 (0,222)	-0,272 (0,221)	-0,308 (0,220)
Matemàtiques	-0,595 (0,967)	-0,298 (0,978)	-0,482 (0,961)	-0,324 (0,785)	-0,175 (0,797)	-0,271 (0,789)
Ciències naturals	-0,696 (0,764)	-0,762 (0,799)	-0,788 (0,793)	-0,726 (0,724)	-0,717 (0,701)	-0,770 (0,727)
Ciències de l'art	-1,430*** (0,426)	-0,641 (0,489)	-1,054*** (0,385)	-0,796** (0,314)	-0,408 (0,300)	-0,604** (0,286)
Assistència a l'assignatura d'emprenedoria	-0,603** (0,236)	-0,466* (0,245)	-0,526** (0,231)	-0,471** (0,195)	-0,392** (0,195)	-0,427** (0,190)
Model de referència pare	1,174*** (0,379)	0,317 (0,471)	0,709** (0,325)	0,566** (0,283)	0,123 (0,274)	0,388 (0,239)
Model de referència mare	0,614** (0,283)	0,180 (0,322)	0,437 (0,269)	0,291 (0,237)	0,072 (0,236)	0,205 (0,225)
Universitat	0,105 (0,243)	0,282 (0,253)	0,142 (0,241)	0,188 (0,216)	0,286 (0,216)	0,211 (0,213)
Constant	2,262*** (0,545)	3,176*** (0,600)	2,659*** (0,496)			
Observacions	705	705	705	705	705	705
R2	0,049	0,033	0,047			
F-stat	1,97***	1,17	1,88**			
Log pseudolikelihood				-1338,915	-1343,143	-1339,521
Wald X2				32,08*	24,84	33,47**

* Significatiu al 10 %; ** significatiu al 5 %; *** significatiu a l'1 %.

Taula 4. Resultats de les regressions

Pel que fa a les hipòtesis, la hipòtesi 1 planteja que un entorn familiar favorable incentiva positivament la decisió dels/de les estudiants universitaris/àries de convertir-se en emprenedor/a. Tant els resultats de les columnes 1 i 4 com els resultats de les columnes 3 i 6 donen suport a aquesta hipòtesi, ja que permeten veure que l'entorn familiar explica l'augment en la probabilitat d'emprendre. Aquests models també mostren que les relacions trobades tenen força robustesa estadística; per tant, el suport de la família i d'amics/amigues és crucial per a l'emprenedoria. Aquest resultat és coherent amb la literatura prèvia que assenyala que el capital familiar i social, els models a seguir i el capital relacional són alguns dels predictors més rellevants del comportament emprenedor (Arenius i Minniti, 2005). Dit d'una altra manera, comptar amb emprenedors/es a la família o a l'entorn personal i familiar proper fa molt més probable que els/les estudiants de la UAB i de la UOC es converteixin també en emprenedors/es (tant socials com comercials). Això és degut al fet que el capital familiar i els models a seguir proporcionen una part significativa dels elements necessaris per convertir-se en emprenedor/a (coneixement, recursos, xarxes de contactes, confiança en les pròpies capacitats d'emprendre, etc.).

La hipòtesi 2 planteja que una percepció favorable de la reputació emprenedora de la universitat incentiva positivament la decisió per part de l'estudiant de ser emprenedor/a. De manera similar a la hipòtesi anterior, les columnes 2 i 5 i les columnes 3 i 6 donen suport a aquesta hipòtesi, ja que confirmen que l'entorn d'universitat emprenedora és important per decidir-se a emprendre. La relació trobada és també altament significativa; per tant, treballar en la direcció d'una universitat emprenedora comportarà tenir estudiants motivats/des per la creació d'empreses. En tots dos casos, les hipòtesis 1 i 2 revelen que la complementarietat entre l'entorn familiar i l'universitari és crucial perquè l'estudiant opti per una carrera professional emprenedora. Aquest resultat també va en la línia d'estudis anteriors. El prestigi i el reconeixement social de les activitats relacionades amb

l'emprenedoria contribueixen a generar noves iniciatives emprenedores (Parker i Van Praag, 2010). Aquest resultat confirma la importància de fomentar l'emprenedoria dins de les universitats des de diferents punts de vista. D'una banda, el foment de l'emprenedoria permet proporcionar als/a les estudiants, investigadors/es i personal administratiu de les universitats una sèrie d'habilitats i coneixements que poden ser valuosos més enllà de si es creen empreses. És a dir, el foment i la sensibilització de l'emprenedoria pot proporcionar diverses eines que millorin l'eficiència professional i personal dels diferents col·lectius vinculats a la universitat (Grimaldi i Fernández, 2017). D'altra banda, els resultats de la hipòtesi 2 confirmen que la percepció positiva de reputació emprenedora de la universitat pot jugar un paper a l'hora d'atraure estudiants universitaris/àries amb un perfil de futurs/es emprenedors/es. En aquest sentit, la universitat pot tenir un paper clau a l'hora de convertir els/les estudiants en persones emprenedores. Aquest aspecte és fonamental en la línia que planteja la literatura especialitzada, que mostra de manera consistent que les activitats emprenedores contribueixen al creixement econòmic i a la millora del benestar social de les ciutats i regions on s'ubiquen (Aparicio *et al.*, 2021).

Els resultats previs ajuden a entendre la hipòtesi 3, que planteja que la presa de decisió de ser un/a estudiant emprenedor/a incrementa la intenció de resoldre problemes socials. A excepció dels models 2 i 5, les variables d'entorn, quan operen conjuntament i complementàriament, expliquen positivament la decisió d'emprendre, la qual està directament i positivament relacionada amb la intenció de resoldre problemes socials. Per tant, aquests resultats permeten veure que les persones que decideixen ser emprenedores tenen una alta capacitat d'identificar oportunitats de negoci, en les quals no només es resolguin problemes de mercat sinó també socials. Aquest raonament també és coherent amb la literatura existent. És a dir, les investigacions prèvies han destacat de forma reiterada que la immensa majoria de les activitats emprenedores van associades a una sèrie d'externalitats positives per a les societats (Aus-

tin *et al.*, 2006). Aquest resultat mostra que els/les emprenedors/es (inclosos/es els/les de caire purament comercial) tenen una major voluntat i intenció de resoldre problemàtiques socials. Des d'aquest punt de vista, es podria dir que l'adquisició i el desenvolupament d'habilitats i coneixements que implica el procés emprenedor són útils per a tots tipus de formes d'empenedoria (tant la social com la comercial). De fet, els estudis existents mostren que alguns dels països amb les taxes més elevades d'èxit emprenedor són també alguns dels països amb les taxes d'empenedoria social *més elevades*. En

definitiva, més enllà de la distinció entre diferents formes d'empenedoria (en aquest cas social i comercial), les activitats emprenedores estan associades a una sèrie de conseqüències positives per a la societat; per exemple, la generació de nous productes i serveis innovadors, la generació de nous llocs de treball, la renovació i revitalització del parc empresarial, la creació de riquesa, la millora de qualitat de vida, etc. Els resultats d'aquesta tercera hipòtesi demostren, doncs, que l'empenedoria en termes generals també es pot associar amb una major voluntat i intenció de resoldre problemes socials.

---

5. Conclusions

El foment de l'empenedoria és un element clau per al desenvolupament econòmic i social. No obstant això, les administracions públiques sovint tenen dificultats a l'hora de decidir quina és la manera més eficaç d'incentivar aquest tipus d'activitats. L'objectiu principal d'aquest capítol ha estat analitzar les actituds emprenedores dels/de les estudiants universitaris/àries destacant els aspectes socials de l'activitat emprenedora. En aquest sentit, les empreses socials tenen una capacitat única a l'hora de solucionar o reduir determinades problemàtiques socials. A més, el focus en l'àmbit universitari és particularment útil pel seu paper relatiu en la formació d'estudiants amb una sensibilitat per a l'empenedoria i amb consciència social. De fet, les universitats són un dels actors clau a l'hora de fomentar les capacitats emprenedores de la ciutadania.

Els resultats del treball mostren, d'una banda, una anàlisi genèrica i descriptiva del perfil dels/de les estudiants emprenedors/es a Catalunya sobre la base d'una mostra representativa d'estudiants de la UAB i la UOC obtinguda del projecte GUESS. D'altra banda, utilitzant la mateixa base de dades, es de-

mostra que alguns factors de l'entorn familiar i universitari influeixen de manera significativa en el comportament emprenedor. A més, els resultats obtinguts reforcen la importància de les activitats emprenedores, ja que el fet de ser una persona emprenedora porta a tenir una major consciència i voluntat de resoldre problemes de tipus social.

El present estudi no està exempt de limitacions de les quals deriven algunes possibles línies d'investigació futures. En primer lloc, la mostra utilitzada se centra tan sols en dues universitats (UAB i UOC). Futures investigacions podrien incloure també la resta d'universitats públiques del sistema universitari català (Universitat de Barcelona, Universitat de Girona, Universitat de Lleida, Universitat Politècnica de Catalunya, Universitat Pompeu Fabra i Universitat Rovira i Virgili). D'aquesta manera, es podria tenir un mapa més complet de les característiques de les iniciatives emprenedores dels/de les estudiants universitaris/àries a Catalunya, així com de l'entorn on es duen a terme. En segon lloc, podria ser també potencialment rellevant dur a terme un estudi comparatiu entre diferents sistemes universitaris en altres països

o regions, començant per la comparació amb el conjunt del sistema universitari de l'Estat espanyol. En aquest sentit, les investigacions anteriors suggereixen que un context institucional diferent podria portar a resultats també diferents (Urbano *et al.*, 2017). En tercer lloc, la base de dades GUESSS inclou informació d'un gran nombre de variables susceptibles de ser estudiades en el futur. Aquest estudi podria haver fet èmfasi en altres factors potencialment rellevants, com ara les diferències d'actituds i comportaments emprenedors en funció del gènere de la persona emprenedora. En quart lloc, altres recerques futures podrien utilitzar dades GUESSS per emfatitzar la fase més inicial del procés emprenedor. És a dir, en lloc de centrar-se en les persones que ja són emprenedores, es podria posar el focus en aquelles persones que tot just s'inicien en el procés d'emprenedre (generació de la idea emprenedora, identificació d'oportunitats de negoci, etc.). Malgrat tractar-se d'una àrea poc estudiada (Gartner i Shaver, 2012), la literatura prèvia ha emfatitzat la importància de comprendre l'emprenedoria en etapes anteriors, ja que la fase d'ideació i concepció del negoci té una importància clau sobre el desenvolupament reeixit del procés emprenedor. En cinquè lloc, es podria aprofundir més en la comparació entre emprenedoria social i comercial, i creuar-ho alhora amb el tipus de formació presencial i virtual. En aquest sentit, futurs treballs podrien orientar-se a al-

tres aspectes socials de l'emprenedoria inclosos en la base de dades GUESSS, però que van més enllà d'allò considerat en aquest estudi, com per exemple: el paper proactiu dels/de les emprenedors/es per canviar les regles de joc del món dels negocis, la importància que els/les emprenedors/es donen a pràctiques empresarials més sòlides des d'un punt de vista social, la responsabilitat amb la societat com a persones emprenedores, la importància de construir un món millor (justícia social) com a emprenedors/es i l'interès per prioritzar els objectius socials a llarg termini per sobre dels objectius econòmics a curt termini. Alhora, aquesta informació es podria complementar amb altres bases de dades, com per exemple el GEM (Global Entrepreneurship Monitor) i el PSED (Panel Study for Entrepreneurial Dynamics). També es podria incidir en la contribució des de la teoria econòmica institucional en l'estudi dels aspectes socials de l'emprenedoria. En sisè i darrer lloc, les dades utilitzades fan referència al projecte GUESSS de l'any 2021. Futurs estudis podrien incloure una mostra d'anys més àmplia. D'aquesta manera es podria analitzar si les dades recollides no estan afectades per la situació específica de l'any en què es van recollir. Concretament, les dades es van recollir a finals de 2021, quan els efectes sanitaris, econòmics i socials de la pandèmia provocada pel virus de la SARS-CoC-2 (COVID-19) encara eren força presents a la societat catalana.

Referències

- APARICIO, S.; URBANO, D.; STENHOLM, P. 2021. «Attracting the Entrepreneurial Potential: A Multi-level Institutional Approach». *Technological Forecasting and Social Change*, 168, 120748.
- ARENIUS, P.; MINNITI, M. 2005. «Perceptual variables and nascent entrepreneurship». *Small Business Economics*, 24, 3: 233-247.
- AUSTIN, J.; STEVENSON, H.; WEI-SKILLERN, J. 2006. «Social and commercial entrepreneurship: same, different, or both?». *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30, 1: 1-22.
- BRIEGER, S. A.; BÄRO, A.; CRIACO, G.; TERJESEN, S. A. 2021. «Entrepreneurs' age, institutions, and social value creation goals: A multi-country study». *Small Business Economics*, 57, 1: 425-453.
- CARRERA, E. J. S.; ROMBALDONI, R.; POZZI, R. 2021. «Socioeconomic inequalities in Europe». *Economic Analysis and Policy*, 71: 307-320.
- ETZKOWITZ, H.; WEBSTER, A.; GEBHARDT, C.; TERRA, B. R. C. 2000. «The future of the University and the university of the future: evolution of ivory tower to entrepreneurial paradigm». *Research Policy*, 29, 2: 313-330.
- GARCÍA-RODRÍGUEZ, F. J.; RUIZ-ROSA, I.; GUTIÉRREZ-TAÑO, D.; GIL-SOTO, E. 2020. «Entrepreneurial intentions in the context of a collectivist economy: a comparison between Cuba and Spain». *International Entrepreneurship and Management Journal*, 18: 855-873.
- GARTNER, W. B.; SHAVER, K. G. 2012. «Nascent entrepreneurship panel studies: progress and challenges». *Small Business Economics*, 39: 659-665.
- GOTSI, M.; WILSON, A. M. 2001. «Corporate reputation: seeking a definition». *Corporate Communications: An International Journal*, 6, 1: 24-30.
- GRIMALDI, D.; FERNÁNDEZ, V. 2017. «The alignment of University curricula with the building of a Smart City: A case study from Barcelona». *Technological Forecasting and Social Change*, 123: 298-306.
- HECHAVARRIA, D.; BULLOUGH, A.; BRUSH, C.; EDELMAN, L. 2019. «High-growth women's entrepreneurship: Fueling social and economic development». *Journal of Small Business Management*, 57, 1: 5-13.
- MARTÍNEZ-GONZÁLEZ, J. A.; KOBYLINSKA, U.; GARCÍA-RODRÍGUEZ, F. J.; NAZARKO, L. 2019. «Antecedents of entrepreneurial intention among young people: Model and regional evidence». *Sustainability*, 11, 24: 6993.
- NORTH, D. C. 1990. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PARKER, S. C.; VAN PRAAG, M. 2010. «Group status and entrepreneurship». *Journal of Economics & Management Strategy*, 19, 4: 919-945.
- RIPPA, P.; FERRUZZI, G.; HOLIENKA, M.; CAPALDO, G.; CODURAS, A. 2020. «What drives university engineering students to become entrepreneurs? Finding different recipes using a configuration approach». *Journal of Small Business Management*, 1-31.
- RUIZ NAVARRO, J.; DIÁNEZ GONZÁLEZ, J. P.; FRANCO LEAL, N.; SÁNCHEZ VÁZQUEZ, J. M.; CARMELLO ORDAZ, C. 2021. *Informe GUESS España 2021: El espíritu emprendedor de los estudiantes universitarios*. Universitat de Cadis.
- SAEBI, T.; FOSS, N. J.; LINDER, S. 2019. «Social entrepreneurship research: Past achievements and future promises». *Journal of Management*, 45, 1: 70-95.
- TURRÓ, A.; NOGUERA, M.; URBANO, D. 2020. «Antecedents of entrepreneurial employee activity: does gender play a role?». *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 26, 8: 1.685-1.706.

- URBANO, D.; APARICIO, S.; AUDRETSCH, D. 2019. «Twenty-five years of research on institutions, entrepreneurship, and economic growth: what has been learned?». *Small Business Economics*, 53, 1: 21-49.
- URBANO, D.; APARICIO, S.; GUERRERO, M.; NOGUERA, M.; TORRENT-SELLENS, J. 2017. «Institutional determinants of student employer entrepreneurs at Catalan universities». *Technological Forecasting and Social Change*, 123: 271-282.
- WENNEKERS, S.; VAN STEL, A.; THURIK, R.; Reynolds, P. 2005. «Nascent entrepreneurship and the level of economic development». *Small Business Economics*, 24, 3: 293-309.
- ZAPKAU, F. B.; SCHWENS, C.; STEINMETZ, H.; KABST, R. 2015. «Disentangling the effect of prior entrepreneurial exposure on entrepreneurial intention». *Journal of Business Research*, 68, 3: 639-653.
- ZELLWEGER, T.; SIEGER, P.; HALTER, F. 2011. «Should I stay or should I go? Career choice intentions of students with family business background». *Journal of Business Venturing*, 26, 5: 521-536.

Annex 1: Preguntes originals de l'enquesta GUESSS

Nom de la variable	Preguntes originals de l'enquesta GUESSS
Emprenedoria	Actualment ja gestiones o dirigeixes la teva pròpia empresa o estàs treballant per compte propi? (0 = no, 1 = sí)
Emprenedoria social	Indica, si us plau, el teu grau d'acord (o desacord) amb la següent afirmació: «Vaig crear la meva empresa amb la finalitat de solucionar un problema social que les empreses privades no acostumen a abordar (com per exemple la injustícia social o la protecció del medi ambient)» (1 = totalment en desacord, 7 = totalment d'acord)
Emprenedoria comercial	Indica, si us plau, el teu grau d'acord (o desacord) amb la següent afirmació: «Vaig crear la meva empresa amb la finalitat de guanyar diners i fer-me ric/a» (1 = totalment en desacord, 7 = totalment d'acord)
Suport de la família	Si decidissis ser emprenedor/a, com reaccionaria la teva família més propera? (1 = molt negativament, 7 = molt positivament)
Suport d'amics/amigues	Si decidissis ser emprenedor/a, com reaccionarien els teus amics/amigues? (1 = molt negativament, 7 = molt positivament)
Universitat emprenedora	Indica, si us plau, si la següent afirmació reflecteix la teva situació: «He escollit la meva universitat, fonamentalment, per la seva alta reputació en empenedoria» (0 = no, 1 = sí)
Gènere	Quin és el teu gènere (0 = masculí, 1 = femení, 2 = un altre)
Any de naixement	En quin any vas néixer?
Estat civil	Quin és el teu estat civil? (0 = solter, 1 = casat/ada, 2 = un altre)
Nivell educatiu	Quin nivell d'estudis estàs cursant? (0 = grau, 1 = màster, 2 = doctorat, 3 = altres)
Àrea de coneixement	A quina branca de coneixement pertany la teva titulació (0 = art/humanitats, 1 = negocis/administració, 2 = informàtica, 3 = economia, 4 = enginyeria, 5 = medicina/ciències de la salut, 6 = dret, 7 = matemàtiques, 8 = ciències naturals, 9 = ciències de l'art (per exemple, art, disseny, teatre, música), 10 = ciències socials (per exemple, psicologia, política, educació), 11 = altres)
Assistència a l'assignatura d'emprenedoria	Indica, si us plau, si la següent afirmació reflecteix la teva situació: «He assistit almenys a un curs obligatori sobre empenedoria que formava part del meu pla d'estudis» (0 = no, 1 = sí)
Model de referència familiar	Els teus pares treballen per compte propi? (0 = no, 1 = sí, el meu pare, 2 = sí, la meva mare, 3 = sí, tots dos)
Universitat	Si us plau, selecciona la teva universitat (0 = UAB, 1 = UOC)

